

ΠΛΑΤΩΝ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΗΛΙΑΣ Σ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ
ΔΗΜ. ΛΥΠΟΥΡΑΗΣ, Θ. ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. ΖΗΤΡΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΡΟΣ, 2009

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

[Ἦ ΣΟΦΙΣΤΑΙ, ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ]

ΕΤΑΙΡΟΣ, ΣΩΚΡΑΤΗΣ, ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ, ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ,
ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ, ΚΑΛΛΙΑΣ, ΚΡΙΤΙΑΣ, ΠΡΟΔΙΚΟΣ, ΙΠΠΙΑΣ

309A ΕΤ. *Πόθεν, ὦ Σώκρατες, φαίνῃ; ἢ δῆλα δὴ ὅτι ἀπὸ
κυνηγεσίου τοῦ περὶ τὴν Ἀλκιβιάδου ὥραν; καὶ μὴν
μοι καὶ πρόην ἰδόντι καλὸς μὲν ἐφαίνετο ἀνὴρ ἔτι,
ἀνὴρ μέντοι, ὦ Σώκρατες, ὡς γ' ἐν αὐτοῖς ἡμῖν εἰ-
ρῆσθαι, καὶ πώγωνος ἤδη ὑποπιμπλάμενος.*

B ΣΩΚ. *Εἶτα τί τοῦτο; οὐ σὺ μέντοι Ὀμήρου ἐπαιné-
της εἶ, ὃς ἔφη χαριεστάτην ἦβην εἶναι τοῦ <πρῶτον>
ὑπηνήτου, ἣν νῦν Ἀλκιβιάδης ἔχει;*

ΕΤ. *Τί οὖν τὰ νῦν; ἢ παρ' ἐκείνου φαίνῃ; καὶ πῶς
πρὸς σε ὁ νεανίας διάκειται;*

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

ΕΤΑΙΡΟΣ. *Απὸ πού ἐρχεσαι Σωκράτη; Ἦ - εἶναι φα-
νερό ἄλλωστε - ἐρχεσαι ἀπὸ το κυνήγι της ομορφιάς
του Ἀλκιβιάδη;¹ Στ' ἀλήθεια, καὶ σε μένα που τον εἶ-
δα τις προάλλες, φάνηκε ἀκόμη ωραῖος ἀντρας· ἀ-
ντρας ὅμως, Σωκράτη, γὰρ να το πούμε μεταξύ μας,
κι ἀρχισε κιόλας νὰ ἀποκτὰ πυκνά γένια.*

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. *Καὶ τι μ' αὐτό; Εὐὲν λοιπόν δε συμφω-
νεῖς με τὸν Ὀμηρο,² που εἶπε πως ἡ νεότητα που ἔχει
τώρα ὁ Ἀλκιβιάδης, του ἀντρα που μόλις ἀρχίζει νὰ
βγάξει γένια, εἶναι ἡ πιο χαριτωμένη;*

ΕΤ. *Τι συμβαίνει επομένως τώρα; Πράγματι, ἀπὸ
κεῖνον ἐρχεσαι; Καὶ πῶς διάκειται ὁ νεαρός ἀπέναντί
σου;*

ΣΩΚ. *Εὖ, ἔμοιγε ἔδοξεν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τῇ νῦν ἡμέρᾳ· καὶ γὰρ πολλὰ ὑπὲρ ἐμοῦ εἶπε βοηθῶν ἐμοί, καὶ οὖν καὶ ἄρτι ἀπ' ἐκείνου ἔρχομαι. ἄτοπον μέντοι τί σοι ἐθέλω εἰπεῖν· παρόντος γὰρ ἐκείνου, οὔτε προσεῖχον τὸν νοῦν, ἐπελανθανόμεν τε αὐτοῦ θαμά.*

C ΕΤ. *Καὶ τί ἂν γεγονὸς εἶη περὶ σὲ κάκεινον τοσοῦτον πράγμα; οὐ γὰρ δήπου τινὶ καλλίονι ἐνέτυχες ἄλλω ἔν γε τῆδε τῇ πόλει.*

ΣΩΚ. *Καὶ πολὺ γε.*

ΕΤ. *Τί φῆς; ἀστῶ ἢ ξένω;*

ΣΩΚ. *Ξένω.*

ΕΤ. *Ποδαπῶ;*

ΣΩΚ. *Ἀβδηρίτη.*

ΕΤ. *Καὶ οὕτω καλὸς τις ὁ ξένος ἔδοξέν σοι εἶναι, ὥστε τοῦ Κλεινίου ὑέος καλλίων σοι φανῆναι;*

ΣΩΚ. *Πῶς δ' οὐ μέλλει, ὦ μακάριε, τὸ σοφώτατον κάλλιον φαίνεσθαι;*

ΕΤ. *Ἄλλ' ἢ σοφῶ τινι ἡμῖν, ὦ Σώκρατες, ἐντυχῶν πάρει;*

D ΣΩΚ. *Σοφωτάτῳ μὲν οὖν δήπου τῶν γε νῦν, εἴ σοι δοκεῖ σοφώτατος εἶναι Πρωταγόρας.*

ΕΤ. *Ὡ τί λέγεις; Πρωταγόρας ἐπιδεδήμεχεν;*

ΣΩΚ. *Τρίτην γε ἤδη ἡμέραν.*

ΣΩΚ. *Ωραία, ὅπως τουλάχιστο μου φάνηκε, και μάλιστα σήμερα· γιατί πολλά εἶπε για μένα, και με βοήθησε· μόλις, λοιπόν, ἔρχομαι ἀπὸ κείνον. Θέλω, πάντως, να σου πω κάτι παράδοξο· παρόλο που ἦταν μπροστά εκείνος, ὄχι μόνο δεν τον πρόσεχα, ἀλλὰ συχνά τον ξεχνούσα κιόλας.³*

ΕΤ. *Και τι τόσο σπουδαίο θα μπορούσε να συμβεῖ σε σένα και σε κείνον; Δε συνάντησες, βέβαια, κάποιον ἄλλο ὁμορφότερο σε τούτη την πόλη.*

ΣΩΚ. *Ναι, και μάλιστα πολὺ.⁴*

ΕΤ. *Τι λες; Δικό μας ἢ ξένο;*

ΣΩΚ. *Ξένο.*

ΕΤ. *Απὸ ποιο μέρος;*

ΣΩΚ. *Απὸ τα Ἀβδηρα.⁵*

ΕΤ. *Και τόσο ὁμορφος σου φάνηκε ο ξένος, ὥστε να λες πως εἶναι καλύτερος ἀπὸ το γιο του Κλεινία;*

ΣΩΚ. *Πῶς μπορεί, καλότυχε ἄνθρωπε, το σοφώτατο να μη φαίνεται ωραιότερο;⁶*

ΕΤ. *Αλήθεια ὁμως, Σωκράτη, μας ἤλθες ἐδῶ ἀφού συνάντησες κάποιον σοφό;*

ΣΩΚ. *Και μάλιστα τον σοφότερο ἀπὸ τους τωρινούς, αν πιστεύεις κι ἐσύ ὅτι ο Πρωταγόρας εἶναι σοφώτατος.*

ΕΤ. *Ὡ, τι λες; Ο Πρωταγόρας βρίσκεται ἐδῶ;*

ΣΩΚ. *Για τρίτη μέρα ἤδη.*

- ΕΤ. *Καὶ ἄρτι ἄρα ἐκείνω συγγεγονῶς ἦκεις;*
- 310 ΣΩΚ. *Πάνυ γε, πολλὰ καὶ εἰπῶν καὶ ἀκούσας.*
- ΕΤ. *Τί οὖν οὐ διηγῆσω ἡμῖν τὴν συνουσίαν, εἰ μὴ σέ τι κωλύει, καθεζόμενος ἐνταυθί, ἐξαναστήσας τὸν παῖδα τουτονί;*
- ΣΩΚ. *Πάνυ μὲν οὖν· καὶ χάριν γε εἶσομαι, ἐὰν ἀκούητε.*
- ΕΤ. *Καὶ μὴν καὶ ἡμεῖς σοί, ἐὰν λέγῃς.*
- ΣΩΚ. *Διπλῆ ἂν εἶη ἡ χάρις. ἀλλ' οὖν ἀκούετε. Τῆς γὰρ παρελθούσης νυκτὸς ταυτησί, ἔτι βαθέος ὄρθρου, Ἰπποκράτης, ὁ Ἀπολλοδώρου υἱὸς Φάσωνος δὲ ἀδελφός, τὴν θύραν τῆ βακτηρία πάνυ σφόδρα ἔκρουε, καὶ ἐπειδὴ αὐτῶ ἀνέωξέ τις, εὐθύς εἶσω ἦει ἐπειγόμενος, καὶ τῆ φωνῆ μέγα λέγων, «ὦ Σώκρατες,» ἔφη, «ἐγρήγορας ἢ καθεύδεις;» Καὶ ἐγὼ τὴν φωνὴν γνοὺς αὐτοῦ, «Ἰπποκράτης,» ἔφην, «οὗτος μὴ τι νεώτερον ἀγγέλλεις;» «Οὐδέν γ',» ἦ δ' ὅς, «εἰ μὴ ἀγαθά γε.» «Εὖ ἂν λέγοις,» ἦν δ' ἐγώ· «ἔστι δὲ τί, καὶ τοῦ ἔνεκα τηνικάδε ἀφίκου;» «Πρωταγόρας,» ἔφη, «ἦκει,» στάς παρ' ἐμοί. «Πρώην,» ἔφην ἐγώ· «σὺ δὲ ἄρτι πέπτυσαι;» «Νὴ τοὺς θεοὺς,» ἔφη, «ἐσπέρας γε.» Καὶ ἅμα ἐπιψηλαφήσας τοῦ σκίμποδος*
- B
- C

ΕΤ. Ἄρα, λοιπόν, ἦρθες ἀμέσως ἀφού συνάντησες ἐκείνον;

ΣΩΚ. Βέβαια, ἀφού εἶπα καὶ ἀκουσα πάρα πολλά.

ΕΤ. Γιατί, λοιπόν, δε μας διηγείσαι τὴ συνάντηση, ἀν δε σε ἐμποδίζει κάτι; Σήκωσε τούτο τὸ δούλο καὶ κάθισε ἐδώ.⁷

ΣΩΚ. Βεβαίότατα· καὶ μάλιστα θα σὰς χρωστώ χάρη, ἀν με ἀκούσετε.

ΕΤ. Κι ἐμεῖς σε σένα, ἀν μας πεις.

ΣΩΚ. Διπλή, τότε, θα εἶναι ἡ χάρη.⁸ Ἀκούτε λοιπόν.

Τὴ νύχτα τούτῃ που πέρασε, ἀπ' τὸ βαθύ ξημέρωμα ἀκόμη,⁹ ὁ Ἰπποκράτης,¹⁰ ὁ γιος τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὁ ἀδελφός τοῦ Φάσωνα, χτυποῦσε πολὺ δυνατὰ με τὸ ραβδί τοῦ τὴν πόρτα μου· καὶ μόλις τοῦ ἀνοιξε κάποιος, ἀμέσως μπήκε μέσα βιαστικός καὶ, φωνάζοντας δυνατὰ, «Σωκράτη», εἶπε, «ξύπνησες ἢ κοιμάσαι;» - Κι ἐγώ, που γνόρῃσα τὴ φωνή του, «Ἰπποκράτη», εἶπα, «εσύ εἶσαι; Μὴν καὶ μας φέρνεις ἀσχημα νέα;» «Ὅχι βέβαια», εἶπε ἐκεῖνος, «μόνο καλά». - «Με τὸ καλὸ νὰ τὰ πεις», εἶπα τότε ἐγώ. «Τι συμβαίνει, καὶ γιὰ ποιο λόγῳ ἦλθες τόσο νωρίς;» Ἐκεῖνος στάθηκε κοντά μου καὶ εἶπε: «Ὁ Πρωταγόρας ἦλθε». - «Ἀπὸ προχθές», εἶπα ἐγώ. «Εσύ τώρα τὸ ἐμάθεις;» - «Μα τοὺς θεοὺς», εἶπε, «τὸ βράδυ τὸ ἐμάθα». Καὶ, τὴν ἴδια στιγμή, ἐψάξε ψηλαφητὰ νὰ βρεῖ τὸ σκαμνί· κάθισε κο-

ἐκαθέζετο παρά τούς πόδας μου, και εἶπεν· «Ἐσπέρας δῆτα, μάλα γε ὀφέ ἀφικόμενος ἐξ Οἰνός. ὁ γάρ τοι παῖς με ὁ Σάτυρος ἀπέδρα· και δῆτα μέλλων σοι φράζειν ὅτι διωξοίμην αὐτόν, ὑπό τινος ἄλλου ἐπελαθόμεν. ἐπειδὴ δὲ ἦλθον και δεδειπνηκότες ἦμεν και ἐμέλλομεν ἀναπαύεσθαι, τότε μοι ἀδελφός λέγει ὅτι ἦκει Πρωταγόρας. και ἔτι μὲν ἐνεχείρησα εὐθύς παρά σέ ἰέναι, ἔπειτά μοι λίαν πόρρω ἔδοξε τῶν νυκτῶν εἶναι· ἐπειδὴ δὲ τάχιστα με ἐκ τοῦ κόπου ὁ ὕπνος ἀνήκεν, εὐθύς ἀναστάς οὕτω δεῦρο ἐπορευόμεν.» Καὶ ἐγὼ γινώσκων αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν και τὴν πτοίησιν, «Τί οὖν σοι,» ἦν δ' ἐγώ, «τοῦτο; μῶν τί σε ἀδικεῖ Πρωταγόρας;» Καὶ ὅς γελάσας, «Νῆ τοὺς θεούς,» ἔφη, «ὦ Σώκρατες, ὅτι γε ἄλλος ἐστὶ σοφός, ἐμὲ δὲ οὐ ποιεῖ.» «Ἄλλὰ ναὶ μὰ Δία,» ἔφη ἐγώ, «ἂν αὐτῷ διδῶς ἀργύριον και πείθης ἐκεῖνον, ποιήσει και σέ σοφόν.» «Εἰ γάρ,» ἦ δ' ὅς, «ὦ Ζεῦ και θεοί, ἐν τούτῳ εἶη· ὡς οὐτ' ἂν τῶν ἐμῶν ἐπιλίπομι οὐδὲν οὔτε τῶν φίλων· ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα και νῦν ἤκω παρά σέ, ἵνα ὑπὲρ ἐμοῦ διαλεχθῆς αὐτῷ. ἐγὼ γάρ ἅμα μὲν και νεώτερός εἰμι, ἅμα δὲ οὐδὲ ἐώρακα Πρωταγόραν πώποτε οὐδ' ἀκήχοα οὐδέν· ἔτι

ντά στα πόδια μου, και εἶπε: «Χθες το βράδυ, λοιπόν, γύρισα πολύ αργά από την Οἰνὴ.¹¹ Ὁ δούλος μου ὁ Σάτυρος δραπέτευσε· εἶχα μάλιστα σκοπὸ να σε εἰδοποιήσω πως θα τον κυνηγήσω, μα κάτι ἄλλο ἔγινε και το ξέχασα. Ὅταν γύρισα, ὁμως, και δειπνήσαμε και ἡμασταν ἔτοιμοι να ξαπλώσουμε, τότε μου λέει ὁ ἀδελφός μου ὅτι εἶχε ἔλθει ὁ Πρωταγόρας. Τὴν ἴδια στιγμή, κιόλας, σηκώθηκα ἀμέσως να ἔλθω σε σένα, ἀλλά μετὰ μου φάνηκε πολύ προχωρημένη ἡ νύκτα· πολύ γρήγορα, ὁμως, μόλις ὁ ὕπνος ἐδιώξε τὴν κούραση, ἀμέσως σηκώθηκα και πήρα τὸ δρόμο για ἐδῶ. - Κι ἐγώ, που κατάλαβα τὴν ορμὴ και τὴ μεγάλη ταραχὴ του: «Γιατί λοιπόν», του εἶπα, «σ' ἐνδιαφέρει τόσο; Μήπως σε ἀδικεῖ¹² σε κάτι ὁ Πρωταγόρας;» - Εκείνος γέλασε και, «ναί, μα τους θεούς», εἶπε, «Σωκράτη, ἐπειδὴ ἄλλος αὐτός εἶναι σοφός, κι ἐμένα δε με κάνει.» - «Βέβαια, μα τὸ Δία», εἶπα ἐγώ, «ἂν ὁμως του δώσεις χρήματα και τον πείσεις,¹³ θα κάνει κι ἐσένα σοφός.» - «Μακάρι», εἶπε ἐκεῖνος, «Δία και θεοί, να ἐφθανε αὐτό και μόνο· θα ξόδευα τὴ δική μου περιουσία και των φίλων μου¹⁴ τώρα γι' αὐτό, ὁμως, ἐρχομαι σε σένα· για να του μιλήσεις για μένα.¹⁵ Γιατί ἐγώ και νεώτερος εἰμαι, κι οὔτε ἔχω δεῖ ποτέ τὸν Πρωταγόρα, οὔτε τὸν ἀκουσα καθόλου· ἀφού ἀκόμα ἡμουν παιδί, τὴν προηγούμενη φορά που ἦρθε στὴν πόλη. Ὅμως,

γάρ παῖς ἢ ὅτε τὸ πρότερον ἐπεδήμησε. ἀλλὰ γάρ, ὡς
 Σώκρατες, πάντες τὸν ἄνδρα ἐπαινοῦσιν καὶ φασιν
 σοφώτατον εἶναι λέγειν· ἀλλὰ τί οὐ βαδίζομεν παρ'
 311 αὐτόν, ἵνα ἔνδον καταλάβωμεν; καταλύει δ', ὡς ἐγὼ
 ἤκουσα, παρὰ Καλλία τῷ Ἴππονίχου· ἀλλ' ἴωμεν.»
 Καὶ ἐγὼ εἶπον· «Μήπω, ἀγαθέ, ἐκεῖσε ἴωμεν - πρῶ-
 γάρ ἐστιν- ἀλλὰ δεῦρο ἐξαναστῶμεν εἰς τὴν αὐλήν,
 καὶ περιόντες αὐτοῦ διατρέψωμεν ἕως ἂν φῶς γένη-
 ται· εἴτα ἴωμεν. καὶ γάρ τὰ πολλὰ Πρωταγόρας ἔν-
 δον διατρίβει, ὥστε, θάρρει, καταληφόμεθα αὐτόν,
 ὡς τὸ εἶκός, ἔνδον.»

Μετὰ ταῦτα ἀναστάντες εἰς τὴν αὐλήν περιῆμεν·
 B καὶ ἐγὼ ἀποπειρώμενος τοῦ Ἴπποκράτους τῆς ῥώ-
 μης διεσχόπουν αὐτόν καὶ ἠρώτων, Εἶπέ μοι, ἔφη
 ἐγὼ, ὡς Ἴπποκράτες, παρὰ Πρωταγόραν νῦν ἐπιχει-
 ρεῖς ἰέναι, ἀργύριον τελῶν ἐκείνῳ μισθὸν ὑπὲρ σεαυ-
 τοῦ, ὡς παρὰ τίνα ἀφιζόμενος καὶ τίς γενησόμενος;
 ὥσπερ ἂν εἰ ἐπενόεις παρὰ τὸν σεαυτοῦ ὁμώνυμον
 ἐλθῶν Ἴπποκράτη τὸν Κῶον, τὸν τῶν Ἀσκληπια-
 δῶν, ἀργύριον τελεῖν ὑπὲρ σεαυτοῦ μισθὸν ἐκείνῳ, εἴ
 τίς σε ἤρετο· «Εἶπέ μοι, μέλλεις τελεῖν, ὡς Ἴππο-
 C κράτες, Ἴπποκράτει μισθὸν ὡς τίνι ὄντι;» τί ἂν ἀπε-
 κρίνω; - Εἶπον ἂν, ἔφη, ὅτι ὡς ἰατρῶ. - «Ὡς τίς γε-

Σωκράτη, ὅλοι ἐπαινοῦν τον ἄνδρα, και λένε πως εἶ-
 ναι ικανότατος να μιλά· ἀλλὰ γιατί δεν πηγαίνουμε
 να τον βρούμε, για να τον προλάβουμε μέσα; Μένει, ὅ-
 πως ἄκουσα, στο σπίτι του Καλλία, του γιου του Ἴπ-
 πονίχου· μόνο ας πηγαίνουμε.» - Κι ἐγὼ εἶπα: «ἀκό-
 μη, καλέ μου, ας μην πάμε προς τα κει· εἶναι νωρίς· ἐ-
 ला να βγούμε ἔξω στην αυλή, κι ας καθυστερήσουμε
 τριγυρνώντας ἐκεῖ, μέχρι να φωτίσει· και μετά πάμε.
 Τον περισσότερο καιρό, ἄλλωστε, ο Πρωταγόρας μέ-
 νει μέσα· επομένως, ἔχε θάρρος, το πιθανότερο εἶναι
 να τον βρούμε μέσα.»

Μετά ἀπό αὐτά, σηκωθήκαμε και περιφερθήκαμε
 στην αυλή· κι ἐγὼ, δοκιμάζοντας τη δύναμη του Ἴπ-
 ποκράτη, τον ἐξέταξα και τον ρωτούσα: «Πες μου»,
 εἶπα ἐγὼ, «Ἴπποκράτη, ἐπιχειρεῖς τώρα να πλησιάσεις
 τον Πρωταγόρα, πληρώνοντας σε κείνον χρήματα ως
 ἀμοιβή για τον εαυτό σου· σε ποιον νομίζεις πως θα
 πας, και ποιος ἔχεις σκοπό να γίνεις; Ὅπως, αν εἶχες
 στο νου σου να πας στον συνονόματο σου τον Ἴππο-
 κράτη ἀπό την Κῶ,¹⁶ τον Ἀσκληπιάδη, και να πληρώ-
 σεις σε κείνον ἀμοιβή σε χρήματα για σένα, αν κάποιος
 σε ρωτούσε: “Πες μου· πρόκειται να πληρώσεις, Ἴππο-
 κράτη, στον Ἴπποκράτη ἀμοιβή; Ποιος νομίζεις ὅτι εἶ-
 ναι;” Τι θα ἀπαντούσες;» - «Θα ἔλεγα», εἶπε, «ὅτι θα
 τα δώσω ἐπειδὴ εἶναι γιατρός». - Για να γίνεις τι

νησόμενος;» - Ὡς ἰατρός, ἔφη. - Εἰ δὲ παρὰ Πολύκλειτον τὸν Ἀργεῖον ἢ Φειδίαν τὸν Ἀθηναῖον ἐπενόεις ἀφικόμενος μισθὸν ὑπὲρ σαυτοῦ τελεῖν ἐκείνοις, εἴ τίς σε ἤρετο· «Τελεῖν τοῦτο τὸ ἀργύριον ὡς τίνι ὄντι ἐν νῶ ἔχεις Πολυκλείτῳ τε καὶ Φειδίᾳ;» τί ἂν ἀπεκρίνω; - Εἶπον ἂν ὡς ἀγαλματοποιοῖς. - «Ὡς τίς δὲ γενησόμενος αὐτός;» - Δῆλον ὅτι ἀγαλματοποιός. - Εἶεν, ἦν δ' ἐγώ· παρὰ δὲ δὴ Πρωταγόραν νῦν ἀφικόμενοι ἐγώ τε καὶ σὺ ἀργύριον ἐκείνῳ μισθὸν ἔτοιμοι ἐσόμεθα τελεῖν ὑπὲρ σοῦ, ἂν μὲν ἐξικνηῖται τὰ ἡμέτερα χρήματα καὶ τούτοις πείθωμεν αὐτόν, εἰ δὲ μή, καὶ τὰ τῶν φίλων προσαναλίσκοντες. εἰ οὖν τις ἡμᾶς περὶ ταῦτα οὕτω σφόδρα σπουδάζοντας ἔροιτο· «Εἰπέ μοι, ὦ Σώκρατες τε καὶ Ἰππόκρατες, ὡς τίνι ὄντι τῶ Πρωταγόρᾳ ἐν νῶ ἔχετε χρήματα τελεῖν;» τί ἂν αὐτῶ ἀποκριναίμεθα; τί ὄνομα ἄλλο γε λεγόμενον περὶ Πρωταγόρου ἀκούομεν; ὥσπερ περὶ Φειδίου ἀγαλματοποιὸν καὶ περὶ Ὀμήρου ποιητὴν, τί τοιοῦτον περὶ Πρωταγόρου ἀκούομεν; - Σοφιστήν δὴ τοι ὀνομάζουσί γε, ὦ Σώκρατες, τὸν ἄνδρα εἶναι, ἔφη. - Ὡς σοφιστῆ ἄρα ἐρχόμεθα τελοῦντες τὰ χρήματα; - Μάλιστα. - Εἰ οὖν καὶ τοῦτό τίς σε

πράγμα; - Για να γίνω γιατρός, εἶπε. - Κι αν αποφάσιζες να πας κοντά στον Πολύκλειτο τον Αργεῖο ἢ τον Φειδία τον Αθηναῖο¹⁷ και να πληρώσεις σ' εκείνους αμοιβή για λογαριασμό σου, αν κάποιος σε ρωτούσε: "Τι σκέπτεσαι πως είναι ο Πολύκλειτος και ο Φειδίας, και τους πληρώνεις αυτά τα χρήματα", τι θα αποκρινόσουν; - Θα ἔλεγα ὅτι τα δίνω σε ἀγαλματοποιούς. - Και για να γίνεις τι ο ἴδιος; - Αγαλματοποιός, προφανώς. - Ας είναι, εἶπα ἐγώ· τώρα, ὁμως, ἐγώ και συ πηγαίνουμε στον Πρωταγόρα, και θα εἴμαστε ἔτοιμοι να πληρώσουμε σε κείνον αμοιβή σε χρήμα για λογαριασμό σου· αν, βέβαια, φθάνουν τα δικά μας χρήματα, και με αυτά τον πείσουμε· αλλιώς, θα ξοδέφουμε κι εκείνα των φίλων μας. Αν κάποιος λοιπόν, ἐμάς, που δείχνουμε τόσο μεγάλο ζήλο για τούτα τα πράγματα, μας ρωτούσε: «πες μου, Σωκράτη, και συ Ἰπποκράτη, ποιος νομίζετε πως είναι ο Πρωταγόρας, κι ἔχετε στο νου να του πληρώσετε χρήματα;», τι θα του απαντούσαμε; Ποιο ἄλλο ὄνομα, βέβαια, ἀκούμε να χρησιμοποιούν για τον Πρωταγόρα; Ὅπως για το Φειδία το «ἀγαλματοποιός», και για τον Ὀμηρο το «ποιητής», ποιο παρόμοιο ἀκούμε για τον Πρωταγόρα; - Λένε, Σωκράτη, πράγματι, πως ο ἄνθρωπος εἶναι σοφιστής, εἶπε. - Σε σοφιστῆ, ἄρα, πάμε να πληρώσουμε τα χρήματα; - Μάλιστα. - Αν λοιπόν κά-

προσέροίτο· «Αὐτὸς δὲ δὴ ὡς τίς γενησόμενος ἔρχη
 312 παρὰ τὸν Πρωταγόραν;» - Καὶ ὃς εἶπεν ἐρυθριά-
 σας- ἤδη γὰρ ὑπέφαινέν τι ἡμέρας, ὥστε καταφανῆ
 αὐτὸν γενέσθαι- Εἰ μὲν τι τοῖς ἔμπροσθεν ἔοικεν,
 δῆλον ὅτι σοφιστῆς γενησόμενος. - Σὺ δέ, ἦν δ' ἐγώ,
 πρὸς θεῶν, οὐκ ἂν αἰσχύνοιο εἰς τοὺς Ἕλληνας σαυ-
 τὸν σοφιστὴν παρέχων; - Νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες,
 εἶπερ γε ἅ διανοοῦμαι χρὴ λέγειν. - Ἄλλ' ἄρα, ὦ
 Ἰππόκρατες, μὴ οὐ τοιαύτην ὑπολαμβάνεις σου τὴν
 B παρὰ Πρωταγόρου μάθησιν ἔσεσθαι, ἀλλ' οἷαπερ ἡ
 παιδοτρίβου; τούτων γὰρ σὺ ἐκάστην οὐκ ἐπὶ τέχνῃ
 ἔμαθες, ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ,
 ὡς τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει. - Πάνυ
 μὲν οὖν μοι δοκεῖ, ἔφη, τοιαύτη μᾶλλον εἶναι ἢ παρὰ
 Πρωταγόρου μάθησις.

Οἶσθα οὖν ὃ μέλλεις νῦν πράττειν, ἢ σε λανθάνει;
 ἦν δ' ἐγώ. - Τοῦ πέρι; - Ὅτι μέλλεις τὴν ψυχὴν τὴν
 C σαυτοῦ παρασχεῖν θεραπεῦσαι ἀνδρὶ, ὡς φῆς, σοφι-
 στη· ὃ τι δέ ποτε ὁ σοφιστῆς ἐστίν, θαυμάζοιμ' ἂν εἰ
 οἶσθα. καίτοι εἰ τοῦτ' ἀγνοεῖς, οὐδὲ ὅτῳ παραδίδως

ποιος, επιπλέον, σε ρωτούσε κι αυτό: «κι εσύ ο ίδιος, τώρα, τι σκοπεύεις να γίνεις και πας στον Πρωταγόρα;», εκείνος είπε κοκκινίζοντας - μια που άρχιζε πια να ξημερώνει, ὥστε να φαίνεται καλά - : «αν, βέβαια, υπάρχει κάποια ομοιότητα με τα προηγούμενα, πηγαίνω, προφανώς, για να γίνω σοφιστής». - Κι εσύ, είπα εγώ, για τ' όνομα των θεών, δε θα ντρεπόσουν να εμφανίζεσαι μπροστά στους Ἕλληνες ως σοφιστής; - Ναι, μα το Δία, Σωκράτη, αφού πρέπει να λέω αυτά που σκέπτομαι.¹⁸ - Μήπως όμως, Ιπποκράτη, δε θεωρείς πως είναι τέτοια η γνώση που θα πάρεις από τον Πρωταγόρα, αλλά άλλη, ακριβώς όπως εκείνη που πήρες από το δάσκαλο και τον κιθαριστή και το γυμναστή;¹⁹ Γιατί, όλες αυτές τις γνώσεις εσύ δεν τις πήρες για να εξασκήσεις την τέχνη, για να γίνεις επαγγελματίας, αλλά για να μορφωθείς, όπως πρέπει να κάνει ο πολίτης και ο ελεύθερος άνθρωπος.²⁰ - Λοιπόν, τέτοια μου φαίνεται μάλλον, είπε, η γνώση που θα πάρω από τον Πρωταγόρα. - Γνωρίζεις, λοιπόν, αυτό που τώρα πρόκειται να κάνεις ή σου διαφεύγει; είπα εγώ. - Σχετικά με ποιο πράγμα; - Ὅτι πρόκειται, δηλαδή, να παραδώσεις την ψυχή σου για να τη φροντίσει κάποιος, που, όπως ισχυρίζεσαι, είναι σοφιστής· τι είναι όμως ο σοφιστής, θα μου φαινόταν παράξενο αν το ήξερες. Παρόλο που, αν αυτό το αγνοείς, ούτε σε τι

τὴν ψυχὴν οἶσθα, οὐτ' εἰ ἀγαθῶ οὐτ' εἰ κακῶ πράγματι. - Οἴμαί γ', ἔφη, εἰδέναι. - Λέγε δὴ, τί ἡγήσῃ εἶναι τὸν σοφιστήν; - Ἐγὼ μὲν, ἦ δ' ὅς, ὥσπερ τοῦνομα λέγει, τοῦτον εἶναι τὸν τῶν σοφῶν ἐπιστήμονα. - Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, τοῦτο μὲν ἔξεστι λέγειν καὶ περὶ ζωγράφων καὶ περὶ τεκτόνων, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ τῶν σοφῶν ἐπιστήμονες· ἀλλ' εἴ τις ἔροιτο ἡμᾶς, «Τῶν τί σοφῶν εἰσιν οἱ ζωγράφοι ἐπιστήμονες,» εἴπομεν ἄν που αὐτῶ ὅτι τῶν πρὸς τὴν ἀπεργασίαν τὴν τῶν εἰκόνων, καὶ τᾶλλα οὕτως. εἰ δέ τις ἐκεῖνο ἔροιτο, «Ὁ δὲ σοφιστὴς τῶν τί σοφῶν ἐστίν;» τί ἂν ἀποκρινοίμεθα αὐτῶ; ποίας ἐργασίας ἐπιστάτης; - Τί ἂν εἴπομεν αὐτὸν εἶναι, ὦ Σώκρατες, ἢ ἐπιστάτην τοῦ ποιῆσαι δεινὸν λέγειν; - Ἴσως ἄν, ἦν δ' ἐγώ, ἀληθῆ λέγοιμεν, οὐ μόντοι ικανῶς γε· ἐρωτήσεως γὰρ ἔτι ἢ ἀπόκρισις ἡμῖν δεῖται, περὶ ὅτου ὁ σοφιστὴς δεινὸν ποιεῖ λέγειν· ὥσπερ ὁ κιθαριστὴς δεινὸν δῆπου ποιεῖ λέγειν περὶ οὐπὲρ καὶ ἐπιστήμονα, περὶ κιθαρίσεως· ἦ γάρ; - Ναί. - Εἶεν· ὁ δὲ δὴ σοφιστὴς ἄνους δεινὸν ποιεῖ λέγειν; - Ἡ δὴλον ὅτι περὶ

παραδίδεις²¹ τὴν ψυχὴ σου ξέρεις, οὔτε ἀν εἶναι καλὸ ἢ κακὸν πράγμα. - Νομίζω, εἶπε, πῶς ξέρω. - Λέγε, λοιπόν, τι πιστεύεις πῶς εἶναι ὁ σοφιστὴς; - Ἐγὼ τουλάχιστο, εἶπε ἐκεῖνος, ὅπως λέει καὶ τὸ ὄνομα, νομίζω πῶς εἶναι αὐτὸς που γνωρίζει τὰ σοφά.²² - Λοιπόν, εἶπα ἐγώ, αὐτὸ μπορούμε νὰ πούμε καὶ γιὰ τοὺς ζωγράφους καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονες· ὅτι, δηλαδή, αὐτοὶ εἶναι που γνωρίζουν τὰ σοφά· ἀλλά, ἀν κάποιος μας ρωτοῦσε, «ποια σοφὰ πράγματα γνωρίζουν οἱ ζωγράφοι;», θὰ τοῦ ἀπαντούσαμε, ἀν δὲν κάνω λάθος, πῶς γνωρίζουν ἐκεῖνα που χρειάζονται γιὰ τὴ δημιουργία τῶν εἰκόνων· καὶ γιὰ τὰ ἄλλα με τὸν ἴδιο τρόπο. Ἀν, ὅμως, κάποιος ρωτοῦσε τὸ ἐξῆς: καὶ ὁ σοφιστὴς, ποια σοφὰ πράγματα γνωρίζει; Τι θὰ τοῦ ἀποκρινομάσταν; Ποιο ἔργο ἀναλαμβάνει; - Τι ἄλλο θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε πῶς εἶναι, Σωκράτη, ἀν ὄχι ἐκεῖνος που φροντίζει νὰ κάνει κάποιον ικανὸ νὰ μιλά; - Ἴσως, εἶπα ἐγώ, νὰ λέγαμε κάτι σωστό, ἀλλὰ ὄχι ἀρκετό· γιὰτί ἡ ἀπόκρισή μας χρειάζεται κι ἄλλη ἐρώτηση: σχετικὰ με τὸ πράγμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ σοφιστὴς κάνει τὸν ἄλλο ικανὸ νὰ μιλά· ὅπως, νομίζω, ὁ κιθαριστὴς κάνει κάποιον ικανὸ νὰ μιλά γιὰ ἐκεῖνο που τοῦ μαθαίνει κιόλας, γιὰ τὴν τέχνη τῆς κιθάρας· ἔτσι δὲν εἶναι; - Ναι. - Ἀς εἶναι· ὁ σοφιστὴς λοιπόν, τώρα, γιὰ ποιο πράγμα κάνει τὸν ἄλλον ικανὸ νὰ μιλά; Ἡ εἶναι φανερό πῶς τὸ κά-

οὔπερ καὶ ἐπίσταται; - Εἰκός γε. τί δὴ ἐστὶν τοῦτο περὶ οὗ αὐτός τε ἐπιστήμων ἐστὶν ὁ σοφιστής καὶ τὸν μαθητὴν ποιεῖ; - Μὰ Δί', ἔφη, οὐκέτι ἔχω σοι λέγειν.

Καὶ ἐγὼ εἶπον μετὰ τοῦτο· Τί οὖν; οἶσθα εἰς οἷόν
 313 τινὰ κίνδυνον ἔρχη ὑποθήσων τὴν ψυχὴν; ἢ εἰ μὲν τὸ
 σῶμα ἐπιτρέπειν σε ἔδει τῷ διακινδυνεύοντα ἢ χρη-
 στὸν αὐτὸ γενέσθαι ἢ πονηρόν, πολλὰ ἂν περιεσκέ-
 φω εἴτ' ἐπιτρεπτέον εἴτε οὐ, καὶ εἰς συμβουλήν τούς
 τε φίλους ἂν παρεκάλεις καὶ τοὺς οἰκείους σκοπού-
 μενος ἡμέρας συχνάς· ὃ δὲ περὶ πλείονος τοῦ σώμα-
 τος ἡγήῃ, τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν ᾧ πάντ' ἐστὶν τὰ σὰ ἢ εὖ
 ἢ κακῶς πράττειν, χρηστοῦ ἢ πονηροῦ αὐτοῦ γενο-
 μένου, περὶ δὲ τούτου οὔτε τῷ πατρὶ οὔτε τῷ ἀδελ-
 φῷ ἐπεκοινώσω οὔτε ἡμῶν τῶν ἐταίρων οὐδενί, εἴτ'
 B ἐπιτρεπτέον εἴτε καὶ οὐ τῷ ἀφικομένῳ τούτῳ ξένῳ
 τὴν σὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐσπέρας ἀκούσας, ὡς φῆς, ὄρ-
 θριος ἦκων περὶ μὲν τούτου οὐδένα λόγον οὐδὲ συμ-
 βουλήν ποιῆ, εἴτε χρὴ ἐπιτρέπειν σαυτὸν αὐτῷ εἴτε
 μή, ἔτοιμος δ' εἰ ἀναλίσκειν τὰ τε σαυτοῦ καὶ τὰ τῶν
 φίλων χρήματα, ὡς ἤδη διεγνωκῶς ὅτι πάντως
 συνεστέον Πρωταγόρα, ὃν οὔτε γιγνώσκεις, ὡς φῆς,

νει για εκείνο που γνωρίζει ο ίδιος; - Είναι φυσικό. - Τι είναι αυτό, τώρα, που και ο ίδιος ο σοφιστής γνωρίζει, και κάνει και το μαθητή να το μάθει; - Μα το Δία, εἶπε, αυτό δεν μπορώ να σου το πω.

Κι ἐγώ, μετὰ ἀπὸ αὐτό, εἶπα: Τι λοιπόν; Ξέρεις τάχα σε ποιὸν κίνδυνο πας να υποβάλεις τὴν ψυχὴ σου; Ἄν ἦταν να ἐμπιστευτεῖς τὸ σῶμα σου σε κάποιον, διακινδυνεύοντας να βρεθεῖ σε καλὴ ἢ κακὴ κατάσταση, πολὺ θα το σκεπτόσουν, ἀν ἔπρεπε να το ἐμπιστευτεῖς ἢ ὄχι, καὶ θα ζητούσες καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους σου να σε συμβουλέψουν καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς σου, ἐξετάζοντάς το πολλὰς ἡμέρας. Εκείνο, ὅμως, που θεωρεῖς σημαντικότερο ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴ, καὶ ἀπὸ το ὁποῖο ἐξαρτάται ὅλη ἡ εὐτυχία ἢ ἡ κακοτυχία σου, ἀνάλογα με τὸ ἀν αὐτὸ βρεθεῖ σε καλὴ ἢ κακὴ κατάσταση· για τούτο, οὔτε τὸν πατέρα οὔτε τὸν ἀδελφὸ σου συμβουλεύτηκες, οὔτε κανέναν ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς φίλους σου, ἀν πρέπει ἢ ὄχι να ἐμπιστευθεῖς τὴν ψυχὴ σου σε τούτον τὸ νεοφερμένο ξένο. Ἀλλά, ὅταν τὸ βράδυ ἀκούσες πὼς ἐφθάσε, ὅπως λες, ἦρθες ἀπὸ τὰ ξημερώματα, καὶ δεν κάνεις κανένα λόγο, οὔτε ζητεῖς συμβουλή, ἀν πρέπει να ἐμπιστευθεῖς τὸν εαυτὸ σου σε αὐτόν ἢ ὄχι, ἐνῶ εἶσαι ἔτοιμος να ξοδέψεις καὶ τὴ δικὴ σου καὶ τῶν φίλων σου τὴν περιουσία, ὅπως ἤδη αποφάσισες, γιατί πρέπει οπωσδήποτε να συναντήσεις τὸν Πρωταγόρα, τὸν

- C οὔτε διείλεξαι οὐδεπώποτε, σοφιστήν δ' ὀνομάζεις, τὸν δὲ σοφιστήν ὃ τί ποτ' ἔστιν, φαίνη ἀγνοῶν, ᾧ μέλλεις σαυτὸν ἐπιτρέπειν; - Καὶ ὃς ἀκούσας, Ἔοικεν, ἔφη, ᾧ Σώκρατες, ἐξ ᾧν σὺ λέγεις. - Ἄρ' οὖν, ᾧ Ἰππόκρατες, ὁ σοφιστὴς τυγχάνει ᾧν ἔμπορός τις ἢ κάπηλος τῶν ἀγωγίμων, ἀφ' ᾧν ψυχὴ τρέφεται; φαίνεται γὰρ ἔμοιγε τοιοῦτός τις. - Τρέφεται δέ, ᾧ Σώκρατες, ψυχὴ τίνοι; - Μαθήμασιν δήπου, ἣν δ' ἐγώ. καὶ ὅπως γε μή, ᾧ ἑταῖρε, ὁ σοφιστὴς ἐπαινῶν ἅ πωλεῖ ἑξαπατήσῃ ἡμᾶς, ὥσπερ οἱ περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφήν, ὁ ἔμπορός τε καὶ κάπηλος. καὶ γὰρ
- D οὔτοί που ᾧν ἄγουσιν ἀγωγίμων οὔτε αὐτοὶ ἴσασιν ὃ τι χρηστὸν ἢ πονηρὸν περὶ τὸ σῶμα, ἐπαινοῦσιν δὲ πάντα πωλοῦντες, οὔτε οἱ ὠνούμενοι παρ' αὐτῶν, ἐὰν μή τις τύχη γυμναστικός ἢ ἰατρός ᾧν. οὔτω δὲ καὶ οἱ τὰ μαθήματα περιάγοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες τῶ ἀεὶ ἐπιθυμοῦντι ἐπαινοῦσιν μὲν πάντα ἅ πωλοῦσιν, τάχα δ' ἄντινες, ᾧ ἄριστε, καὶ τούτων ἀγνοοῖεν ᾧν πωλοῦσιν ὃ
- E τι χρηστὸν ἢ πονηρὸν πρὸς τὴν ψυχὴν· ὡς δ' αὐτως

οποῖο οὔτε γνωρίζεις, ὅπως λες, οὔτε συζήτησες ποτὲ μαζί του, ἀλλὰ τον ὀνομάζεις σοφιστὴ· τι εἶναι ὁμως ὁ σοφιστὴς, στον ὁποῖο πρόκειται νὰ ἐμπιστευθεῖς τον εαυτό σου, εἶναι φανερό πως το ἀγνοεῖς.

Κι ἐκεῖνος, ὅταν με ἀκούσε: «Ἔτσι φαίνεται Σωκράτη», εἶπε, «ἀπὸ αὐτὰ που λες». - Ἄρα λοιπόν, Ἰπποκράτη, ὁ σοφιστὴς συμβαίνει νὰ εἶναι κάποιος ἔμπορος ἢ μεταπράτης τῶν ἐμπορευμάτων ἀπὸ τὰ ὁποῖα τρέφεται ἡ ψυχὴ; Γιατί σε μένα, τουλάχιστον, τέτοιος φαίνεται. - Καὶ ἡ ψυχὴ, Σωκράτη, με τι τρέφεται; - Με μαθήματα βέβαια, εἶπα ἐγώ. Καὶ πρέπει, φίλε, νὰ προσέξουμε μήπως, ἐπαινῶντας ὁ σοφιστὴς αὐτὰ που πουλά, μας ἑξαπατήσῃ, ὅπως ἐκεῖνοι που ἀσχολοῦνται με τὴν τροφή του σώματος, ὁ ἔμπορος καὶ ὁ μεταπράτης. Γιατί καὶ αὐτοὶ, νομίζω, γιὰ τὰ ἐμπορεύματα που φέρνουν, οὔτε οἱ ἴδιοι ξέρουν τι εἶναι καλὸ ἢ βλαβερὸ γιὰ τὸ σῶμα, παρόλο που τα ἐπαινοῦν ὅλα ὅταν τα πωλοῦν, οὔτε ἐκεῖνοι που ἀγοράζουν ἀπὸ αὐτούς, ἐκτὸς ἀν κάποιος τύχει νὰ εἶναι γυμναστής ἢ γιατρός. Ἔτσι, κι ἐκεῖνοι που περιφέρουν τὰ μαθήματα στις πόλεις, καὶ τα πωλοῦν χονδρικὰ καὶ λιανικὰ, σε κείνον που τα ζητεῖ κάθε φορά, ἐπαινοῦν ὅλα ὅσα πωλοῦν· ἴσως ὁμως, ευγενέστατε, καὶ ἀπὸ αὐτοῦς κάποιοι νὰ ἀγνοοῦν τι ἀπὸ κείνα που πωλοῦν εἶναι καλὸ ἢ βλαβερὸ γιὰ τὴν ψυχὴ· τὸ ἴδιο κι ἐκεῖνοι που ἀγορά-

καὶ οἱ ὠνούμενοι παρ' αὐτῶν, ἐὰν μὴ τις τύχη περὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἰατρικὸς ὤν. εἰ μὲν οὖν σὺ τυγχάνεις ἐπιστήμων τούτων τί χρηστὸν καὶ πονηρὸν, ἀσφαλές σοι ὠνεῖσθαι μαθήματα καὶ παρὰ Πρωταγόρου καὶ παρ' ἄλλου ὅτουοῦν· εἰ δὲ μὴ, ὄρα, ὦ μακάριε, 314 μὴ περὶ τοῖς φιλτάτοις κυβεύῃς τε καὶ κινδυνεύῃς. καὶ γὰρ δὴ καὶ πολὺ μείζων κίνδυνος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὠνῇ ἢ ἐν τῇ τῶν σιτίων. σιτία μὲν γὰρ καὶ ποτὰ πριάμενον παρὰ τοῦ καπήλου καὶ ἐμπορίου ἔξεστιν ἐν ἄλλοις ἀγγείοις ἀποφέρειν, καὶ πρὶν δέξασθαι αὐτὰ εἰς τὸ σῶμα πίνοντα ἢ φαγόντα, καταθέμενον οἷκαδε ἔξεστιν συμβουλευσασθαι, παρακαλέσαντα τὸν ἐπαίοντα, ὅ τι τε ἐδεστέον ἢ ποτέον καὶ ὅ τι μὴ, καὶ ὅποσον καὶ ὅποτε· ὥστε ἐν τῇ ὠνῇ οὐ μέγας ὁ κίνδυνος. μαθήματα δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ B ἀγγείῳ ἀπενεργεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη, καταθέντα τὴν τιμὴν, τὸ μάθημα ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ λαβόντα καὶ μαθόντα ἀπιέναι ἢ βεβλαμμένον ἢ ὠφελημένον. ταῦτα οὖν σκοπώμεθα καὶ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ ἔτι νέοι ὥστε τοσοῦτον πρᾶγμα διελέσθαι. νῦν μέντοι, ὥσπερ ὠρμήσαμεν, ἴωμεν καὶ ἀκούσω-

ζουν ἀπὸ αὐτοῦς, ἐκτός κι αν κάποιος τύχει να ασχολείται με την ἴαση της ψυχῆς. Αν, λοιπόν, συμβαίνει ἐσύ να ξέρεις τι ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καλὸ καὶ τι βλαβερό, δε διατρέχεις κίνδυνο να αγοράζεις μαθήματα καὶ ἀπὸ τον Πρωταγόρα καὶ ἀπὸ οποιονδήποτε ἄλλον·²³ ἀλλιῶς, καλότυχε, πρόσεξε μήπως παίζεις καὶ διακινδυνεύεις μ' ὅ,τι πιο ἀγαπημένο. Γιατί, πράγματι, εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ὁ κίνδυνος στὴν ἀγορὰ τῶν μαθημάτων ἀπ' ὅ,τι σ' ἐκείνη τῶν τροφίμων. Αφοῦ, ὅταν ἀγοράσεις τρόφιμα καὶ ποτὰ ἀπὸ το μεταπράτη καὶ τον ἔμπορο, μπορεῖς να τα μεταφέρεις σε ἄλλα ἀγγεία καὶ, πρὶν τα βάλεις μέσα στο σῶμα, πίνοντας ἢ τρώγοντας, μπορεῖς να τα τακτοποιήσεις στο σπίτι, να καλέσεις ἐκεῖνον που ξέρε ἀπὸ αὐτὰ καὶ να ζητήσεις συμβουλή για το τι πρέπει να φας καὶ να πιεις καὶ τι ὄχι, καὶ πόσο καὶ πότε· ἐπομένως, στὴν ἀγορὰ τους δεν ὑπάρχει μεγάλος κίνδυνος. Τα μαθήματα, ὅμως, δεν μπορεῖς να τα μεταφέρεις σε ἄλλο ἀγγεῖο, ἀλλά, ἀναγκαστικά, ἀφοῦ πληρώσεις το ἀντίτιμο καὶ πάρεις το μάθημα μέσα στὴν ἴδια σου τὴν ψυχὴ καὶ το μάθεις, θα φύγεις ζημιωμένος ἢ ὠφελημένος. Αὐτὰ, λοιπόν, ἀς τα ἐξετάσουμε καὶ με τους μεγαλύτερους ἀπὸ ἐμᾶς· γιατί ἐμεῖς ἀκόμα εἴμαστε νέοι, ὥστε να αποφασίσουμε για ἓνα τόσο σημαντικὸ ζήτημα. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ ξεκινήσαμε, ἀς πάμε καὶ ἀς ἀκούσουμε τον ἀνθρώπο· κι ἀ-

μεν τοῦ ἀνδρός, ἔπειτα ἀκούσαντες καὶ ἄλλοις ἀνακοινωσόμεθα· καὶ γὰρ οὐ μόνος Πρωταγόρας αὐτόθι ἐστίν, ἀλλὰ καὶ Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος - οἶμαι δὲ καὶ Πρόδικον τὸν Κεῖιον- καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ σοφοί.

Δόξαν ἡμῖν ταῦτα ἐπορευόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ προθύρῳ ἐγεγόμεθα, ἐπιστάντες περὶ τινος λόγου διελεγόμεθα, ὅς ἡμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ἐνέπεσεν· ἴν' οὖν μὴ ἀτελής γένοιτο, ἀλλὰ διαπερανάμενοι οὕτως ἐσίοιμεν, στάντες ἐν τῷ προθύρῳ διελεγόμεθα ἕως συνωμολογήσαμεν ἀλλήλοις. δοκεῖ οὖν μοι, ὁ θυρωρός, εὐνοῦχός τις, κατήκουεν ἡμῶν, κινδυνεύει δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν σοφιστῶν ἄχθεσθαι τοῖς φοιτῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν· ἐπειδὴ γοῦν ἐκρούσαμεν τὴν θύραν, ἀνοίξας καὶ ἰδὼν ἡμᾶς, «Ἔα,» ἔφη, «σοφισταί τινες· οὐ σχολὴ αὐτῷ·» καὶ ἅμα ἀμφοῖν τοῖν χεροῖν τὴν θύραν πάνυ προθύμως ὡς οἶός τ' ἦν ἐπήραξεν. καὶ ἡμεῖς πάλιν ἐκρούομεν, καὶ ὅς ἐγκεκλημένης τῆς θύρας ἀποκρινόμενος εἶπεν, «᾿Ω ἄνθρωποι,» ἔφη, «οὐκ ἀκηκόατε ὅτι οὐ σχολὴ αὐτῷ;» «Ἄλλ' ὠγαθέ,» ἔφην ἐγώ, «οὔτε παρὰ Καλλίαν ἤχομεν οὔτε σοφισταί ἐσμεν. ἀλλὰ θάρρει· Πρωταγόραν γὰρ τοι δεόμενοι ἰδεῖν ἤλθομεν· εἰσάγγειλον οὖν.» μόγις οὖν ποτε ἡμῖν ἄνθρωπος ἀνέωξεν τὴν θύραν.

φού ακούσουμε, ας συμβουλευτούμε και άλλους· γιατί δεν είναι μόνο ο Πρωταγόρας εκεί, αλλά και ο Ἴππίας ο Ηλεῖος²⁴ νομίζω, μάλιστα, και ο Πρόδικος ο Κεῖιος²⁵ και ἄλλοι πολλοὶ και σοφοί.

Συμφωνήσαμε σε αυτά και ξεκινήσαμε. Ὄταν όμως φθάσαμε στην είσοδο, σταματήσαμε και συνεχίσαμε μια συζήτηση που είχαμε αρχίσει στο δρόμο· για να μην την αφήσουμε λοιπόν στη μέση, αλλά να την τελειώσουμε και να μπούμε, σταθήκαμε στην είσοδο και συζητούσαμε, μέχρι που συμφωνήσαμε μεταξύ μας. Μου φαίνεται λοιπόν ότι ο θυρωρός, κάποιος ευνούχος, μας άκουσε, και είναι πιθανό, εξαιτίας του πλήθους των σοφιστών,²⁶ να δυσφορούσε με όσους σύχναζαν στο σπίτι· όταν λοιπόν χτυπήσαμε την πόρτα, αφού άνοιξε και μας είδε: - «Αχ», είπε, «κάποιοι σοφιστές· δεν έχει καιρό»· και ταυτόχρονα, με τα δυο του χέρια, όσο μπορούσε πιο δυνατά, μας έκλεισε την πόρτα. Κι εμεῖς πάλι χτυπούσαμε, ενώ εκείνος, με κλεισμένη την πόρτα, αποκρίθηκε και είπε: - «Ε ἄνθρωποι», είπε, «δεν ακούσατε ότι δεν έχει καιρό;» - «Καλέ μου», είπα εγώ, «ούτε για τον Καλλία ἤλθαμε, ούτε σοφιστές είμαστε. Μη φοβάσαι· τον Πρωταγόρα χρειαζόμαστε και ἤλθαμε να τον δούμε· μπες μέσα και ανάγγειλέ μας.» Μόλις, λοιπόν, και μετά βίας, μας άνοιξε ο άνθρωπος την πόρτα.

Ἐπειδὴ δὲ εἰσήλθομεν, κατελάβομεν Πρωταγόραν ἐν τῷ προστώῳ περιπατοῦντα, ἐξῆς δ' αὐτῷ συμπεριεπάτουν ἐκ μὲν τοῦ ἐπὶ θάτερα Καλλίας ὁ Ἴππο-
 315 νίκου καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ ὁμομήτριος, Πάραλος ὁ Περικλέους, καὶ Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ θάτερα ὁ ἕτερος τῶν Περικλέους Ξάνθιππος, καὶ Φιλιππίδης ὁ Φιλομήλου καὶ Ἀντίμοιρος ὁ Μενδαῖος, ὅσπερ εὐδοκιμεῖ μάλιστα τῶν Πρωταγόρου μαθητῶν καὶ ἐπὶ τέχνῃ μανθάνει, ὡς σοφιστῆς ἐσόμενος. τούτων δὲ οἱ ὀπισθεν ἠκολούθουν ἐπακούοντες τῶν λεγομένων, τὸ μὲν πολὺ ξένοι ἐφαίνοντο-οὓς ἄγει ἐξ ἐκάστων τῶν πόλεων ὁ Πρωταγόρας, δι' ὧν διεξέρχεται, κηλῶν τῇ φωνῇ ὡσπερ Ὀρφεύς, οἱ δὲ
 B κατὰ τὴν φωνὴν ἔπονται κεκλημημένοι- ἦσαν δὲ τινες καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἐν τῷ χορῷ. τοῦτον τὸν χορὸν μάλιστα ἔγωγε ἰδὼν ἦσθην, ὡς καλῶς ἠύλαβουντο μηδέποτε ἐμποδῶν ἐν τῷ πρόσθεν εἶναι Πρωταγόρου, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἀναστρέφοι καὶ οἱ μετ' ἐκείνου, εὖ πως καὶ ἐν κόσμῳ περισχίζοντο οὗτοι οἱ ἐπήκοοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν, καὶ ἐν κύκλῳ περιόντες αἰεὶ εἰς τὸ ὀπισθεν καθίσταντο κάλλιστα.

Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα, ἔφη Ὀμηρος, Ἴππιαν τὸν

Ὅταν μπήκαμε, ἔτσι, βρήκαμε τον Πρωταγόρα να περπατά στο υπόστεγο· κοντά σ' αὐτόν, περπατούσαν μαζί του ἀπὸ τη μια πλευρά ο Καλλίας, ο γιος του Ἴππονίκου, καὶ ο ἀδελφὸς του ἀπὸ την ἴδια μητέρα,²⁷ ο Πάραλος του Περικλή, καὶ ο Χαρμίδης,²⁸ ο γιος του Γλαύκωνα· ἐνῶ, ἀπὸ την ἄλλη, ο ἄλλος γιος του Περικλή, ο Ξάνθιππος, καὶ ο Φιλιππίδης,²⁹ ο γιος του Φιλομήλου, καὶ ο Ἀντίμοιρος³⁰ ο Μενδαῖος, που προοδεύει περισσότερο ἀπὸ τους μαθητὲς του Πρωταγόρα, καὶ μαθαίνει γιὰ νὰ ἐξασκήσει τὸ ἐπάγγελμα, γιὰ νὰ γίνῃ σοφιστῆς. Ἀνάμεσά τους, ὅσοι ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω, ἀκούγοντας προσεκτικὰ ἐκεῖνα που ἔλεγαν, οἱ περισσότεροι φαίνονταν ξένοι, που τους παίρνει μαζί του ἀπὸ κάθε πόλη που περνᾷ ο Πρωταγόρας, σαγηνεύοντας με τὴ φωνὴ ὅπως ο Ὀρφέας, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦν τὴ φωνὴ ξηλογιασμένοι· ἦταν, ὁμῶς, καὶ κάποιοι ντόπιοι στὴ συντροφιά. Ὅταν εἶδα αὐτὴ τὴ συντροφιά, χάρηκα πολὺ· πόσο ωραία πρόσεχαν νὰ μὴ στέχονται ποτέ ἐμπόδιο μπροστά στον Πρωταγόρα, ἀλλὰ, ὅταν αὐτὸς καὶ ἡ παρέα του γύριζαν πίσω, αὐτοὶ οἱ ἀχροατῆς, ωραία καὶ με τάξη, ἀνοίγαν στὴ μέση, ἀπὸ τη μια πλευρά κι ἀπὸ την ἄλλη, καὶ, κἀνοντας κύκλο, βρίσκονταν, με τὸν καλύτερο τρόπο, πάντα ἀπὸ πίσω του.³¹

«Καὶ μετὰ διέχρινά ἐκεῖνον»,³² λέει ο Ὀμηρος, τὸν

- C Ἡλείων, καθήμενον ἐν τῷ κατ' ἀντικρὺ προστάῳ ἐν θρόνῳ· περὶ αὐτὸν δ' ἐκάθηντο ἐπὶ βάθρων Ἐρυξίμαχος τε ὁ Ἀκουμενοῦ καὶ Φαῖδρος ὁ Μυρρινούσιος καὶ Ἄνδρων ὁ Ἀνδροτίωνος καὶ τῶν ξένων πολῖται τε αὐτοῦ καὶ ἄλλοι τινές. ἐφαίνοντο δὲ περὶ φύσεώς τε καὶ τῶν μετεώρων ἀστρονομικὰ ἄττα διερωτᾶν τὸν Ἰππίαν, ὁ δ' ἐν θρόνῳ καθήμενος ἐκάστοις αὐτῶν διέκρινεν καὶ διεξήγει τὰ ἐρωτώμενα. καὶ μὲν δὴ καὶ Τάνταλόν γε εἰσεῖδον· ἐπεδήμει γὰρ ἄρα καὶ
- D Πρόδικος ὁ Κεῖος· ἦν δὲ ἐν οἰκῆματί τινι, ᾧ πρὸ τοῦ μὲν ὡς ταμειῶ ἐχρήτητο Ἰππόνικος, νῦν δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν καταλυόντων ὁ Καλλίας καὶ τοῦτο ἐκκενώσας ξένοις κατάλυσιν πεποίηκεν. ὁ μὲν οὖν Πρόδικος ἔτι κατέκειτο, ἐγκεκαλυμμένος ἐν κωδίῳ τισὶν καὶ στρώμασιν καὶ μάλα πολλοῖς, ὡς ἐφαίνετο· παρεκάθηντο δὲ αὐτῷ ἐπὶ ταῖς πλησίον κλίναις Πausανίας τε ὁ ἐκ Κεραμέων καὶ μετὰ Πausανίου νέον τι ἔτι μειράκιον, ὡς μὲν ἐγῶμαι, καλὸν τε κά-
- E γαθὸν τὴν φύσιν, τὴν δ' οὖν ἰδέαν πάνυ καλός. ἔδοξα ἀκοῦσαι ὄνομα αὐτῷ εἶναι Ἀγάθωνα, καὶ οὐκ ἂν

Ἰππία τον Ηλείο, να κάθεται σε θρόνο απέναντι στο υπόστεγο· και γύρω από κείνον κάθονταν, πάνω σε βάθρα, ο Ερυξίμαχος,³³ ο γιος του Ακουμενού, και ο Φαῖδρος³⁴ ο Μυρρινούσιος, και ο Ἄνδρων,³⁵ ο γιος του Ανδροτίωνα, και ξένοι, συμπολίτες του και κάποιοι ἄλλοι. Μου φάνηκε μάλιστα πως ρωτούσαν τον Ἰππία για τη φύση και για τα ουράνια φαινόμενα κάποιες ἀστρονομικές πληροφορίες· κι εκείνος, καθισμένος στο θρόνο, διευκρίνιζε στον καθέναν τους και εξηγούσε με λεπτομέρειες εκείνα που τον ρωτούσαν.

«Ακόμη, μέσα, εἶδα και τον Τάνταλο»·³⁶ γιατί, βέβαια, εἶχε φθάσει στην πόλη και ο Πρόδικος ο Κεῖος, και βρισκόταν μέσα σ' ἓνα οἶκημα που, μέχρι τελευταία, χρησιμοποιούσε ως αποθήκη ο Ἰππόνικος· τώρα, ὁμως, επειδή οι φιλοξενούμενοι ἦταν πολλοί, κι αὐτό το ἄδειασε ο Καλλίας και το ἔκανε κατάλυμα για τους ξένους. Ο Πρόδικος, λοιπόν, ἀκόμη ξάπλωνε, τυλιγμένος με κάποιες προβιές και σκεπάσματα, και μιλιστα πολλά, ὅπως φαινόταν· κοντά του κάθονταν, στα διπλανὰ κρεβάτια, ο Πausανίας³⁷ ἀπὸ το δῆμο των Κεραμέων, και, μαζί με τον Πausανία, κάποιος νέος, πολύ μικρός ἀκόμη· καλός και ἀγαθός στη φύση, ὅπως μου φάνηκε, και στην ὄψη πολύ ὁμορφος. Νόμισα πως ἀκουσα ὅτι το ὄνομά του εἶναι Ἀγάθωνας,³⁸ και δε θα ἀπορούσα, αν συνέβαινε να εἶναι το ἀγαπημένο παιδί

θαυμάζοιμι εἰ παιδικὰ Πausανίου τυγχάνει ὦν τοῦτό τ' ἦν τὸ μεράκιον, καὶ τῷ Ἀδειμάντῳ ἀμφοτέρῳ, ὃ τε Κῆπιδος καὶ ὁ Λευκολοφίδου, καὶ ἄλλοι τινὲς ἐφαίνοντο· περὶ δὲ ὧν διελέγοντο οὐκ ἔδυνάμην ἔγωγε μαθεῖν ἔξωθεν, καίπερ λιπαρῶς ἔχων ἀκούειν τοῦ Προδίκου· πάσσοφος γάρ μοι δοκεῖ ἀνὴρ ³¹⁶ εἶναι καὶ θεῖος· ἀλλὰ διὰ τὴν βαρύτητα τῆς φωνῆς βόμβος τις ἐν τῷ οἴκηματι γιγνόμενος ἀσαφῆ ἐποίει τὰ λεγόμενα.

Καὶ ἡμεῖς μὲν ἄρτι εἰσεληλύθεμεν, κατόπιν δὲ ἡμῶν ἐπεισῆλθον Ἀλκιβιάδης τε ὁ καλός, ὡς φῆς σὺ καὶ ἐγὼ πείθομαι, καὶ Κριτίας ὁ Καλλαίσχρου.

Ἡμεῖς οὖν ὡς εἰσήλθομεν, ἔτι σμίχρ' ἄττα διατρίφαντες καὶ ταῦτα διαθεασάμενοι προσῆμεν πρὸς τὸν ^B Πρωταγόραν, καὶ ἐγὼ εἶπον· ὦ Πρωταγόρα, πρὸς σέ τοι ἦλθομεν ἐγὼ τε καὶ Ἰπποκράτης οὗτος.

Πότερον, ἔφη, μόνῳ βουλόμενοι διαλεχθῆναι ἢ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων; Ἡμῖν μὲν, ἦν δ' ἐγώ, οὐδὲν διαφέρει· ἀκούσας δὲ οὐ ἔνεκα ἦλθομεν, αὐτὸς σκέψαι. Τί οὖν δὴ ἐστίν, ἔφη, οὐ ἔνεκα ἤκετε; Ἰπποκράτης ὅδε ἐστίν μὲν τῶν ἐπιχωρίων, Ἀπολλοδώρου υἱός, οἰκίας μεγάλης τε καὶ εὐδαίμονος, αὐτὸς δὲ τὴν φύσιν ^C δοκεῖ ἐνάμιλλος εἶναι τοῖς ἡλικιώταις. ἐπιθυμεῖν δέ

του Πausανία. Αυτό το παληκαράκι ἦταν λοιπόν και οι δυο Αδειμάντοι, ο γιος του Κῆπιδος³⁹ και ο γιος του Λευκολοφίδου,⁴⁰ και φαίνονταν και μερικοί ἄλλοι· τι συζητούσαν, ὅμως, ἐγὼ δεν μπορούσα να το καταλάβω απ' ἔξω, παρόλο που θέλω πολύ να ακούω τον Πρόδικο· - γιατί νομίζω πως εἶναι ἄνθρωπος πάνσοφος και θεῖος· - ἀλλὰ, ἀπὸ τη βαθιά του φωνῆ, υπήρχε κάποιο βουητό μέσα στο οἶκημα, που ἔκανε ἀσαφῆ ἐκεῖνα που ἔλεγε.

Μόλις εμεῖς εἶχαμε μπει μέσα, μπήκαν, μετὰ ἀπὸ εμάς, ο ωραῖος Αλκιβιάδης, ὅπως εσύ ισχυρίζεσαι κι ἐγὼ συμφωνῶ, και ο Κριτίας,⁴¹ ο γιος του Καλλαίσχρου.

Καθῶς, λοιπόν, μπήκαμε μέσα, ἀφού καθυστερήσαμε λίγο ἀκόμη, και εἶδαμε προσεκτικὰ ὅσα γίνονταν, πλησιάσαμε τον Πρωταγόρα, κι ἐγὼ εἶπα· - Σε σένα, Πρωταγόρα, ἦλθαμε, ἐγὼ και τούτος ἐδῶ ο Ἰπποκράτης. - Επειδὴ, εἶπε, θέλετε να συζητήσετε μόνοι μαζί μου ἢ μαζί και με τους ἄλλους; - Για μας, εἶπα ἐγὼ, δεν υπάρχει διαφορά· ἀφού ἀκούσεις, ὅμως, γιατί ἦλθαμε, ἀποφάσισε ο ἴδιος. - Γιατί ἦλθατε λοιπόν; - Ο Ἰπποκράτης, αὐτὸς ἐδῶ, εἶναι ντόπιος, γιος του Ἀπολλοδώρου, ἀπὸ οἰκογένεια μεγάλη και πλούσια, και νομίζει πως η φύση του τον κάνει ἰσοδύναμο με τους συνομηλικούς του. Μου φαίνεται, μάλιστα, πως θέλει να

μοι δοκεῖ ἐλλόγιμος γενέσθαι ἐν τῇ πόλει, τοῦτο δὲ οἶεταί οἱ μάλιστα ἄ<ν> γενέσθαι, εἰ σοὶ συγγένοιτο· ταῦτ' οὖν ἤδη σὺ σκόπει, πότερον περὶ αὐτῶν μόνος οἶει δεῖν διαλέγεσθαι πρὸς μόνους, ἢ μετ' ἄλλων. Ὀρθῶς, ἔφη, προμηθῆ, ὦ Σώκρατες, ὑπὲρ ἐμοῦ. ξένον γὰρ ἄνδρα καὶ ἰόντα εἰς πόλεις μεγάλας, καὶ ἐν ταύταις πείθοντα τῶν νέων τοὺς βελτίστους ἀπολείποντας τὰς τῶν ἄλλων συνουσίας, καὶ οἰκείων καὶ ὀθνείων, καὶ πρεσβυτέρων καὶ νεωτέρων, ἑαυτῶ συνειῖναι ὡς βελτίους ἐσομένους διὰ τὴν ἑαυτοῦ συνουσίαν, χρὴ εὐλαβεῖσθαι τὸν ταῦτα πράττοντα· οὐ γὰρ σμικροὶ περὶ αὐτὰ φθόνοι τε γίνονται καὶ ἄλλαι δυσμένειαι τε καὶ ἐπιβουλαί. ἐγὼ δὲ τὴν σοφιστικὴν τέχνην φημί μὲν εἶναι παλαιάν, τοὺς δὲ μεταχειριζομένους αὐτὴν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, φοβουμένους τὸ ἐπαχθὲς αὐτῆς, πρόσχημα ποιεῖσθαι καὶ προκαλύπτεσθαι, τοὺς μὲν ποιήσιν, οἷον Ὀμηρόν τε καὶ Ἡσίοδον καὶ Σιμωνίδην, τοὺς δὲ αὖ τελετάς τε καὶ χρησμοδίας, τοὺς ἀμφὶ τε Ὀρφέα καὶ Μουσαῖον· ἐνίους δὲ τινὰς ἡσθημαὶ καὶ γυμναστικὴν, οἷον Ἴκκος τε ὁ Ταραντῖνος καὶ ὁ νῦν ἔτι ὢν οὐδενὸς ἤττων σοφιστῆς Ἡρόδικος ὁ Σηλυμβριανός, τὸ δὲ ἀρχαῖον Μεγαρεύς· μουσικὴν δὲ Ἀγαθοκλῆς τε ὁ ὑ-

γίνει επιφανῆς μέσα στην πόλη, κι αυτό πιστεύει ότι σίγουρα μπορεί να γίνει, αν συναναστραφεί εσένα· εσύ λοιπόν, πια, σκέψου αν νομίζεις ότι πρέπει μόνος να συζητήσεις με μόνους εμάς γι' αυτά ή μπροστά στους άλλους. - Σωστά, εἶπε, νοιάζεσαι για μένα Σωκράτη. Πράγματι, ένας ξένος άνθρωπος, που πηγαίνει σε πόλεις μεγάλες και σ' αυτές πείθει τους καλύτερους νέους να εγκαταλείψουν τις συναναστροφές των άλλων, και δικῶν τους και ξένων, και μεγαλύτερων και νεότερων, και να συναναστραφούν μαζί του, για να γίνουν καλύτεροι με τη δική του συναναστροφή, εκείνος, που τα κάνει αυτά, πρέπει να προσέχει· γιατί δεν είναι μικροὶ οι φθόνοι που δημιουργούνται γι' αυτά τα πράγματα, και οι άλλες εχθρικές διαθέσεις και επιβουλές. Εγώ, βεβαίως, ισχυρίζομαι ότι η σοφιστική τέχνη είναι παλιά· οι παλιοί, όμως, που την ασκούσαν, επειδή φοβούνταν τη δυστυχία που φέρνει, έκαναν πρόσχημα και προφυλάσσονταν, άλλοι την ποίηση, όπως Ὀμηρος και ο Ησίοδος και ο Σιμωνίδης, και άλλοι, πάλι, τελετές και χρησμούς, οι οπαδοί του Ὀρφέα και του Μουσαίου· μερικοί άλλοι, πάλι, κατάλαβα πως είχαν και τη γυμναστική, όπως Ἴκκος⁴² ο Ταραντῖνος, και, σήμερα, ο σοφιστής που δεν είναι κατώτερος από κανέναν, ο Ηρόδικος⁴³ ο Σηλυμβριανός, που παλιότερα ήταν Μεγαρίτης· ο δικός σας ο Αγαθοκλής, επίσης,

μέτερος πρόσχημα ἐποιήσατο, μέγας ὢν σοφιστής, καὶ Πυθοκλείδης ὁ Κεῖος καὶ ἄλλοι πολλοί. οὗτοι πάντες, ὥσπερ λέγω, φοβηθέντες τὸν φθόνον ταῖς
 317 τέχναις ταύταις παραπετάσμασιν ἐχρήσαντο. ἐγὼ δὲ τούτοις ἅπασιν κατὰ τοῦτο εἶναι οὐ συμφέρομαι· ἡγοῦμαι γὰρ αὐτούς οὐ τι διαπράξασθαι ὃ ἐβουλήθησαν· οὐ γὰρ λαθεῖν τῶν ἀνθρώπων τοὺς δυναμένους ἐν ταῖς πόλεσι πράττειν, ὧν περ ἕνεκα ταῦτ' ἐστὶν τὰ προσχήματα· ἐπεὶ οἱ γε πολλοὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐδὲν αἰσθάνονται, ἀλλ' ἄττ' ἂν οὗτοι διαγγέλλωσι, ταῦτα ὕμνοῦσιν· τὸ οὖν ἀποδιδράσκοντα μὴ δύνασθαι ἀποδρᾶναι, ἀλλὰ καταφανῆ εἶναι,
 B πολλή μωρία καὶ τοῦ ἐπιχειρήματος, καὶ πολὺ δυσμενεστέρους παρέχεσθαι ἀνάγκη τοὺς ἀνθρώπους· ἡγοῦνται γὰρ τὸν τοιοῦτον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πανοῦργον εἶναι. ἐγὼ οὖν τούτων τὴν ἐναντίαν ἄπασαν ὁδὸν ἐλήλυθα, καὶ ὁμολογῶ τε σοφιστῆς εἶναι καὶ παιδεύειν ἀνθρώπους, καὶ εὐλάβειαν ταύτην οἶμαι βελτίω ἐκείνης εἶναι, τὸ ὁμολογεῖν μᾶλλον ἢ ἔξαρνον εἶναι· καὶ ἄλλας πρὸς ταύτη ἔσκεμμαι, ὥστε, σὺν θεῷ εἰπεῖν, μηδὲν δεινὸν πάσχειν διὰ τὸ ὁμολογεῖν σοφιστῆς εἶναι. καίτοι πολλά γε ἔτη ἤδη
 C εἰμί ἐν τῇ τέχνῃ· καὶ γὰρ καὶ τὰ σύμπαντα πολλά

που εἶναι μέγας σοφιστής, ἔκανε πρόσχημα τῆ μουσική, καὶ ὁ Πυθοκλείδης⁴⁴ ὁ Κεῖος καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὅλοι αὐτοί, ὅπως εἶπα, ἐπειδὴ φοβήθηκαν τὸ φθόνον, χρησιμοποίησαν τὶς τέχνες αὐτές σαν παραπετάσματα· κι ἐγώ, ὡς πρὸς αὐτό, δε συμφωνῶ με ὅλους αὐτούς· γιατί πιστεύω ὅτι δεν κατάφεραν ἐκεῖνο που θέλησαν· ἀφοῦ δεν ξέφυγαν ἀπὸ τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων που εἶχαν τὴν ἐξουσία μέσα στις πόλεις, για τοὺς οἰοῦνται, ἄλλωστε, ἦταν αὐτὰ τὰ προσχήματα· ἐπειδὴ οἱ πολλοί, βέβαια, για να το πῶ ἔτσι, δεν καταλαβαίνουν τίποτε, ἀλλὰ, ὅσα διακηρύττουν ἐκεῖνοι, αὐτὰ καὶ τραγουδοῦν. Ἐπομένως, να μην μπορεῖς να δραπετεύσεις ὅταν πᾶς να το κάνεις, καὶ να γίνεσαι ἀντιληπτὸς εἶναι καὶ μεγάλη ἀνοησία να το επιχειρεῖς καὶ, ἀναγκαστικά, κάνει τοὺς ἀνθρώπους πολὺ δυσμενεστέρους· γιατί πιστεύουν πως κάποιος τέτοιος, κοντὰ στα ἄλλα, εἶναι καὶ πανοῦργος. Ἐγώ, λοιπόν, ἔχω βαδίσει τὸν ἐντελῶς ἀντίθετο δρόμο ἀπὸ αὐτούς καὶ ὁμολογῶ πως εἶμαι σοφιστῆς καὶ μορφώνω ἀνθρώπους· καὶ πιστεύω πως ἡ προφύλαξη αὐτὴ εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν ἄλλη, να το ὁμολογεῖς δηλαδή, μᾶλλον, παρά να το ἀρνεῖσαι· μαζί με αὐτὴ, βέβαια, ἔχω σκεφτεῖ καὶ ἄλλες προφυλάξεις, ὥστε, με τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ, να μην ἔχω πάθει τίποτα φοβερό, ἐπειδὴ ὁμολογῶ ὅτι εἶμαι σοφιστῆς. Παρόλο, βέβαια, που πολλά

μοί ἐστίν- οὐδενὸς ὅτου οὐ πάντων ἄν ὑμῶν καθ' ἡ-
 λικίαν πατήρ εἶην - ὥστε πολὺ μοι ἤδιστόν ἐστιν, εἴ
 τι βούλεσθε, περὶ τούτων ἀπάντων ἐναντίον τῶν ἔν-
 δον ὄντων τὸν λόγον ποιεῖσθαι. Καὶ ἐγὼ - ὑπώ-
 πτευσα γὰρ βούλεσθαι αὐτὸν τῷ τε Προδίκῳ καὶ τῷ
 Ἰππία ἐνδείξασθαι καὶ καλλωπίσασθαι ὅτι ἐρασταὶ
 D αὐτοῦ ἀφιγμένοι εἴμεν- Τί οὖν, ἔφην ἐγὼ, οὐ καὶ
 Πρόδικον καὶ Ἰππίαν ἐκαλέσαμεν καὶ τοὺς μετ' αὐ-
 τῶν, ἵνα ἐπακούσωσιν ἡμῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ
 Πρωταγόρας. Βούλεσθε οὖν, ὁ Καλλίας ἔφη, συνέ-
 δριον κατασκευάσωμεν, ἵνα καθεζόμενοι διαλέγη-
 σθε; Ἐδόκει χρῆναι· ἄσμενοι δὲ πάντες ἡμεῖς, ὡς ἀ-
 κουσόμενοι ἀνδρῶν σοφῶν, καὶ αὐτοὶ τε ἀντιλαβό-
 μενοι τῶν βάθρων καὶ τῶν κλινῶν κατεσκευάζομεν
 E τούτῳ Καλλίας τε καὶ Ἀλκιβιάδης ἡκέτην ἄγοντε
 τὸν Πρόδικον, ἀναστήσαντες ἐκ τῆς κλίνης, καὶ τοὺς
 μετὰ τοῦ Προδίκου.

Ἐπεὶ δὲ πάντες συνεκαθεζόμεθα, ὁ Πρωταγόρας,
 Νῦν δὴ ἄν, ἔφη, λέγοις, ὦ Σώκρατες, ἐπειδὴ καὶ οἶδε
 πάρεισιν, περὶ ὧν ὀλίγον πρότερον μνεῖαν ἐποιού
 πρὸς ἐμέ ὑπὲρ τοῦ νεανίσκου. Καὶ ἐγὼ εἶπον ὅτι· Ἡ

χρόνια, ἤδη, εἶμαι στο ἐπάγγελμα⁴⁵ μια που και όλα
 μου τα χρόνια είναι πολλά· και δεν υπάρχει κανένας
 ἀπὸ ὄλους εσάς, για τον οποίο δε θα μπορούσα, με την
 ηλικία μου, να εἶμαι πατέρας του· μου είναι επομένως
 πάρα πολύ ευχάριστο, αν βέβαια θέλετε, να μιλήσου-
 με για όλα αυτά μπροστά σε ὅσους βρίσκονται ἐδῶ.

Κι ἐγὼ -επειδὴ υποπτεύθηκα ὅτι ἐκεῖνος ἠθελε να
 κάνει ἐπίδειξη στον Πρόδικο και στον Ἰππία και να πε-
 ρηφανευτεῖ ὅτι εἶχαμε πάει ως οπαδοί του· - Γιατί λοι-
 πόν, εἶπα ἐγὼ, δεν καλούμε και τον Πρόδικο και τον
 Ἰππία και ὅσους βρίσκονται μαζί τους, για να μας α-
 κούσουν; - Οπωσδήποτε, εἶπε ο Πρωταγόρας. - Θέλε-
 τε λοιπόν, εἶπε ο Καλλίας, να τακτοποιήσουμε τα κα-
 θίσματα, για να καθήσετε και να συζητήσετε; Συμφῶ-
 νησαν πως ἔπρεπε· χαρούμενοι ἔτσι, ὅλοι εμεῖς, ἐπειδὴ
 θα ακούγαμε σοφούς ἀνδρες, πήραμε και οι ἴδιοι τα
 βάρθρα και τα κρεβάτια, και τα τακτοποιούσαμε κοντά
 στον Ἰππία· γιατί ἐκεῖ υπήρχαν ἀπὸ πριν τα βάρθρα. Σ'
 αυτό το διάστημα, ο Κριτίας και ο Αλκιβιάδης ἤρθαν
 φέρνοντας τον Πρόδικο, που τον σήκωσαν ἀπὸ το κρε-
 βάτι, κι ὅσους ἦταν μαζί με τον Πρόδικο.

Ὅταν ὅλοι καθίσαμε μαζί, ο Πρωταγόρας· - Τώρα
 λοιπόν Σωκράτη, εἶπε, μπορείς να μας πεις, μια που
 και ὅλοι τούτοι βρίσκονται κοντά μας, ὅσα πριν λίγο
 μου ἀνέφερες για τον νεαρό. - Κι ἐγὼ εἶπα: «με τον ἰ-

318 αὐτή μοι ἀρχή ἐστίν, ὡ Πρωταγόρα, ἥπερ ἄρτι, περὶ
 ὧν ἀφικόμην. Ἴπποκράτης γὰρ ὅδε τυγχάνει ἐν ἐπι-
 θυμῖα ὧν τῆς σῆς συνουσίας· ὅ τι οὖν αὐτῷ ἀποβή-
 σεται, εἴαν σοι συνῆ, ἠδέως ἄν φησι πυθέσθαι. τοσοῦ-
 τος ὅ γε ἡμέτερος λόγος. Ὑπολαβῶν οὖν ὁ Πρωτα-
 γόρας εἶπεν· ὦ νεανίσκε, ἔσται τοίνυν σοι, εἴαν ἐμοὶ
 συνῆς, ἧ ἂν ἡμέρα ἐμοὶ συγγένη, ἀπιέναι οἴκαδε
 βελτίονι γεγονότι, καὶ ἐν τῇ ὑστεραίᾳ ταῦτά ταῦτα·
 B καὶ ἐκάστης ἡμέρας αἰεὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόναι.
 Καὶ ἐγὼ ἀκούσας εἶπον· ὦ Πρωταγόρα, τοῦτο μὲν
 οὐδὲν θαυμαστὸν λέγεις, ἀλλὰ εἰκός, ἐπεὶ καὶ σύ,
 καίπερ τηλικούτος ὧν καὶ οὕτως σοφός, εἴ τίς σε δι-
 δάξειεν ὃ μὴ τυγχάνεις ἐπιστάμενος, βελτίων ἂν γέ-
 νοιο. ἀλλὰ μὴ οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ αὐτίκα μά-
 λα μεταβαλὼν τὴν ἐπιθυμίαν Ἴπποκράτης ὅδε ἐπι-
 θυμήσειεν τῆς συνουσίας τούτου τοῦ νεανίσκου τοῦ
 νῦν νεωστὶ ἐπιδημοῦντος, Ζευξίππου τοῦ Ἡρακλε-
 ώτου, καὶ ἀφικόμενος παρ' αὐτόν, ὥσπερ παρὰ σέ
 C νῦν, ἀκούσειεν αὐτοῦ ταῦτά ταῦτα ἄπερ σοῦ, ὅτι ἐ-
 κάστης ἡμέρας συνὼν αὐτῷ βελτίων ἔσται καὶ ἐπι-
 δώσει, εἰ αὐτόν ἐπανέροιτο· «Τί δὴ φῆς βελτίω ἔσε-
 σθαι καὶ εἰς τί ἐπιδώσειν;» εἶποι ἂν αὐτῷ ὁ Ζεύξιπ-

διο τρόπο αρχίζω, Πρωταγόρα, όπως και νωρίτερα,
 για εκείνα για τα οποία ήλθα. Γιατί, τούτος εδώ ο Ιπ-
 ποκράτης, πράγματι, συμβαίνει να επιθυμεί τη συνα-
 ναστροφή σου· ὅ,τι λοιπόν θα αποκομίσει, εἴαν σε συ-
 ναναστραφεί, λέει πως ευχαρίστως θα το άκουγε. Αυ-
 τά είχαμε να πούμε εμεἰς.» Πήρε το λόγο λοιπόν ο
 Πρωταγόρας και εἶπε· Ε, νεαρέ, αν μείνεις κοντά μου,
 θα μπορείς, από τη μέρα που θ' αρχίσεις να με συνα-
 ναστρέφεις, να επιστρέφεις στο σπίτι σου καλύτερος,
 και την επομένη το ίδιο· και, κάθε μέρα, να βελτιώνε-
 σαι ὄλο και περισσότερο. - Κι εγώ που τον άκουσα, εἶ-
 πα· Πρωταγόρα, καθόλου παράξενο δεν είναι αυτό
 που λες, αλλά φυσικό, μια που κι εσύ, παρόλο που εἶ-
 σαι τόσο μεγάλος στην ηλικία και τόσο σοφός, αν κά-
 ποιος σε δίδασκε κάτι που δε συμβαίνει να ξέρεις, θα
 γινόσουν καλύτερος· μην το βλέπεις ὁμως έτσι, αλλά
 αν αμέσως αυτός εδώ ο Ιπποκράτης άλλαζε επιθυμία,
 και ήθελε να συναναστραφεί εκείνο το νεαρό, που πρό-
 σφατα ήρθε στην πόλη μας, το Ζεύξιππο τον Ηρα-
 κλειώτη,⁴⁶ και, πηγαίνοντας σ' αὐτόν, ὁπως σ' εσένα
 τώρα, άκουγε από αὐτόν τα ίδια που ακούει από σένα
 τώρα, ὅτι, δηλαδή, κάθε μέρα που θα περνά μαζί του
 θα βελτιώνεται και θα προοδεύει· αν τον ξαναρωτού-
 σε· «Σε τι λες, λοιπόν, πως θα βελτιωθώ και σε τι θα
 προοδεύσω;», ο Ζεύξιππος θα του απαντούσε: στη ζω-

πος ὅτι πρὸς γραφικὴν· κὰν εἰ Ὁρθαγόρα τῷ Θη-
 βαίῳ συγγενόμενος, ἀκούσας ἐκείνου ταῦτά ταῦτα
 ἄπερ σοῦ, ἐπανερόιτο αὐτὸν εἰς ὅ τι βελτίων καθ' ἡ-
 μέραν ἔσται συγγιγνόμενος ἐκείνῳ, εἴποι ἂν ὅτι εἰς
 αὐλλῆσιν· οὕτω δὴ καὶ σὺ εἶπέ τῷ νεανίσκῳ καὶ ἐμοὶ
 D ὑπὲρ τούτου ἐρωτῶντι, Ἴπποκράτης ὅδε Πρωταγόρα
 συγγενόμενος, ἧ ἂν αὐτῷ ἡμέρα συγγένηται, βελτί-
 ων ἄπεισι γινόμενος καὶ τῶν ἄλλων ἡμερῶν ἐκά-
 στης οὕτως ἐπιδώσει εἰς τί, ὦ Πρωταγόρα, καὶ περὶ
 τοῦ;

Καὶ ὁ Πρωταγόρας ἐμοῦ ταῦτα ἀκούσας, Σὺ τε
 καλῶς ἐρωτᾷς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ ἐγὼ τοῖς κα-
 λῶς ἐρωτῶσι χαίρω ἀποκρινόμενος. Ἴπποκράτης
 γὰρ παρ' ἐμὲ ἀφικόμενος οὐ πείσεται ἄπερ ἂν ἔπαθεν
 ἄλλῳ τῷ συγγενόμενος τῶν σοφιστῶν. οἱ μὲν γὰρ
 ἄλλοι λωβῶνται τοὺς νέους· τὰς γὰρ τέχνας αὐτοὺς
 E πεφευγότας ἄκοντας πάλιν αὐτῶν ἄγοντες ἐμβάλλουσιν
 εἰς τέχνας, λογισμούς τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ γεω-
 μετρίαν καὶ μουσικὴν διδάσκοντες· καὶ ἅμα εἰς τὸν
 Ἴππῖαν ἀπέβλεψεν· παρὰ δ' ἐμὲ ἀφικόμενος μαθήσε-
 ται οὐ περὶ ἄλλου του ἢ περὶ οὗ ἦκει. τὸ δὲ μάθημά
 ἐστὶν εὐβουλία περὶ τῶν οἰκείων, ὅπως ἂν ἄριστα

γραφικὴ. Κι αν, συναντώντας τον Ορθαγόρα το Θη-
 βαίο⁴⁷ και ακούγοντας από κείνον τα ίδια που ακούει
 από σένα, τον ρωτούσε πάλι: σε τι θα βελτιώνεται κα-
 θημερινά με τη συναναστροφή του, θα του απαντούσε:
 στην τέχνη του αυλού. Έτσι λοιπόν κι εσύ πες στο νε-
 αρό και σ' εμένα που ρωτάω γι' αυτόν· τούτος εδώ ο
 Ιπποκράτης, αν συναναστραφεί τον Πρωταγόρα, τη
 μέρα που θα τον συναντήσει θα φύγει καλύτερος, και
 καθεμιά από τις άλλες μέρες θα προοδεύει σε τι, Πρω-
 ταγόρα, και σχετικά με ποιο πράγμα;

Και ο Πρωταγόρας, όταν με άκουσε να μιλώ έτσι·
 Ωραία ρωτάς, είπε, Σωκράτη, κι εγώ χαίρομαι να α-
 παντώ σ' εκείνους που ρωτούν ωραία. Ο Ιπποκράτης,
 πράγματι, αν έλθει σ' εμένα, δε θα πάθει αυτά που θα
 πάθαινε αν συναναστρεφόταν κάποιον άλλον από τους
 σοφιστές· γιατί οι άλλοι βλάπτουν τους νέους· αφού, ε-
 νώ ο· νέοι αποφεύγουν τις τεχνικές γνώσεις, αυτοί πά-
 λι, χωρίς τη θέλησή τους, τους οδηγούν και τους ρί-
 χνουν στις γνώσεις αυτές, διδάσκοντάς τους υπολογι-
 σμούς και αστρονομία και γεωμετρία και μουσική· κι
 εκείνη τη στιγμή έριξε το βλέμμα του στον Ιππία· ενώ,
 αν έλθει κοντά μου, δε θα μάθει άλλο από εκείνο για
 το οποίο ήλθε. Κι αυτό που θα μάθει είναι η σύνεση
 για τις ιδιωτικές του υποθέσεις, πώς θα διοικεί άριστα
 το σπίτι του, και για τις υποθέσεις της πόλης, πώς θα

319 τὴν αὐτοῦ οἰκίαν διοικοῖ, καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως, ὅπως τὰ τῆς πόλεως δυνατώτατος ἂν εἴη καὶ πράττειν καὶ λέγειν. Ἔρα, ἔφην ἐγώ, ἔπομαί σου τῷ λόγῳ; δοκεῖς γάρ μοι λέγειν τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ ὑπισχνεῖσθαι ποιεῖν ἄνδρας ἀγαθοὺς πολίτας. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτό ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὸ ἐπάγγελμα ὃ ἐπαγγέλλομαι.

Ἦ καλόν, ἦν δ' ἐγώ, τέχνημα ἄρα κέκτησαι, εἴπερ κέκτησαι· οὐ γάρ τι ἄλλο πρὸς γε σὲ εἰρήσεται ἢ ἄπερ νοῶ. ἐγὼ γάρ τοῦτο, ὦ Πρωταγόρα, οὐκ ὤμην διδακτὸν εἶναι, σοὶ δὲ λέγοντι οὐκ ἔχω ὅπως [ἂν] ἀπιστῶ. ὅθεν δὲ αὐτὸ ἠγοῦμαι οὐ διδακτὸν εἶναι μῆδ' ὑπ' ἀνθρώπων παρασκευαστὸν ἀνθρώποις, δίκαιός εἰμι εἰπεῖν. ἐγὼ γάρ Ἀθηναίους, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, φημί σοφοὺς εἶναι. ὁρῶ οὖν, ὅταν συλλεγῶμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴν μὲν περὶ οἰκοδομίας τι δέη πράξαι τὴν πόλιν, τοὺς οἰκοδόμους μεταπεμπομένους συμβούλους περὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ὅταν δὲ περὶ ναυπηγίας, τοὺς ναυπηγούς, καὶ τᾶλλα πάντα οὕτως, ὅσα ἠγοῦνται μαθητὰ τε καὶ διδακτὰ εἶναι· ἐὰν δέ τις ἄλλος ἐπιχειρῇ αὐτοῖς συμβουλεύειν ὃν ἐκεῖνοι μὴ οἶονται δημιουργὸν εἶναι, κἂν πάνυ καλὸς ᾖ καὶ πλούσιος καὶ τῶν γενναίων

γίνει ικανότατος σε ὅ,τι κάνει και λείει για τα ζητήματα της πόλης. - Ἄραγε, εἶπα ἐγώ, καταλαβαίνω αὐτά που λες; Γιατί μου φαίνεται πως εννοεῖς τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ υπόσχεσαι να κάνεις τους ἄνδρες καλοὺς πολίτες. - Λοιπὸν, αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι, εἶπε, Σωκράτη, ἡ υπόσχεση που δίνω.

Πράγματι, εἶπα ἐγώ, ωραῖο κατασκευάσμα ἐπινοήσες, αν βέβαια το κατέχεις· το λέω αὐτό, γιατί δε θα σου πω ἄλλο πέρα ἀπὸ κείνα ἀκριβῶς που σκέπτομαι. Αλήθεια, Πρωταγόρα, ἐγὼ δε θεωρούσα ὅτι αὐτό μπορεί να διδαχθεῖ· ἀφοῦ ὅμως το λες ἐσύ, δεν μπορῶ να μην το πιστέψω. Το λόγο, ὅμως, που νομίζω ὅτι αὐτό δεν μπορεί να διδαχθεῖ, οὔτε να το προσφέρουν ἄνθρωποι σε ἄλλους ἀνθρώπους, εἶμαι υποχρεωμένος να τον πω. Γιατί ἐγώ, ὅπως και οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἰσχυρίζομαι πως οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι σοφοί. Βλέπω λοιπὸν πως, ὅταν συγκεντρωθούμε στην ἐκκλησία του δήμου, κάθε φορά που ἡ πόλη χρειάζεται να οἰκοδομήσει κάτι, στέλνουν και καλοῦν τους οἰκοδόμους ως συμβούλους για τα οἰκοδομήματα, κι ὅταν να ναυπηγήσει, τους ναυπηγούς και για ὅλα τα ἄλλα κάνουν το ἴδιο, ὅσα πιστεύουν πως μπορεί κανεὶς να τα μάθει και να τα διδάξει· αν, ὅμως, κάποιος ἄλλος ἐπιχειρήσει να τους δώσει συμβουλή, που ἐκεῖνοι δεν τον θεωροῦν τεχνίτη, ἀκόμα κι αν εἶναι πολὺ ὁμορφος και πλούσιος

ων, οὐδέν τι μαῖλλον ἀποδέχονται, ἀλλὰ καταγελοῦ-
 σι καὶ θορυβοῦσιν, ἕως ἂν ἢ αὐτὸς ἀποστῆ ὁ ἐπιχει-
 ρῶν λέγειν καταθορυβηθείς, ἢ οἱ τοξόται αὐτὸν ἀ-
 φελκύσωσιν ἢ ἐξάρωνται κελευόντων τῶν πρυτάνε-
 ων. περὶ μὲν οὖν ὧν οἴονται ἐν τέχνῃ εἶναι, οὕτω δι-
 D οικήσεως δέη βουλευσασθαι, συμβουλεύει αὐτοῖς ἀ-
 νιστάμενος περὶ τούτων ὁμοίως μὲν τέκτων, ὁμοίως
 δὲ χαλκεύς σκυτοτόμος, ἔμπορος ναύκληρος, πλού-
 σιος πένης, γενναῖος ἀγεννής, καὶ τούτοις οὐδεὶς
 τοῦτο ἐπιπλήττει ὡσπερ τοῖς πρότερον, ὅτι οὐδαμό-
 θεν μαθῶν, οὐδὲ ὄντος διδασκάλου οὐδενὸς αὐτῶ, ἔ-
 πειτα συμβουλεύειν ἐπιχειρεῖ· δῆλον γάρ, ὅτι οὐχ ἡ-
 γοῦνται διδαχτὸν εἶναι. μὴ τοίνυν ὅτι τὸ κοινὸν τῆς
 E πόλεως οὕτως ἔχει, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἡμῖν οἱ σοφώτατοι
 καὶ ἄριστοι τῶν πολιτῶν ταύτην τὴν ἀρετὴν ἣν ἔ-
 χουσιν οὐχ οἰοί τε ἄλλοις παραδιδόναι· ἐπεὶ Περι-
 κλῆς, ὁ τουτωνὶ τῶν νεανίσκων πατήρ, τούτους ἄ-
 μὲν διδασκάλων εἶχετο καλῶς καὶ εὖ ἐπαίδευσεν, ἃ
 320 δὲ αὐτὸς σοφός ἐστιν οὐτε αὐτὸς παιδεύει οὐτε τῶ
 ἄλλῳ παραδίδωσιν, ἀλλ' αὐτοὶ περιμόντες νέμονται

κι ἀπὸ καλῆ γενιά, καθόλου δε δέχονται νὰ τον ακού-
 σουν περισσότερο, ἀλλὰ τον περιγελοῦν καὶ κάνουν
 θόρυβο, ὥσπου εἴτε ο ἴδιος, που επιχειρεῖ νὰ μιλήσει,
 ἀποχωρήσει ζαλισμένος εἴτε οἱ τοξότες τον τραβήξουν
 ἢ τον σύρουν ἐξω με διαταγή των πρυτάνεων. Για ὅ-
 σα, λοιπόν, πιστεύουν πως χρειάζονται τεχνικές γνώ-
 σεις, ἔτσι ενεργοῦν· κάθε φορά, ὅμως, που χρειάζεται
 νὰ αποφασίσουν κάτι για τα ζητήματα που αφοροῦν
 στη διοίκηση της πόλης, σηκώνεται καὶ τους συμβου-
 λεύει γι' αὐτά το ἴδιο ξυλουργός καὶ σιδηρουργός καὶ
 σκυτοτόμος, ἔμπορος καὶ ναυτικός, πλούσιος καὶ φτω-
 χός, ευγενής καὶ ταπεινός, καὶ κανεὶς δεν τους κατηγο-
 ρεῖ γι' αὐτό, ὅπως τους προηγούμενους, ὅτι, παρόλο
 που δεν ἔμαθε ἀπὸ πουθενά, οὔτε εἶχε αὐτός ποτέ κα-
 νένα δάσκαλο, επιχειρεῖ μετὰ νὰ δώσει συμβουλές·
 γιατί εἶναι φανερό ὅτι δεν πιστεύουν πως αὐτό μπορεῖ
 νὰ διδαχθεῖ. Μη νομίζεις, βέβαια, ὅτι μόνο στις δημό-
 σιες υποθέσεις συμβαίνει αὐτό, ἀλλά, καὶ ἰ την ιδιωτι-
 κή τους ζωή, οἱ περισσότερο σοφοὶ καὶ ἄριστοι πολίτες
 μας, την ἀρετή που ἔχουν δεν μποροῦν νὰ τη μεταδώ-
 σουν σε ἄλλους· ἀφοῦ καὶ ο Περικλῆς, ο πατέρας αυ-
 τῶν ἐδῶ των νεαρῶν, σε ὅσα ἐξαρτιόνταν ἀπὸ δασκά-
 λους, τους μόρφωσε ωραία καὶ καλά· σ' ἐκεῖνα, ὅμως,
 που εἶναι ο ἴδιος σοφός, οὔτε ο ἴδιος τους εκπαιδεύει
 οὔτε τους ἀναθέτει σε κάποιον ἄλλο, ἀλλά οἱ ἴδιοι,

ὥσπερ ἄφεται, ἐάν που αὐτόματα περιτύχωσιν τῇ ἀρετῇ. εἰ δὲ βούλει, Κλεινίαν, τὸν Ἀλκιβιάδου τοῦ τοῦ νεώτερον ἀδελφόν, ἐπιτροπεύων ὁ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ Περικλῆς, δεδιὼς περὶ αὐτοῦ μὴ διαφθαρεῖ δὴ ὑπὸ Ἀλκιβιάδου, ἀποσπάσας ἀπὸ τούτου, καταθέμενος ἐν Ἀρίφρονος ἐπαίδευσιν· καὶ πρὶν ἕξ μῆνας γεγονέναι, ἀπέδωκε τούτῳ οὐκ ἔχων ὅτι χρήσαιτο αὐτῷ. καὶ ἄλλους σοὶ παμπόλλους ἔχω λέγειν, οἳ αὐτοὶ ἀγαθοὶ ὄντες οὐδένα πώποτε βελτίῳ ἐποίησαν οὔτε τῶν οἰκείων οὔτε τῶν ἀλλοτρίων. ἐγὼ οὖν, ὦ Πρωταγόρα, εἰς ταῦτα ἀποβλέπων οὐχ ἡγοῦμαι διδακτὸν εἶναι ἀρετὴν· ἐπειδὴ δέ σου ἀκούω ταῦτα λέγοντος, κάμπτομαι καὶ οἶμαι τί σε λέγειν διὰ τὸ ἡγεῖσθαί σε πολλῶν μὲν ἔμπειρον γεγονέναι, πολλὰ δὲ μεμαθηκέναι, τὰ δὲ αὐτὸν ἐξηρηκέναι. εἰ οὖν ἔχεις ἐναργέστερον ἡμῖν ἐπιδείξαι ὡς διδακτὸν ἐστὶν ἢ ἀρετὴν, μὴ φθονήσης ἀλλ' ἐπίδειξον. Ἄλλ', ὦ Σωκράτες, ἔφη, οὐ φθονήσω· ἀλλὰ πότερον ὑμῖν, ὡς πρεσβύτερος νεωτέροις, μῦθον λέγων ἐπιδείξω ἢ λόγῳ διεξέλθω; Πολλοὶ οὖν αὐτῷ ὑπέλαβον τῶν παρακαθημένων, ὁποτέρως βούλοιτο, οὕτως διεξίε-

γυρνώντας ἐδῶ κι ἐκεῖ, βόσκουν σαν ἀδέσποτα, μήπως και κάπου, στην τύχη, συναντήσουν την ἀρετὴ. Κι αν θέλεις, τον Κλεινία,⁴⁸ το νεότερο ἀδελφὸ αὐτοῦ ἐδῶ του Ἀλκιβιάδη, που τον ἔχει ὑπὸ την κηδεμονία του ο ἴδιος ο Περικλῆς, ἐπειδὴ φοβήθηκε για λογαριασμό του, μήπως διαφθαρεῖ ἀπὸ τον Ἀλκιβιάδη, τον ἀπομάκρυνε ἀπὸ αὐτόν και, παραδίδοντάς τον στον Ἀρίφρονα,⁴⁹ τον μόρφωνε· ὅμως, πρὶν περάσουν ἕξι μῆνες, ο Ἀρίφρων τού τον ἔστειλε πίσω, ἐπειδὴ δεν μπορούσε να τον ωφελήσει σε κάτι. Και ἄλλους μπορῶ να σου ἀναφέρω, πάρα πολλούς, οι οποίοι, παρόλο που οι ἴδιοι ἦταν καλοὶ, ποτέ τους δεν ἔκαναν καλύτερο κανένα, οὔτε δικό τους οὔτε ξένο. Ἐγὼ λοιπόν, Πρωταγόρα, λαμβάνοντας ὑπόψη μου αὐτά, δε νομίζω πως η ἀρετὴ μπορεῖ να διδαχθεῖ· ἐπειδὴ, ὅμως, σε ἀκούω να λες αὐτά, παρασύρομαι και νομίζω πως λες κάτι σημαντικό, ἐπειδὴ πιστεύω ὅτι ἔχεις πολλές ἐμπειρίες κι ἔχεις μάθει πολλά, ἐνῶ ἄλλα τα ἔχεις ἀνακαλύψει ο ἴδιος. Αν, λοιπόν, μπορεῖς να μας ἀποδείξεις σαφέστερα ὅτι η ἀρετὴ μπορεῖ να διδαχθεῖ, μην ἀρνηθεῖς, ἀλλὰ δώσε μας την ἀπόδειξη. - Σωκράτη, εἶπε, δε θα ἀρνηθῶ· ἀλλὰ, θέλετε να σας δώσω την ἀπόδειξη ὡς μεγαλύτερος σε νεότερους, λέγοντας κάποιον μῦθο, ἢ να μιλήσω με ἐπιχειρήματα; - Πολλοί, ἔτσι, ἀπὸ κείνους που κάθονταν μαζί μας, του εἶπαν να μιλήσει ὅπως θέλει. - Ἐ-

ναι. Δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, χαριέστερον εἶναι μῦθον ὑμῖν λέγειν.

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ
 D γένη οὐκ ἦν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰ-
 μαρμένος γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ
 γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῆ
 κεράννυται. ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον,
 προσέταξαν Προμηθεῖ καὶ Ἐπιμηθεῖ κοσμησαί τε καὶ
 νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς πρέπει. Προμηθεῖα δὲ
 E παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, «Νείμαντος δέ
 μου,» ἔφη, «ἐπίσχεφαι.» καὶ οὕτω πείσας νέμει. νέ-
 μων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπτεν, τοὺς
 δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμει· τοὺς δὲ ὤπλιζε, τοῖς
 δ' ἄοπλον διδούς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο
 δύνάμιν εἰς σωτηρίαν. ἃ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι
 ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνε-
 321 μεν· ἃ δὲ ἠῤῥξε μεγέθει, τῶδε αὐτῶ αὐτὰ ἔσωζεν· καὶ
 τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν. ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο
 εὐλάβειαν ἔχων μὴ τι γένος αἰστωθείη· ἐπειδὴ δὲ
 αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς

χω λοιπόν την εντύπωση, εἶπε, ὅτι πιο ευχάριστο εἶναι να σας πω ένα μῦθο.⁵⁰

Ἦταν κάποτε εποχή, που υπήρχαν οι θεοί, αλλά δεν υπήρχαν θνητὰ γένη. Κι ὅταν ἔφτασε ο χρόνος που εἶχε οριστεί ἀπὸ τη μοίρα για τη γέννησή τους, οι θεοὶ τα ἐπλασαν, μέσα στη γη, αναμιγνύοντας χῶμα και φωτιά κι ὅσα ταιριάζουν με το χῶμα και τη φωτιά. Κι ὅταν ἦρθε καιρὸς να τα οδηγήσουν στο φως, διέταξαν τον Προμηθεῖα και τον Επιμηθεῖα να τα εφοδιάσουν και να μοιράσουν στο καθένα τους ξεχωριστὰ τις ιδιότητες που πρέπει. Τότε ο Επιμηθεῖας ζήτησε ἀπὸ τον Προμηθεῖα να κάνει ο ἴδιος τη διανομή. «Και μόλις την τελειώσω», εἶπε, «μπορεῖς να επιθεωρήσεις.» Ἐτσι τον ἐπεισε και ἔκανε τη διανομή. Μοιράζοντας, λοιπόν, σ' ἄλλα ἔδινε δύναμη χωρὶς ταχύτητα· τα ασθενέστερα, ὁμως, εφοδίαζε με ταχύτητα. Σ' ἄλλα ἔδινε ὅπλα, κι ὅσων τη φύση δεν ὄπλισε, ἐπινοοῦσε ἄλλη ικανότητα για τη σωτηρία τους. Γιατί ὅσα τα ἐπλαθε μικροκαμωμένα, τα προίκιζε με φτερωτὴ φυγὴ ἢ με υπόγεια κατοικία. Ὅσων, ὁμως, μεγάλωνε το μέγεθος, αὐτὸ το ἴδιο τα ἔσωζε. Ἐτσι εξισώνοντας τις διαφορές, μοίραζε και τις υπόλοιπες ιδιότητες. Ὅλα, μάλιστα, τα σχεδίαζε με προσοχή, φροντίζοντας να μην εξαφανιστεῖ καθένα γένος. Κι ἀφοῦ κατάφερε να ξεφύγουν τη μεταξύ τους ἐξόντωση, σκεφτόταν την προστασία τους ἀπὸ τις

ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννύς αὐτὰ
 πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν
 ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς
 εὐνάς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχουσι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνῆ
 οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω· καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν
 B ὀπλαῖς, τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀ-
 ναίμοις. τούντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόρι-
 ζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων
 καρπούς, τοῖς δὲ ρίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τρο-
 φὴν ζώων ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν
 προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλισχομένοις ὑπὸ τούτων πολυ-
 γονίαν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων. ἄτε δὴ οὖν οὐ
 πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαβεν αὐτὸν κατα-
 C ναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀ-
 κόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠ-
 πόρει ὅ τι χρῆσαιτο. ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται
 Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομήν, καὶ ὄρᾳ τὰ
 μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἀν-
 θρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον
 καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν
 ἧ ἔδει καὶ ἀνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. ἀπορία
 οὖν ἐχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀν-

μεταβολές του καιρού που οφείλονται στο Δία. Ἔτσι
 τα ἐντυσε με πυκνὸ τρίχωμα καὶ σκληρὰ δέρματα, ι-
 κανά να τα προφυλάσσουν ἀπὸ το κρύο καὶ κατάλλη-
 λα γιὰ τὴ ζέστη. Κι ἔτσι που, πηγαίνοντας να κοιμη-
 θοῦν, τὰ ἴδια να αποτελοῦν στρώμα φυσικὸ καὶ ιδιαί-
 τερο γιὰ το καθένα. Καὶ σ' ἄλλα φόραγε οπλές, ἐνῶ
 ἄλλα τὰ ἐντυσε με τρίχωμα καὶ δέρματα σκληρὰ καὶ
 δίχως αἷμα. Ὑστερα ἐξασφάλιζε τροφή γιὰ κάθε εἶδος
 χωριστά· σ' ἄλλα χορτάρι ἀπὸ τὴ γῆ, σ' ἄλλα καρπούς
 ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ σ' ἄλλα ρίζες. Μερικά, πάλι, ἔκανε
 να τρέφονται με τὴ βορὰ ἄλλων ζώων. Φρόντισε, λοι-
 πόν, ἐκεῖνα να γεννοῦν λίγα μικρά, ἐνῶ, ὅσα κατα-
 σπαράζονται ἀπὸ αὐτά, πολλά, ἐξασφαλίζοντας τὴ
 σωτηρία τοῦ γένους. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἐπιμηθεὺς δὲν ἦταν
 αρκετὰ σοφός, δίχως να το καταλάβει κατανάλωσε ὅ-
 λες τὶς ιδιότητες στὰ ἄλογα ζῶα. Ακόμη ὅμως δὲν εἶ-
 χε ἐφοδιάσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν ἤξερε τι
 να κάνει.

Ἐνῶ λοιπὸν βρισκόταν σε ἀμηχανία, ἐρχεται ὁ Προ-
 μηθεὺς να ἐπιθεωρήσει τὴ διανομή. Καὶ βλέπει τὰ ἄλ-
 λα ζῶα να ἔχουν τὰ πάντα κανονικά. Ὅμως τὸν ἀν-
 θρωπο γυμνὸ καὶ ἀνυπόδητο, χωρὶς στρώμα καὶ ὀ-
 πλα. Πλησίαζε, ὅμως, ἡ ὀρισμένη ἀπὸ τὴ μοῖρα μέρα,
 που ἔπρεπε καὶ ὁ ἀνθρώπος να βγεὶ ἀπὸ τὴ γῆ στο
 φῶς. Ἐπειδὴ, λοιπόν, ὁ Προμηθεὺς βρισκόταν σε ἀμη-

D θρώπων εὔροι, κλέπτει Ἡφαίστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔν-
 τεχνον σοφίαν σὺν πυρί- ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυ-
 ρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι- καὶ οὕτω
 δὴ δωρεῖται ἀνθρώπων. τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σο-
 φίαν ἄνθρωπος ταύτῃ ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ
 εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. τῷ δὲ Προμηθεῖ εἰς μὲν
 E τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει
 εἰσελθεῖν- πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦ-
 σαν- εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἡφαίστου οἴκημα τὸ
 κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθῶν εἰσέρχεται, καὶ
 κλέφας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἡφαίστου
 καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπων,
 καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπων τοῦ βίου γίνε-
 322 ται, Προμηθεῖα δὲ δι' Ἐπιμηθεῖα ὕστερον, ἥπερ λέ-
 γεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶ-
 τον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θε-
 οὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρῦεσθαι καὶ
 ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ
 διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ
 ὑποδέσεις καὶ στρωμνάς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἡϋ-

χανία ποια σωτηρία να βρει για τον άνθρωπο, κλέβει
 τις τεχνικές γνώσεις του Ηφαίστου και της Αθηνάς,
 μαζί με τη φωτιά -γιατί ήταν αδύνατο, χωρίς τη φω-
 τιά, να αποκτήσει κανείς ή να χρησιμοποιήσει αυτές
 τις γνώσεις- και τις δωρίζει στον άνθρωπο. Μ' αυτό
 τον τρόπο, ο άνθρωπος απέκτησε τις τεχνικές δεξιότη-
 τες για τη ζωή. Την πολιτική ικανότητα όμως δεν την
 είχε. Αυτή την κατείχε ο Δίας. Ο Προμηθέας δεν μπο-
 ρούσε πια να μπει στην ακρόπολη, την κατοικία του
 Δία. Και οι φρουροί του Δία,⁵¹ εξάλλου, ήταν φοβεροί.
 Μπαίνει όμως κρυφά στο κοινό εργαστήριο της Αθηνάς
 και του Ηφαίστου, όπου οι δυο τους ασχούσαν την τέ-
 χνη τους· κλέβει την τέχνη της φωτιάς από τον Ἡφαι-
 στο και την ἄλλη της Αθηνάς, και τις δίνει στον ἄν-
 θρωπο. Μ' αυτό λοιπόν τον τρόπο, ο άνθρωπος εξα-
 σφάλισε όλα τα μέσα για τη ζωή του. Ο Προμηθέας ὁ-
 μως, εξαιτίας του Επιμηθέα, ὅπως λέγεται, κατηγο-
 ρήθηκε αργότερα για κλοπή.

Ἐπειδὴ, τώρα, ο ἄνθρωπος πήρε κάτι ἀπὸ τοὺς θε-
 οὺς, πρῶτα εξαιτίας τῆς συγγένειάς του μαζί τους,⁵²
 μόνος αὐτός ἀπ' ὅλα τα ζῶα πίστεψε σε θεοὺς, και
 προσπαθούσε να κατασκευάσει βωμούς και ἀγάλματα
 θεῶν. Ἐπειτα, γρήγορα, ἀρθρωσε με ἐπιδεξιότητα φω-
 νή και λέξεις και ἐπινόησε κατοικίες και ἐνδύματα και
 υποδήματα και σκεπάσματα και τροφές ἀπὸ τη γῆ.

ρετο. οὕτω δὴ παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ἄχουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν· ἀπώλ-
 B λυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῆ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής - πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική· ἐζήτουν δὴ ἀθροίζε-
 C σθαι καὶ σώζεσθαι κτιζόντες πόλεις· ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἠδίδικον ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σχεδαννύμενοι διεφθείροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῶ γένει ἡμῶν μὴ ἀπολοῖτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. ἐρωτᾷ οὖν Ἐρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; νενέμηνται δὲ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ

Με αυτά τα εφόδια οι ἄνθρωποι στην αρχὴ κατοικοῦσαν διασκορπισμένοι, καὶ πόλεις δεν υπήρχαν. Αφανίζονταν λοιπὸν ἀπὸ τα θηρία, γιατί, ἀπὸ κάθε ἀποψη, ἦταν ἀσθενέστεροι ἀπὸ αυτά. Για την εξασφάλιση της τροφῆς τους οι τεχνικὲς τους ικανότητες παρείχαν ἀρκετὴ βοήθεια· ἦταν ὅμως ἀνεπαρκεῖς στὸν πόλεμο με τα θηρία. Γιατί δεν εἶχαν ἀκόμη τὴν πολιτικὴ τέχνη, μέρος της οποίας εἶναι ἡ πολεμική. Επιδίδωκαν λοιπὸν να συγκεντρωθοῦν καὶ να εξασφαλίσουν τὴ σωτηρία τους χτιζόντας πόλεις. Ὅταν ὅμως συγκεντρώνονταν ὅλοι μαζί, ἀδικούσαν ο ἕνας τὸν ἄλλο, ἐπειδὴ δεν κατείχαν τὴν πολιτικὴ τέχνη· σκόρπιζαν ἔτσι, πάλι, καὶ ἀφανίζονταν. Ὁ Δίας, λοιπὸν, ἐπειδὴ φοβήθηκε για τὸ γένος μας, μήπως εξαφανιστεῖ ὅλο, στέλνει τὸν Ἐρμῆ να φέρει στους ἀνθρώπους τὴν αἰδῶ καὶ τὴ δικαιοσύνη,⁵³ για να ἀποτελοῦν κοσμήματα για τις πόλεις καὶ δεσμούς που στερεώνουν τὴ φιλία. Ρωτᾷ λοιπὸν ὁ Ἐρμῆς τὸ Δία με ποιὸν τρόπο θα δώσει τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν αἰδῶ στους ἀνθρώπους: «να μοιράσω καὶ αὐτὲς ὅπως μοιράζουν τις τέχνες;» Τις ἔχουν μοιράσει με τὸν ἐξῆς τρόπο: ἕνας που κατέχει τὴν ἰατρικὴ τέχνη, εἶναι ἀρκετὸς για πολλοὺς συμπολίτες του, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί. Τὴ δικαιοσύνη λοιπὸν καὶ τὴν αἰδῶ, ἔτσι να τις τοποθετήσω ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους ἢ να τις μοιράσω σε ὅλους; Σε ὅλους, εἶπε ὁ Δί-

D πάντας νείμω;» «Ἐπὶ πάντας,» ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως.» οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα οἱ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἴονται μετεῖναι

E συμβουλῆς, καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν ὀλίγων συμβουλεύη, οὐκ ἀνέχονται, ὡς σὺ φῆς-εἰκότως, ὡς ἐγὼ φημι- ὅταν δὲ εἰς συμβουλήν πολιτικῆς ἀρετῆς

323 ἴωσιν, ἣν δεῖ διὰ δικαιοσύνης πᾶσαν ἰέναι καὶ σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται, ὡς παντὶ προσῆκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις. αὕτη, ὦ Σώκρατες, τούτου αἰτία. Ἴνα δὲ μὴ οἴη ἀπαταῖσθαι ὡς τῶ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε αὖ λαβέ

ας, καὶ ὅλοι να ἔχουν μερίδιο. Γιατί δε θα υπήρχαν πόλεις, αν συμμετείχαν λίγοι σ' αυτές, ὅπως στις ἄλλες τέχνες. Και, βέβαια, να θέσεις εκ μέρους μου νόμο, εκείνον που δεν μπορεί να συμμετέχει στην αιδώ και τη δικαιοσύνη να τον σκοτώνουν ως αρρώστια της πόλης.

Ἔτσι λοιπόν, Σωκράτη, και γι' αυτούς τους λόγους, οι ἄλλοι Ἕλληνες και οι Αθηναῖοι, ὅταν πρόκειται για την ξυλουργική τέχνη ἢ για κάποια ἄλλη τεχνική ικανότητα, πιστεύουν ὅτι λίγοι ἔχουν το δικαίωμα να λένε την ἀποφῆ τους. Κι αν κάποιος, που δεν ανήκει στους λίγους, επιχειρεῖ να εκφέρει γνώμη, δεν το ἀνέχονται, ὅπως υποστηρίζεις· δικαιολογημένα μάλιστα, ὅπως ισχυρίζομαι κι ἐγώ. Ὅταν, ὁμως, ἔρχονται να ζητήσουν γνώμη σε θέμα που αφορά την πολιτική ικανότητα, γνώμη που ολόκληρη πρέπει να περνά από τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, τότε σωστά ακοῦν τη γνώμη κάθε ἀνδρα, γιατί σ' ὅλους ταιριάζει να ἔχουν μέρος στην ικανότητα αὐτή· διαφορετικά δε θα ὑπάρχουν πόλεις. Αὐτή εἶναι, Σωκράτη, η αἰτία του πράγματος.

Και για να μη νομίζεις ὅτι πλανάσαι, αν συμφωνήσεις ὅτι, πράγματι, ὅλοι οι ἄνθρωποι πιστεύουν πως κάθε ἀνδρα μετέχει στη δικαιοσύνη και την ἄλλη πολιτική ἀρετή, δέξου αὐτό ως ἀπόδειξη. Γιατί στις ἄλ-

τεκμήριον. ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σὺ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθὸς αὐλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην ἡντινοῦν τέχνην ἢν μὴ ἐστίν, ἢ καταγελωσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον· ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἀδίκος ἐστίν, ἐάν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν, καὶ φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους, ἐάντε ὦσιν ἐάντε μὴ, ἢ μαίνεσθαι τὸν μὴ προσποιούμενον [δικαιοσύνην]· ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.

“Ὅτι μὲν οὖν πάντ' ἀνδρα εἰκότως ἀποδέχονται περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον διὰ τὸ ἡγεῖσθαι παντὶ μετεῖναι αὐτῆς, ταῦτα λέγω· ὅτι δὲ αὐτὴν οὐ φύσει ἡγοῦνται εἶναι οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ διδακτόν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι ᾧ ἂν παραγίγηται, τοῦτό σοι μετὰ τοῦτο πειράσομαι ἀ-

λες ικανότητες, ὅπως εσύ το λες, αν κάποιος ισχυριστεί ότι είναι καλός αυλητής ή κατέχει κάποια άλλη τέχνη, την οποία δεν ξέρει, ή τον περιγελούν ή οργίζονται μαζί του. Και οι δικοί του τον πλησιάζουν και τον συμβουλεύουν, σα να πρόκειται για τρελό. Στην περίπτωση της δικαιοσύνης, όμως, και της άλλης πολιτικής αρετής, ακόμη και αν ξέρουν ότι κάποιος κάνει αδικίες, αν αυτός ο ίδιος, μπροστά σε πολλούς, λέει την αλήθεια για τον εαυτό του, εκείνο που πριν νόμιζαν ότι είναι σωφροσύνη, δηλαδή να λέει κανείς την αλήθεια, εδώ το λένε τρέλα. Και ισχυρίζονται πως πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, και ότι είναι τρελός όποιος δεν προσποιείται τον δίκαιο. Γιατί το βρίσκουν αναγκαίο, κανείς να μην υπάρχει που, κατά κάποιον τρόπο, να μη μετέχει στη δικαιοσύνη· διαφορετικά, δεν πρέπει να ζει με τους ανθρώπους.

Για το γεγονός, λοιπόν, ότι εύλογα οι Αθηναίοι δέχονται κάθε άνδρα ως σύμβουλο γι' αυτή την αρετή, επειδή πιστεύουν ότι καθέννας μετέχει σ' αυτή, αυτά λέω. Ότι, όμως, δεν πιστεύουν ότι η αρετή αυτή είναι έμφυτη, ούτε εμφανίζεται τυχαία, αλλά μπορεί να διδαχτεί, και, όποιος την αποκτά, την αποκτά με φροντίδα, αυτό, ύστερα από το προηγούμενο θέμα, θα προσπαθήσω να σου αποδείξω. Γιατί, για όσα κακά οι

ποδειῖται. ὅσα γὰρ ἡγοῦνται ἀλλήλους κακὰ ἔχειν ἄνθρωποι φύσει ἢ τύχῃ, οὐδείς θυμοῦται οὐδὲ νουθετεῖ οὐδὲ διδάσκει οὐδὲ κολάζει τοὺς ταῦτα ἔχοντας, ἵνα μὴ τοιοῦτοι ᾦσιν, ἀλλ' ἐλεοῦσιν· οἷον τοὺς αἰσχροὺς ἢ σμικροὺς ἢ ἀσθενεῖς τίς οὕτως ἀνόητος ᾧστε τι τούτων ἐπιχειρεῖν ποιεῖν; ταῦτα μὲν γὰρ οἶμαι ἴσασιν ὅτι φύσει τε καὶ τύχῃ τοῖς ἀνθρώποις γίνεται, τὰ καλὰ καὶ τὰναντία τούτοις· ὅσα δὲ ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδαχῆς οἴονται γίνεσθαι ἀγαθὰ ἀνθρώποις, ἐάν τις ταῦτα μὴ ἔχῃ, ἀλλὰ τὰναντία τούτων κακὰ, ἐπὶ τούτοις που οἷ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ νουθετήσεις. ὧν ἐστιν ἓν καὶ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ συλλήβδην

324 πᾶν τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς· ἔνθα δὴ πᾶς παντὶ θυμοῦται καὶ νουθετεῖ, δηλόν ὅτι ὡς ἐξ ἐπιμελείας καὶ μαθήσεως κτητῆς οὔσης. εἰ γὰρ ἐθέλεις ἐνοῆσαι τὸ κολάζειν, ὧ Σώκρατες, τοὺς ἀδικοῦντας τί ποτε δύναται, αὐτό σε διδάξει ὅτι οἷ γε ἄνθρωποι ἡγοῦνται παρασκευαστὸν εἶναι ἀρετῆν. οὐδείς γὰρ κολάζει τοὺς ἀδικοῦντας πρὸς τούτῳ τὸν νοῦν ἔχων

B καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὥσπερ θη-

ἄνθρωποι πιστεύουν, ο ἓνας για τον ἄλλο, πως ἔχουν ἐμφυτα ἢ ἀπὸ τύχῃ, κανένας δεν οργίζεται οὔτε συμβουλεύει οὔτε διδάσκει οὔτε τιμωρεῖ ὅσους τα ἔχουν, για να πάφουν να εἶναι τέτοιοι, ἀλλὰ τους λυποῦνται· στους ἀσχημούς, λόγου χάρη, ἢ στους κοντούς ἢ στους καχεκτικούς, ποιος εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε να ἐπιχειρήσει να κάνει κάτι ἀπ' αὐτά; Γιατί ξέρουν, νομίζω, ὅτι τα καλὰ καὶ τα ἀντίθετά τους υπάρχουν ἀπὸ τη φύση στους ἀνθρώπους ἢ ἐμφανίζονται τυχαία. Ὅσα καλὰ, ὅμως, θεωροῦν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τα ἀποκτοῦν με φροντίδα, ἀσκησι καὶ διδασκαλία, ἀν κάποιος δεν τα ἔχει, ἔχει ὅμως τα ἀντίθετά τους κακὰ, γι' αὐτά υπάρχουν οἱ θυμοὶ καὶ οἱ τιμωρίες καὶ οἱ συμβουλές.⁵⁴

Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ, μ' ἓνα λόγο, ὅ,τι εἶναι ἀντίθετο στὴν πολιτικὴ ἀρετῆ. Ὅπου, λοιπόν, καθένας θυμώνει με τὸν καθένα καὶ τὸν συμβουλεύει, αὐτό γίνεται, ολοφάνερη, ἐπειδὴ πιστεύουν ὅτι ἡ ἀρετῆ αὐτῆ μπορεῖ να ἀποκτηθεῖ με ἐπιμέλεια καὶ μάθησι. Ἀν ὄντως θέλεις να καταλάβεις, Σωκράτη, τι σημασία μπορεῖ να ἔχει ἡ τιμωρία ὅσων ἀδικοῦν, αὐτό, τὸ ἴδιο, θα σου ἀποδείξει ὅτι οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν πως ἡ ἀρετῆ μπορεῖ να ἀποκτηθεῖ. Γιατί κανεῖς δεν τιμωρεῖ τοὺς ἀνθρώπους που κάνουν ἀδικίες ἔχοντας αὐτό στο νοῦ του καὶ για τὸ λόγο αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀδίκησαν· τουλάχιστον ὅποιος δεν εκ-

ρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται· ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχει-
 ρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδική-
 ματος τιμωρεῖται· οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθὲν ἀγένη-
 τον θεῖη· ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις
 ἀδικήσῃ μήτε αὐτὸς οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν
 κολασθέντα. καὶ τοιαύτην διάνοιαν ἔχων διανοεῖται
 παιδευτὴν εἶναι ἀρετὴν· ἀποτροπῆς γοῦν ἕνεκα κο-
 λάζει. ταύτην οὖν τὴν δόξαν πάντες ἔχουσιν ὅσοι περ
 C τιμωροῦνται καὶ ἰδία καὶ δημοσία. τιμωροῦνται δὲ
 καὶ κολάζονται οἳ τε ἄλλοι ἄνθρωποι οὓς ἂν οἴων-
 ται ἀδικεῖν, καὶ οὐχ ἥχιστα Ἀθηναῖοι οἳ σοὶ πολῖται·
 ὥστε κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ Ἀθηναῖοί εἰσι τῶν
 ἡγουμένων παρασκευαστὸν εἶναι καὶ διδακτὸν ἀρε-
 τήν. ὡς μὲν οὖν εἰκότως ἀποδέχονται οἳ σοὶ πολῖται
 καὶ χαλκέως καὶ σκυτοτόμου συμβουλευόντος τὰ
 πολιτικά, καὶ ὅτι διδακτὸν καὶ παρασκευαστὸν ἡ-
 D γοῦνται ἀρετὴν, ἀποδέδεικται σοι, ὦ Σώκρατες, ἰ-
 κανῶς, ὡς γέ μοι φαίνεται.

Ἔτι δὴ λοιπὴ ἀπορία ἐστίν, ἣν ἀπορεῖς περὶ τῶν
 ἀνδρῶν τῶν ἀγαθῶν, τί δήποτε οἳ ἄνδρες οἳ ἀγαθοὶ
 τὰ μὲν ἄλλα τοὺς αὐτῶν ὑεῖς διδάσκουσιν ἃ διδά-

δικεῖται σα ζῶο, ἀσυλλόγιστα. Ὅποιος, ὁμως, ἐρχεται
 να τιμωρήσει με περίσκεψη, δεν επιβάλλει τιμωρία για
 το ἀδίκημα που ἐγινε - γιατί δεν μπορεί, εκείνο που ἐ-
 γινε, να κάνει ὥστε να μην ἔχει γίνει⁵⁵ - ἀλλὰ για χά-
 ρη του μέλλοντος, για να μην ἀδικήσει ξανά οὔτε αυ-
 τὸς ο ἴδιος, οὔτε ἄλλος, που εἶδε να τον τιμωροῦν. Κι
 ὅταν σκέφτεται με αὐτὸ τον τρόπο, θεωρεῖ ὅτι η ἀρετὴ
 διδάσκεται. Τιμωρεῖ, λοιπόν, με σκοπὸ να αποτρέψει
 ἀπὸ το κακό. Αὐτὴ λοιπόν τη σκέψη κάνουν ὅλοι ὅσοι
 επιβάλλουν τιμωρίες, και στην ιδιωτικὴ και στη δημό-
 σια ζωὴ. Τιμωροῦν, βέβαια, και επιβάλλουν ποινές σ'
 ὅσους κατὰ τη γνώμη τους κάνουν ἀδικίες, και οι ἄλ-
 λοι ἄνθρωποι, και μάλιστα οι Αθηναῖοι, οι συμπολίτες
 σου. Ὡστε, σύμφωνα με τούτο το συλλογισμό, και οι
 Αθηναῖοι εἶναι ἀπὸ κείνους που πιστεύουν ὅτι η ἀρετὴ
 διδάσκεται και μαθαίνεται. Ὅτι, λοιπόν, δικαιολογη-
 μένα οι συμπολίτες σου δέχονται και το σιδηρουργό
 και το σκυτοτόμο να τους συμβουλευεῖ για θέματα πο-
 λιτικῆς ἀρετῆς, και ὅτι πιστεύουν πως η ἀρετὴ διδά-
 σκεται και μαθαίνεται, στο ἔχω ἀποδείξει ικανοποιη-
 τικά, Σωκράτη, ὅπως μοι φαίνεται.

Μένει ἀκόμα μια ἀπορία, αὐτὴ που διατύπωσες για
 τους καλοὺς ἄνδρες. Γιατί δηλαδή, ἀραγε, οι καλοὶ ἄν-
 δρες διδάσκουν τα παιδιά τους ὅλα τα ἄλλα, που διδά-
 σκουν δάσκαλοι, και τα προικίζουν με ικανότητες·

σχάλων ἔχεται καὶ σοφοὺς ποιοῦσιν, ἣν δὲ αὐτοὶ ἀρετὴν ἀγαθοὶ οὐδενὸς βελτίους ποιοῦσιν. τούτου δὴ πέρι, ὧ Σώκρατες, οὐκέτι μῦθόν σοι ἐρῶ ἀλλὰ λόγον. ὧδε γὰρ ἐννόησον· πότερον ἔστιν τι ἔν, ἢ οὐκ ἔστιν, οὗ ἀναγκαῖον πάντας τοὺς πολίτας μετέχειν, εἴπερ μέλλει πόλις εἶναι; ἐν τούτῳ γὰρ αὕτη λύεται ἢ ἀπορία ἣν σὺ ἀπορεῖς ἢ ἄλλοθι οὐδαμοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἔστιν, καὶ τοῦτό ἐστιν τὸ ἔν οὐ τεκτονικὴ οὐδὲ χαλκεία οὐδὲ κεραμεία ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ τὸ ὅσιον εἶναι, καὶ συλλήβδην ἐν αὐτῷ προσαγορεύω εἶναι ἀνδρὸς ἀρετὴν- εἰ τοῦτ' ἔστιν οὗ δεῖ πάντας μετέχειν καὶ μετὰ τούτου πάντ' ἀνδρα, ἐάν τι καὶ ἄλλο βούληται μανθάνειν ἢ πράττειν, οὕτω πράττειν, ἄνευ δὲ τούτου μὴ, ἢ τὸν μὴ μετέχοντα καὶ διδάσκειν καὶ κολάζειν καὶ παιῖδα καὶ ἀνδρα καὶ γυναῖκα, ἕωςπερ ἂν κολαζόμενος βελτίων γένηται, ὅς δ' ἂν μὴ ὑπακούῃ κολαζόμενος καὶ διδασκόμενος, ὡς ἀνίατον ὄντα τοῦτον ἐκβάλλειν ἐκ τῶν πόλεων ἢ ἀποκτείνειν- εἰ οὕτω μὲν ἔχει, οὕτω δ' αὐτοῦ πεφυκότος οἱ ἀγαθοὶ ἀνδρες εἰ τὰ μὲν ἄλλα διδάσκονται τοὺς υἱεῖς, τοῦτο δὲ μὴ, σκέψαι ὡς θαυμασίως γί-

στην ἀρετὴ ὁμως, που κάνει τους ἴδιους καλοὺς, δεν τους κάνουν καλύτερους ἀπὸ κανέναν ἄλλο. Γι' αὐτὸ το θέμα, Σωκράτη, δε θα σου πω πια μῦθο, ἀλλὰ λόγο. Σκέψου λοιπὸν ὡς εξῆς. Ὑπάρχει ἢ δεν ὑπάρχει ἓνα πράγμα, στο ὁποῖο εἶναι ἀνάγκη νὰ συμμετέχουν ὅλοι οἱ πολῖτες, ἀν πρόκειται νὰ υφίσταται μιὰ πόλη; Σε τούτο μόνο, πράγματι, καὶ πουθενά ἄλλου, δε λύνεται ἡ ἀπορία που ἔχεις. Γιατί, ἀν ὑπάρχει αὐτὸ το πράγμα, καὶ αὐτὸ το ἓνα εἶναι ὄχι ἡ ξυλουργικὴ, οὔτε ἡ τέχνη του σιδηρουργοῦ οὔτε του κεραμέα, ἀλλὰ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ευσέβεια, το ἓνα αὐτό, με μιὰ λέξη, το ὀνομάζω ἀρετὴ του ἀνθρώπου. Ἀν αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, στο ὁποῖο ὅλοι πρέπει νὰ συμμετέχουν, καὶ, σύμφωνα μ' αὐτό, κάθε ἀνθρώπος, ἀν θέλει νὰ μάθει καὶ νὰ πράξει κάτι ἄλλο, νὰ το πράττει με αὐτό τον τρόπο, ἐνῶ χωρὶς αὐτό νὰ μὴν το κάνει· κι ὅποιον δε μετέχει σ' αὐτό, νὰ τον διδάσκουν καὶ νὰ τον τιμωροῦν, καὶ παιδί καὶ ἀνδρα καὶ γυναῖκα, ὥσπου με τις τιμωρίες νὰ γίνῃ καλύτερος· κι ὅποιον δεν υπακούει, με τις τιμωρίες καὶ τις διδασχὲς νὰ τον διώχνουν ἀπὸ τις πόλεις ἢ νὰ τον σκοτώνουν, με τὴ σκέψη ὅτι εἶναι ἀθεράπευτος.⁵⁶ Ἀν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, κι εἶναι αὐτὴ ἡ φύση τῆς κατάστασης, οἱ ἀγαθοί, δηλαδή, ἀν διδάσκουν ὅλα τ' ἄλλα στα παιδιὰ τους, ἐνῶ αὐτὸ ὄχι, σκέψου πόσο παράξενοι ἀνθρώποι γίνονται οἱ α-

γνονται οί αγαθοί. ὅτι μὲν γὰρ διδακτὸν αὐτὸ ἡ-
 γουῶνται καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἀπεδείξαμεν· διδακ-
 τοῦ δὲ ὄντος καὶ θεραπευτοῦ τὰ μὲν ἄλλα ἄρα τοὺς
 υἱεῖς διδάσκονται, ἐφ' οἷς οὐκ ἔστι θάνατος ἢ ζημία
 ἐὰν μὴ ἐπίστωνται, ἐφ' ᾧ δὲ ἢ τε ζημία θάνατος αὐ-
 τῶν τοῖς παισὶ καὶ φυγαὶ μὴ μαθοῦσι μηδὲ θεραπευ-
 θεῖσιν εἰς ἀρετὴν, καὶ πρὸς τῷ θανάτῳ χρημάτων τε
 δημεύσεις καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν συλλήβδην τῶν οἴκων
 ἀνατροπαί, ταῦτα δ' ἄρα οὐ διδάσκονται οὐδ' ἐπι-
 μελοῦνται πᾶσαν ἐπιμέλειαν; οἴεσθαί γε χρὴ, ᾧ
 Σώκρατες. ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι, μέχρι
 οὐπὲρ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσιν. ἐ-
 πειδὼν θᾶττον συνιῆ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ
 μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ περὶ τού-
 του διαμάχονται, ὅπως <ὡς> βέλτιστος ἔσται ὁ
 παῖς, παρ' ἑκάστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες
 καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον,
 καὶ τότε μὲν καλόν, τότε δὲ αἰσχρόν, καὶ τότε μὲν
 ὄσιον, τότε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ
 ποίει. καὶ ἐὰν μὲν ἐκὼν πείθεται· εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ
 ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν
 ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς. μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκά-

γαθοί. Γιατί αποδείξαμε ὅτι πιστεύουν πως ἡ ἀρετὴ
 διδάσκεται, καὶ στὴν ἰδιωτικὴ καὶ στὴν δημόσια ζωή.
 Κι ἐνῶ αὐτὴ διδάσκεται καὶ καλλιεργεῖται, διδάσκουν
 στα παιδιά τους ὅλα τὰ ἄλλα, γιὰ τὰ οποία, ἀν δὲν τὰ
 γνωρίζουν, ἡ τιμωρία δὲν εἶναι θάνατος. Γιὰ κείνο, ὁ-
 μως, πού ἡ τιμωρία εἶναι θάνατος γιὰ τὰ παιδιά τους,
 καὶ ἐξορίες, ἀν δὲ μορφωθοῦν καὶ δὲν καλλιεργήσουν
 τὴν ἀρετὴ, καὶ, κοντὰ στο θάνατο, οἱ δημεύσεις περιου-
 σιών καὶ, με λίγα λόγια, ἡ καταστροφή τῆς οἰκογέ-
 νειάς τους, αὐτά, λοιπόν, δὲν τὰ διδάσκουν καὶ δὲν τὰ
 φροντίζουν με κάθε ἐπιμέλεια; Πρέπει νὰ πιστεύουμε
 ὅτι το κάνουν, Σωκράτη. Ἀπὸ μικρὰ παιδιά ἀρχίζο-
 ντας, μέχρι ὅσο ζουν, τὰ διδάσκουν καὶ τὰ συμβουλεύ-
 ουν.⁵⁷ Ὅταν ἓνα παιδί καταλαβαίνει περισσότερο τὴ
 γλώσσα, καὶ ἡ τροφὸς καὶ ἡ μητέρα καὶ ὁ παιδαγωγὸς
 καὶ ὁ ἴδιος ὁ πατέρας του γι' αὐτὸ ἀγωνίζονται· πῶς,
 δηλαδή, θὰ γίνῃ το παιδί ὅσο γίνεται καλύτερο, διδά-
 σκοντας καὶ ἐξηγώντας του, γιὰ κάθε πράξη καὶ λόγο,
 ὅτι το ἓνα εἶναι δίκαιο, το ἄλλο ἀδικο, το ἓνα ὁμορφο
 καὶ το ἄλλο ἀσχημο, το ἓνα ὄσιο καὶ το ἄλλο ἀνόσιο,
 καὶ, λέγοντάς του, κάνε αὐτά καὶ μὴν κάνεις τὰ ἄλλα.
 Ἀν το παιδί συμμορφώνεται με τὴ θέλησή του, ἔχει κα-
 λῶς. Διαφορετικά, σαν κλωνάρι πού παραμορφώνεται
 καὶ λυγίζει, το εὐθυγραμμίζουν με ἀπειλές καὶ ξύλο.
 Ὑστερὰ το στέλνουν στους δασκάλους καὶ δίνουν ἐντο-

λων πέμποντες πολύ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐχοσμίας τῶν παιδῶν ἢ γραμμάτων τε καὶ
 E κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐτὰ γράμματα μάθωσιν καὶ μέλλωσιν συνήσειν τὰ γεγραμμένα ὥσπερ τότε τὴν φωνήν, παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγιγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν
 326 ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νουθητήσεις ἔνεισιν πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμητῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι. οἳ τ' αὐτὰ κιθαρισταί, ἔτερα τοιαῦτα, σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσιν· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὐτῶν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν, ἵνα ἡμερώτεροί τε ᾧσιν, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμωστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ᾧσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμωστίας δεῖται. ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώ-

λή να φροντίσουν πολύ περισσότερο για την καλή διαγωγή των παιδιῶν παρά για τα γράμματα και την τέχνη της κιθάρας. Οι δάσκαλοι, λοιπόν, φροντίζουν τα παιδιά, κι όταν πια αυτά μάθουν γράμματα και αρχίζουν να καταλαβαίνουν τα γραπτά κείμενα, ὅπως στην αρχή την προφορική ομιλία, τους δίνουν, στα θρανία τους, να διαβάζουν ποιήματα καλῶν ποιητῶν και τα αναγκάζουν να τα μαθαίνουν απ' ἔξω. Μέσα σ' αυτά υπάρχουν πολλές παραινέσεις, πολλές διηγῆσεις και ἔπαινοι και ἐγκώμια παλαιῶν ἡρώων, ὥστε το παιδί να αγωνίζεται να τους μιμηθεῖ και να επιθυμεί να γίνει ὅπως αυτοί. Οι κιθαριστές, πάλι, κάνουν το ίδιο με ἄλλον τρόπο· φροντίζουν και για τη σωφροσύνη και πῶς οι νέοι να μην κάνουν κανένα κακό. Κοντὰ σ' αυτά, αφού μάθουν να παίζουν κιθάρα, τους διδάσκουν πάλι ποιήματα ἄλλων καλῶν λυρικών ποιητῶν, που τα ταιριάζουν με τις μελωδίες της κιθάρας, και κάνουν ὥστε οι ρυθμοί και οι ἀρμονίες να γίνουν οἰκείες στις ψυχές των παιδιῶν, για να γίνουν, ἔτσι, περισσότερο ἡρεμοὶ ἀνθρώποι· και, ἔχοντας γίνει περισσότερο κόσμιοι και ευπροσάρμοστοι, να εἶναι χρήσιμοι στο λόγο και στην πράξη. Γιατί, σ' ὅλη του τη ζωή ο ἀνθρώπος χρειάζεται κοσμιότητα και προσαρμοστικότητα. Επιπλέον, ὕστερα απ' αυτά, τα στέλνουν στον παιδοτρίβη, προκειμένου, με περισσότερο

C ματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ
 οὔσῃ, καὶ μὴ ἀναγκάζονται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πο-
 νηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν
 ταῖς ἄλλαις πράξεσιν. καὶ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ μά-
 λιστα δυνάμενοι <μάλιστα>-μάλιστα δὲ δύνανται οἱ
 πλουσιώτατοι-καὶ οἱ τούτων υἱεῖς, προαίτατα εἰς
 διδασκάλων τῆς ἡλικίας ἀρξάμενοι φοιτᾶν, ὀφιαί-
 τατα ἀπαλλάττονται. ἐπειδὴν δὲ ἐκ διδασκάλων ἀ-
 παλλαγῶσιν, ἡ πόλις αὖ τούς τε νόμους ἀναγκάζει
 D μανθάνειν καὶ κατὰ τούτους ζῆν κατὰ παράδειγμα,
 ἵνα μὴ αὐτοὶ ἐφ' αὐτῶν εἰκῆ πράττωσιν, ἀλλ' ἀτε-
 χνῶς ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς
 γράφειν τῶν παίδων ὑπογράφαντες γραμμὰς τῇ
 γραφίδι οὕτω τὸ γραμματεῖον διδῶσιν καὶ ἀναγ-
 κάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφηγησιν τῶν γραμμῶν,
 ὡς δὲ καὶ ἡ πόλις νόμους ὑπογράφασα, ἀγαθῶν καὶ
 παλαιῶν νομοθετῶν εὐρήματα, κατὰ τούτους ἀ-
 ναγκάζει καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. ὅς δ' ἂν ἐκτὸς
 βαίνειν τούτων, κολάζει, καὶ ὄνομα τῇ κολάσει ταύτη
 E καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἄλλοθι πολλαχοῦ, ὡς εὐθυνούσης
 τῆς δίχης, εὐθῦναι. τοσαύτης οὖν τῆς ἐπιμελείας οὐ-
 σης περὶ ἀρετῆς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, θαυμάζεις, ὦ Σώ-

ρωμαλέα σώματα, να υπηρετήσουν τη χρηστή τους
 σκέψη και να μην καταλήξουν, από την αδυναμία των
 σωμάτων, δειλοί στον πόλεμο και στις άλλες πράξεις.
 Αυτά κάνουν όσοι διαθέτουν πολύ μεγάλη δύναμη και
 τη μεγαλύτερη δύναμη έχουν οι πιο πλούσιοι. Οι γιοι
 τους, ενώ αρχίζουν να συχνάζουν πολύ μικροί στους
 δασκάλους, τους αποχωρίζονται πολύ μεγάλοι.⁵⁸ Κι
 όταν πια φύγουν από τους δασκάλους, η πόλη, τότε,
 τους αναγκάζει να μάθουν τους νόμους και να ζουν
 σύμφωνα μ' αυτούς (έχοντάς τους για πρότυπο), για
 να μην ενεργούν μόνοι τους στην τύχη. Αλλά, όπως α-
 κριβώς οι γραμματοδιδάσκαλοι, για όσα παιδιά δεν έ-
 μαθαν ακόμη να γράφουν, τραβούν γραμμές με τη
 γραφίδα κι έτσι δίνουν την πλάκα στα παιδιά και τα
 αναγκάζουν να γράφουν με οδηγό τις γραμμές, το ί-
 διο και η πόλη, αφού θέσει για πρότυπο νόμους, ευρή-
 ματα άξιων και παλαιών νομοθετών, υποχρεώνει τους
 πολίτες να κυβερνούν και να άρχονται σύμφωνα μ' αυ-
 τούς. Όποιος τους παραβαίνει τον τιμωρεί, και το όνο-
 μα για την τιμωρία αυτή, σ' εσάς και σε πολλά άλλα
 μέρη, επειδή η δικαιοσύνη κάνει τον άνθρωπο ευθύ, εί-
 ναι ευθύνη. Με τόση λοιπόν φροντίδα για την αρετή,
 στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή, αναρωτιέσαι,
 Σωκράτη, και απορείς αν μπορεί να διδαχθεί η αρετή;
 Δεν πρέπει, όμως, να αναρωτιέσαι, αλλά, πολύ περισ-

κρατες, και ἀπορεῖς εἰ διδακτόν ἐστιν ἀρετή; ἀλλ' οὐ
 χρηθαιμαζέειν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰ μὴ διδακτόν.

Διὰ τί οὖν τῶν ἀγαθῶν πατέρων πολλοὶ υἱεῖς φαῦ-
 λοι γίνονται; τοῦτο αὖ μάθε· οὐδὲν γὰρ θαυμαστόν,
 εἴπερ ἀληθῆ ἐγὼ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι τού-
 327 του τοῦ πράγματος, τῆς ἀρετῆς, εἰ μέλλει πόλις εἶ-
 ναι, οὐδένα δεῖ ἰδιωτεύειν. εἰ γὰρ δὴ ὁ λέγω οὕτως
 ἔχει-ἔχει δὲ μάλιστα πάντων οὕτως-ἐνθυμήθητι
 ἄλλο τῶν ἐπιτηδευμάτων ὅτιοῦν καὶ μαθημάτων
 προελόμενος. εἰ μὴ οἷόν τ' ἦν πόλιν εἶναι εἰ μὴ πάν-
 τες ἀύληται ἡμεν ὁποῖός τις ἐδύνατο ἕκαστος, καὶ
 τοῦτο καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πᾶς πάντα καὶ ἐδίδασκε
 καὶ ἐπέπληττε τὸν μὴ καλῶς ἀυλοῦντα, καὶ μὴ ἐ-
 φθόνηι τούτου, ὥσπερ νῦν τῶν δικαίων καὶ τῶν νο-
 B μίμων οὐδεὶς φθονεῖ οὐδ' ἀποκρύπτεται ὥσπερ τῶν
 ἄλλων τεχνημάτων- λυσιτελεῖ γὰρ οἶμαι ἡμῖν ἢ ἀλ-
 λήλων δικαιοσύνη καὶ ἀρετή· διὰ ταῦτα πᾶς παντὶ
 προθύμως λέγει καὶ διδάσκει καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ
 νόμιμα- εἰ οὖν οὕτω καὶ ἐν ἀυλήσει πᾶσαν προθυμί-
 αν καὶ ἀφθονίαν εἶχομεν ἀλλήλους διδάσκειν, οἶει ἄν
 τι, ἔφη, μᾶλλον, ὦ Σώκρατες, τῶν ἀγαθῶν ἀυλητῶν
 ἀγαθοὺς ἀυλητὰς τοὺς υἱεῖς γίνεσθαι ἢ τῶν φαύ-
 C λων; οἶμαι μὲν οὐ, ἀλλὰ ὅτου ἔτυχεν ὁ υἱὸς εὐφυέ-

σότερο, θα εἶχες δίκιο νὰ το κάνεις αν δεν μπορούσε νὰ
 διδαχθεῖ.

Γιατί, λοιπόν, πολλοὶ γιοὶ καλῶν πατέρων γίνονται
 κακοί; Μάθε επιπλέον καὶ τούτο. Καθόλου, πράγμα-
 τι, δεν εἶναι παράδοξο, αν βέβαια τα προηγούμενα που
 εἶπα ἦταν σωστά, ὅτι αὐτό το πράγμα, την ἀρετή, αν
 πρόκειται νὰ ὑπάρχει η πόλη, κανεὶς δεν πρέπει νὰ το
 ἀγνοεῖ. Γιατί, αν αὐτό που λέω εἶναι ἔτσι - καὶ εἶναι ἔ-
 τσι, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο - κάνε μια ἐπιλογή
 καὶ σκέψου οποιαδήποτε ἄλλη ἀσχολία ἢ μάθημα. Αν
 δε γινόταν νὰ σταθεῖ μια πόλη, παρά μόνο στην περι-
 πτωση που ὅλοι ἡμασταν αυλητές, ὅσο μπορούσε ο
 καθένας, καὶ αὐτό καθένας το δίδασκε στον καθένα,
 καὶ ιδιαίτερα καὶ δημόσια, καὶ ἐπέπληττε ὅποιον δεν ἐ-
 παιξε καλά τον αυλό, καὶ δεν τον στερούσε ἀπὸ κανέ-
 ναν, ὅπως τώρα κανεὶς δε στερεῖ οὔτε ἀποκρύπτει τα
 δίκαια καὶ τα νόμιμα, ὅπως τις ἄλλες τέχνες - γιατί
 νομίζω πως μας ωφελεῖ η μεταξύ μας δικαιοσύνη καὶ
 ἀρετή· γι' αὐτό καθένας πρόθυμα λέγει καὶ διδάσκει
 στον καθένα τα δίκαια καὶ τα νόμιμα - αν, λοιπόν, ἔ-
 τσι καὶ στην τέχνη του αυλοῦ εἶχαμε κάθε προθυμία
 καὶ γενναιοδωρία νὰ διδάσκουμε ο ἕνας τον ἄλλο, νο-
 μίζεις, εἶπε, Σωκράτη, ὅτι τα παιδιά των καλῶν αυ-
 λητῶν θα γίνονταν καλοὶ αυλητές περισσότερο ἀπὸ τα
 παιδιά των κακῶν; Νομίζω πως ὄχι, ἀλλὰ ὁποιοῦ ο

στατος γενόμενος εἰς αὐλησιν, οὗτος ἂν ἐλλόγιμος
 ηὔξηθη, ὅτου δὲ ἀφυής, ἀκλεής· καὶ πολλάκις μὲν ἀ-
 γαθοῦ αὐλητοῦ φαῦλος ἂν ἀπέβη, πολλάκις δ' ἂν
 φαύλου ἀγαθός· ἀλλ' οὖν αὐληταὶ γ' ἂν πάντες ἦσαν
 ἱκανοὶ ὡς πρὸς τοὺς ἰδιώτας καὶ μηδὲν αὐλήσεως ἐ-
 παῖοντας. οὕτως οἴου καὶ νῦν, ὅστις σοι ἀδικώτατος
 φαίνεται ἄνθρωπος τῶν ἐν νόμοις καὶ ἀνθρώποις
 D τεθραμμένων, δίκαιον αὐτὸν εἶναι καὶ δημιουργὸν
 τούτου τοῦ πράγματος, εἰ δεοὶ αὐτὸν κρίνεσθαι πρὸς
 ἀνθρώπους οἷς μήτε παιδεία ἐστὶν μήτε δικαστήρια
 μήτε νόμοι μηδὲ ἀνάγκη μηδεμία διὰ παντὸς ἀναγ-
 κάζουσα ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλ' εἶεν ἄγριοί τινες
 οἰοίπερ οὓς πέρυσιν Φερεκράτης ὁ ποιητῆς ἐδίδαξεν
 ἐπὶ Αθηναίῳ. ἧ σφόδρα ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνθρώποις
 γενόμενος, ὥσπερ οἱ ἐν ἐκείνῳ τῷ χορῷ μισάνθρω-
 ποι, ἀγαπήσαις ἂν εἰ ἐντύχοις Εὐρυβάτῳ καὶ Φρυ-
 E νώνδῳ, καὶ ἀνολοφύραι' ἂν ποθῶν τὴν τῶν ἐνθάδε
 ἀνθρώπων πονηρίαν. νῦν δὲ τρυφᾶς, ὧ Σωκράτες,
 διότι πάντες διδάσκαλοί εἰσιν ἀρετῆς καθ' ὅσον δύ-
 νανται ἕκαστος, καὶ οὐδεὶς σοι φαίνεται· εἶθ', ὥσπερ

γιος ἔτυχε ἀπὸ τῆ φύση πολὺ προικισμένος στην τέχνη
 του αὐλοῦ, αὐτὸς μεγαλώνοντας θα διακρίθηκε. Ὁ-
 ποιου, ὅμως, δὲν εἶχε τὴ φυσικὴ ικανότητα, θα ἔμεινε
 ἀφανής. Ἐτσι, πολλές φορές, ὁ γιος τοῦ καλοῦ αὐλητῆ
 θα κατέληγε ἀσήμαντος, ἐνῶ, πολλές φορές, τοῦ κα-
 κοῦ ξακουστός. Ἀλλά, πάλι, ὅλοι θα ἦταν ικανοὶ αὐλη-
 τές σε σχέση με τοὺς ἀδαεῖς, που δε θα γνῶριζαν κα-
 θόλου τὴν τέχνη τοῦ αὐλοῦ. Ἐτσι να πιστεύεις καὶ τῶ-
 ρα· ὅτι ὅποιος σοι φαίνεται πολὺ ἀδικὸς ἄνθρωπος, ἀ-
 νάμεσα σε ἀνθρώπους που ἀνατράφηκαν με νόμους, ὁ
 ἴδιος εἶναι δίκαιος καὶ δημιουργὸς αὐτῆς τῆς κατάστα-
 σης, ἀν πρέπει να τον συγκρίνουμε με ἀνθρώπους οἱ ο-
 ποῖοι δὲν ἔχουν οὔτε παιδεία, οὔτε δικαστήρια, οὔτε
 νόμους, οὔτε κανέναν ἐξαναγκασμό, που τοὺς υποχρε-
 ῶνει να φροντίζουν διαρκῶς τὴν ἀρετῆ, ἀλλά εἶναι ἄ-
 γριοι, σὰν κι αὐτοὺς που μας παρουσίασε πέρυσι ὁ ποι-
 ητῆς Φερεκράτης⁵⁹ στα Αῆναια. Ἀν, μάλιστα, βρισκό-
 σου ἀνάμεσα σε τέτοιους ἀνθρώπους, ὅπως οἱ μισάν-
 θρωποι μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ χορὸ τῆς κωμωδίας, θα σου
 ἄρεσε να συναντούσες τὸν Εὐρυβάτη καὶ τὸν Φρυνών-
 δα⁶⁰ καὶ θα θρηνηλογοῦσες, ἐπιζητώντας τὴν πονηριά
 των ἀνθρώπων ἐδῶ. Τώρα ὅμως, Σωκράτη, ἀπολαμ-
 βάνεις τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ ἐπειδὴ ὅλοι εἶναι δάσκαλοι τῆς
 ἀρετῆς, καθέννας τοὺς ὅσο μπορεῖ, καὶ συ νομίζεις ὅτι
 κανεὶς δὲν τὴ διδάσκει. Καὶ μετὰ, σὰ να ζητούσες ἀκρι-

328 ἂν εἰ ζητοῖς τίς διδάσκαλος τοῦ ἐλληνίζειν, οὐδ' ἂν εἷς φανείη, οὐδέ γ' ἂν οἶμαι εἰ ζητοῖς τίς ἂν ἡμῖν διδάξειεν τοὺς τῶν χειροτεχνῶν ὑεῖς αὐτὴν ταύτην τὴν τέχνην, ἣν δὴ παρὰ τοῦ πατρὸς μεμαθήκασιν, καθ' ὅσον οἷός τ' ἦν ὁ πατήρ καὶ οἱ τοῦ πατρὸς φίλοι ὄντες ὁμότεχνοι, τούτους ἔτι τίς ἂν διδάξειεν, οὐ ῥᾶδιον οἶμαι εἶναι, ὡς Σώκρατες, τούτων διδάσκαλον φανῆναι, τῶν δὲ ἀπείρων παντάπασι ῥᾶδιον, οὕτω δὲ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων πάντων· ἀλλὰ κἂν εἰ ὀλίγον ἔστιν τις ὅστις διαφέρει ἡμῶν προβιβάσαι εἰς ἀρετὴν, ἀγαπητόν. ὧν δὴ ἐγὼ οἶμαι εἷς εἶναι, καὶ διαφερόντως ἂν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὀνησαί τινα πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι, καὶ ἀξίως τοῦ μισθοῦ ὃν πράττομαι καὶ ἔτι πλείονος, ὥστε καὶ αὐτῶ δοκεῖν τῶ μαθόντι. διὰ ταῦτα καὶ τὸν τρόπον τῆς πράξεως τοῦ μισθοῦ τοιοῦτον πεποίημαι· ἐπειδὴν γάρ τις παρ' ἐμοῦ μάθη, ἐὰν μὲν βούληται, ἀποδέδωκεν ὃ ἐγὼ πράττομαι ἀργύριον· ἐὰν δὲ μή, ἐλθὼν εἰς ἱερόν, ὁμόσας ὅσου ἂν φῆ ἀξία εἶναι τὰ μαθήματα, τοσοῦτον κατέθηκε.

Τοιοῦτόν σοι, ἔφη, ὡς Σώκρατες, ἐγὼ καὶ μῦθον

βῶς να μάθεις ποιος εἶναι δάσκαλος της ελληνικής γλώσσας, κανένας δε θα φαινόταν. Ούτε, νομίζω, αν ζητούσες να μάθεις ποιος δίδαξε στους γιους των τεχνιτῶν μας αὐτή την τέχνη, την οποία ἔχουν μάθει ἀπό τον πατέρα τους, ὅσο μπορούσε ο ἴδιος και οι φίλοι του πατέρα τους, που ασκούν την ἴδια τέχνη· κι αὐτούς, ἀκόμα, αν ζητούσες να μάθεις ποιος τους δίδαξε, δεν εἶναι εύκολο, νομίζω, Σωκράτη, να βρεθεί ο δάσκαλός τους, ενώ εἶναι εύκολο να βρεθεί δάσκαλος για κείνους που δεν ξέρουν ἀπολύτως τίποτε. Το ἴδιο ισχύει και για την ἀρετή και για ὅλα τα ἄλλα. Ἀλλά, ἔστω και λίγο να υπερέχει κάποιος ἀπό εμάς στην τέχνη της καθοδήγησης στην ἀρετή, πρέπει να μας ικανοποιεῖ. Ἐνας ἀπό αὐτούς πιστεύω πως εἶμαι ἐγώ, και πως θα μπορούσα, διαφορετικά ἀπό τους ἄλλους ἀνθρώπους, να ωφελήσω κάποιον, και να γίνεи καλός και ἀγαθός, και πως ἀξίζω το μισθό που παίρνω, και ἀκόμα μεγαλύτερο, ὅπως πιστεύουν και οι ἴδιοι οι μαθητές μου. Γι' αὐτό το λόγο, ἔχω κανονίσει να πληρώνομαι με συγκεκριμένο τρόπο. Γιατί, ὅταν κάποιος ολοκληρώσει τις σπουδές του κοντά μου, πληρώνει, ἢ θέλει, το ποσό που ἐγὼ ζητώ. Αν ὁμως ὄχι, ἀφού πάει σε κάποιον ἄλλο και πάρει ὄρκο για την ἀξία των μαθημάτων, καταθέτει ἐκεῖ τα χρήματα.

Τέτοιο μῦθο και λόγο, Σωκράτη, εἶχα ἐγὼ να σου

καὶ λόγον εἶρηκα, ὡς διδαχτὸν ἀρετὴ καὶ Ἀθηναῖοι οὕτως ἡγοῦνται, καὶ ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν τῶν ἀγαθῶν πατέρων φαύλους υἱεὶς γίγνεσθαι καὶ τῶν φαύλων ἀγαθοὺς, ἐπεὶ καὶ οἱ Πολυκλείτου υἱεὶς, Πάραλου καὶ Ξανθίππου τοῦδε ἡλικιωῶται, οὐδὲν πρὸς τὸν πατέρα εἰσίν, καὶ ἄλλοι ἄλλων δημιουργῶν. τῶνδε
 D δὲ οὐπω ἄξιον τοῦτο κατηγορεῖν· ἔτι γὰρ ἐν αὐτοῖς εἰσιν ἐλπίδες· νέοι γάρ.

Πρωταγόρας μὲν τσαυτὰ καὶ τοιαῦτα ἐπιδειξάμενος ἀπεπαύσατο τοῦ λόγου. καὶ ἐγὼ ἐπὶ μὲν πολὺν χρόνον κεκληλημένος ἔτι πρὸς αὐτὸν ἔβλεπον ὡς ἐροῦντά τι, ἐπιθυμῶν ἀκούειν· ἐπεὶ δὲ δὴ ἠσθόμην ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἶη, μόγις πῶς ἐμαυτὸν ὡσπερὶ συναγείρας εἶπον, βλέψας πρὸς τὸν Ἰπποκράτη· ὦ παῖ Ἀπολλοδώρου, ὡς χάριν σοι ἔχω ὅτι
 E προύτρεφάς με ὧδε ἀφικέσθαι· πολλοῦ γὰρ ποιούμαι ἀκηχοέναι ἅ ἀκήχοα Πρωταγόρου. ἐγὼ γὰρ ἐν μὲν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ ἡγούμην οὐκ εἶναι ἀνθρωπίνην ἐπιμέλειαν ἢ ἀγαθοὶ οἱ ἀγαθοὶ γίνονται· νῦν δὲ πέπεισμαι. πλὴν σμικρὸν τί μοι ἐμποδῶν, ὃ δῆλον ὅτι Πρωταγόρας ῥαδίως ἐπεκδιδάξει, ἐπειδὴ καὶ τὰ

πω: ὅτι ἡ ἀρετὴ μπορεῖ νὰ διδαχθεῖ, καὶ πῶς ἔτσι πιστεύουν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ, επιπλέον, ὅτι δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο οἱ γιοὶ τῶν καλῶν πατέρων νὰ γίνονται κακοὶ καὶ τῶν κακῶν καλοὶ, ἀφοῦ καὶ οἱ γιοὶ τοῦ Πολυκλείτου, ποὺ εἶναι στὴν ἴδια ἡλικία με τὸν Πάραλο καὶ τὸν Ξάνθιππο αὐτὸν ἐδῶ, δὲν εἶναι τίποτα μπροστά στὸν πατέρα τους, ὅπως καὶ ἄλλοι, ἄλλων τεχνιτῶν. Ὅμως, ἀκόμη δὲν εἶναι σωστό νὰ τους κατηγοροῦμε. Γιατί, γι' αὐτοὺς υπάρχουν ἀκόμη ἐλπίδες, ἐπειδὴ εἶναι νέοι.

Ὁ Πρωταγόρας, τώρα, ἀφοῦ ἔκανε τὴν ἐπίδειξή του με τόσα καὶ τέτοια λόγια, σταμάτησε νὰ μιλά. Κι ἐγώ, γιὰ πολλή ὥρα, συνέχιζα νὰ τὸν κοιτάζω γοητευμένος, με τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ πει κάτι καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ τὸν ἀκούω. Ὅταν ὅμως κατάλαβα ὅτι, πραγματικά, εἶχε σταματήσει νὰ μιλά, μόλις ποὺ κατάφερα κάπως νὰ συνέλθω, γύρισα στὸν Ἰπποκράτη καὶ εἶπα. - Γιὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου, πόση ευγνωμοσύνη σου χρωστώ, ποὺ με παρακίνησες νὰ ἐλθω ἐδῶ. Τὸ θεωρῶ πολὺ σημαντικό ποὺ ἀκουσα ὅσα ἀκουσα ἀπὸ τὸν Πρωταγόρα. Γιατί ἐγώ, μέχρι τώρα, πίστευα ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινη μέριμνα, με τὴν ὁποία οἱ καλοὶ γίνονται καλοὶ· τώρα, ὅμως, ἔχω πεισθεῖ πῶς ὑπάρχει. Ὑπάρχει ἀκόμη ὅμως, γιὰ μένα, ἓνα μικρὸ ἐμπόδιο, ποὺ, ολοφάνερα, ὁ Πρωταγόρας θὰ τὸ ξεκαθαρίσει εὐ-

πολλά ταῦτα ἐξεδίδαξεν. καὶ γὰρ εἰ μὲν τις περὶ αὐ-
 329 τῶν τούτων συγγένοιτο ὄταυῶν τῶν δημηγόρων,
 τάχ' ἂν καὶ τοιούτους λόγους ἀκούσειεν ἢ Περικλέ-
 ους ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἱκανῶν εἰπεῖν· εἰ δὲ ἐπανε-
 ροιτό τινά τι, ὡσπερ βιβλία οὐδὲν ἔχουσιν οὔτε ἀπο-
 κρίνασθαι οὔτε ἐρέσθαι, ἀλλ' ἑάν τις καὶ σμικρὸν ἐ-
 περωτήσῃ τι τῶν ρηθέντων, ὡσπερ τὰ χαλκία πλη-
 γέντα μακρὸν ἤχει καὶ ἀποτείνει ἐὰν μὴ ἐπιλάβηταιί
 τις, καὶ οἱ ῥήτορες οὕτω, σμικρὰ ἐρωτηθέντες δό-
 B λικον κατατείνουσι τοῦ λόγου. Πρωταγόρας δὲ ὅδε
 ἱκανὸς μὲν μακροὺς λόγους καὶ καλοὺς εἰπεῖν, ὡς
 αὐτὰ δηλοῖ, ἱκανὸς δὲ καὶ ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνασθαι
 κατὰ βραχὺ καὶ ἐρόμενος περιμεῖναί τε καὶ ἀποδέ-
 ξασθαι τὴν ἀπόκρισιν, ἃ ὀλίγοις ἐστὶ παρεσκευα-
 σμένα. νῦν οὖν, ὦ Πρωταγόρα, σμικροῦ τινος ἐνδε-
 ῆς εἰμι πάντ' ἔχειν, εἴ μοι ἀποκρίναιο τόδε.

Τὴν ἀρετὴν φῆς διδακτὸν εἶναι, καὶ ἐγὼ εἶπερ ἄλ-
 λω τῷ ἀνθρώπων πειθοίμην ἂν, καὶ σοὶ πείθομαι· ὃ
 C δ' ἐθαύμασά σου λέγοντος, τοῦτό μοι ἐν τῇ ψυχῇ ἀ-

κολα, αφού ὑποσαφήνισε ὅλα αὐτὰ τα πράγματα.
 Γιατί αν κάποιος, γι' αὐτὰ τα ἴδια θέματα, πήγαινε σε
 οποιονδήποτε πολιτικό ρήτορα, ἴσως να ἀκούγε και
 παρόμοιους λόγους, εἴτε ἀπό τον Περικλή εἴτε ἀπό κά-
 ποιον ἄλλον ἱκανό αγορητή. Αν, ὁμως, ρωτούσε κά-
 ποιον κάτι παραπάνω, ὅπως ακριβῶς τα βιβλία,⁶¹ αυ-
 τοί δεν εἶναι σε θέση οὔτε να ἀπαντήσουν οὔτε να ρω-
 τήσουν. Αλλά, αν κάποιος ζητήσει ἔστω και μικρὴ ε-
 ξήγηση για ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ, ὅπως ακριβῶς τα χάλ-
 κινα σκεύη, ὅταν τα χτυπήσει κάποιος, ηχοῦν για με-
 γάλο διάστημα και συνεχίζουν, αν κάποιος δεν τα συ-
 γκρατήσῃ, ἔτσι και οι ῥήτορες, ἕνα τόσο μικρὸ ἐρώτη-
 μα αν τους θέσουν, μπαίνουν σ' ἕνα μακρὺ δρόμο λό-
 γου. Ο Πρωταγόρας ὁμως, ἐδῶ, εἶναι ἱκανὸς και μα-
 κροσκελεῖς και ωραίους λόγους να ἀναπτύσσει, ὅπως
 δείχνουν τα πράγματα, ἀλλά εἶναι ἐπίσης ἱκανός, ὅ-
 ταν τον ρωτήσουν κάτι, να ἀπαντήσῃ σύντομα, κι ὅ-
 ταν ο ἴδιος ρωτήσῃ, να περιμένει και να ἀκούσει την
 ἀπάντηση, χαρακτηριστικά που ἔχουν λίγοι ἀνθρω-
 ποι. Τώρα λοιπόν, Πρωταγόρα, κάτι μικρὸ μου λεί-
 πει, για να ἔχω τα πάντα, ἀρκεί να μου ἀπαντήσεις
 στο ἐξῆς.

Λες ὅτι η ἀρετὴ μπορεί να διδαχτεῖ, κι ἐγὼ πιστεύω
 ἐσένα περισσότερο ἀπ' ὅσο θα πίστευα οποιονδήποτε
 ἄλλο ἀνθρωπο. Κάτι, ὁμως, που με παραξένεφε στα

ποπλήρωσον. ἔλεγες γὰρ ὅτι ὁ Ζεὺς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν αἰδῶ πέμφειε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ αὐτὴ πολ-
 λαχοῦ ἐν τοῖς λόγοις ἐλέγετο ὑπὸ σοῦ ἢ δικαιοσύνη
 καὶ σωφροσύνη καὶ ὁσιότης καὶ πάντα ταῦτα ὡς ἔν-
 τι εἶη συλλήβδην, ἀρετὴ· ταῦτ' οὖν αὐτὰ διέλθέ μοι
 ἀκριβῶς τῷ λόγῳ, πότερον ἐν μὲν τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ,
 D μόρια δὲ αὐτῆς ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη
 καὶ ὁσιότης, ἢ ταῦτ' ἐστὶν ἅ νυνδὴ ἐγὼ ἔλεγον πάν-
 τα ὀνόματα τοῦ αὐτοῦ ἐνός ὄντος. τοῦτ' ἐστὶν ὃ ἔτι
 ἐπιποθῶ.

Ἄλλὰ ῥάδιον τοῦτό γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀποκρί-
 νασθαι, ὅτι ἐνός ὄντος τῆς ἀρετῆς μόριά ἐστὶν ἅ ἐ-
 ρωτᾶς. - Πότερον, ἔφη, ὥσπερ προσώπου τὰ μόρια
 μόριά ἐστὶν, στόμα τε καὶ ῥίς καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα,
 ἢ ὥσπερ τὰ τοῦ χρυσοῦ μόρια οὐδὲν διαφέρει τὰ ἔ-
 τερα τῶν ἐτέρων, ἀλλήλων καὶ τοῦ ὅλου, ἀλλ' ἢ με-
 γέθει καὶ σμικρότητι; - Ἐκείνως μοι φαίνεται, ὦ
 E Σώκρατες, ὥσπερ τὰ τοῦ προσώπου μόρια ἔχει πρὸς
 τὸ ὅλον πρόσωπον. - Πότερον οὖν, ἢν δ' ἐγώ, καὶ
 μεταλαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι τούτων τῶν τῆς ἀ-
 ρετῆς μορίων οἱ μὲν ἄλλο, οἱ δὲ ἄλλο, ἢ ἀνάγκη, ἐ-
 ἄνπερ τις ἐν λάβῃ, ἅπαντα ἔχειν; - Οὐδαμῶς, ἔφη,
 ἐπεὶ πολλοὶ ἀνδρεῖοί εἰσιν, ἄδικοι δέ, καὶ δίκαιοι αὐτῶν,

λόγια σου, σε παρακαλῶ να μου το εξηγήσεις. Ἐλεγες,
 πράγματι, ὅτι ὁ Δίας ἔστειλε στους ἀνθρώπους τὴ δι-
 καιοσύνη καὶ τὴν αἰδῶ,⁶² καὶ, σε πολλές περιπτώσεις,
 πάλι, με ὅσα ἔλεγες ἐννοοῦσες ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ
 σωφροσύνη καὶ ἡ ὁσιότητα, καὶ ὅλα αὐτὰ μαζί, εἶναι ἓ-
 να πρᾶγμα, ἡ ἀρετὴ. Αὐτά, λοιπόν, ἐξήγησέ μου σε
 παρακαλῶ με λεπτομέρειες. Τὶ ἀπὸ τὰ δυο ἰσχύει: εἶ-
 ναι ἓνα πρᾶγμα ἡ ἀρετὴ καὶ μέρη τῆς εἶναι ἡ δικαιοσύ-
 νη καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ὁσιότητα, ἢ αὐτά, που ἀνέ-
 φερα μόλις τώρα, εἶναι ὅλα ὀνόματα τοῦ ἴδιου καὶ μο-
 ναδικοῦ πρᾶγματος; Αὐτό εἶναι που θέλω ἀκόμα.

- Μα εἶναι εὐκόλο, Σωκράτη, εἶπε, να ἀπαντήσω σ'
 αὐτό, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι μία καὶ μέρη τῆς αὐτὰ που ρω-
 τᾶς. - Πῶς ἀκριβῶς, εἶπα ὅπως εἶναι μέρη τὰ μέρη τοῦ
 προσώπου, τὸ στόμα καὶ ἡ μύτη καὶ τὰ μάτια καὶ τ' αυ-
 τιά, ἢ ὅπως τὰ μόρια τοῦ χρυσοῦ, που δε διαφέρουν το
 ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο, μεταξύ τους καὶ ὡς πρὸς τὸ σύνολο,
 παρὰ μόνο στο μέγεθος ἢ στη μικρότητα; - Μου φαί-
 νεται, Σωκράτη, ὅτι υφίσταται ἡ πρώτη σχέση, ἐκείνη
 που ὑπάρχει ἀνάμεσα στα μέρη τοῦ προσώπου καὶ σε
 ολόκληρο τὸ πρόσωπο. - Λοιπόν, τι γίνεται ἀκριβῶς,
 εἶπα ἐγώ· οἱ ἄνθρωποι παίρνουν, ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ
 τῆς ἀρετῆς, ἄλλοι τὸ ἓνα καὶ ἄλλοι τὸ ἄλλο, ἢ ἀναγκα-
 στικά, ἀν κάποιος ἀποκτήσει τὸ ἓνα, τὰ ἔχει ὅλα; - Κα-
 θόλου, εἶπε, ἀφοῦ πολλοὶ εἶναι ἀνδρεῖοι ἀλλὰ ἀδικοι

σοφοί δὲ οὐ. - Ἔστιν γὰρ οὖν καὶ ταῦτα μέρια τῆς
 330 ἀρετῆς, ἔφην ἐγώ, σοφία τε καὶ ἀνδρεία; - Πάντων
 μάλιστα δήπου, ἔφη· καὶ μέγιστόν γε ἡ σοφία τῶν
 μορίων. - Ἐκαστον δὲ αὐτῶν ἔστιν, ἦν δ' ἐγώ, ἄλλο,
 τὸ δὲ ἄλλο; - Ναί. - Ἡ καὶ δύναμιν αὐτῶν ἕκαστον
 ἰδίαν ἔχει, ὥσπερ τὰ τοῦ προσώπου; οὐκ ἔστιν ὀ-
 φθαλμὸς οἶον τὰ ὦτα, οὐδ' ἡ δύναμις αὐτοῦ ἢ αὐτῆ·
 οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔστιν οἶον τὸ ἕτερον οὔτε κα-
 τὰ τὴν δύναμιν οὔτε κατὰ τὰ ἄλλα· ἄρ' οὖν οὕτω καὶ
 B τὰ τῆς ἀρετῆς μέρια οὐκ ἔστιν τὸ ἕτερον οἶον τὸ ἕ-
 τερον, οὔτε αὐτὸ οὔτε ἡ δύναμις αὐτοῦ; ἢ δῆλα δὴ
 ὅτι οὕτως ἔχει, εἴπερ τῶ παραδείγματί γε ἔοικε; -
 Ἄλλ' οὕτως, ἔφη, ἔχει, ὦ Σώκρατες. - Καὶ ἐγὼ εἶ-
 πον· Οὐδὲν ἄρα ἔστιν τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων ἄλλο
 οἶον ἐπιστήμη, οὐδ' οἶον δικαιοσύνη, οὐδ' οἶον ἀν-
 δρεία, οὐδ' οἶον σωφροσύνη, οὐδ' οἶον ὀσιότης. -
 Οὐκ ἔφη. - Φέρε δὴ, ἔφην ἐγώ, κοινῇ σκεφώμεθα
 ποιόν τι αὐτῶν ἔστιν ἕκαστον. πρῶτον μὲν τὸ τοι-
 C ὄνδε· ἢ δικαιοσύνη πράγμα τί ἐστιν ἢ οὐδὲν πράγ-
 μα; ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ· τί δὲ σοί; - Κάμοι, ἔφη. - Τί
 οὖν; εἴ τις ἔροίτο ἐμέ τε καὶ σέ· «Ἦ Πρωταγόρα τε

καὶ ἄλλοι, πάλι, εἶναι δίκαιοι, ὅμως ὄχι σοφοί. - Εἶναι
 πράγματι, λοιπόν, καὶ αὐτὰ μέρη τῆς ἀρετῆς, εἶπα ε-
 γώ, ἡ σοφία καὶ ἡ ἀνδρεία; - Περισσότερο ἀπ' ὅλα α-
 σφαλῶς, εἶπε. Καὶ το σπουδαιότερο ἀπὸ τα μέρη εἶναι
 ἡ σοφία. - Καθένα ὅμως ἀπ' αὐτά, εἶπα ἐγώ, εἶναι ἄλ-
 λο τὸ ἓνα κι ἄλλο τὸ ἄλλο; -Ναί. - Καὶ το καθένα τους
 ἔχει, στ' ἀλήθεια, διαφορετικὰ χαρακτηριστικὰ, ὅπως
 τα μέρη τοῦ προσώπου; Γιατί το μάτι δὲν εἶναι ὅπως
 τα αὐτιά, οὔτε καὶ τα χαρακτηριστικὰ τοῦ εἶναι ἴδια.
 Καὶ ἀπὸ τα υπόλοιπα, κανένα δὲν εἶναι ὅπως το ἄλ-
 λο, οὔτε στα χαρακτηριστικὰ οὔτε ως προς τα ἄλλα.
 Ἄρα, λοιπόν, καὶ τα μέρη τῆς ἀρετῆς διαφέρουν το ἓνα
 ἀπὸ το ἄλλο, τόσο στὴν οὐσία ὅσο καὶ στα χαρακτη-
 ριστικὰ τους; Ἡ, κιόλας, εἶναι φανερό πως αὐτὸ συμβ-
 βαίνει, ἀν βέβαια το παράδειγμά μας εἶναι εὐστοχο; -
 Μα ἔτσι συμβαίνει, Σωκράτη, εἶπε. - Κι ἐγὼ εἶπα· κα-
 νένα ἄλλο, συνεπῶς, ἀπὸ τα μέρη τῆς ἀρετῆς δὲν εἶναι
 σαν τὴν ἐπιστήμη, οὔτε σαν τὴ δικαιοσύνη, οὔτε σαν
 τὴν ἀνδρεία, οὔτε σαν τὴ σωφροσύνη, οὔτε σαν τὴν ο-
 σιότητα. - Ὅχι, εἶπε. - Ἐμπρὸς λοιπόν, εἶπα ἐγώ, ἀς
 ἐξετάσουμε μαζί τι πράγμα εἶναι το καθένα τους χω-
 ριστά. Καὶ, πρῶτα πρῶτα, ως ἐξῆς. Εἶναι ἡ δικαιοσύ-
 νη συγκεκριμένο πράγμα ἢ ὄχι; Ἐμένα μου φαίνεται
 πως ναι, ἐσένα; - Καὶ σε μένα το ἴδιο, εἶπε. - Τι εἶναι
 λοιπόν; Ἀν κάποιος ρωτοῦσε κι ἐμένα καὶ σένα, "Πεί-

καὶ Σώκρατες, εἶπετον δὴ μοι, τοῦτο τὸ πράγμα ὃ ὠνομάσατε ἄρτι, ἢ δικαιοσύνη, αὐτὸ τοῦτο δίκαιόν ἐστιν ἢ ἀδίκον;» ἐγὼ μὲν ἂν αὐτῷ ἀποκρῖναιμην ὅτι δίκαιον· σὺ δὲ τίν' ἂν φῆφον θεῖο; τὴν αὐτὴν ἐμοὶ ἢ ἄλλην; - Τὴν αὐτὴν, ἔφη. - Ἔστιν ἄρα τοιοῦτον ἢ δικαιοσύνη οἷον δίκαιον εἶναι, φαίην ἂν ἔγωγε ἀποκρινόμενος τῷ ἐρωτῶντι· οὐκοῦν καὶ σύ; - Ναί, ἔφη. - Εἰ οὖν μετὰ τοῦτο ἡμᾶς ἔροιτο· «Οὐκοῦν καὶ ὁσιότητά τινά φατε εἶναι;» φαῖμεν ἂν, ὡς ἐγῶμαι. - Ναί, ἢ δ' ὅς. - «Οὐκοῦν φατε καὶ τοῦτο πράγμα τι εἶναι;» φαῖμεν ἂν· ἢ οὐ; - Καὶ τοῦτο συνέφη. - «Πότερον δὲ τοῦτο αὐτὸ τὸ πράγμα φατε τοιοῦτον πεφυκέναι οἷον ἀνόσιον εἶναι ἢ οἷον ὄσιον;» ἀγανακτήσαιμ' ἂν ἔγωγ', ἔφην, τῷ ἐρωτήματι, καὶ εἵπομι' ἂν· Εὐφήμει, ὦ ἄνθρωπε· σχολῆ μεντᾶν τι ἄλλο ὄσιον εἶη, εἰ μὴ αὐτὴ γε ἢ ὁσιότης ὄσιον ἔσται. τί δὲ σύ; οὐχ οὕτως ἂν ἀποκρίναιο; - Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.

Εἰ οὖν μετὰ τοῦτο εἵποι ἐρωτῶν ἡμᾶς· «Πῶς οὖν ὀλίγον πρότερον ἐλέγετε; ἄρ' οὐκ ὀρθῶς ὑμῶν κατήκουσα; ἐδόξατέ μοι φάναι <τά> τῆς ἀρετῆς μόρια εἶναι οὕτως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, ὡς οὐκ εἶναι τὸ ἕτερον αὐτῶν οἷον τὸ ἕτερον·» εἵπομι' ἂν ἔγωγε ὅτι

τε μου λοιπόν, εσεῖς οἱ δυο, Πρωταγόρα καὶ Σωκράτη, το πράγμα αὐτό, πού αναφέρατε πριν λίγο, η δικαιοσύνη, το ίδιο αὐτό, εἶναι δίκαιο ἢ ἀδικο;» Εγὼ θα του απαντούσα πως εἶναι δίκαιο. Εσύ τι φῆφο θα ἐδίνες; Τὴν ίδια με τὴ δική μου ἢ ἄλλη; - Τὴν ίδια, εἶπε. - Τέτοιο πράγμα, επομένως, εἶναι ἡ δικαιοσύνη, δίκαιο δηλαδή, θα ἔλεγα ἐγώ, απαντώντας σ' εκείνον που μας ρώτησε. Το ίδιο κι ἐσύ; - Ναι, εἶπε. - Ἀν λοιπόν, μετὰ ἀπ' αὐτό, μας ρωτούσε: "συμφωνεῖτε, επομένως, ὅτι υπάρχει καὶ ἡ ὁσιότητα;" Θα συμφωνούσαμε, νομίζω ἐγώ. - Ναι, εἶπε κι ἐκεῖνος. - "Δέχεσθε, λοιπόν, ὅτι καὶ αὐτὴ εἶναι συγκεκριμένο πράγμα;" Θα το δεχόμεσταν ἢ ὄχι; - Θα το δεχόμεσταν κι αὐτό, συμφώνησε. - "Ἰσχυρίζεστε, τότε, ὅτι το ίδιο αὐτό πράγμα εἶναι τέτοιο ἀπὸ τὴ φύση του, ὥστε να εἶναι ἀνόσιο ἢ ὄσιο;" Θα ὀργιζόμεουν ἐγώ, εἶπα, μ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση καὶ θα ἔλεγα: μη μιλάς ἐτσι, ἄνθρωπε· γιατί, τι ἄλλο θα ἦταν ὄσιο, ἀν δεν ἦταν ἡ ίδια ἡ ὁσιότητα; Τι θα ἔλεγεσ ἐσύ; Δε θα απαντούσεσ ἐτσι; - Βεβαιότατα, εἶπε.

- Ἀν λοιπόν, μετὰ ἀπ' αὐτό, συνέχιζε να μας ρωτά: "Τι λέγατε ὁμως πριν λίγο; Μήπως δε σας ἀκουσα καλά; Μου φάνηκε πως εἶπατε, ὅτι τα μέρη τῆς ἀρετῆς ἔχουν τέτοια σχέση μεταξύ τους, ὥστε καθένα τους να εἶναι διαφορετικό ἀπὸ το ἄλλο." Εγώ, τότε, θα ἐ-

τὰ μὲν ἄλλα ὀρθῶς ἤκουσας, ὅτι δὲ καὶ ἐμὲ οἶει
 331 εἰπεῖν τοῦτο, παρήκουσας· Πρωταγόρας γὰρ ὅδε
 ταῦτα ἀπεκρίνατο, ἐγὼ δὲ ἠρώτων. εἰ οὖν εἴποι·
 «Ἀληθῆ ὅδε λέγει, ὦ Πρωταγόρα; σὺ φῆς οὐκ εἶναι
 τὸ ἕτερον μόνον οἷον τὸ ἕτερον τῶν τῆς ἀρετῆς; σὸς
 οὗτος ὁ λόγος ἐστίν;» τί ἂν αὐτῷ ἀποκρίναιο; -
 Ἀνάγκη, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁμολογεῖν.

Τί οὖν, ὦ Πρωταγόρα, ἀποκρινόμεθα αὐτῷ,
 ταῦτα ὁμολογήσαντες, ἐὰν ἡμᾶς ἐπανεῖρηται· «Οὐκ
 ἄρα ἐστὶν ὀσιότης οἷον δίκαιον εἶναι πράγμα, οὐδὲ
 δικαιοσύνη οἷον ὅσιον ἀλλ' οἷον μὴ ὅσιον· ἢ δ' ὀσι-
 ότης οἷον μὴ δίκαιον, ἀλλ' ἄδικον ἄρα, τὸ δὲ ἀνόσι-
 8 ον;» τί αὐτῷ ἀποκρινόμεθα; ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὸς ὑ-
 πέρ γε ἑμαυτοῦ φαίην ἂν καὶ τὴν δικαιοσύνην ὅσιον
 εἶναι καὶ τὴν ὀσιότητα δίκαιον· καὶ ὑπὲρ σοῦ δέ, εἴ
 με ἐώης, ταῦτά ἂν ταῦτα ἀποκρινόμην, ὅτι ἦτοι
 ταῦτόν γ' ἐστὶν δικαιοσύνη ὀσιότητι ἢ ὅτι ὁμοιότα-
 τον, καὶ μάλιστα πάντων ἢ τε δικαιοσύνη οἷον ὀσι-
 ότης καὶ ἢ ὀσιότης οἷον δικαιοσύνη. ἀλλ' ὅρα εἰ δι-
 ακωλύεις ἀποκρίνεσθαι, ἢ καὶ σοὶ συνδοκεῖ οὕτως. -

λεγα ὅτι τα ἄλλα σωστά τα ἀκουσες· παράκουσες ὁ-
 μως, γιατί νομίζεις ὅτι αὐτό το εἶπα κι ἐγώ· πράγμα-
 τι ο Πρωταγόρας, ἐδώ, ἔδωσε αὐτή την ἀπάντηση. Ε-
 γώ ἔκανα την ἐρώτηση. Ἀν λοιπόν μας πει: "Ἀλήθεια
 λέει αὐτός ἐδώ, Πρωταγόρα; Εσύ υποστηρίζεις ὅτι το
 ἓνα μέρος της ἀρετῆς δεν εἶναι ἴδιο με το ἄλλο; Δικός
 σου εἶναι ο ἰσχυρισμός αὐτός;" Τι θα του ἀπαντούσες;
 - Εἶμαι ἀναγκασμένος, εἶπε, Σωκράτη, να συμφωνή-
 σω.

-Ἀφού συμφωνήσαμε σ' αὐτά, Πρωταγόρα, τι θα του
 ἀπαντήσουμε λοιπόν, αν μας ρωτήσει ξανά: "Δεν εἶναι
 ἐπομένως η ὀσιότητα ἔτσι, ὥστε να εἶναι δίκαιο πράγ-
 μα, οὔτε η δικαιοσύνη ἔτσι, ὥστε να εἶναι ὀσιο, ἀλλά
 ἔτσι, ὥστε να εἶναι ἀνόσιο; Καὶ η ὀσιότητα εἶναι ἔτσι,
 ὥστε να εἶναι μὴ δίκαιο πράγμα, καὶ ἐπομένως ἀδικο,
 καὶ η δικαιοσύνη ἀνόσιο;"⁶³ Τι θα του ἀπαντήσουμε;
 Εγὼ βέβαια, για τον εαυτό μου, θα ἰσχυρίζομαι ὅτι
 καὶ η δικαιοσύνη εἶναι ὀσιο καὶ η ὀσιότητα δίκαιο
 πράγμα. Ἀλλά καὶ για δικό σου λογαριασμό, αν μου
 ἐπέτρεπες, θα ἔδινα την ἴδια ἀπάντηση· ὅτι, δηλαδή,
 εἴτε η δικαιοσύνη εἶναι το ἴδιο πράγμα με την ὀσιότη-
 τα, εἴτε κάτι πολύ ὁμοιο καὶ, ἐπιπλέον, ὅτι η δικαιοσύ-
 νη μοιάζει προπάντων με την ὀσιότητα καὶ η ὀσιότη-
 τα με τη δικαιοσύνη. Σκέψου, μόνο, αν με ἐμποδίζεις
 να δώσω αὐτή την ἀπάντηση ἢ καὶ συ νομίζεις το ἴδιο.

- C Οὐ πάνυ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὕτως ἀπλοῦν εἶναι, ὥστε συγχωρῆσαι τὴν τε δικαιοσύνην ὅσιον εἶναι καὶ τὴν ὀσιότητα δίκαιον, ἀλλὰ τί μοι δοκεῖ ἐν αὐτῷ διάφορον εἶναι. ἀλλὰ τί τοῦτο διαφέρει; ἔφη· εἰ γὰρ βούλει, ἔστω ἡμῖν καὶ δικαιοσύνη ὅσιον καὶ ὀσιότης δίκαιον. - Μὴ μοι, ἦν δ' ἐγώ· οὐδὲν γὰρ δεόμαι τὸ «εἰ βούλει» τοῦτο καὶ «εἴ σοι δοκεῖ» ἐλέγχεσθαι, ἀλλ' ἐμέ τε καὶ σέ· τὸ δ' «ἐμέ τε καὶ σέ» τοῦτο λέγω, οἰόμενος οὕτω τὸν λόγον βέλτιστ' ἂν ἐλέγχεσθαι, εἴ τις τὸ «εἴ» ἀφέλοι αὐτοῦ. - Ἀλλὰ μέντοι, ἦ δ' ὅς, προσέεικέν τι δικαιοσύνη ὀσιότητι· καὶ γὰρ ὀτιοῦν ὀτιοῦν ἀμῆ γέ πη προσέεικεν. τὸ γὰρ λευκὸν τῷ μέλανι ἔστιν ὅπη προσέεικεν, καὶ τὸ σκληρὸν τῷ μαλακῷ, καὶ τὰλλα ἃ δοκεῖ ἐναντιώτατα εἶναι ἀλλήλοις· καὶ ἃ τότε ἔφαμεν ἄλλην δύναμιν ἔχειν καὶ οὐκ εἶναι τὸ ἕτερον οἶον τὸ ἕτερον, τὰ τοῦ προσώπου μόρια, ἀμῆ γέ πη προσέεικεν καὶ ἔστιν τὸ ἕτερον οἶον τὸ ἕτερον. ὥστε τούτω γε τῷ τρόπῳ κὰν ταῦτα ἐλέγχῃς, εἰ βούλοιο, ὡς ἅπαντ' ἔστιν ὅμοια ἀλλήλοις. ἀλλ' οὐχὶ τὰ ὅμοιόν τι ἔχοντα ὅμοια δίκαιον καλεῖν, οὐδὲ τὰ ἀνόμοιόν τι ἔχοντα ἀνόμοια,
- D
- E

- Καθόλου δε νομίζω, Σωκράτη, εἶπε, ὅτι το πράγμα εἶναι τόσο απλό, ὥστε να συμφωνήσω πως η δικαιοσύνη εἶναι ὅσιο πράγμα και η οσιότητα δίκαιο, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ἔχουν κάποια διαφορά. Ἀλλὰ τι σημασία ἔχει; εἶπε· αν θέλεις, ας δεχτούμε ὅτι και η δικαιοσύνη εἶναι ὅσιο πράγμα και η οσιότητα δίκαιο.

- Ὅχι, εἶπα ἐγώ· καθόλου δε μ' ενδιαφέρει να εξετάζω αν θέλεις αυτό και αν σου αρέσει, ἀλλὰ να ελέγχω ἐμένα και σένα. Και λέω ἐμένα και σένα, γιατί πιστεύω ὅτι ἔτσι ἐλέγχεται ἀριστα ο λόγος, αν κάποιος αφαιρέσει απ' αὐτόν το "αν". - Ὅμως, εἶπε ἐκεῖνος, η δικαιοσύνη μοιάζει κάπως με την οσιότητα· γιατί, με κάποιον τρόπο, οποιοδήποτε πράγμα μοιάζει με οποιοδήποτε ἄλλο. Πράγματι, το λευκό μοιάζει κατά κάποιον τρόπο με το μαύρο και το σκληρό με το μαλακό και τα ἄλλα, που φαίνονται τελείως διαφορετικά μεταξύ τους.⁶⁴ Και ὅσα εἶπαμε πριν ὅτι ἔχουν ἄλλα χαρακτηριστικά, και δεν εἶναι το ἓνα ὅπως το ἄλλο, τα μέρη του προσώπου δηλαδή, κατά κάποιον τρόπο μοιάζουν μεταξύ τους και εἶναι το ἓνα ὅπως το ἄλλο. Ἐτσι λοιπόν, και μ' αὐτό τον τρόπο, αν ἠθελες, θα μπορούσες να αποδείξεις ὅτι ὅλα μοιάζουν μεταξύ τους. Δεν εἶναι σωστό, ὅμως, να ονομάζουμε ὅμοια ὅσα ἔχουν κάποια ομοιότητα, οὔτε ἀνόμοια ὅσα ἔχουν κάποια διαφορά, ἀκόμη κι αν η ομοιότητα μεταξύ τους

κἄν πάνυ σμικρὸν ἔχη τὸ ὅμοιον. - Καὶ ἐγὼ θαυμάσας εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἡ γὰρ οὕτω σοὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ὄσιον πρὸς ἄλληλα ἔχει, ὥστε ὅμοιόν τι σμικρὸν ἔχειν ἀλλήλοις; - Οὐ πάνυ, ἔφη, οὕτως, οὐ μέντοι οὐδὲ αὖ ὡς σύ μοι δοκεῖς οἶεσθαι. - Ἀλλὰ μὴν, ἔφην ἐγώ, ἐπειδὴ δυσχερῶς δοκεῖς μοι ἔχειν πρὸς τοῦτο, τοῦτο μὲν ἐάσωμεν, τόδε δὲ ἄλλο ὧν ἔλεγεσ ἐπισχεφώμεθα.

Ἀφροσύνην τι καλεῖς; - Ἐφη. - Τούτῳ τῷ πράγματι οὐ πᾶν τούναντίον ἐστὶν ἡ σοφία; - Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. - Πότερον δὲ ὅταν πράττωσιν ἄνθρωποι ὀρθῶς τε καὶ ὠφελίμως, τότε σωφρονεῖν σοὶ δοκοῦσιν οὕτω πράττοντες, ἢ [εἰ] τούναντίον [ἔπραττον]; - Σωφρονεῖν, ἔφη. - Οὐκοῦν σωφροσύνη σωφρονουσιν; - Ἀνάγκη. - Οὐκοῦν οἱ μὴ ὀρθῶς σωφροσύνη σωφρονουσιν; - Ἀνάγκη. - Οὐκοῦν οἱ μὴ ὀρθῶς πράττοντες ἀφρόνως πράττουσιν καὶ οὐ σωφρονουσιν οὕτω πράττοντες; - Συνδοκεῖ μοι, ἔφη. - Τούναντίον ἄρα ἐστὶν τὸ ἀφρόνως πράττειν τῷ σωφρόνως; - Ἐφη. - Οὐκοῦν τὰ μὲν ἀφρόνως πραττόμενα ἀφροσύνη πράττεται, τὰ δὲ σωφρόνως σωφροσύνη; - Ὁμολόγει. - Οὐκοῦν εἴ τι ἰσχυρῶς πράττεται, ἰσχυρῶς πράττεται, καὶ εἴ τι ἀσθενεία, ἀσθενῶς; - Ἐδό-

εῖναι πολὺ μικρῆ. -Κι ἐγὼ ἀπόρησα μ' αὐτὰ και του εἶπα· "αλήθεια, τέτοια σχέση νομίζεις πως ἔχουν το δίκαιο και το ὄσιο, ὥστε η ομοιότητά τους να εἶναι μικρή;" -'Οχι απολύτως ἔτσι, εἶπε· οὔτε πάλι, ὁμως, ὅπως ἐσύ φαίνεται να πιστεύεις. -'Ομως, εἶπα ἐγώ, ἐπειδὴ νομίζω σε στενοχωρεῖ αὐτὸ το ζήτημα, ας το αφήσουμε κι ας ἐξετάσουμε ἕνα ἄλλο απ' ὅσα ἔλεγεσ, το ἐξῆς.

Υπάρχει κάτι που τ' ονομάζεις ἀφροσύνη; -Ναι, εἶπε. -Η σοφία δεν εἶναι εντελῶς ἀντίθετη σ' αὐτὸ το πράγμα; -Ἐτσι πιστεύω, εἶπε. -Κι ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν σωστά και ὠφέλιμα, μήπως τότε σου φαίνονται σώφρονες, ἐνεργώντας ἔτσι, ἢ θα ἦταν σώφρονες αν ἔκαναν το ἀντίθετο; -Τότε εἶναι σώφρονες, εἶπε. -Δε γίνονται λοιπὸν σώφρονες με τη σωφροσύνη; -Αναγκαστικά, εἶπε. -'Οσοι, ἐπομένως, ἐνεργοῦν ὄχι σωστά, δεν εἶναι ἀλήθεια πως ἐνεργοῦν με ἀφροσύνη και, ἐνεργώντας ἔτσι, εἶναι ὄχι σώφρονες; - Το πιστεύω κι ἐγώ, εἶπε. - Κάποιος, λοιπὸν, να ἐνεργεῖ με ἀφροσύνη εἶναι ἀντίθετο ἀπὸ το να ἐνεργεῖ με σωφροσύνη; - Ἐκεῖνο συμφώνησε. -'Οσα, λοιπὸν, γίνονται χωρὶς σύνεση γίνονται με ἀπερισκεψία και ὅσα γίνονται με σύνεση γίνονται με σωφροσύνη; - Συμφώνησε. - Αν κάτι, ἐπομένως, γίνεται με δύναμη, δεν ἀληθεύει ὅτι γίνεται δυνατά, κι αν κάτι με ἀδυναμία ἀδύναμα; - Το δέχτηκε.

C *χει. - Καὶ εἴ τι μετὰ τάχους, ταχέως, καὶ εἴ τι μετὰ βραδυτήτος, βραδέως; - Ἔφη. - Καὶ εἴ τι δὴ ὡσαύτως πράττεται, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πράττεται, καὶ εἴ τι ἐναντίως, ὑπὸ τοῦ ἐναντίου; - Συνέφη. - Φέρε δὴ, ἦν δ' ἐγώ, ἔστιν τι καλόν; - Συνεχώρει. - Τούτῳ ἔστιν τι ἐναντίον πλὴν τὸ αἰσχρόν; - Οὐκ ἔστιν. - Τί δέ; ἔστιν τι ἀγαθόν; - Ἔστιν. - Τούτῳ ἔστιν τι ἐναντίον πλὴν τὸ κακόν; - Οὐκ ἔστιν. - Τί δέ; ἔστιν τι ὀξύ ἐν φωνῇ; - Ἔφη. - Τούτῳ μὴ ἔστιν τι ἐναντίον ἄλλο πλὴν τὸ βαρύ; - Οὐκ ἔφη. - Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν ἐναντίων ἓν μόνον ἔστιν ἐναντίον καὶ οὐ πολλά; - Συνωμολόγει.*

D *Ἴθι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, ἀναλογισώμεθα τὰ ὡμολογημένα ἡμῖν. ὡμολογήκαμεν ἓν ἐνὶ μόνον ἐναντίον εἶναι, πλείω δὲ μῆ; - Ὁμολογήκαμεν. - Τὸ δὲ ἐναντίως πραττόμενον ὑπὸ ἐναντίων πράττεσθαι; - Ἔφη. - Ὁμολογήκαμεν δὲ ἐναντίως πράττεσθαι ὃ ἂν ἀφρόνως πράττηται τῷ σωφρόνως πραττομένῳ; - Ἔφη. - Τὸ δὲ σωφρόνως πραττόμενον ὑπὸ σωφροσύνης πράττεσθαι, τὸ δὲ ἀφρόνως ὑπὸ ἀφροσύνης; - Συνεχώρει. - Οὐκοῦν εἶπερ ἐναντίως πράττεται, ὑ-*

E

- Κι αν κάτι γίνεται με ταχύτητα γίνεται γρήγορα, ενώ αν με βραδύτητα αργά; -Ναι, εἶπε. -Κι αν κάτι, τέλος, γίνεται με τον ίδιο τρόπο, γίνεται από το ίδιο πράγμα, ενώ αν κάτι με αντίθετο τρόπο από το αντίθετο πράγμα; - Συμφώνησε. - Ας δούμε λοιπόν, εἶπα εγώ, υπάρχει κάτι ωραίο; - Υπάρχει, εἶπε. - Υπάρχει κάτι αντίθετο σ' αυτό, εκτός από το άσχημο; - Δεν υπάρχει. -Υπάρχει μήπως κάτι καλό; -Υπάρχει, εἶπε. -Υπάρχει κάτι αντίθετο σ' αυτό, εκτός από το κακό; -'Οχι, εἶπε. - Υπάρχει μήπως κάτι οξύ στη φωνή; - Βέβαια, εἶπε. - Μήπως σ' αυτό υπάρχει τίποτι άλλο αντίθετο, εκτός από το βαρύ; -'Οχι, εἶπε. - Επομένως, εἶπα εγώ, για κάθε αντίθετο δεν υπάρχει ένα μόνο αντίθετο και όχι πολλά; - Συμφώνησε.

-Εμπρός λοιπόν, εἶπα εγώ, ας συγκεφαλαιώσουμε όσα συμφωνήσαμε. Συμφωνήσαμε ότι, για κάθε πράγμα, υπάρχει ένα μόνο αντίθετο και όχι περισσότερα; - Συμφωνήσαμε. - Κι ότι αυτό που γίνεται με αντίθετο τρόπο γίνεται από αντίθετα; -Ναι, εἶπε. - Και δεχτήκαμε εξάλλου πως ό,τι γίνεται με αφροσύνη, γίνεται με αντίθετο τρόπο από εκείνο που γίνεται με σωφροσύνη; - Πράγματι, εἶπε. - Επιπλέον πως ό,τι γίνεται με σύνεση γίνεται από σωφροσύνη, ενώ αυτό που γίνεται χωρίς περίσκεψη από αφροσύνη; -Συμφώνησε. - Αν, συνεπώς, γίνεται με αντίθετο τρόπο, δε θα το

πὸ ἐναντίου πράττειτ' ἄν; - *Ναί.* - Πράττεται δὲ τὸ
 μὲν ὑπὸ σωφροσύνης, τὸ δὲ ὑπὸ ἀφροσύνης; - *Ναί.*
 - Ἐναντίως; - *Πάνυ γε.* - Οὐχοῦν ὑπὸ ἐναντίων
 ὄντων; - *Ναί.* - Ἐναντίον ἄρ' ἐστὶν ἀφροσύνη σω-
 φροσύνης; - *Φαίνεται.* - Μέμνησαι οὖν ὅτι ἐν τοῖς
 333 ἔμπροσθεν ὡμολόγηται ἡμῖν ἀφροσύνη σοφία ἐναν-
 τίον εἶναι; - *Συνωμολόγει.* - Ἐν δὲ ἐνὶ μόνον ἐναν-
 τίον εἶναι; - *Φημί.* - Πότερον οὖν, ὦ Πρωταγόρα,
 λύσωμεν τῶν λόγων; τὸ ἐν ἐνὶ μόνον ἐναντίον εἶναι,
 ἢ ἐκεῖνον ἐν ᾧ ἐλέγετο ἕτερον εἶναι σωφροσύνης σο-
 φία, μῶριον δὲ ἑκάτερον ἀρετῆς, καὶ πρὸς τῷ ἕτερον
 εἶναι καὶ ἀνόμοια καὶ αὐτὰ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν,
 ὥσπερ τὰ τοῦ προσώπου μῶρια; πότερον οὖν δὴ λύ-
 σωμεν; οὔτοι γὰρ οἱ λόγοι ἀμφοτέροι οὐ πάνυ μου-
 σικῶς λέγονται· οὐ γὰρ συνάδουσιν οὐδὲ συναρμότ-
 τουσιν ἀλλήλοις. πῶς γὰρ ἂν συνάδοιεν, εἴπερ γε ἀ-
 νάγκη ἐνὶ μὲν ἐν μόνον ἐναντίον εἶναι, πλείοσιν δὲ
 Β μή, τῇ δὲ ἀφροσύνη ἐνὶ ὄντι σοφία ἐναντία καὶ σω-
 φροσύνη αὐ φαίνεται· ἢ γάρ, ὦ Πρωταγόρα, ἔφην ἐ-
 γώ, ἢ ἄλλως πως; - Ὡμολόγησεν καὶ μάλ' ἀκόντως.
 - Οὐχοῦν ἐν ἂν εἴη ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ σοφία; τὸ δὲ
 πρότερον αὐ ἐφάνη ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὀσιότης

ἔκανε ἀντίθετο πράγμα; - *Ναι.* - Με ἀντίθετο τρόπο;
 -Βεβαιότατα. -Δε γίνονται λοιπὸν ἀπὸ ἀντίθετα
 πράγματα; -*Ναι.* -Αντίθετο ἐπομένως στὴ σωφροσύνη
 εἶναι ἡ ἀφροσύνη; -*Εἶναι προφανές.* -Θυμάσαι λοιπὸν
 ὅτι, λίγο πρὶν, εἶχαμε συμφωνήσει πῶς ἡ ἀφροσύνη εἶ-
 ναι ἀντίθετο στὴ σοφία; -*Συμφώνησε.* -Και ὅτι στὸ κα-
 θένα ἓνα μόνον εἶναι ἀντίθετο; -*Το θυμάμαι.* -*Ποια,*
 λοιπὸν, ἀπὸ τὶς δυο ἀπόψεις θὰ ἀπορρίψουμε, Πρωτα-
 γόρα; *Εκείνη* που δέχεται ὅτι, γιὰ κάθε πράγμα, υ-
 πάρχει ἓνα μόνον ἀντίθετο ἢ ἐκείνη που δεχόταν ὅτι ἡ
 σοφία εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴ σωφροσύνη, ἀλλὰ καθένα
 τοὺς εἶναι μέρος τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ διαφο-
 ρετικά, εἶναι καὶ ἀνόμοια, τόσο τὰ ἴδια ὅσο καὶ τὰ χα-
 ρακτηριστικά τοὺς, ὅπως τὰ μέρη τοῦ προσώπου;
Ποια θὰ ἀπορρίψουμε; *Γιατί* οἱ δυο αὐτές θέσεις δὲν ε-
 ναρμονίζονται μεταξύ τοὺς. *Στ' ἀλήθεια,* οὔτε συμφω-
 νοῦν οὔτε συναρμόζονται ἡ μὴ με τὴν ἄλλη. *Γιατί,*
 πῶς θὰ συμφωνοῦσαν ἀν, ἀπὸ τὴ μὴ, ἀναγκαστικά,
 ἓνα μόνον ἀντίθετο ὑπάρχει γιὰ τὸ καθένα καὶ ὄχι πε-
 ρισσότερα· ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως, στὴν ἀφροσύνη, που
 εἶναι μὴ, ἡ σοφία τόσο ὅσο καὶ ἡ σύνεση παρουσιάζο-
 νται ὡς ἀντίθετά τῆς; *Ἀληθεύει αὐτό,* Πρωταγόρα, εἴ-
 πα ἐγώ, ἢ τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλιῶς; -*Συμφώνησε,*
 ἀλλὰ πολὺ ἀπρόθυμα. -*Δὲν εἶναι λοιπὸν ἓνα πράγμα*
 ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ σοφία; *Προηγουμένως,* ὅμως, ἡ δι-

σχεδόν τι ταυτόν ὄν. Ἴθι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Πρωταγόρα, μὴ ἀποκάμωμεν ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ διασκεψόμεθα. ἄρά τίς σοι δοκεῖ ἀδικῶν ἄνθρωπος σωφρονεῖν, ὅτι ἀδικεῖ; - Αἰσχυνοίμην ἂν ἔγωγ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοῦτο ὁμολογεῖν, ἐπεὶ πολλοὶ γέ φασιν τῶν ἀνθρώπων. - Πότερον οὖν πρὸς ἐκείνους τὸν λόγον ποιήσομαι, ἔφη, ἢ πρὸς σέ; - Εἰ βούλει, ἔφη, πρὸς τοῦτον πρῶτον τὸν λόγον διαλέχθητι τὸν τῶν πολλῶν. - Ἄλλ' οὐδέν μοι διαφέρει, ἐὰν μόνον σύ γε ἀποκρίνη, εἴτ' οὖν δοκεῖ σοι ταῦτα εἶτε μὴ· τὸν γὰρ λόγον ἔγωγε μάλιστα ἐξετάζω, συμβαίνει μέντοι ἴσως καὶ ἐμὲ τὸν ἐρωτῶντα καὶ τὸν ἀποκρινόμενον ἐξετάζεσθαι.

D Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐκαλλωπίζετο ἡμῖν ὁ Πρωταγόρας- τὸν γὰρ λόγον ἠτιᾶτο δυσχερῆ εἶναι- ἔπειτα μέντοι συνεχώρησεν ἀποκρίνεσθαι. - Ἴθι δὴ, ἔφη, ἐγώ, ἐξ ἀρχῆς μοι ἀπόκριναί. δοκοῦσί τινές σοι σωφρονεῖν ἀδικοῦντες; - Ἔστω, ἔφη. - Τὸ δὲ σωφρονεῖν λέγεις εὖ φρονεῖν; - Ἔφη. - Τὸ δ' εὖ φρονεῖν εὖ βουλευέσθαι, ὅτι ἀδικοῦσιν; - Ἔστω, ἔφη. - Πότερον, ἦν δ' ἐγώ, εἰ εὖ πράττουσιν ἀδικοῦντες ἢ εἰ κα-

καισύνη και η οσιότητα μας φάνηκαν σχεδόν το ίδιο πράγμα. Ἐλα λοιπόν, Πρωταγόρα, εἶπα ἐγώ, ας μην κουραστούμε κι ας ἐξετάσουμε και τα υπόλοιπα. Πιστεύεις ἀραγε πως ἓνας ἄνθρωπος που κάνει αδικίες, εἶναι σώφρων επειδὴ ἀδικεῖ; - Εγώ τουλάχιστον, εἶπε, Σωκράτη, θα ντρεπόμουν να το δεχτώ αυτό, κι ας το υποστηρίζουν πολλοὶ ἄνθρωποι. - Με κείνους λοιπόν θα συζητήσω, εἶπα, ἢ με σένα; - Αν θέλεις, εἶπε, συζητήσε πρώτα αὐτή την ἀποψη των πολλῶν. - Δε μ' ενδιαφέρει καθόλου αν εἶναι δικές σου οι ἀπόψεις ἢ ὄχι φθάνει, μόνο, να απαντάς ἐσύ. Γιατί ἐγώ, κυρίως, ἐξετάζω τον ισχυρισμό. Ἴσως, ὁμως, συμβαίνει να ἐξεταζόμαστε ταυτόχρονα, κι ἐγώ που ρωτῶ κι ἐκεῖνος που απαντά.

Στην ἀρχή, λοιπόν, ο Πρωταγόρας καμωνόταν πως δεν ἠθέλε' παραπονιόταν πως ο ισχυρισμός ἦταν στρυφνός. Στο τέλος, ὁμως, συμφώνησε να απαντά. - Ἐλα λοιπόν, εἶπα ἐγώ, ἀπάντησέ μου ἀπὸ την ἀρχή. Μερικοί που κάνουν αδικίες, σου φαίνονται πως ενεργούν με σωφροσύνη; - Ἔστω πως μου φαίνονται, εἶπε. - Κι ὅταν λες πως ενεργούν με σωφροσύνη, εννοεῖς ὅτι σκέπτονται σωστά; - Ναι, εἶπε. - Κι ὅταν λες πως σκέπτονται σωστά, εννοεῖς ὅτι παίρνουν σωστή ἀπόφαση επειδὴ ἀδικούν; - Ἔστω, εἶπε. - Πότε, εἶπα ἐγώ, παίρνουν τη σωστή ἀπόφαση, ὅταν ἀδικούν και πετυχαί-

κῶς; - Εἰ εὖ. - Λέγεις οὖν ἀγαθὰ ἅττα εἶναι; - Λέγω. - Ἄρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ταῦτ' ἐστὶν ἀγαθὰ ἃ ἐστὶν
 E ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις; - Καὶ ναὶ μὰ Δί', ἔφη, κἄν
 μὴ τοῖς ἀνθρώποις ὠφέλιμα ἦ, ἔγωγε καλῶ ἀγαθὰ.
 - Καὶ μοι ἐδόκει ὁ Πρωταγόρας ἤδη τετραχύνθαι
 τε καὶ ἀγωνιᾶν καὶ παρατετάχθαι πρὸς τὸ ἀπο-
 κρίνεσθαι· ἐπειδὴ οὖν ἐώρων αὐτὸν οὕτως ἔχοντα,
 εὐλαβούμενος ἡρέμα ἠρόμην. Πότερον, ἦν δ' ἐγώ,
 334 λέγεις, ὦ Πρωταγόρα, ἃ μηδενὶ ἀνθρώπων ὠφέ-
 λιμά ἐστιν, ἢ ἃ μηδὲ τὸ παράπαν ὠφέλιμα; καὶ τὰ
 τοιαῦτα σὺ ἀγαθὰ καλεῖς; - Οὐδαμῶς, ἔφη· ἀλλ' ἔ-
 γωγε πολλὰ οἶδ' ἃ ἀνθρώποις μὲν ἀνωφελῆ ἐστι,
 καὶ σιτία καὶ ποτὰ καὶ φάρμακα καὶ ἄλλα μυρία, τὰ
 δέ γε ὠφέλιμα· τὰ δὲ ἀνθρώποις μὲν οὐδέτερα, ἵπ-
 ποῖς δέ· τὰ δὲ βουσὶν μόνον, τὰ δὲ κυσίν· τὰ δέ γε
 τούτων μὲν οὐδενί, δένδροις δέ· τὰ δὲ τοῦ δένδρου
 ταῖς μὲν ρίζαις ἀγαθὰ, ταῖς δὲ βλάσταις πονηρά, οἶ-
 on καὶ ἡ κόπρος πάντων τῶν φυτῶν ταῖς μὲν ρίζαις
 B ἀγαθὸν παραβαλλομένη, εἰ δ' ἐθέλοις ἐπὶ τοὺς

νουν ἢ ὅταν αποτυγχάνουν; - Ὄταν πετυχαίνουν. - Πα-
 ραδέχεσαι, τώρα, ὅτι υπάρχουν κάποια πράγματα κα-
 λά; - Το δέχομαι. - Ἄραγε λοιπόν, εἶπα ἐγώ, καλά εἶ-
 ναι ὅσα εἶναι ὠφέλιμα στους ἀνθρώπους; - Μα το Δία,
 εἶπε, ἀκόμη κι αν δεν εἶναι ὠφέλιμα στους ἀνθρώπους,
 ἐγώ τα ονομάζω καλά.

Ο Πρωταγόρας μού φαινόταν, τώρα, πως εἶχε αρχί-
 σει να οργίζεται, και να γίνεται ανήσυχος, και πως εἶ-
 χε καταπονηθεῖ να δίνει απαντήσεις. Ἐπειδὴ, λοιπόν,
 τον ἐβλεπα σ' αὐτή την κατάσταση, με προσοχή και η-
 ρεμία ρώτησα: - Ἐννοεῖς, Πρωταγόρα, εἶπα, ὅσα για
 κανέναν ἀνθρώπο δεν εἶναι ὠφέλιμα ἢ ὅσα δεν εἶναι
 καθόλου ὠφέλιμα; Και τέτοια πράγματα τα ονομάζεις
 εσύ ἀγαθὰ; - Καθόλου, εἶπε. Ἐγώ, ὁμως, ξέρω πολλά
 πράγματα ἐπιβλαβή στους ἀνθρώπους, και τροφίμα
 και ποτὰ και φάρμακα και ἄλλα πάρα πολλά, ἀλλὰ
 και ἄλλα που εἶναι ὠφέλιμα. Ἄλλα, ἐπίσης, που οὔτε
 βλάπτουν οὔτε ωφελούν τους ἀνθρώπους, ἀλλὰ εἶναι
 ὠφέλιμα για τα ἄλογα· ἄλλα ὠφέλιμα μόνο για τα
 βόδια και ἄλλα ὠφέλιμα για τα σκυλιὰ· και ἄλλα που
 δεν εἶναι ὠφέλιμα για κανένα απ' αὐτά, ἀλλὰ εἶναι κα-
 λά για τα δέντρα· ἄλλα καλά για τις ρίζες του δέντρου,
 βλαβερὰ ὁμως για τους βλαστούς· ὅπως και η κοπριά,
 που εἶναι ὠφέλιμη ὅταν τη ρίξουμε κοντά στις ρίζες ὁ-
 λων των φυτῶν· αν, ὁμως, θελήσεις να τη ρίξεις πάνω

πτόρθους καὶ τοὺς νέους κλῶνας ἐπιβάλλειν, πάντα ἀπόλλυσιν· ἐπεὶ καὶ τὸ ἔλαιον τοῖς μὲν φυτοῖς ἅπασιν ἐστὶν πάγκακον καὶ ταῖς θριξίν πολεμιώτατον ταῖς τῶν ἄλλων ζώων πλὴν ταῖς τοῦ ἀνθρώπου, ταῖς δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἀρωγὸν καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι. οὕτω δὲ ποικίλον τί ἐστὶν τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδαπόν,
 C ὥστε καὶ ἐνταῦθα τοῖς μὲν ἔξωθεν τοῦ σώματος ἀγαθὸν ἐστὶν τῷ ἀνθρώπῳ, τοῖς δ' ἐντὸς ταῦτόν τοῦτο κάκιστον· καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἰατροὶ πάντες ἀπαγορεύουσιν τοῖς ἀσθενοῦσιν μὴ χρῆσθαι ἐλαίῳ ἀλλ' ἢ ὅτι σμικροτάτῳ ἐν τούτοις οἷς μέλλει ἔδεσθαι, ὅσον μόνον τὴν δυσχέρειαν κατασβέσαι τὴν ἐπὶ ταῖς αἰσθήσεσι ταῖς διὰ τῶν ῥινῶν γιγνομένην ἐν τοῖς σιτίοις τε καὶ ὄφιοις.

Εἰπόντος οὖν ταῦτα αὐτοῦ οἱ παρόντες ἀνεθορύβησαν ὡς εὖ λέγοι, καὶ ἐγὼ εἶπον· ὦ Πρωταγόρα,
 D ἐγὼ τυγχάνω ἐπιλήσιμων τις ὢν ἄνθρωπος, καὶ ἐάν τις μοι μακρὰ λέγη, ἐπιλανθάνομαι περὶ οὗ ἂν ἦ ὁ λόγος. ὥσπερ οὖν εἰ ἐτύγχανον ὑπόκωφος ὢν, ὦρον ἂν χρῆναι, εἶπερ ἔμελλές μοι διαλέξεσθαι, μειζον φθέγγεσθαι ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους, οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ ἐπιλήσιμονι ἐνέτυχες, σύντεμνέ μοι τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυτέρας ποίει, εἰ μέλλω σοι ἔπεσθαι.

στους τρυφερούς βλαστούς και στα νέα κλωνάρια, καταστρέφει τα πάντα. Γι' αυτό, και το λάδι είναι πολύ βλαβερό για όλα τα φυτά και πολύ εχθρικό για το τρίχωμα των άλλων ζώων, αλλά όχι του ανθρώπου, για τῆς οποιῶς το τρίχωμα και το υπόλοιπο σῶμα είναι βοηθητικό. Τόσο πολύπλευρο και πολύμορφο πράγμα είναι το ἀγαθό, ὥστε, και στην περίπτωση αυτή, ὅτι είναι ἀγαθό για το εξωτερικό του σώματος του ἀνθρώπου το ἴδιο αὐτό είναι πολύ βλαβερό για το εσωτερικό του. Γι' αὐτό, ἀκριβῶς, ὅλοι οἱ γιατροὶ ἀπαγορεύουν στους ἀσθενεῖς να χρησιμοποιοῦν λάδι, παρά μόνο τη μικρότερη ποσότητα, σ' αὐτά που πρόκειται να φάνε, ὅσο για να εξαλείψουν τὴν ἀηδία που προκαλεῖται στην ὄσφρηση ἀπὸ τα φαγητά και τα προσφάγια.

Ὅταν λοιπὸν εἶπε αὐτά, οἱ παρόντες τον ἐπιδοκίμασαν με θόρυβο ἐπειδὴ μίλησε ωραία. Κι ἐγὼ εἶπα: -Πρωταγόρα, ἐγὼ τυχαίνει να εἶμαι ἀνθρωπος που ξεχνάει εὐκόλα· κι αν κάποιος μου λέει πολλά, ξεχνῶ για ποιο θέμα γίνεται η συζήτηση. Ὅπως, λοιπὸν, αν συνέβαινε να εἶμαι λίγο κουφός, θα πίστευες ὅτι πρέπει, αν βέβαια ἐπρόκειτο να συζητήσεις μαζί μου, να μου μιλάς πιο δυνατά ἀπὸ τους ἄλλους, ἔτσι και τώρα, ἐπειδὴ ἔτυχε να συναντήσεις ἀνθρωπο που ξεχνάει εὐκόλα, λίγο, σε παρακαλῶ, να συντομεύεις τις ἀπαντήσεις σου και να τις κάνεις πιο μικρές, για να μπο-

Πῶς οὖν κελεύεις με βραχέα ἀποκρίνεσθαι; ἢ βραχύτερά σοι, ἔφη, ἀποκρίνωμαι ἢ δεῖ; - Μηδαμῶς, ἦν δ' ἐγώ.

E - 'Αλλ' ὅσα δεῖ; ἔφη. - Ναί, ἦν δ' ἐγώ. - Πότερα οὖν ὅσα ἐμοὶ δοκεῖ δεῖν ἀποκρίνεσθαι, τσαυτά σοι ἀποκρίνωμαι, ἢ ὅσα σοί; - 'Ακήχοα γοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι σὺ οἴός τ' εἶ καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλον διδάξαι περὶ τῶν αὐτῶν καὶ μακρὰ λέγειν, ἐὰν βούλη, οὕτως ὥστε τὸν λόγον μηδέποτε ἐπιλιπεῖν, καὶ αὖ βραχέα οὐ-
335 τως ὥστε μηδένα σοῦ ἐν βραχυτέροις εἰπεῖν· εἰ οὖν μέλλεις ἐμοὶ διαλέξεσθαι, τῷ ἐτέρῳ χρῶ τρόπῳ πρὸς με, τῇ βραχυλογίᾳ. - Ὡ Σώκратες, ἔφη, ἐγὼ πολλοῖς ἤδη εἰς ἀγῶνα λόγων ἀφικόμην ἀνθρώποις, καὶ εἰ τοῦτο ἐποίουν ὃ σὺ κελεύεις, ὡς ὁ ἀντιλέγων ἐκέλευέν με διαλέγεσθαι, οὕτω διελεγόμην, οὐδενὸς ἂν βελτίων ἐφαινόμην οὐδ' ἂν ἐγένετο Πρωταγόρου ὄνομα ἐν τοῖς Ἑλλησιν.

B Καὶ ἐγώ - ἔγνω γὰρ ὅτι οὐκ ἤρεσεν αὐτὸς αὐτῶν ταῖς ἀποκρίσεσιν ταῖς ἔμπροσθεν, καὶ ὅτι οὐκ ἐθελήσοι ἐκὼν εἶναι ἀποκρινόμενος διαλέγεσθαι - ἠγησάμενος οὐκέτι ἐμὸν ἔργον εἶναι παρεῖναι ἐν ταῖς συν-

ρῶ να σε παρακολουθῶ. - Με ποιον τρόπο, λοιπόν, με παροτρύνεις να σου απαντῶ σύντομα; Μήπως θέλεις, εἶπε, να σου απαντῶ με λιγότερα απ' ὅσα πρέπει; - Καθόλου, εἶπα ἐγώ.

-Αλλά με ὅσα πρέπει; εἶπε. -Ναι, εἶπα ἐγώ. -Με ὅσα, λοιπόν, ἐγὼ θεωρῶ ὅτι πρέπει να απαντῶ, με τόσα να απαντῶ ἢ με ὅσα ἐσύ θεωρεῖς ἀπαραίτητα; -Ἐχω ἀκούσει, πράγματι, εἶπα ἐγώ, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ἐσύ εἶσαι ικανός, ἀλλὰ καὶ ἄλλον μπορεῖς να διδάξεις για τα ἴδια πράγματα καὶ να λες πολλά, αν θέλεις, ἔτσι που ὁ λόγος να μη σταματᾶ ποτέ, καὶ, πάλι, να λες τόσο λίγα, ὥστε κανένας να μην πει λιγότερα ἀπὸ σένα. Αν, λοιπόν, πρόκειται να συζητήσεις μαζί μου, χρησιμοποίησε, σε παρακαλῶ, τὸ δεύτερο τρόπο, τὴ βραχυλογία. -Σωκράτη, εἶπε, ἐγὼ με πολλοὺς ἀνθρώπους, ὡς τώρα, συναγωνίστηκα σε συζητήσεις καὶ, αν ἔκανα αὐτό που με προτρέπεις να κάνω καὶ συζητούσα ἔτσι, ὅπως με παρότρυνε ὁ συνομιλητής μου να συζητῶ, δε θα ἀναδεικνυόμουν καλύτερος ἀπὸ κανέναν, κι οὔτε τὸ ὄνομα του Πρωταγόρα θα γινόταν γνωστὸ ἀνάμεσα στους Ἑλληνας.

Κι ἐγὼ -επειδὴ κατάλαβα ὅτι ὁ ἴδιος δεν ἦταν ευχαριστημένος με τις προηγούμενες ἀποκρίσεις του καὶ ὅτι δε θα ἠθελε να συζητῆ δίνοντας πρόθυμα ἀπαντήσεις - θεώρησα ὅτι δεν ἦταν πια δουλειά μου να παραβρίσκο-

ουσίαις, Ἄλλά τοι, ἔφην, ὦ Πρωταγόρα, οὐδ' ἐγὼ λιπαρῶς ἔχω παρά τὰ σοὶ δοκοῦντα τὴν συνουσίαν ἡμῖν γίγνεσθαι, ἀλλ' ἐπειδὴν σὺ βούλη διαλέγεσθαι ὡς ἐγὼ δύναμαι ἔπεσθαι, τότε σοι διαλέξομαι. σὺ μὲν γάρ, ὡς λέγεται περὶ σοῦ, φῆς δὲ καὶ αὐτός, καὶ ἐν μακρολογίᾳ καὶ ἐν βραχυλογίᾳ οἴός τ' εἶ συνουσίας ποιεῖσθαι - σοφὸς γὰρ εἶ- ἐγὼ δὲ τὰ μακρὰ ταῦτα ἀδύνατος, ἐπεὶ ἐβουλόμην ἂν οἴός τ' εἶναι. ἀλλὰ σὲ ἔχρην ἡμῖν συγχωρεῖν τὸν ἀμφοτέρα δυνάμενον, ἵνα ἡ συνουσία ἐγίγνετο· νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἐθέλεις καὶ ἐμοί τις ἀσχολία ἐστὶν καὶ οὐκ ἂν οἴός τ' εἶην σοι παραμεῖναι ἀποτείνοντι μακροὺς λόγους- ἐλθεῖν γάρ ποί με δεῖ- εἶμι· ἐπεὶ καὶ ταῦτ' ἂν ἴσως οὐκ ἀηδῶς σου ἤχουον.

Καὶ ἅμα ταῦτ' εἰπὼν ἀνιστάμην ὡς ἀπιών· καὶ μου ἀνισταμένου ἐπιλαμβάνεται ὁ Καλλίας τῆς χειρὸς τῆ δεξιᾶ, τῆ δ' ἀριστερᾶ ἀντελάβετο τοῦ τρίβωνος τουτουῖ, καὶ εἶπεν· Οὐκ ἀφήσομέν σε, ὦ Σώκρατες· ἐὰν γὰρ σὺ ἐξέλθης, οὐχ ὁμοίως ἡμῖν ἔσονται οἱ διάλογοι. δέομαι οὖν σου παραμεῖναι ἡμῖν· ὡς ἐγὼ οὐδ' ἂν ἐνός ἡδίων ἀκούσαιμι ἢ σοῦ τε

μαι στη συγκέντρωση: -Ὀμως, Πρωταγόρα, εἶπα, οὐτε ἐγὼ ἔχω σφοδρὴ ἐπιθυμία να συνεχισθεῖ η συνομιλία μας με τρόπο που εσύ δεν εγκρίνεις. Ὄταν, παρόλα αυτά, θελήσεις εσύ να συζητήσεις με τρόπο που να μπορῶ ἐγὼ να παρακολουθῶ, τότε θα συζητήσω μαζί σου. Αφού εσύ, ὅπως λένε για σένα, και το ισχυρίζεσαι ο ἴδιος, εἶσαι σε θέση να κάνεις συζητήσεις και με πολλὰ και με λίγα λόγια· γιατί εἶσαι ἐμπειρος. Ἐγὼ, ὀμως, γι' αυτά τα πολλὰ δεν εἶμαι ικανός, παρόλο που θα ἤθελα κι ἐγὼ να μπορούσα. Εσύ, πάντως, που μπορείς και τα δυο, ἔπρεπε να συναινέσεις, για να συνεχιστεῖ η συνομιλία μας. Τώρα, βέβαια, αφού δε θέλεις, και επειδὴ ἔχω κάποια δουλειά και δε θα μπορούσα να παραμείνω και να σ' ἀκούω ν' αναπτύσσεις μεγάλους λόγους, θα φύγω, γιατί πρέπει να πάω κάπου. Διαφορετικά, κι αυτά που θα ἔλεγεῖς ἴσως να τ' ἀκούγα με ευχαρίστηση.

Την ὥρα που τα ἔλεγα αυτά σηκώθηκα για να φύγω· ἐκεῖ που σηκωνόμουν, ὀμως, ο Καλλίας πιάνει με το δεξί του χέρι το χέρι μου και με το ἀριστερό του κράτησε τούτον ἐδῶ τον τρίβωνα και λέει: - Δε θα σ' ἀφήσουμε, Σωκράτη. Γιατί, αν φύγεις εσύ, οι συζητήσεις μας δε θα εἶναι οι ίδιες. Σε παρακαλῶ, λοιπόν, να παραμείνεις μαζί μας. Γιατί ἐγὼ κανέναν δε θ' ἀκούγα περισσότερο ευχάριστα απ' ὅσο ἀκούω εσένα και

καὶ Πρωταγόρου διαλεγομένων. ἀλλὰ χάρισαι ἡμῖν
πᾶσιν.

Καὶ ἐγὼ εἶπον- ἤδη δὲ ἀνειστήκη ὡς ἐξιὼν- ὦ παῖ
Ἰππονίκου, αἰεὶ μὲν ἔγωγέ σου τὴν φιλοσοφίαν ἄγα-
μαι, ἀτὰρ καὶ νῦν ἐπαινῶ καὶ φιλῶ, ὥστε βουλοίμην
E ἂν χαρίζεσθαί σοι, εἴ μου δυνατὰ δέοιο· νῦν δ' ἐστὶν
ὥσπερ ἂν εἰ δέοιό μου Κρίσωνι τῷ Ἰμεραίῳ δρομεῖ
ἀκμάζοντι ἔπεσθαι, ἢ τῶν δολιχοδρόμων τῷ ἢ τῶν
ἡμεροδρόμων διαθεῖν τε καὶ ἔπεσθαι. εἶπομι ἂν σοι
336 ὅτι πολὺ σοῦ μᾶλλον ἐγὼ ἑμαυτοῦ δέομαι θεοῦσιν
τούτοις ἀκολουθεῖν, ἀλλ' οὐ γὰρ δύναμαι, ἀλλ' εἴ τι
δέη θεάσασθαι ἐν τῷ αὐτῷ ἐμέ τε καὶ Κρίσωνα θέ-
οντας, τούτου δέου συγκαθεῖναι· ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ
δύναμαι ταχὺ θεῖν, οὗτος δὲ δύναται βραδέως. εἰ οὖν
ἐπιθυμεῖς ἐμοῦ καὶ Πρωταγόρου ἀκούειν, τούτου
δέου, ὥσπερ τὸ πρῶτόν μοι ἀπεκρίνατο διὰ βραχέ-
ων τε καὶ αὐτὰ τὰ ἐρωτώμενα, οὕτω καὶ νῦν ἀπο-
κρίνεσθαι· εἰ δὲ μή, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῶν διαλό-
γων; χωρὶς γὰρ ἔγωγ' ὥμην εἶναι τὸ συνεῖναι τε ἀλ-
B λήλοις διαλεγομένους καὶ τὸ δημηγορεῖν. - Ἄλλ'
ὄρα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, δίκαια δοκεῖ λέγειν Πρω-

τον Πρωταγόρα να συζητάτε. Κάνε λοιπόν τη χάρη σ'
όλους μας. -Κι ἐγὼ ἀπάντησα, ἐνῶ εἶχα ἤδη σηκωθεί
για να βγω: "Γιε του Ἰππόνικου, ἐγὼ πάντα θαυμάζω
την ἀγάπη σου για τη σοφία. Το ἴδιο και τώρα σε ε-
παινῶ και σ' ἀγαπῶ, ὥστε θα ἤθελα να σου κάνω τη
χάρη, αν μου ζητούσες πράγματα δυνατά. Τώρα, ὁ-
μως, εἶναι σα να μου ζητούσες να ακολουθήσω τον
Κρίσωνα τον Ἰμεραῖο, το δρομέα, που βρίσκεται στην
ακμή της δύναμής του, ἢ να συναγωνιστώ και να ακο-
λουθήσω κάποιον σταδιοδρόμο ἢ ἡμεροδρόμο. Θα σου
ἔλεγα ὅτι ἐγὼ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ σένα, ζητῶ ἀπὸ
τον εαυτό μου να τους ακολουθεῖ αὐτούς ὅταν τρέχουν,
ἀλλὰ δεν μπορῶ. Αν, ὁμως, ζητεῖς να δεις ἐμένα και
τον Κρίσωνα⁶⁶ να τρέχουμε μαζί, παρακάλεσε ἐκείνον
να δείξει ἐπιείκεια. Γιατί ἐγὼ δεν μπορῶ να τρέχω
γρήγορα· αὐτός, ὁμως, μπορεῖ να πηγαίνει ἀργά. Αν,
λοιπόν, ἐπιθυμεῖς να ἀκούσεις ἐμένα και τον Πρωτα-
γόρα, αὐτόν να παρακαλέσεις, ὅπως μου ἀπαντούσε
στην ἀρχή με λίγα λόγια και σ' αὐτά που τον ρωτού-
σα, ἔτσι να ἀπαντᾷ και τώρα. Διαφορετικά, πῶς αλ-
λιῶς θα γίνει διάλογος; Εἰγὼ, τουλάχιστον, νόμιζα
πως ἄλλο πράγμα εἶναι ἀνθρώποι συγκεντρωμένοι να
συζητοῦν μεταξύ τους και ἄλλο η δημηγορία. -Βλέπεις
ὁμως, Σωκράτη, εἶπε· ὑπάρχει η ἀποψη πως ο Πρω-
ταγόρας ἔχει δίκιο, ὅταν ἀξιῶνει να μπορεῖ να μιλά ὁ-

ταγόρας ἀξιῶν αὐτῷ τε ἐξεῖναι διαλέγεσθαι ὅπως βούλεται, καὶ σὺ ὅπως ἂν αὐτὸ σὺ βούλη.

‘Υπολαβὼν οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης, Οὐ καλῶς λέγεις, ἔφη, ὦ Καλλία· Σωκράτης μὲν γὰρ ὅδε ὁμολογεῖ μὴ μετεῖναι οἱ μακρολογίας καὶ παραχωρεῖ Πρωταγόρα, τοῦ δὲ διαλέγεσθαι οἷός τ’ εἶναι καὶ ἐπίστασθαι λόγον τε δοῦναι καὶ δέξασθαι θαυμάζοιμ’ ἂν εἴ τῶ ἀνθρώπων παραχωρεῖ. εἰ μὲν οὖν καὶ Πρωταγόρας ὁμολογεῖ φαυλότερος εἶναι Σωκράτους διαλεχθῆναι, ἐξαρκεῖ Σωκράτει· εἰ δὲ ἀντιποιεῖται, διαλεγέσθω ἐρωτῶν τε καὶ ἀποκρινόμενος, μὴ ἐφ’ ἐκάστη ἐρωτήσῃ μακρὸν λόγον ἀποτείνων, ἐκκρούων τοὺς λόγους καὶ οὐκ ἐθέλων διδόναι λόγον, ἀλλ’ ἀπομηκύνων ἕως ἂν ἐπιλάβωνται περὶ ὅτου τὸ ἐρώτημα ἦν οἱ πολλοὶ τῶν ἀκούοντων· ἐπεὶ Σωκράτη γε ἐγὼ ἐγγυῶμαι μὴ ἐπιλήσεσθαι, οὐχ ὅτι παίζει καὶ φησιν ἐπιλήσμων εἶναι. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ ἐπιεικέστερα Σωκράτης λέγειν· χρή γὰρ ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀποφαίνεσθαι.

Μετά δὲ τὸν Ἀλκιβιάδην, ὡς ἐγῶμαι, Κριτίας ἦν ὁ εἰπὼν· ὦ Πρόδικε καὶ Ἰππία, Καλλίας μὲν δοκεῖ μοι μάλα πρὸς Πρωταγόρου εἶναι, Ἀλκιβιάδης δὲ

πως θέλει, κι εσύ, πάλι, ὅπως εσύ θέλεις.

Μετά, πήρε το λόγο ο Αλκιβιάδης. -Δε μιλάς σωστά, Καλλία, εἶπε. Ο Σωκράτης, εδώ, ὁμολογεῖ ὅτι δεν μπορεί να μακρηγορεῖ και παραχωρεῖ, γι’ αυτό, την υπεροχή στον Πρωταγόρα. Ὅσο, τώρα, για την ικανότητά του να συζητεῖ και να γνωρίζει να απαντά και να δέχεται την απάντηση, θα απορούσα αν υποχωρούσε σε κάποιον ἄνθρωπο. Αν, λοιπόν, και ο Πρωταγόρας ὁμολογεῖ ὅτι στη διαλεκτική εἶναι κατώτερος ἀπὸ το Σωκράτη, αυτό εἶναι αρκετό για το Σωκράτη. Αν ὁμως το ἀμφισβητεῖ, ἀς συζητήσῃ μαζί του, ρωτώντας και δίνοντας ἀπαντήσεις, χωρίς να ἐκφωνεῖ σε κάθε ἐρώτηση ἕνα μακροσκελὴ λόγο και να ἀποφεύγει τα ἐπιχειρήματα και, δίχως να θέλει να ἐξηγήσῃ ὅσα λέει, να μακρηγορεῖ, μέχρι οἱ περισσότεροὶ ἀκροατές να ξεχάσουν για ποιο ζήτημα ἐγινε ἡ ἐρώτηση. Ο Σωκράτης, βέβαια, σὰς ἐγγυῶμαι ἐγὼ, δε θα ξεχάσῃ· ἀφήστε που παίζει και ἰσχυρίζεται πως εἶναι ξεχασιάρης. Ἐγὼ, λοιπόν, πιστεύω πως ο Σωκράτης ἔχει περισσότερο δίκιο· και πρέπει καθένας να πει τὴ δική του γνώμη.⁶⁷

Μετά τον Αλκιβιάδη, νομίζω, ἦταν ο Κριτίας που εἶπε: -Πρόδικε και Ἰππία, μου φαίνεται πως ο Καλλίας εἶναι πολύ με το μέρος του Πρωταγόρα. Ο Αλκιβιάδης, πάλι, με ὅ,τι κι αν καταπιαστεῖ, εἶναι πάντα ἰσχυ-

E αεί φιλόνηκός ἐστι πρὸς ὃ ἂν ὀρμήσῃ· ἡμᾶς δὲ οὐδὲν δεῖ συμφιλονικεῖν οὔτε Σωκράτει οὔτε Πρωταγόρα, ἀλλὰ κοινῇ ἀμφοτέρων δεῖσθαι μὴ μεταξὺ διαλυῖσαι τὴν συνουσίαν.

337 Εἰπόντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα, ὁ Πρόδικος, Καλῶς μοι, ἔφη, δοκεῖς λέγειν, ὦ Κριτία· χρὴ γὰρ τοὺς ἐν τοιοῖσδε λόγοις παραγιγνομένους κοινούς μὲν εἶναι ἀμφοῖν τοῖν διαλεγομένοιν ἀκροατάς, ἴσους δὲ μή· ἔστιν γὰρ οὐ ταῦτόν· κοινῇ μὲν γὰρ ἀκούσασθαι δεῖ ἀμφοτέρων, μὴ ἴσον δὲ νεῖμαι ἑκατέρω, ἀλλὰ τῷ μὲν σοφωτέρῳ πλέον, τῷ δὲ ἀμαθεστέρῳ ἔλαττον. ἐγὼ μὲν καὶ αὐτός, ὦ Πρωταγόρα τε καὶ Σώκρατες, ἀξιῶ ὑμᾶς συγχωρεῖν καὶ ἀλλήλοις περὶ τῶν λόγων ἀμφισβητεῖν μὲν, ἐρίζειν δὲ μή· ἀμφισβητοῦσι μὲν γὰρ καὶ δι' εὐνοίαν οἱ φίλοι τοῖς φίλοις, ἐρίζουσιν δὲ οἱ διάφοροί τε καὶ ἐχθροὶ ἀλλήλοις· καὶ οὕτως ἂν καλλίστη ἡμῖν ἢ συνουσία γίγνοιτο· ὑμεῖς τε γὰρ οἱ λέγοντες μάλιστ' ἂν οὕτως ἐν ἡμῖν τοῖς ἀκούουσιν εὐδοκιμοῖτε καὶ οὐκ ἐπαινοῖσθε· εὐδοκιμεῖν μὲν γὰρ ἔστιν παρὰ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων ἄνευ ἀπάτης, ἐπαινεῖσθαι δὲ ἐν λόγῳ πολλάκις παρὰ δόξαν φευδομένων - ἡμεῖς τ' αὖ οἱ ἀκούοντες μάλιστ' ἂν

B

C

ρογνώμων. Εμεῖς, ὅμως, δεν πρέπει καθόλου να φιλονικούμε, ούτε για το Σωκράτη ούτε για τον Πρωταγόρα, αλλά να ζητήσουμε ὅλοι, και από τους δυο, να μην αφήσουν στη μέση τη συγκέντρωση.

Αφού είπε αυτά ο Κριτίας, πήρε το λόγο ο Πρόδικος. -Μου φαίνεται μιλάς σωστά, Κριτία, είπε. Γιατί πρέπει, ὅσοι παρευρίσκονται σε τέτοιες συζητήσεις, να εἶναι αμερόληπτοι ακροατές και για τους δυο συνομιλητές, αλλά ὄχι ἴσοι και για τους δυο. Γιατί δεν εἶναι, βέβαια, το ἴδιο πράγμα. Πρέπει ν' ακούσουμε και τους δυο αμερόληπτα, και να μην απονεύουμε τα ἴσα στον καθένα, αλλά περισσότερα στον σοφώτερο και λιγότερα στον λιγότερο σοφό.⁶⁸ Κι ἐγὼ ο ἴδιος, Πρωταγόρα και Σωκράτη, σας ζητῶ να κάνετε υποχωρήσεις, και να διαφωνεῖτε, βέβαια, για τα θέματα που συζητάτε, αλλά να μη μαλώνετε. Γιατί οι φίλοι διαφωνοῦν με τους φίλους και με καλή διάθεση, ενώ οι αντίπαλοι και οι ἐχθροὶ μαλώνουν μεταξύ τους. Ἐτσι η συντροφιά μας θα ἦταν πολύ ὁμορφη. Κι ἐσὰς που μιλάτε, ἐμεῖς που σας ακούμε θα σας ἐπιδοκιμάζαμε ἔτσι περισσότερο, χωρίς βέβαια να σας ἐγκωμιάζουμε. Γιατί η ἐπιδοκιμασία υφίσταται στις ψυχές των ακροατῶν χωρίς ἀπάτη, ενώ ο ἐπαινος προέρχεται πολλές φορές ἀπὸ ἀνθρώπους που λένε ψέματα και δεν ἐκφράζει τη γνώμη τους. Κι ἐμεῖς πάλι οι ακροατές, με αὐτό τον τρόπο θα

οὕτως εὐφραϊνοίμεθα, οὐχ ἡδοίσαμεθα-εὐφραίνεσθαι μὲν γὰρ ἔστιν μανθάνοντά τι καὶ φρονήσεως μεταλαμβάνοντα αὐτῇ τῇ διανοίᾳ, ἥδεσθαι δὲ ἐσθίοντά τι ἢ ἄλλο ἢδὺ πάσχοντα αὐτῷ τῷ σώματι.

Ταῦτα οὖν εἰπόντος τοῦ Προδίκου πολλοὶ πάνυ τῶν παρόντων ἀπεδέξαντο· μετὰ δὲ τὸν Πρόδικον Ἰππίας ὁ σοφὸς εἶπεν, ὦ ἄνδρες, ἔφη, οἱ παρόντες, ἡγοῦμαι ἐγὼ ὑμᾶς συγγενεῖς τε καὶ οἰκειοὺς καὶ πολίτας ἅπαντας εἶναι- φύσει, οὐ νόμῳ· τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φύσει συγγενές ἐστιν, ὁ δὲ νόμος, τύραννος ὢν τῶν ἀνθρώπων, πολλὰ παρὰ τὴν φύσιν βιάζεται- ἡμᾶς οὖν αἰσχροὺς τὴν μὲν φύσιν τῶν πραγμάτων εἰδέναι, σοφωτάτους δὲ ὄντας τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο νῦν συνεληλυθότας τῆς τε Ἑλλάδος εἰς αὐτὸ τὸ πρυτανεῖον τῆς σοφίας καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως εἰς τὸν μέγιστον καὶ ὀλβιώτατον οἶκον τόνδε, μηδὲν τούτου τοῦ ἀξιώματος ἄξιον ἀποφύνασθαι, ἀλλ' ὥσπερ τοὺς φαυλοτάτους τῶν ἀνθρώπων διαφέρεσθαι ἀλλήλοις. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ δέομαι καὶ συμβουλεύω, ὦ Πρωταγόρα τε καὶ Σωκράτες, συμβῆναι ὑμᾶς ὥσπερ ὑπὸ δίκαιητῶν ἡμῶν συμβι-

αισθανόμεσταν μεγάλη ευφροσύνη, ἀλλὰ ὄχι ἡδονή. Γιατί, μπορεί κανείς να αισθανθεῖ χαρά όταν μαθαίνει κάτι και, με την ἴδια τὴ σκέψη του, γίνεται κοινωνός στη φρόνηση, ἐνῶ ἡδονὴ αισθάνεται ὅταν τρώει κάτι ἢ νιώθει κάτι ευχάριστο στο σώμα του.⁶⁹

Αυτὰ εἶπε ὁ Πρόδικος, και πάρα πολλοὶ ἀπὸ τους παρόντες τα επικρότησαν.

Μετὰ ἀπὸ τον Πρόδικο, ὁ σοφὸς Ἰππίας⁷⁰ μίλησε: - Ἄνδρες, εἶπε, εσεῖς οἱ παρόντες πιστεύω ὅτι ὅλοι σας εἰστε συγγενεῖς και φίλοι και συμπολίτες ἀπὸ τὴ φύση, ὄχι ἀπὸ τὸ νόμο.⁷¹ Γιατί τὸ ὅμοιο με τὸ ὅμοιο εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του συγγενικό, ἐνῶ ὁ νόμος, που εἶναι τύραννος για τους ἀνθρώπους, πολλές φορές παραβιάζει τὴ φύση. Εἶναι ντροπὴ λοιπὸν εμεῖς που γνωρίζουμε τὴ φύση των πραγμάτων,⁷² και εἴμαστε οἱ πιο σοφοὶ ἀπὸ τους Ἑλληνας, και γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο συγκεντρωθήκαμε τώρα, σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ πρυτανεῖο τῆς σοφίας τῆς Ἑλλάδας, και σ' αὐτὸν ἐδῶ, τον μεγαλύτερο και τον πιο πλούσιο οἶκο αὐτῆς τῆς πόλης, να μην ἀναδειχθούμε ἀντάξιοι αὐτῆς τῆς φήμης, ἀλλὰ να διαφωνούμε μεταξύ μας, ὅπως οἱ πιο ἀσήμαντοι ἀνθρώποι. Εγὼ, λοιπὸν, και παρακαλῶ και συμβουλεύω και τους δυο, Πρωταγόρα και Σωκράτη, να συμφωνήσετε σε μια μέση λύση, σαν, δίκαιητές σας εμεῖς, να σας συμβιβάζαμε, κι οὔτε ἐσύ να ζητάς τὸ αὐστηρό ἐκεῖνο

338 βαζόντων εἰς τὸ μέσον, καὶ μήτε σὲ τὸ ἀκριβὲς τοῦτο εἶδος τῶν διαλόγων ζητεῖν τὸ κατὰ βραχὺ λίαν, εἰ μὴ ἡδὺ Πρωταγόρα, ἀλλ' ἐφεῖναι καὶ χαλάσαι τὰς ἡνίας τοῖς λόγοις, ἵνα μεγαλοπρεπέστεροι καὶ εὐσχημονέστεροι ἡμῖν φαίνωνται, μήτ' αὖ Πρωταγόραν πάντα κάλων ἐκτείναντα, οὐρία ἐφέντα, φεύγειν εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων ἀποκρύφαντα γῆν, ἀλλὰ μέσον τι ἀμφοτέρους τεμεῖν. ὥς οὖν ποιήσετε, καὶ πείθεσθέ μοι ῥαβδούχον καὶ ἐπιστάτην καὶ πρύτανιν
B ἐλέσθαι ὃς ὑμῖν φυλάξει τὸ μέτριον μῆκος τῶν λόγων ἑκατέρου.

Ταῦτα ἤρесе τοῖς παροῦσι, καὶ πάντες ἐπήνεσαν, καὶ ἐμέ τε ὁ Καλλίας οὐκ ἔφη ἀφήσειν καὶ ἐλέσθαι ἐδέοντο ἐπιστάτην. εἶπον οὖν ἐγὼ ὅτι αἰσχρὸν εἶη βραβευτὴν ἐλέσθαι τῶν λόγων. εἴτε γὰρ χείρων ἔσται ἡμῶν ὁ αἰρεθείς, οὐκ ὀρθῶς ἂν ἔχοι τὸν χείρω τῶν βελτιόνων ἐπιστατεῖν, εἴτε ὅμοιος, οὐδ' οὕτως ὀρθῶς· ὁ γὰρ ὅμοιος ἡμῖν ὅμοια καὶ ποιήσει, ὥστε
C ἐκ περιττοῦ ἡρήσεται. ἀλλὰ δὴ βελτίονα ἡμῶν αἰρήσεσθε. τῇ μὲν ἀληθείᾳ, ὡς ἐγὼμαι, ἀδύνατον ὑμῖν ὥστε Πρωταγόρου τοῦδε σοφώτερόν τινα ἐλέσθαι· εἰ δὲ αἰρήσεσθε μὲν μηδὲν βελτίω, φήσετε δέ, αἰσχρὸν

εἶδος των διαλόγων, που το χαρακτηρίζει η μεγάλη βραχυλογία, αν δεν αρέσει στον Πρωταγόρα, αλλά να επιτρέπεις να χαλαρώνει τα ηνία των λόγων, για να μας φαίνονται μεγαλοπρεπέστεροι και πιο όμορφοι. Κι ούτε πάλι ο Πρωταγόρας, αφού απλώσει όλα τα σχοινιά και παραδοθεί στον ούριο άνεμο, να φεύγει στο πέλαγος των λόγων μέχρι να χάσει τη στεριά· καλύτερα και οι δυο σας να χαράξετε μια μέση οδό. Έτσι λοιπόν να κάνετε και ακούστε με: να εκλέξετε ένα ραβδούχο, έναν επιστάτη, έναν πρύτανη, που θα προσέξει, για λογαριασμό σας, το κατάλληλο, για τον καθένα, μήκος των λόγων.

Αυτά άρεσαν στους παρόντες, και όλοι τα επαίνεσαν. Ο Καλλίας είπε ότι δε θα με αφήσει να φύγω, και ζητούσαν να εκλέξουμε επιστάτη. Είπα λοιπόν εγώ ότι θα ήταν άσχημο να εκλέξουμε κριτή για τη συζήτηση.⁷³ Γιατί, είτε αυτός τ. ν) θα εκλέξουμε θα είναι κατώτερός μας, και δε θα ήταν σωστό ο κατώτερος να επιστατεί τους καλύτερους απ' αυτόν, είτε θα είναι όμοιος, που κι αυτό δε θα είναι σωστό. Γιατί ο όμοιός μας θα κάνει τα ίδια, και η εκλογή του θα είναι περιττή. Θα εκλέξετε, λοιπόν, κάποιον καλύτερο από μας. Εγώ, στ' αλήθεια, νομίζω ότι είναι αδύνατο να εκλέξετε κάποιον σοφότερο από τον Πρωταγόρα.⁷⁴ Αν, όμως, δεν εκλέξετε κάποιον καλύτερο, κι όμως ισχυριστείτε ότι

καὶ τοῦτο τῷδε γίγνεται, ὥσπερ φαύλῳ ἀνθρώπῳ ἐπιστάτην αἰρεῖσθαι, ἐπεὶ τό γ' ἐμὸν οὐδέν μοι διαφέρει. ἀλλ' οὕτως ἐθέλω ποιῆσαι, ἵν' ὁ προθυμεῖσθε συνουσία τε καὶ διάλογοι ἡμῖν γίνωνται· εἰ μὴ βούλεται Πρωταγόρας ἀποκρίνεσθαι, οὗτος μὲν ἐρωτάτω, ἐγὼ δὲ ἀποκρινοῦμαι, καὶ ἅμα πειράσομαι αὐτῷ δεῖξαι ὡς ἐγὼ φημι χρῆναι τὸν ἀποκρινόμενον ἀποκρίνεσθαι· ἐπειδὴν δὲ ἐγὼ ἀποκρίνωμαι ὅπως ἂν οὗτος βούληται ἐρωτᾶν, πάλιν οὗτος ἐμοὶ λόγον ὑποσχέτω ὁμοίως. ἐάν οὖν μὴ δοκῇ πρόθυμος εἶναι πρὸς αὐτὸ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς κοινῇ δεησόμεθα αὐτοῦ ἅπερ ὑμεῖς ἐμοῦ, μὴ διαφθείρειν τὴν συνουσίαν· καὶ οὐδὲν δεῖ τούτου ἕνεκα ἓνα ἐπιστάτην γενέσθαι, ἀλλὰ πάντες κοινῇ ἐπιστατήσετε. Ἐδόκει πᾶσιν οὕτω ποιητέον εἶναι· καὶ ὁ Πρωταγόρας πάνυ μὲν οὐκ ἤθελεν, ὅμως δὲ ἠναγκάσθη ὁμολογῆσαι ἐρωτῆσειν, καὶ ἐπειδὴν ἱκανῶς ἐρωτήσῃ, πάλιν δώσειν λόγον κατὰ σμικρὸν ἀποκρινόμενος.

Ἦρξατο οὖν ἐρωτᾶν οὕτως ἰπώς· Ἠγοῦμαι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ ἀνδρὶ παιδείας μέγιστον μέρος εἶναι περὶ ἐπῶν δεινὸν εἶναι· ἔστιν δὲ τοῦτο τὰ ὑπὸ τῶν

εἶναι, καὶ αὐτὸ εἶναι ἀσχημο γὰρ τὸν Πρωταγόρα: νὰ ἐκλέγετε γι' αὐτὸν ἐπιστάτη, σα νὰ εἶναι ἀσήμαντος ἀνθρώπος· ἀφοῦ, γὰρ μένα, καθόλου δε με νοιάζει.⁷⁵ Δείτε, ὅμως, τι πρόκειται νὰ κάνω, γὰρ νὰ ἔχουμε αὐτό που ἐπιθυμεῖτε, τὴ συγκέντρωση καὶ τὸ διάλογο. Ἄν ὁ Πρωταγόρας δε θέλει νὰ ἀπαντᾷ, ἀς ρωτᾷ αὐτός κι ἐγὼ θὰ ἀπαντῶ καὶ, ταυτόχρονα, θὰ προσπαθῆσω νὰ τοῦ δεῖξω πῶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, πρέπει νὰ ἀπαντᾷ ὅποιος ἀπαντᾷ. Κι ἀφοῦ ἐγὼ ἀπαντήσω σ' ὅσα αὐτός θὰ ἠθέλε νὰ ρωτῆσει, ἐκεῖνος, πάλι, ἀς υποσχεθεῖ νὰ μου ἀπαντᾷ με τὸν ἴδιο τρόπο. Ἄν, πάλι, δεῖξει ὅτι δεν εἶναι πρόθυμος νὰ ἀπαντᾷ στὴν ἐρώτηση που τοῦ κάνω, τότε κι ἐγὼ κι εσεῖς νὰ τοῦ ζητήσουμε ἀπὸ κοινού ὅ,τι εσεῖς ζητήσατε ἀπὸ μένα, νὰ μὴ διαλύσει τὴ συγκέντρωσή μας. Καὶ, γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, καθόλου δε χρειάζεται κάποιος νὰ γίνῃ ἐπιστάτης. Θα ἐπιστατήσετε ὅλοι ἀπὸ κοινού. Ὅλοι συμφώνησαν ὅτι ἔτσι ἔπρεπε νὰ κάνουμε. Καὶ ὁ Πρωταγόρας, ἀν καὶ δεν τὸ ἠθέλε, ἀναγκάστηκε νὰ συμφωνῆσει ὅτι θὰ κάνει ἐρωτήσεις· κι ἀφοῦ κάνει ἀρκετές, θὰ δίνει με τὴ σειρά τοῦ ἐξηγήσεις, ἀπαντώντας σύντομα. Ἄρχισε, λοιπόν, νὰ ρωτᾷ κάπως ἔτσι.

- Ἐγὼ νομίζω Σωκράτη, εἶπε, ὅτι, γὰρ ἓναν ἄνδρα, τὸ σημαντικότερο μέρος τῆς μόρφωσής του εἶναι νὰ γίνῃ ἱκανὸς στα ἐπικά ποιήματα· κι αὐτὸ σημαίνει νὰ

ποιητῶν λεγόμενα οἷόν τ' εἶναι συνιέναι ἅ τε ὀρθῶς πεποιήται καὶ ἅ μὴ, καὶ ἐπίστασθαι διελεῖν τε καὶ ἐρωτώμενον λόγον δοῦναι. καὶ δὴ καὶ νῦν ἔσται τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ αὐτοῦ μὲν περὶ οὐπερ ἐγώ τε καὶ σὺ νῦν δὴ διαλεγόμεθα, περὶ ἀρετῆς, μετενηνεγμένον δ' εἰς ποίησιν· τοσοῦτον μόνον διοίσει. λέγει γάρ που Σιμωνίδης πρὸς Σχόπαν τὸν Κρέοντος υἱὸν τοῦ Θετταλοῦ ὅτι-

- B ἄνδρ' ἀγαθὸν μὲν ἀλαθέως γενέσθαι χαλεπὸν,
χερσίν τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετράγωνον,
ἄνευ φόγου τετυγμένον.

τοῦτο ἐπίστασαι τὸ ἄσμα, ἢ πᾶν σοι διεξέλθω;

Καὶ ἐγὼ εἶπον ὅτι· Οὐδὲν δεῖ· ἐπίσταμαί τε γάρ, καὶ πάνυ μοι τυγχάνει μεμεληκὸς τῷ ἄσματος.

Εὐ, ἔφη, λέγεις. πότερον οὖν καλῶς σοι δοκεῖ πεποιῆσθαι καὶ ὀρθῶς, ἢ οὔ; - Πάνυ, ἔφην ἐγώ, <καλῶς> τε καὶ ὀρθῶς. - Δοκεῖ δέ σοι καλῶς πεποιῆσθαι, εἰ ἐναντία λέγει αὐτὸς αὐτῷ ὁ ποιητής; - Οὐ καλῶς, ἦν δ' ἐγώ. - Ὅρα δὴ, ἔφη, βέλτιον. - Ἄλλ', ὠγαθέ, ἔσκεμμαι ἱκανῶς. - Οἶσθα οὖν, ἔφη, ὅτι προϊόντος τοῦ ἄσματος λέγει που-

οὐδέ μοι ἐμμελέως τὸ Πιττάκειον νέμεται,

μπορεῖ να καταλαβαίνει ὅσα λένε οἱ ποιητές, ποια ἔργα ἔχουν συνθέσει σωστά και ποια ὄχι, και να ξέρει να τα διακρίνει και, ὅταν τον ρωτοῦν, να εξηγεῖ. Ἐτσι λοιπόν, τώρα, το ἐρώτημα για το ἴδιο πράγμα, που συζητούσαμε ἐγώ κι ἐσύ πριν λίγο, για την ἀρετή, θα μεταφερθεῖ στην ποίηση· ἐλάχιστα θα διαφέρει μόνο. Πράγματι, λέει, μου φαίνεται ο Σιμωνίδης⁷⁶ στον Σχόπα, το γιο του Κρέοντος του Θεσσαλού:

ἀλήθεια, να γίνει ἄνθρωπος καλός, δύσκολο πράγμα,
με χέρια και με πόδια και μυαλό τετράγωνο,⁷⁷
δίχως φεγάδι καμωμένος.

Το ξέρεις τούτο το ἄσμα ἢ να σου το πω ολόκληρο; - Κι ἐγὼ εἶπα: Δε χρειάζεται· γιατί και το ξέρω και τυχαίνει να μ' ἔχει απασχολήσει πολὺ τούτο το ἄσμα. - Σωστά, εἶπε, μιλάς. Σου φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ωραία το συνέθεσε και σωστά ἢ ὄχι; - Πολύ, εἶπα ἐγώ, ωραία και σωστά. - Νομίζεις, ὅμως, πως εἶναι ωραία καμωμένο, αν ο ποιητής πέφτει σε ἀντίφαση; - Ὅχι ωραία, εἶπα ἐγώ. - Πρόσεξε λοιπόν, εἶπε, καλύτερα. - Ὅμως, καλέ μου, το ἔχω ξετάσει αρκετά. - Ξέρεις λοιπόν, εἶπε, ὅτι προχωρώντας το ἄσμα λέει κάπου:

Κι οὔτε καλὰ ηχεί στ' αὐτιά μου κείνο που λέει
ὁ Πιτταχός,⁷⁸

παρόλο που το εἶπε ἄνθρωπος σοφός και

καιτοι σοφοῦ παρὰ φωτὸς εἰρημένον· χαλεπὸν
φάτ' ἔσθλον ἔμμεναι.

Ἐννοεῖς ὅτι ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ τάδε λέγει κάκεινα τὰ
ἔμπροσθεν; - Οἶδα, ἦν δ' ἐγώ. - Δοκεῖ οὖν σοι, ἔφη,
ταῦτα ἐκείνοις ὁμολογεῖσθαι; - Φαίνεται ἔμοιγε
(καὶ ἅμα μέντοι ἐφοβούμην μὴ τί λέγοι) ἀτάρ, ἔφην
D ἐγώ, σοὶ οὐ φαίνεται; - Πῶς γὰρ ἂν φαίνοιτο ὁμο-
λογεῖν αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ ταῦτα ἀμφοτέρω λέγων, ὅς γε
τὸ μὲν πρῶτον αὐτὸς ὑπέθετο χαλεπὸν εἶναι ἄνδρα
ἀγαθὸν γενέσθαι ἀληθεῖα, ὀλίγον δὲ τοῦ ποιήματος
εἰς τὸ πρόσθεν προελθὼν ἐπελάθετο, καὶ Πιτταχὸν
τὸν ταῦτ' ἀλέγοντα ἑαυτῷ, ὅτι χαλεπὸν ἔσθλον ἔμ-
μεναι, τοῦτον μέμφεται τε καὶ οὐ φησιν ἀποδέχεσθαι
αὐτοῦ τὰ αὐτὰ ἑαυτῷ λέγοντος; καίτοι ὁπότε τὸν
ταῦτ' ἀλέγοντα αὐτῷ μέμφεται, δῆλον ὅτι καὶ ἑαυ-
τὸν μέμφεται, ὥστε ἦτοι τὸ πρότερον ἢ ὕστερον οὐκ
ὀρθῶς λέγει.

E Εἰπὼν οὖν ταῦτα πολλοῖς θόρυβον παρέσχεν καὶ
ἔπαινον τῶν ἀκούοντων· καὶ ἐγὼ τὸ μὲν πρῶτον,
ὡσπερὶ ὑπὸ ἀγαθοῦ πύκτου πληγεῖς, ἐσκοτώθην τε
καὶ ἰλιγγίασα εἰπόντος αὐτοῦ ταῦτα καὶ τῶν ἄλλων
ἐπιθορυβησάντων· ἔπειτα-ὡς γε πρὸς σὲ εἰρησθαι
τάληθῆ, ἵνα μοι χρόνος ἐγγένηται τῇ σκέψει τί λέγοι

φωτισμένος·
δύσκολο, λέει, να μείνει ἄνθρωπος καλός.

Καταλαβαίνεις ὅτι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος λέει καὶ αὐτὰ κι
εκείνα τα πρῶτα; - Το ξέρω, εἶπα ἐγώ. - Νομίζεις λοι-
πόν, εἶπε, ὅτι αὐτὰ συμφωνοῦν μ' εκείνα; - Για μένα,
τουλάχιστον, εἶναι φανερό. (Καὶ βέβαια, τὴν ἴδια στιγ-
μή, φοβόμουν μήπως λέει κάτι σημαντικό). Ὅμως, εἶ-
πα ἐγώ, ἐσύ δε νομίζεις ὅτι συμφωνοῦν; - Γιατί, πῶς
γίνεται να συμφωνεῖ με τον εαυτό του κείνος που λέει
καὶ τα δυο αὐτὰ· καὶ πρῶτα, βέβαια, ὁ ἴδιος ἔθεσε τὴν
ἀρχή πως εἶναι δύσκολο να γίνει ἄνθρωπος καλός, στ'
ἀλήθεια, μα ὅταν λίγο προχώρησε στο ποίημα το ξέ-
χασε, καὶ τον Πιττακό, που λέει τα ἴδια μ' εκείνον,
πως εἶναι δύσκολο να μείνει ἄνθρωπος καλός, τον
μέμφεται καὶ λέει πως δε συμφωνεῖ μ' εκείνον, που λέει
τα ἴδια με αὐτόν; Ὅταν, ὅμως, μέμφεται εκείνον με τον
οποῖο λέει τα ἴδια, εἶναι φανερό ὅτι μέμφεται καὶ τον
εαυτό του· ὥστε, εἴτε τὴν πρώτη φορά εἴτε τὴ δεύτερη
δε μιλά σωστά.

Λέγοντας λοιπόν αὐτὰ, προχάλεσε τὸ θόρυβο πολ-
λὼν καὶ τον ἔπαινο του ἀχροατηρίου· κι ἐγώ, στὴν ἀρ-
χή, σα να με χτύπησε καλὸς πυγμάχος, σκοτείνιασα κι
ἐνίωσα ἰλιγγο, ὅταν ἐκείνος εἶπε αὐτὰ, καὶ οἱ ἄλλοι
τον ἐπιδοκίμασαν με θόρυβο· ἔπειτα, για να σου πω
τὴν ἀλήθεια, προκειμένου να κερδίσω χρόνο καὶ να ε-

ὁ ποιητής- τρέπομαι πρὸς τὸν Πρόδικον, καὶ καλέ-
 σας αὐτόν, ὦ Πρόδικε, ἔφην ἐγώ, σὸς μέντοι Σιμων-
 νίδης πολίτης· δίκαιος εἶ βοηθεῖν τῷ ἀνδρὶ. δοκῶ
 340 οὖν μοι ἐγὼ παρακαλεῖν σέ, ὥσπερ ἔφη Ὅμηρος τὸν
 Σκάμανδρον πολιορκούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τὸν
 Σιμόεντα παρακαλεῖν, εἰπόντα·

φίλε κασίγνητε, σθένος ἀνέρος ἀμφοτέροί περ
 σχῶμεν,

ἀτὰρ καὶ ἐγὼ σέ παρακαλῶ, μὴ ἡμῖν ὁ Πρωταγόρας
 τὸν Σιμωνίδην ἐκπέρσῃ. καὶ γὰρ οὖν καὶ δεῖται τὸ
 B ὑπὲρ Σιμωνίδου ἐπανόρθωμα τῆς σῆς μουσικῆς, ἧ
 τό τε βούλεσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν διαιρεῖς ὡς οὐ ταυτόν
 ὄν, καὶ ἅ νυνδὴ εἶπες πολλά τε καὶ καλά. καὶ νῦν
 σκόπει εἰ σοι συνδοκεῖ ὅπερ ἐμοί. οὐ γὰρ φαίνεται
 ἐναντία λέγειν αὐτὸς αὐτῷ Σιμωνίδης. σὺ γάρ, ὦ
 Πρόδικε, προαπόφηναι τὴν σὴν γνώμην· ταυτόν σοι
 δοκεῖ εἶναι τὸ γενέσθαι καὶ τὸ εἶναι, ἢ ἄλλο; - Ἄλλο
 νή Δί', ἔφη ὁ Πρόδικος. - Οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, ἐν μὲν
 τοῖς πρώτοις αὐτὸς ὁ Σιμωνίδης τὴν ἑαυτοῦ γνώμην
 ἀπεφῆνατο, ὅτι ἄνδρα ἀγαθὸν ἀληθείᾳ γενέσθαι χα-
 C λεπὸν εἶη; - Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη ὁ Πρόδικος. - Τὸν
 δέ γε Πιτταχόν, ἦν δ' ἐγώ, μέμφεται, οὐχ ὡς οἶεται

ξετάσω τι λέει ο ποιητής, στρέφομαι προς τον Πρόδι-
 κο και, φωνάζοντάς του· Ε, Πρόδικε, του είπα, δικός
 σου συμπολίτης είναι ο Σιμωνίδης· έχεις υποχρέωση
 να βοηθήσεις τον άνθρωπο. Νιώθω λοιπόν να σε προ-
 σκαλώ, με τον τρόπο που ο Όμηρος λέει πως ο Σκά-
 μανδρος, όταν τον πολιορκούσε ο Αχιλλέας, κάλεσε σε
 βοήθεια τον Σιμόεντα και του είπε·

Φίλε αδελφική, και οι δυο ας συκρατήσουμε
 τη δύναμη του άνδρα.⁷⁹

Έτσι κι εγώ σε προσκαλώ, για να μη μας εκπορθή-
 σει ο Πρωταγόρας τον Σιμωνίδη. Πράγματι, λοιπόν,
 για να αποκαταστήσουμε τον Σιμωνίδη, χρειάζεται η
 μουσική σου, με την οποία διακρίνεις το «θέλω» και το
 «επιθυμώ», θεωρώντας πως δεν είναι το ίδιο πράγμα,
 και φθάνεις σε όσα πολλά και καλά μας είπες μόλις
 τώρα. Και τώρα εξέτασε αν κι εσύ έχεις την ίδια γνώ-
 μη μ' εμένα. Γιατί δεν είναι φανερό ότι ο Σιμωνίδης
 πέφτει σε αντίφαση. Εσύ λοιπόν, Πρόδικε, πες μας α-
 πό πριν τη δική σου γνώμη· το ίδιο σου φαίνεται πως
 είναι το «να γίνει» και το «να είναι» ή άλλο; - Άλλο,
 μα το Δία, είπε ο Πρόδικος. - Επομένως, είπα εγώ, ο
 ίδιος ο Σιμωνίδης, στους πρώτους στίχους, δεν είπε τη
 δική του γνώμη, ότι να γίνει άνθρωπος καλός είναι
 στ' αλήθεια δύσκολο; - Αλήθεια λες, είπε ο Πρόδικος.
 -Μέμφεται όμως τον Πιττακό, είπα εγώ, όχι, όπως

Πρωταγόρας, ταυτόν ἑαυτῷ λέγοντα, ἄλλ' ἄλλο. οὐ γὰρ τοῦτο ὁ Πιπτακός ἔλεγεν χαλεπόν, τὸ γενέσθαι ἐσθλόν, ὥσπερ ὁ Σιμωνίδης, ἀλλὰ τὸ ἔμμεναι· ἔστιν δὲ οὐ ταυτόν, ὦ Πρωταγόρα, ὡς φησιν Πρόδικος ὅδε, τὸ εἶναι καὶ τὸ γενέσθαι. εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ ἔστιν τὸ εἶναι τῷ γενέσθαι, οὐκ ἐναντία λέγει ὁ Σιμωνίδης αὐτὸς αὐτῷ. καὶ ἴσως ἂν φαίη Πρόδικος ὅδε καὶ ἄλλοι πολλοὶ καθ' Ἡσίοδον γενέσθαι μὲν ἀγαθὸν χαλεπὸν εἶναι- τῆς γὰρ ἀρετῆς ἔμπροσθεν τοὺς θεοὺς ἰδρῶτα θεῖναι- ὅταν δέ τις αὐτῆς εἰς ἄχρον ἵκηται, ῥηιδίην δῆπειτα πέλειν, χαλεπὴν περ ἐοῦσαν, ἐκτῆσθαι.

D Ὁ μὲν οὖν Πρόδικος ἀκούσας ταῦτα ἐπήνεσέν με· ὁ δὲ Πρωταγόρας, Τὸ ἐπανόρθωμά σοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, μείζον ἀμάρτημα ἔχει ἢ ὁ ἐπανορθοῖς. - Καὶ ἐγὼ εἶπον· Κακὸν ἄρα μοι εἴργασται, ὡς ἔοικεν, ὦ Πρωταγόρα, καὶ εἰμί τις γελοῖος ἰατρός· ἰώμενος μείζον τὸ νόσημα ποιῶ. - Ἄλλ' οὕτως ἔχει, ἔφη. Πῶς δῆ; ἦν δ' ἐγώ. Πολλή ἂν, ἔφη, ἀμαθία εἴη τοῦ ποιητοῦ, εἰ οὕτω φαῦλόν τί φησιν εἶναι τὴν ἀρετὴν ἐκτῆσθαι, ὃ ἔστιν πάντων χαλεπώτατον, ὡς ἅπανσιν δοκεῖ ἀνθρώποις.

Καὶ ἐγὼ εἶπον· Νῆ τὸν Δία, εἰς καιρὸν γε παρατε-

νομίζει ο Πρωταγόρας, επειδὴ λέει το ἴδιο με αὐτόν, ἀλλὰ ἄλλο. Γιατί ο Πιπτακός δεν ἔλεγε πως εἶναι δύσκολο αὐτό, να γίνει δηλαδή κανεὶς καλός, ὅπως ο Σιμωνίδης, ἀλλὰ να παραμείνει· και δεν εἶναι το ἴδιο, Πρωταγόρα, ὅπως ισχυρίζεται ο Πρόδικος ἐδῶ, το να εἶναι κανεὶς και το να γίνει· αν, ὁμως, δεν εἶναι το ἴδιο το να εἶσαι και το να γίνεις, ο Σιμωνίδης δεν πέφτει σε αντίφαση. Και, ἴσως, να ἔλεγε ο Πρόδικος ἐδῶ, και ἄλλοι πολλοί, ακολουθώντας τον Ησίοδο,⁸⁰ πως εἶναι δύσκολο να γίνει κανεὶς καλός· γιατί, μπροστά από την ἀρετή, οι θεοὶ τοποθέτησαν τον ἰδρῶτα· ὅταν, ὁμως, κάποιος φθάσει στην κορυφή της, εἶναι πια εύκολο να την κρατήσει, κι ας χρειάζεται κόπος.

Ὅταν, λοιπόν, τα ἀκουσε αὐτά ο Πρόδικος, με ἐπαίνεσε· ὁμως ο Πρωταγόρας· - Η διόρθωση που κάνεις, Σωκράτη, εἶπε, ἔχει μεγαλύτερο σφάλμα ἀπὸ ἐκεῖνο που πας να διορθώσεις. - Κι ἐγὼ εἶπα· ἐπομένως ἐκὰνα κακό, ὅπως φαίνεται, Πρωταγόρα, και εἶμαι γελοῖος γιατρός· ἐκεῖ που το γιατρεύω, κάνω το νόσημα σοβαρότερο. - Μα ἔτσι εἶναι, εἶπε. - Πῶς ἔτσι; εἶπα ἐγώ. - Μεγάλῃ, εἶπε, πρέπει να εἶναι η ἀμαθία του ποιητή, αν ισχυρίζεται πως εἶναι τόσο εύκολο να ἀποκτήσει κανεὶς την ἀρετή, πράγμα που εἶναι το πιο δύσκολο ἀπ' ὅλα, ὅπως πιστεύουν ὅλοι οι ἀνθρωποι.

Κι ἐγὼ εἶπα· Μα το Δία, πάνω στην ὠρα βρέθηκε

τύχηκεν ἡμῖν ἐν τοῖς λόγοις Πρόδικος ὅδε. κινδυνεύει γάρ τοι, ὦ Πρωταγόρα, ἢ Προδίκου σοφία θεία
 341 τις εἶναι πάλαι, ἤτοι ἀπὸ Σιμωνίδου ἀρξαμένη, ἢ καὶ ἔτι παλαιότερα. σὺ δὲ ἄλλων πολλῶν ἔμπειρος ὦν ταύτης ἄπειρος εἶναι φαίνη, οὐχ ὥσπερ ἐγὼ ἔμπειρος διὰ τὸ μαθητῆς εἶναι Προδίκου τουτουῖ· καὶ νῦν μοι δοκεῖς οὐ μανθάνειν ὅτι καὶ τὸ «χαλεπὸν» τοῦτο ἴσως οὐχ οὕτως Σιμωνίδης ὑπελάμβανεν ὥσπερ σὺ ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὥσπερ περὶ τοῦ «δεινοῦ» Πρόδικός με οὕτως νουθετεῖ ἐκάστοτε, ὅταν ἐπαινῶν ἐγὼ ἢ σέ ἢ ἄλλον τινὰ λέγω ὅτι Πρωταγόρας
 B σοφός καὶ δεινός ἐστιν ἀνὴρ, ἐρωτᾷ εἰ οὐκ αἰσχύνομαι τάγαθὰ δεινὰ καλῶν. τὸ γὰρ δεινόν, φησίν, κακόν ἐστιν· οὐδεὶς γοῦν λέγει ἐκάστοτε «δεινοῦ πλούτου» οὐδὲ «δεινῆς εἰρήνης» οὐδὲ «δεινῆς ὑγείας,» ἀλλὰ «δεινῆς νόσου» καὶ «δεινοῦ πολέμου» καὶ «δεινῆς πενίας,» ὡς τοῦ δεινοῦ κακοῦ ὄντος. ἴσως οὖν καὶ τὸ «χαλεπὸν» αὐτοῖς Κεῖοι καὶ ὁ Σιμωνίδης ἢ κακὸν ὑπολαμβάνουσι ἢ ἄλλο τι ὃ σὺ οὐ μανθάνεις· ἐρώμεθα οὖν Πρόδικον-δίκαιον γὰρ τὴν Σιμωνίδου φωνὴν τοῦτον ἐρωτᾶν-τί ἔλεγεν, ὦ Πρόδικε,
 C τὸ «χαλεπὸν» Σιμωνίδης; - Κακόν, ἔφη. Διὰ ταῦτ' ἄρα καὶ μέμφεται, ἦν δ' ἐγὼ, ὦ Πρόδικε, τὸν

στη συζήτησή μας ο Πρόδικος. Γιατί, καθὼς φαίνεται, Πρωταγόρα, ἡ σοφία του Προδίκου ἔχει τὸ θεϊκό της χαρακτήρα ἀπὸ παλιά· κρατᾷ ἀπὸ το Σιμωνίδη ἢ καὶ ἀπὸ ἀκόμη παλαιότερα. Εσύ, ὅμως, παρόλο που ξέρεις πολλὰ ἄλλα, φαίνεται πως αὐτὴ δὲν τὴν ξέρεις καὶ δὲν ἔχεις τὴ γνώση που ἐγὼ ἔχω, ἐπειδὴ εἶμαι μαθητῆς του Προδίκου· τώρα, λοιπόν, μοι φαίνεται πως δὲν καταλαβαίνεις ὅτι τὸ «δύσκολο» ἴσως ὁ Σιμωνίδης δὲν το ἐννοοῦσε ὅπως το ἐννοεῖς ἐσύ, ἀλλὰ συμβαίνει ὅ,τι καὶ με τὸ «φοβερό», γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Πρόδικος ἐδῶ κάθε φορὰ με διορθώνει· ὅταν ἐγὼ ἐπαινώ εἴτε ἐσένα εἴτε κάποιον ἄλλον καὶ λέω ὅτι ὁ Πρωταγόρας εἶναι σοφός καὶ φοβερός ἄνθρωπος, με ρωτᾷ ἀν δὲν ντρέπομαι νὰ ὀνομάζω τὰ καλὰ φοβερά. Γιατί τὸ φοβερό, λέει, εἶναι κακό· κανεὶς, λοιπόν, δὲ μιλά κάθε φορὰ γιὰ φοβερό πλοῦτο οὔτε γιὰ φοβερὴ εἰρήνη οὔτε γιὰ φοβερὴ υγεία, ἀλλὰ γιὰ φοβερὴ ἀρρώστια καὶ γιὰ φοβερό πόλεμο καὶ γιὰ φοβερὴ φτώχεια, ἐπειδὴ τὸ φοβερό εἶναι κακό. Ἰσως, λοιπόν, καὶ τὸ «δύσκολο» οἱ Κεῖοι, πάλι, καὶ ὁ Σιμωνίδης ἢ τὸ θεωροῦν κακό ἢ κάτι ἄλλο, που ἐσύ δὲν καταλαβαίνεις· ἀς ρωτήσουμε λοιπόν τὸν Πρόδικο· γιὰτί αὐτὸν εἶναι σωστό νὰ ρωτούμε γιὰ τὴ γλώσσα του Σιμωνίδη· - Πῶς ἐννοοῦσε, Πρόδικε, τὸ «δύσκολο» ὁ Σιμωνίδης; - Ὡς κάτι κακό, εἶπε. - Γι' αὐτὸ ἐπομένως μέμφεται, εἶπα ἐγὼ, Πρόδι-

Πιτταχὸν λέγοντα χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι, ὡς περ ἂν εἰ ἤκουεν αὐτοῦ λέγοντος ὅτι ἐστὶν κακὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι. - Ἀλλὰ τί οἶει, ἔφη, λέγειν, ὦ Σώκρατες, Σιμωνίδην ἄλλο ἢ τοῦτο, καὶ ὀνειδίζειν τῷ Πιττακῷ ὅτι τὰ ὀνόματα οὐκ ἠπίστατο ὀρθῶς διαιρεῖν ἅτε Λέσβιος ὢν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ τεθραμμένος; -
 D Ἀκούεις δὴ, ἔφην ἐγώ, ὦ Πρωταγόρα, Προδίκου τοῦδε. ἔχεις τι πρὸς ταῦτα λέγειν;

Καὶ ὁ Πρωταγόρας· Πολλοῦ γε δεῖ, ἔφη, οὕτως ἔχειν, ὦ Πρόδικε· ἀλλ' ἐγὼ εὖ οἶδ' ὅτι καὶ Σιμωνίδης τὸ «χαλεπὸν» ἔλεγεν ὅπερ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, οὐ τὸ κακόν, ἀλλ' ὃ ἂν μὴ ῥάδιον ἢ ἀλλὰ διὰ πολλῶν πραγμάτων γίγνηται. - Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ οἶμαι, ἔφην, ὦ Πρωταγόρα, τοῦτο λέγειν Σιμωνίδην, καὶ Πρόδικόν γε τόνδε εἰδέναι, ἀλλὰ παίζειν καὶ σοῦ δοκεῖν ἀποπειρᾶσθαι εἰ οἶός τ' ἔσῃ τῷ σαυτοῦ λόγῳ βοηθεῖν. ἐ-
 E πεί ὅτι γε Σιμωνίδης οὐ λέγει τὸ χαλεπὸν κακόν, μέγα τεκμήριόν ἐστιν εὐθύς τὸ μετὰ τοῦτο ῥῆμα· λέγει γὰρ ὅτι-

θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχει γέρας,
 οὐ δῆπου τοῦτό γε λέγων, κακὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι,
 εἶτα τὸν θεὸν φησιν μόνον τοῦτο ἂν ἔχειν καὶ τῷ θεῷ

κε, τον Πιττακό, που λέει πως είναι δύσκολο να είναι κάποιος καλός, σα να τον άκουγε να λέει πως είναι κακό να είναι κάποιος καλός. - Όμως Σωκράτη, είπε, τι άλλο από αυτό νομίζεις πως εννοεί ο Σιμωνίδης και κατηγορεί τον Πιττακό πως δεν ήξερε να διακρίνει σωστά τις σημασίες των ονομάτων, επειδή ήταν Λέσβιος και αναθρεμμένος με βαρβαρική γλώσσα; - Ακούς λοιπόν, είπα εγώ, Πρωταγόρα, τον Πρόδικο εδώ. Έχεις να πεις κάτι γι' αυτά;

- Και ο Πρωταγόρας· Πολύ απέχει, είπε, από το να έχουν έτσι τα πράγματα, Πρόδικε. Εγώ, όμως, ξέρω καλά ότι και ο Σιμωνίδης εννοούσε το «δύσκολο» όπως και εμείς οι άλλοι και δεν εννοούσε το «κακό», αλλά εκείνο που δεν μπορεί να είναι εύκολο και χρειάζεται πολλά πράγματα για να γίνει. - Κι εγώ όμως Πρωταγόρα, είπα, νομίζω ότι ο Σιμωνίδης αυτό εννοεί και πως ο Πρόδικος εδώ ξέρει, αλλά παίζει μαζί σου και σε δοκιμάζει, καθώς φαίνεται, για να δει αν θα μπορέσεις να υποστηρίξεις το λόγο σου· ότι, βέβαια, ο Σιμωνίδης δεν εννοεί πως το δύσκολο είναι κακό το αποδεικνύει περίτρανα η επόμενη φράση· αφού λέει πως

ο θεός, και μόνο, μπορεί να έχει τούτο το προνόμιο.

Δεν εννοεί, ασφαλώς, ότι είναι κακό να είναι κανείς καλός και, στη συνέχεια, υποστηρίζει ότι μόνο ο θεός

τοῦτο γέρας ἀπένειμε μόνῳ· ἀκόλαστον γάρ ἄν τινα
 λέγοι Σιμωνίδην ὁ Πρόδικος καὶ οὐδαμῶς Κεῖον.
 ἀλλ' ἅ μοι δοκεῖ διανοεῖσθαι Σιμωνίδης ἐν τούτῳ τῷ
 342 ἄσματι, ἐθέλω σοι εἰπεῖν, εἰ βούλει λαβεῖν μου πει-
 ραν ὅπως ἔχω, ὃ σὺ λέγεις τοῦτο, περὶ ἐπῶν· ἐὰν δὲ
 βούλη, σοῦ ἀκούσομαι. Ὁ μὲν οὖν Πρωταγόρας ἀ-
 κούσας μου ταῦτα λέγοντος, - Εἰ σὺ βούλει, ἔφη, ὦ
 Σώκρατες· ὁ δὲ Πρόδικός τε καὶ ὁ Ἰππίας ἐκελευέ-
 την πάνυ, καὶ οἱ ἄλλοι. - Ἐγὼ τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, ἅ
 γέ μοι δοκεῖ περὶ τοῦ ἄσματος τούτου, πειράσομαι
 ὑμῖν διεξελεῖν. φιλοσοφία γάρ ἐστιν παλαιότητα τε
 καὶ πλείστη τῶν Ἑλλήνων ἐν Κρήτῃ τε καὶ ἐν Λα-
 B κεδαίμονι, καὶ σοφισταὶ πλείστοι γῆς ἐκεῖ εἰσιν· ἀλλ'
 ἐξαρνοῦνται καὶ σχηματίζονται ἀμαθεῖς εἶναι, ἵνα
 μὴ κατάδηλοι ὦσιν ὅτι σοφία τῶν Ἑλλήνων περιεί-
 σιν, ὥσπερ οὓς Πρωταγόρας ἔλεγε τοὺς σοφιστάς,
 ἀλλὰ δοκῶσιν τῷ μάχεσθαι καὶ ἀνδρεία περιεῖναι,
 ἡγούμενοι, εἰ γνωσθεῖεν ὦ περιείσιν, πάντας τοῦτο
 ἀσκήσειν, τὴν σοφίαν. νῦν δὲ ἀποκρυφάμενοι ἐκεῖνο
 ἐξηπατήκασιν τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι λακωνίζοντας,
 C καὶ οἱ μὲν ὧτά τε κατάγνυνται μιμούμενοι αὐτούς,
 καὶ ἱμάντας περιελίττονται καὶ φιλογυμναστοῦσιν

μπορεί να το έχει, και μόνο στο θεό ἀπένειμε αυτό το
 προνόμιο· έτσι, ο Πρόδικος μπορεί να μας μιλά για
 κάποιον Σιμωνίδα ἀκόλαστο και καθόλου Κεῖο. Ὅσα,
 ὁμως, νομίζω ὅτι σκέφτεται ο Σιμωνίδης σε αυτό το ἄ-
 σμα, εἶμαι πρόθυμος να σου τα πω, αν θέλεις να δεις
 τι πιστεύω γι' αυτό που λες εσύ για τα ἐπη· αν πάλι
 θέλεις, θα ακούσω εσένα. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, ὅ-
 ταν με ἀκουσε να μιλώ έτσι: - Αν το θέλεις εσύ, εἶπε,
 Σωκράτη· ἐνῶ ο Πρόδικος και ο Ἰππίας με προέτρε-
 παν επίμονα, το ἴδιο και οι ἄλλοι.

- Ἐγὼ λοιπόν, εἶπα, ὅ,τι πιστεύω γι' αυτό το ἄσμα
 θα προσπαθῆσω να σας το εκθέσω. Γιατί η παλαιότε-
 ρη και περισσότερη φιλοσοφία των Ἑλλήνων υπάρχει
 στην Κρήτη και τη Λακεδαίμονα, και οι περισσότεροι
 σοφιστές βρίσκονται ἐκεῖ·⁸¹ το αρνούνται, ὁμως, και
 προσποιούνται πως εἶναι ἀμαθεῖς, για να μη γίνει φα-
 νερό ὅτι ξεπερνούν τους ἄλλους Ἑλληνας στη σοφία·
 κάνουν ὅ,τι και οι σοφιστές που ἀνέφερε ο Πρωταγό-
 ρας,⁸² ἀλλὰ δίνουν την εντύπωση πως υπερέχουν στον
 πόλεμο και την ἀνδρεία, γιατί πιστεύουν ὅτι, αν γίνει
 γνωστό σε τι υπερέχουν, ὅλοι θα επιδοθούν σε αυτό,
 δηλαδή στη σοφία. Τώρα, ὁμως, καθὼς αυτό το ἀπέ-
 κρυψαν, ἔχουν ἐξαπατήσει ὅσους λακωνίζουν στις ἄλ-
 λες πόλεις· έτσι, ἐκείνοι τους μιμούνται και τραυματί-
 ζουν τα αὐτιά τους και τυλίγουν τα πόδια τους με μιά-

καὶ βραχείας ἀναβολὰς φοροῦσιν, ὡς δὴ τούτοις κρατοῦντας τῶν Ἑλλήνων τοὺς Λακεδαιμονίους· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴν βούλωνται ἀνέδην τοῖς παρ' αὐτοῖς συγγενέσθαι σοφισταῖς καὶ ἤδη ἄχθονται λάθρα συγγιγνόμενοι, ξηνηλασίας ποιούμενοι τῶν τε λακωνιζόντων τούτων καὶ ἐάν τις ἄλλος ξένος ὢν ἐπιδημήσῃ, συγγίγνονται τοῖς σοφισταῖς λανθάνοντες τοὺς ξένους, καὶ αὐτοὶ οὐδένα ἐῶσιν τῶν νέων εἰς τὰς ἄλλας πόλεις ἐξίέναι, ὥσπερ οὐδὲ Κρήτες, ἵνα μὴ ἀπομανθάνωσιν ἃ αὐτοὶ διδάσκουσιν. εἰσὶν δὲ ἐν ταύταις ταῖς πόλεσιν οὐ μόνον ἄνδρες ἐπὶ παιδεύσει μέγα φρονοῦντες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. γνοῖτε δ' ἂν ὅτι ἐγὼ ταῦτα ἀληθῆ λέγω καὶ Λακεδαιμόνιοι πρὸς φιλοσοφίαν καὶ λόγους ἄριστα πεπαίδευνται, ὧδε· εἰ γὰρ ἐθέλει τις Λακεδαιμονίων τῶ φαυλοτάτῳ συγγενέσθαι, τὰ μὲν πρῶτα ἐν τοῖς λόγοις εὐρήσει αὐτὸν φαῦλόν τινα φαινόμενον, ἔπειτα, ὅπου ἂν τύχῃ τῶν λεγομένων, ἐνέβαλεν ῥῆμα ἄξιον λόγου βραχὺ καὶ συνεστραμμένον ὥσπερ δεινὸς ἀκοντιστής, ὥστε φαίνεσθαι τὸν προσδιαλεγόμενον παιδὸς μηδὲν βελτίω. τοῦτο οὖν αὐτὸ καὶ τῶν νῦν εἰσὶν οἱ κατανενοήχασι καὶ τῶν πάλαι, ὅτι τὸ λακω-

ντες καὶ ασχολοῦνται μετὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ φοροῦν κοντὰ πανωφόρια, γιὰτὶ πιστεύουν πῶς με αὐτὰ ἐπικρατοῦν οἱ Λακεδαιμόνιοι πάνω στους Ἕλληνες· οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅμως, κάθε φορά που θέλουν να συναναστραφούν ελεύθερα τους σοφιστές τους, κι ἔχουν πια κουραστεί να τους συναναστρέφονται κρυφά, διώχνουν ἀπὸ τὸν τόπο τους ὅλους αὐτούς που λακωνίζουν καὶ ὅποιον ἄλλο ξένο βρίσκεται στὴν πόλη, καὶ συναναστρέφονται τους σοφιστές χωρὶς να παίρνουν εἶδηση οἱ ξένοι· καὶ κανέναν νέο δεν αφήνουν να ταξιδέψει στις ἄλλες πόλεις, ὅπως δεν τους αφήνουν καὶ οἱ Κρήτες, γιὰ να μην ξεμάθουν ὅσα οἱ ἴδιοι τους διδάσκουν. Σ' αὐτές τις πόλεις, ἄλλωστε, περήφανοι δεν εἶναι μόνο ἄνδρες γιὰ τὴ μὀρφωσή τους, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες.⁸³ Μπορεῖτε να καταλάβετε ὅτι λέω τὴν ἀλήθεια γι' αὐτά καὶ ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι, στὴ φιλοσοφία καὶ τους λόγους, εἶναι ἄριστα εκπαιδευμένοι, μετὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: ἀν κάποιος, πράγματι, θελήσει να συζητήσει μετὰ τὸν πιο ἀσήμαντο Λακεδαιμόνιο, στα λόγια, στὴν ἀρχή, θ' ἀνακαλύψει ὅτι φαίνεται ἀσήμαντος· ὅμως ἔπειτα, σε ἀνύποπτο σημεῖο τῆς συζήτησης, ρίχνει, σαν κάποιος ικανὸς ἀκοντιστής, μιὰ φράση ἀξιόλογη, σύντομη καὶ νευρώδη, ὥστε ἐκεῖνος που μαζί του συζητεῖ να μὴ φαίνεται καθόλου καλύτερος ἀπὸ παιδί. Κάποιοι λοιπόν, καὶ σύγχρονοι καὶ παλαιότεροι, κατάλαβαν α-

νίζειν πολὺ μᾶλλον ἔστιν φιλοσοφεῖν ἢ φιλογυμνα-
 343 στεῖν, εἰδότες ὅτι τοιαῦτα οἷόν τ' εἶναι ῥήματα
 φθέγγεσθαι τελέως πεπαιδευμένου ἔστιν ἀνθρώπου.
 τούτων ἦν καὶ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος καὶ Πιττακὸς ὁ
 Μυτιληναῖος καὶ Βίας ὁ Πριηνεὺς καὶ Σόλων ὁ ἡ-
 μέτερος καὶ Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος καὶ Μύσων ὁ
 Χηνεὺς, καὶ ἔβδομος ἐν τούτοις ἐλέγετο Λακεδαιμό-
 νιος Χίλων. οὗτοι πάντες ζηλωταὶ καὶ ἐρασταὶ καὶ
 μαθηταὶ ἦσαν τῆς Λακεδαιμονίων παιδείας, καὶ κα-
 ταμάθοι ἄν τις αὐτῶν τὴν σοφίαν τοιαύτην οὔσαν,
 ῥήματα βραχέα ἀξιομνημόνευτα ἐκάστω εἰρημένα·
 B οὗτοι καὶ κοινῇ συνελθόντες ἀπαρχὴν τῆς σοφίας ἀ-
 νέθεσαν τῷ Ἀπόλλωνι εἰς τὸν νεῶν τὸν ἐν Δελφοῖς,
 γράφαντες ταῦτα ἃ δὴ πάντες ὑμνοῦσιν, Γνώθι
 σαυτὸν καὶ Μηδὲν ἄγαν. τοῦ δὴ ἔνεκα ταῦτα λέγω;
 ὅτι οὗτος ὁ τρόπος ἦν τῶν παλαιῶν τῆς φιλοσοφίας,
 βραχυλογία τις Λακωνική· καὶ δὴ καὶ τοῦ Πιττακοῦ
 ἰδίᾳ περιεφέρετο τοῦτο τὸ ῥῆμα ἐγκωμιάζομενον ὑ-
 C πὸ τῶν σοφῶν, τὸ Χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι. ὁ οὖν
 Σιμωνίδης, ἄτε φιλότιμος ὢν ἐπὶ σοφία, ἔγνω ὅτι εἰ
 καθέλοι τοῦτο τὸ ῥῆμα ὥσπερ εὐδοκιμοῦντα ἀθλη-

κριβῶς πως να μιμείται κανεῖς τους Λάκωνες πολὺ πε-
 ρισσότερο σημαίνει ὅτι φιλοσοφεῖ παρά πως ἐπιδίδεται
 στη γυμναστική, γιατί γνωρίζουν ὅτι τέτοια λόγια,
 μόνο ὁ τέλεια μορφωμένος ἀνθρώπος μπορεῖ να τα
 πεῖ. Ανάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος καὶ
 ὁ Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος καὶ ὁ Βίας ὁ Πριηνεὺς καὶ
 ὁ δικὸς μας ὁ Σόλων καὶ ὁ Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος καὶ
 ὁ Μύσων ὁ Χηνεὺς καὶ ἔβδομος, μέσα σ' αὐτούς, ανα-
 φερόταν ὁ Λακεδαιμόνιος Χίλων.⁸⁴ Ὅλοι αὐτοὶ ἦταν
 ζηλωτές καὶ ἐραστές καὶ μαθητές τῆς παιδείας τῶν
 Λακεδαιμονίων· ἄλλωστε, μπορεῖ κανεῖς να καταλάβ-
 βει ὅτι τέτοια ἦταν ἡ σοφία τους ἀπὸ τα σύντομα καὶ
 ἀξιομνημόνευτα ἀποφθέγματα που διατύπωσε καθέ-
 νας· συγκεντρώθηκαν μάλιστα ὅλοι καὶ ἀφιέρωσαν
 τους πρώτους καρπούς τῆς σοφίας τους στὸν Ἀπόλλω-
 να, στὸ ναὸ του που βρίσκεται στους Δελφοὺς, γράφο-
 ντας ἐκεῖνα που ὅλοι ὑμνοῦν: «Γνώρισε τὸν εαυτὸ
 σου» καὶ «Τίποτα υπερβολικό». Για ποιο λόγο, τώρα,
 τα λέω αὐτά; Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ὁ τρόπος τῶν πα-
 λαιῶν τῆς φιλοσοφίας,⁸⁵ μια κάποια λακωνική· βραχυ-
 λογία· ἰδιαίτερα, μάλιστα, κυκλοφοροῦσε τούτη ἡ
 φράση τοῦ Πιττακοῦ που ἐγκωμιάζουν οἱ σοφοί, τὸ
 «δύσκολο κανεῖς να' ναι καλός». Ὁ Σιμωνίδης, λοι-
 πόν, ἐπειδὴ εἶχε τὴ φιλοδοξία τῆς σοφίας, κατάλαβε ὅ-
 τι, ἀν μπορούσε να καταρρίψει αὐτὸ τὸ ἀπόφθεγμα,

τὴν καὶ περιγένοιτο αὐτοῦ, αὐτὸς εὐδοκίμησει ἐν τοῖς τότε ἀνθρώποις. εἰς τοῦτο οὖν τὸ ῥῆμα καὶ τούτου ἕνεκα τούτῳ ἐπιβουλεύων κολουῶσαι αὐτὸ ἅπαν τὸ ἄσμα πεποίηκεν, ὡς μοι φαίνεται.

Ἐπισκεψώμεθα δὴ αὐτὸ κοινῇ ἅπαντες, εἰ ἄρα ἐγὼ ἀληθῆ λέγω. εὐθύς γὰρ τὸ πρῶτον τοῦ ἄσματος μα-
 D νικὸν ἂν φανείη, εἰ βουλόμενος λέγειν ὅτι ἀνδρα ἀγαθὸν γενέσθαι χαλεπὸν, ἔπειτα ἐνέβαλε τὸ «μέν». τοῦτο γὰρ οὐδὲ πρὸς ἓνα λόγον φαίνεται ἐμβεβλή-
 σθαι, ἐὰν μὴ τις ὑπολάβῃ πρὸς τὸ τοῦ Πιττακοῦ ῥῆ-
 μα ὡσπερ ἐρίζοντα λέγειν τὸν Σιμωνίδην· λέγοντος τοῦ Πιττακοῦ ὅτι «χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι», ἀμ-
 φισβητοῦντα εἰπεῖν ὅτι· Οὐκ, ἀλλὰ «γενέσθαι μὲν χαλεπὸν» ἀνδρα ἀγαθὸν ἐστίν, ὦ Πιττακέ, ὡς ἀλη-
 θῶς- οὐκ ἀληθεία ἀγαθόν, οὐκ ἐπὶ τούτῳ λέγει τὴν
 E ἀλήθειαν, ὡς ἄρα ὄντων τινῶν τῶν μὲν ὡς ἀληθῶς ἀγαθῶν, τῶν δὲ ἀγαθῶν μὲν, οὐ μέντοι ἀληθῶς- εὐ-
 ηθες γὰρ τοῦτό γε φανείη ἂν καὶ οὐ Σιμωνίδου - ἀλλ' ὑπερβατὸν δεῖ θεῖναι ἐν τῷ ἄσματι τὸ ἀλαθέως, οὕτωςί πως ὑπειπόντα τὸ τοῦ Πιττακοῦ, ὡσπερ ἂν

σαν κάποιος πετυχημένος ἀθλητής, καὶ νὰ το ξεπεράσει, θὰ γινόταν ὁ ἴδιος διάσημος ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους τῆς εποχῆς του. Καθὼς μοι φαίνεται, λοιπόν, γιὰ τούτο τὸ ἀπόφθεγμα καὶ γιὰ τὸ λόγο που εἶπα, ἐπειδὴ σχεδίαζε νὰ το ἀκρωτηριάσει, συνέθεσε ὁλόκληρο τὸ ἄσμα. Ἀς το ἐξετάσουμε λοιπόν τώρα ὅλοι μαζί, γιὰ νὰ δούμε ἀν λέω τὴν ἀλήθεια.

Γιατί, ἀμέσως, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄσματος μπορεῖ νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση παραφροσύνης, ἀν, ἐνῶ θέλει νὰ πει πὼς εἶναι δύσκολο νὰ γίνῃ ἓνας ἀνθρώπος καλός, παρεμβάλλει ὕστερα τὸ «μέν». Αὐτό, πράγματι, δε φαίνεται νὰ παρεμβάλλεται γιὰ κανένα λόγο, ἀν κανεὶς δε θεωρήσει ὅτι ὁ Σιμωνίδης μιλάει γιὰ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Πιττακοῦ σα νὰ φιλονικεῖ· κι ἐνῶ ὁ Πιττακός λέει πὼς «εἶναι δύσκολο νὰ εἶναι κάποιος καλός», ὁ Σιμωνίδης τὸ ἀμφισβητεῖ καὶ λέει: Ὅχι, «δύσκολο» στ' ἀλήθεια, Πιττακέ, «εἶναι νὰ γίνῃ» κανεὶς καλός ἀνθρώπος - ὄχι ὅμως στ' ἀλήθεια καλός· δε νὰ ἀναφέρει στο «ἀγαθός» τὴν ἀλήθεια, σα νὰ υπήρχαν ἀνθρώποι, ἀλλοὶ ἀληθινὰ καλοὶ, ἐνῶ ἄλλοι καλοὶ, ἀλλὰ ὄχι ἀληθινὰ· γιὰ αὐτὸ θὰ φαινόταν ἀνόητο καὶ ὄχι ἀξιο τοῦ Σιμωνίδου. Πρέπει, λοιπόν, νὰ υποθέσουμε πὼς, μέσα στο ἄσμα τὸ «ἀλαθέως» εἶναι σχῆμα ὑπερβατό,⁸⁶ σαν, κάπως ἔτσι, ὁ Σιμωνίδης ν' ἀπαντοῦσε στο ἀπόφθεγμα τοῦ Πιττακοῦ· ὅπως, ἀν υποθέταμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ

εἰ θεῖμεν αὐτὸν λέγοντα τὸν Πιτταχὸν καὶ Σιμωνίδην ἀποκρινόμενον εἰπόντα· ὦ ἄνθρωποι, χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι, τὸν δὲ ἀποκρινόμενον ὅτι· ὦ Πιτ-
 344 ταχέ, οὐκ ἀληθῆ λέγεις· οὐ γὰρ εἶναι ἀλλὰ γενέσθαι
 μὲν ἐστὶν ἄνδρα «ἀγαθὸν χερσί τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ
 τετράγωνον, ἄνευ φόγου τετυγμένον, χαλεπὸν ἀλα-
 θέως». οὕτω φαίνεται [τὸ] πρὸς λόγον τὸ «μὲν»
 ἐμβεβλημένον καὶ τὸ «ἀλαθέως» ὀρθῶς ἐπ' ἐσχάτω
 κείμενον· καὶ τὰ ἐπιόντα πάντα τούτῳ μαρτυρεῖ, ὅτι
 οὕτως εἴρηται. πολλὰ μὲν γὰρ ἔστι καὶ περὶ ἐκάστου
 B τῶν ἐν τῷ ἄσματι εἰρημένων ἀποδειῖξαι ὡς εὖ πε-
 ποιῆται· πάνυ γὰρ χαριέντως καὶ μεμελημένως ἔ-
 χει· ἀλλὰ μακρὸν ἂν εἴη αὐτὸ οὕτω διελθεῖν· ἀλλὰ
 τὸν τύπον αὐτοῦ τὸν ὅλον διεξέλθωμεν καὶ τὴν βού-
 λησιν, ὅτι παντὸς μᾶλλον ἔλεγχός ἐστιν τοῦ Πιττα-
 κείου ῥήματος διὰ παντὸς τοῦ ἄσματος.

Λέγει γὰρ μετὰ τοῦτο ὀλίγα διελθὼν, ὡς ἂν εἰ λέ-
 γοι λόγον, ὅτι γενέσθαι μὲν ἄνδρα ἀγαθὸν χαλεπὸν
 ἀλαθέως, οἷόν τε μέντοι ἐπὶ γε χρόνον τινά· γενό-
 μενον δὲ διαμένειν ἐν ταύτῃ τῇ ἔξει καὶ εἶναι ἄνδρα
 C ἀγαθόν, ὡς σὺ λέγεις, ὦ Πιτταχέ, ἀδύνατον καὶ οὐκ
 ἀνθρώπειον, ἀλλὰ θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοι τὸ γέ-

Πιτταχός μιλεῖ, καὶ ὁ Σιμωνίδης ἀποκρίνεται· κι ἐκεῖ
 που λέει ὁ Πιτταχός· «ἄνθρωποι, δύσκολο νὰ ἔναι κα-
 νεῖς καλός», ὁ ἄλλος νὰ ἀποκρίνεται· Πιτταχέ, δε μι-
 λὰς σωστά· ἀφοῦ, ὄχι νὰ εἶναι, ἀλλὰ «νὰ γίνεῖ ἀνθρω-
 πος καλός, με χέρια καὶ με πόδια καὶ μυαλό τετράγω-
 νο, δίχως ψεγάδι καμωμένος, εἶναι στ' ἀλήθεια δύσκο-
 λο». Ἔτσι, φαίνεται πως εὐλόγα παρεμβάλλεται τὸ
 «μὲν», καὶ τὸ «στ' ἀλήθεια» μπαίνει σωστά στο τέλος·
 κι ὅλα ὅσα ἀκολουθοῦν μαρτυροῦν, γιὰ τὸ συγκεκριμέ-
 νο, πως ἔτσι ἔχει λεχθεῖ. Ἐχομε, πράγματι, πολλές
 ἀποδείξεις καὶ γιὰ καθετὶ που λέγεται μέσα στο ἄσμα,
 πως ἔχει συντεθεῖ ὁμορφα· γιὰτὶ εἶναι πολὺ ευχάριστο
 καὶ ἐξαιρετικὰ φροντισμένο. Θα ἀργούσαμε πολὺ, ὁ-
 μως, γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσουμε ἔτσι· παρόλα αὐτά, ἀς ἐξε-
 τάσουμε τὸ χαρακτήρα τοῦ στο σύνολο καὶ τὸ σκοπό
 τοῦ, που εἶναι, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, νὰ ἐλέγξει
 τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Πιτταχοῦ μέσα σε ολόκληρο τὸ ἄ-
 σμα.

Γιὰτὶ, μετὰ ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ ἀναφέρει μερικά, ὁ Σι-
 μονίδης λέει, σα νὰ μιλούσε σε πεζὸ λόγο: νὰ γίνεῖ ἓ-
 νας ἀνθρώπος καλός εἶναι στ' ἀλήθεια δύσκολο, ἀλλὰ
 εἶναι δυνατὸ γιὰ κάποιον χρόνο· ἀν ὁμως γίνεῖ, νὰ πα-
 ραμένει σε αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ διαρκῶς νὰ εἶναι
 καλός ἀνθρώπος, ὅπως λες ἐσύ, Πιτταχέ, εἶναι ἀδύνα-
 το καὶ δὲν εἶναι ἀνθρώπινο, ἀλλὰ «μόνο ἓνας θεός

ρας,

ἄνδρα δ' οὐκ ἔστι μὴ οὐ κακὸν ἔμμεναι,

ὄν [ἄν] ἀμήχανος συμφορά καθέλη.

τίνα οὖν ἀμήχανος συμφορά καθαιρεῖ ἐν πλοίου ἀρχῇ; δῆλον ὅτι οὐ τὸν ἰδιώτην· ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης αἰεὶ καθήρηται. ὥσπερ οὖν οὐ τὸν κείμενόν τις ἂν καταβάλοι, ἀλλὰ τὸν μὲν ἐστῶτά ποτε καταβάλοι ἂν τις
 D ὥστε κείμενον ποιῆσαι, τὸν δὲ κείμενον οὐ, οὕτω καὶ τὸν εὐμήχανον ὄντα ποτὲ ἀμήχανος ἂν συμφορά καθέλοι, τὸν δὲ αἰεὶ ἀμήχανον ὄντα οὐ· καὶ τὸν κυβερνήτην μέγας χειμῶν ἐπιπεσῶν ἀμήχανον ἂν ποιήσειεν, καὶ γεωργὸν χαλεπῇ ὥρα ἐπελθοῦσα ἀμήχανον ἂν θείη, καὶ ἰατρὸν ταῦτά ταῦτα. τῷ μὲν γὰρ ἐσθλῷ ἐγχωρεῖ κακῷ γενέσθαι, ὥσπερ καὶ παρ' ἄλλου ποιητοῦ μαρτυρεῖται τοῦ εἰπόντος-

αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς τοτὲ μὲν κακός, ἄλλοτε

δ' ἐσθλός·

τῷ δὲ κακῷ οὐκ ἐγχωρεῖ γενέσθαι, ἀλλ' αἰεὶ εἶναι ἀνάγκη. ὥστε τὸν μὲν εὐμήχανον καὶ σοφὸν καὶ ἀγαθὸν ἐπειδὰν ἀμήχανος συμφορά καθέλη, «οὐκ ἔστι μὴ οὐ κακὸν ἔμμεναι»· σὺ δὲ φῆς, ὦ Πιττακέ, «χα-

μπορεῖ να ἔχει αὐτὸ το προνόμιο»

Ο ἄνθρωπος δεν μπορεῖ να μην εἶναι κακός,

ὅταν ἀξεπέραστη συμφορά τον καταβάλει.

Ποιον, λοιπόν, που ἔχει την κυβέρνηση του πλοίου, καταβάλλει ἀξεπέραστη συμφορά; Ὅχι προφανῶς τον ἀδαή· αφοῦ, πάντα, ο ἀδαῆς εἶναι ταπεινωμένος· ὅπως, λοιπόν, δεν μπορεῖ κανεὶς να ρίξει εκείνον που βρίσκεται κάτω, ἀλλὰ μπορεῖ κάποτε να ρίξει εκείνον που στέκεται ὀρθίος, ὥστε να τον ξαπλώσει κάτω, ἐνῶ δεν μπορεῖ εκείνον που ἤδη βρίσκεται ἐκεῖ, ἔτσι κι ἐκείνον που εἶναι ἐπινοητικός μπορεῖ κάποτε να τον καταβάλει ἀξεπέραστη συμφορά, ἐνῶ ἐκείνον που διαρκῶς εἶναι ἀνίκανος ὄχι· ἔτσι καὶ τον κυβερνήτη, ὅταν τον βρει μεγάλη τρικυμία, μπορεῖ να τον καταστήσει ἀνίκανο, καὶ το γεωργό, ὅταν ἐλθεῖ δύσκολη ἐποχή, μπορεῖ να τον ἀφήσει ἀμήχανο, καὶ για το γιατρό ισχύουν τα ἴδια. Ο γενναῖος, πράγματι, μπορεῖ να γίνει δειλός, ὅπως μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλον ποιητή, που εἶπε:

Πάντως, ο γενναῖος ἄνθρωπος, ἄλλοτε εἶναι δειλός

κι ἄλλοτε πάλι ρωμαλέος·

ἐνῶ ο δειλός δεν μπορεῖ να γίνει δειλός, ἀλλὰ ἀναγκαστικά εἶναι πάντα· ὥστε ο ἐπινοητικός καὶ ικανός καὶ καλός, ὅταν τον καταβάλει ἀξεπέραστη συμφορά, δεν μπορεῖ να μην εἶναι κακός· ἐνῶ ἐσύ τώρα, Πιττακέ, ι-

λεπόν ἐσθλὸν ἔμμεναι»· τὸ δ' ἐστὶ γενέσθαι μὲν χα-
λεπόν, δυνατόν δέ, ἐσθλόν, ἔμμεναι δὲ ἀδύνατον·

πράξας μὲν γὰρ εὖ πᾶς ἀνὴρ ἀγαθός,
καχὸς δ' εἰ κακῶς.

345 τίς οὖν εἰς γράμματα ἀγαθὴ πράξις ἐστίν, καὶ τίς
ἀνδρα ἀγαθὸν ποιεῖ εἰς γράμματα; δῆλον ὅτι ἡ τού-
των μάθησις. τίς δὲ εὐπραγία ἀγαθὸν ἰατρὸν ποιεῖ;
δῆλον ὅτι ἡ τῶν καμνόντων τῆς θεραπείας μάθησις.
«καχὸς δὲ κακῶς»· τίς οὖν ἂν καχὸς ἰατρὸς γένοιτο;
δῆλον ὅτι ᾧ πρῶτον μὲν ὑπάρχει ἰατρῶ εἶναι, ἔπει-
τα ἀγαθῶ ἰατρῶ- οὗτος γὰρ ἂν καὶ καχὸς γένοιτο-
ἡμεῖς δὲ οἱ ἰατρικῆς ἰδιῶται οὐκ ἂν ποτε γενοίμεθα
κακῶς πράξαντες οὔτε ἰατροὶ οὔτε τέκτονες οὔτε
B ἄλλο οὐδὲν τῶν τοιούτων· ὅστις δὲ μὴ ἰατρὸς ἂν γέ-
νοιτο κακῶς πράξας, δῆλον ὅτι οὐδὲ καχὸς ἰατρὸς.
οὕτω καὶ ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ γένοιτ' ἂν ποτε καὶ κα-
χὸς ἢ ὑπὸ χρόνου ἢ ὑπὸ πόνου ἢ ὑπὸ νόσου ἢ ὑπὸ
ἄλλου τινὸς περιπτώματος- αὕτη γὰρ μόνη ἐστὶ
κακὴ πράξις, ἐπιστήμης στερηθῆναι- ὁ δὲ καχὸς ἀ-

σχυρίζεσαι πως εἶναι δύσκολο νὰ εἶναι κανεὶς καλὸς·
αὐτὸ σημαίνει, πάντως, ὅτι νὰ γίνῃ κανεὶς καλὸς εἶναι
δύσκολο ἀλλὰ δυνατό, νὰ εἶναι ὁμῶς διαρκῶς εἶναι ἀ-
δύνατο·

αν πετύχει, κάθε ἄνθρωπος εἶναι καλός,
ενώ καχὸς αν αποτύχει.

Ποια, λοιπόν, εἶναι καλὴ πράξη γιὰ τα γράμματα καὶ
ποια κάνει τον ἄνθρωπο καλὸ στα γράμματα; Προ-
φανῶς ἡ ἀπόκτηση τῆς γνώσης τους. Καὶ ποια πετυ-
χημένη πράξη κάνει το γιὰτρό καλὸ; Το νὰ μάθει,
προφανῶς, τῆς θεραπείας τῶν αρρώστων. Ἐνῶ «καχὸς
αν αποτύχει»· ποιος, λοιπόν, θα μπορούσε νὰ γίνῃ
καχὸς γιὰτρός; Προφανῶς, ἐκεῖνος που, πρῶτα, συμ-
βαίνει νὰ εἶναι γιὰτρός κι ἔπειτα καλὸς γιὰτρός· γιὰ-
τί αὐτὸς θα μπορούσε νὰ γίνῃ καὶ καχὸς· εμεῖς, ὁμῶς,
οἱ ἀδαιεῖς στὴν ἰατρικὴ, δε θα μπορούσαμε ποτέ νὰ γί-
νουμε, αν εἴχαμε αποτύχει, οὔτε γιὰτροὶ οὔτε ἀρχιτέ-
κτονες οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο· κι ὅποιος αποτύ-
χει καὶ δε νὰ μπορέσει νὰ γίνῃ γιὰτρός, εἶναι προφανές
ὅτι οὔτε καχὸς γιὰτρός μπορεῖ νὰ γίνῃ. Ἐτσι κι ὁ κα-
λὸς ἄνθρωπος, θα μπορούσε κάποτε νὰ γίνῃ καὶ κα-
χὸς, εἴτε με το χρόνο εἴτε ἀπὸ τον κόπο εἴτε ἀπὸ αρ-
ρώστια εἴτε ἀπὸ κάποια ἄλλη περίσταση -γιὰτί μόνο
αὕτη εἶναι κακὴ πράξη, νὰ στερηθεῖ κανεὶς τῆς γνώ-
ση.⁸⁷ Ὁ καχὸς ἄνθρωπος, ὁμῶς, δε θα μπορούσε νὰ γί-

νήρ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καχός- ἔστιν γὰρ αἰεί- ἀλλ' εἰ μέλλει καχός γενέσθαι, δεῖ αὐτὸν πρότερον ἀγαθὸν γενέσθαι. ὥστε καὶ τοῦτο τοῦ ἄσματος πρὸς τοῦτο τείνει, ὅτι εἶναι μὲν ἄνδρα ἀγαθὸν οὐχ οἶόν τε, διατελοῦντα ἀγαθόν, γενέσθαι δὲ ἀγαθὸν οἶόν τε, καὶ καχόν γε τὸν αὐτὸν τοῦτον· ἐπὶ πλεῖστον δὲ καὶ ἄριστοί εἰσιν οὓς ἄν οἱ θεοὶ φιλῶσιν.

Ταῦτά τε οὖν πάντα πρὸς τὸν Πιττακὸν εἴρηται, καὶ τὰ ἐπιόντα γε τοῦ ἄσματος ἔτι μᾶλλον δηλοῖ φησὶ γάρ·

τοῦνεκεν οὐ ποτ' ἐγὼ τὸ μὴ γενέσθαι δυνατὸν
διζήμενος κενεᾶν ἐς ἄπρακτον ἐλπίδα μοῖραν
αἰῶνος βαλέω,
πανάμωμον ἄνθρωπον, εὐρυεδοῦς ὅσοι καρπὸν
αἰνύμεθα χθονός·

D ἐπὶ θ' ὑμῖν εὐρῶν ἀπαγγελέω,
φησὶν· οὕτω σφόδρα καὶ δι' ὅλου τοῦ ἄσματος ἐπεξέρχεται τῷ τοῦ Πιττακοῦ ῥήματι·

πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ φιλέω
ἐκῶν ὅστις ἔρδη
μηδὲν αἰσχρόν· ἀνάγκη δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται·

καὶ τοῦτ' ἐστὶ πρὸς τὸ αὐτὸ τοῦτο εἰρημένον. οὐ γὰρ οὕτως ἀπαίδευτος ἦν Σιμωνίδης, ὥστε τούτους φά-

νει κάποτε καχός· γιατί είναι πάντα· αλλά, αν πρόκειται να γίνει καχός, πρέπει πρώτα να γίνει καλός. Ὄστε κι αυτό το μέρος του ποιήματος τείνει σε τούτο το συμπέρασμα, πως δεν μπορεί να είναι κάποιος ἄνθρωπος καλός και να παραμένει καλός, ὁμως μπορεί, ο ἴδιος, να γίνει και καλός και καχός· «πολὺν καιρό ὁμως καλοί, κι ἄριστοι μάλιστα, είναι εκείνοι που αγαπούν οι θεοί».

Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ εἰπώθησαν για τον Πιττακό, κι ὅσα ακολουθοῦν στο ποίημα το φανερώνουν ἀκόμη περισσότερο. Γιατί λέει ο Σιμωνίδης:

Γι' αὐτό κι ἐγὼ ποτέ δε θα ζητήσω
κεῖνο που για να γίνει δυνατό δεν εἶναι,
και στην κενή κι ἀνώφελη ἐλπίδα
τον κλήρο της ζωῆς δε θα τον ρίξω,
να βρω πανάμωμο τον ἄνθρωπο, σ' ἐμάς ἀνάμεσα,
που της πλατιάς γῆς τρώμε τον καρπὸ
κι ἄμα τον βρω, να σας τον ἀναγγεῖλω

Ἔτσι λέει· τόσο πολὺ, και σ' ολόκληρο το ἄσμα, συζητεῖ το ἀπόφθεγμα του Πιττακού·

Ὅλους τους ἐπαινῶ και τους ἀγαπῶ
ἐκούσια ὅποιος καχὸ δεν κάνει κανένα·
την ἀνάγκη οὔτε θεοὶ τη μάχονται·

κι αὐτό το λέει για το ἴδιο ἀκριβῶς θέμα. Γιατί δεν ἦταν τόσο ἀπαίδευτος ο Σιμωνίδης, ὥστε να πει πως

ναι ἐπαινεῖν, ὅς ἂν ἐκὼν μηδὲν κακὸν ποιῇ, ὡς ὄν-
 των τινῶν οἱ ἐκόντες κακὰ ποιοῦσιν. ἐγὼ γὰρ σχε-
 δὸν τι οἶμαι τοῦτο, ὅτι οὐδεὶς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν ἡ-
 E γεῖται οὐδένα ἀνθρώπων ἐκόντα ἐξαμαρτάνειν οὐδὲ
 αἰσχρὰ τε καὶ κακὰ ἐκόντα ἐργάζεσθαι, ἀλλ' εὖ ἴσα-
 σιν ὅτι πάντες οἱ τὰ αἰσχρὰ καὶ τὰ κακὰ ποιοῦντες
 ἄκοντες ποιοῦσιν· καὶ δὴ καὶ ὁ Σιμωνίδης οὐχ ὅς ἂν
 μὴ κακὰ ποιῇ ἐκὼν, τούτων φησὶν ἐπαινέτης εἶναι,
 ἀλλὰ περὶ ἑαυτοῦ λέγει τοῦτο τὸ «ἐκὼν». ἤγειτο
 γὰρ ἄνδρα καλὸν ἀγαθὸν πολλάκις αὐτὸν ἐπαναγ-
 346 κάζειν φίλον τινὶ γίγνεσθαι καὶ ἐπαινέτην [φιλεῖν καὶ
 ἐπαινεῖν], οἷον ἀνδρὶ πολλάκις συμβῆναι μητέρα ἢ
 πατέρα ἀλλόκοτον ἢ πατρίδα ἢ ἄλλο τι τῶν τοιού-
 των. τοὺς μὲν οὖν πονηροὺς, ὅταν τοιοῦτόν τι αὐτοῖς
 συμβῆ, ὥσπερ ἀσμένους ὄρᾶν καὶ φέγοντας ἐπιδει-
 κνύναι καὶ κατηγορεῖν τὴν πονηρίαν τῶν γονέων ἢ
 πατρίδος, ἵνα αὐτοῖς ἀμελοῦσιν αὐτῶν μὴ ἐγκαλῶ-
 σιν οἱ ἄνθρωποι μηδ' ὄνειδίζωσιν ὅτι ἀμελοῦσιν,
 ὥστε ἔτι μᾶλλον φέγειν τε αὐτοὺς καὶ ἔχθρας ἐκου-
 B σίους πρὸς ταῖς ἀναγκαίαις προστίθεσθαι· τοὺς δ'
 ἀγαθοὺς ἐπικρύπτεσθαι τε καὶ ἐπαινεῖν ἀναγκάζε-

απ' ὅλους ἐκείνον ἐπαινεῖ, που με τη θέλησή του δεν
 κάνει κανένα κακό, λες και υπάρχουν κάποιοι που με
 τη θέλησή τους κάνουν ἀσχημα πράγματα. Ἐγώ, στ'
 ἀλήθεια, θεωρῶ ὅτι κανεὶς ἀπὸ τους σοφοὺς ἀνδρες δεν
 πιστεύει πως κάποιος ἄνθρωπος σφάλει με τη θέλησή
 του, οὔτε πως με τη θέλησή του, κάνει ἀσχημες και κα-
 κές πράξεις, ἀλλὰ, ὅλοι γνωρίζουν καλά ὅτι ἐκεῖνοι
 που κάνουν τα ἀσχημα και τα κακὰ, τα κάνουν χωρὶς
 τη θέλησή τους· γι' αὐτό κι ὁ Σιμωνίδης δε λέει πως ἐ-
 παινεῖ ἐκείνον που δεν κάνει ἀσχημα πράγματα με τη
 θέλησή του, ἀλλὰ αὐτό το «εκούσια» το λέει για τον ε-
 αὐτό του. Γιατί πίστευε ὅτι, πολλές φορές, ὁ καλὸς και
 ἐντιμὸς ἄνθρωπος ἐξαναγκάζει τον εαυτό του να αγα-
 πῆσει κάποιον και να τον ἐπαινέσει· ὅπως, για παρά-
 δειγμα, τυχαίνει πολλές φορές κάποιος να ἔχει μητέρα
 ἢ πατέρα ἢ πατρίδα ἀλλόκοτη ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο.
 Οἱ κακοὶ λοιπόν, ὅταν τους τύχει κάτι τέτοιο, το βλέ-
 πουν σα να χαίρονται και, φέγοντας, προβάλλουν και
 κατηγοροῦν τὴν κακία των γονέων ἢ τῆς πατρίδας, ὡ-
 στε, ὅταν τους παραμελοῦν, να μην τους κατηγοροῦν
 οἱ ἄνθρωποι, οὔτε να τους ἐπιτιμούν ἐπειδὴ τους πα-
 ραμελοῦν· με ἀποτέλεσμα, ἀκόμη περισσότερο να τους
 φέγουν και να προσθέτουν, κοντὰ στις ἀναπόφευκτες,
 ἐχθρες ἐκούσιες· οἱ καλοὶ, ἀντίθετα, ἀναγκάζονται να
 μεταμφιέζονται και να ἐπαινοῦν, κι αν κάπως ὀργι-

σθαι, καὶ ἂν τι ὀργισθῶσιν τοῖς γονεῦσιν ἢ πατρίδι ἀδίκηθέντες, αὐτοὺς ἑαυτοὺς παραμυθεῖσθαι καὶ δι-
αλλάττεσθαι προσαναγκάζοντας ἑαυτοὺς φιλεῖν
τοὺς ἑαυτῶν καὶ ἐπαινεῖν. πολλάκις δὲ οἶμαι καὶ Σι-
μωνίδης ἠγήσατο καὶ αὐτὸς ἢ τύραννον ἢ ἄλλον τι-
νὰ τῶν τοιούτων ἐπαινέσαι καὶ ἐγκωμιάσαι οὐχ ἔ-
C κών, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος. ταῦτα δὴ καὶ τῷ Πιπτα-
κῷ λέγει ὅτι Ἐγώ, ὦ Πιπτακέ, οὐ διὰ ταῦτά σε φέ-
γω, ὅτι εἰμὶ φιλόσοφος, ἐπεὶ

ἔμοιγ' ἔξαρχεῖ ὅς ἂν μὴ κακὸς ἦ
μηδ' ἄγαν ἀπάλαμνος, εἰδώς τ' ὄνησίπολιν δίκαν
ὕγιης ἀνὴρ·

οὐ μιν ἐγὼ μωμήσομαι·
οὐ γάρ εἰμι φιλόμωμος·

τῶν γὰρ ἠλιθίων ἀπείρων γενέθλα,
ὥστ' εἴ τις χαίρει φέγων, ἐμπλησθεῖη ἂν ἐκείνους
μεμφόμενος.

πάντα τοι καλά, τοῖσί τ' αἰσχρὰ μὴ μέμεικται.
οὐ τοῦτο λέγει, ὥσπερ ἂν εἰ ἔλεγε πάντα τοι λευκά,
D οἷς μέλανα μὴ μέμεικται- γελοῖον γὰρ ἂν εἴη πολ-
λαχῆ- ἀλλ' ὅτι αὐτὸς καὶ τὰ μέσα ἀποδέχεται ὥστε

σθούν με τους γονεῖς τους ἢ την πατρίδα, ἐπειδὴ τους ἀδίκησαν, παρηγοροῦνται μόνοι τους, και, αναγκάζο-
ντας τον εαυτό τους να συμφιλιωθεί, αγαπούν τους δι-
κούς τους και τους επαινούν.

Πολλές φορές νομίζω, μάλιστα, κι ο ίδιος ο Σιμωνί-
δης θεώρησε σωστό να επαινέσει και να εγκωμιάσει εί-
τε τύραννο είτε κάποιον άλλον από αυτούς, όχι με τη
θέλησή του, αλλά από ανάγκη. Για τούτο, μάλιστα,
λέει στον Πιπτακό: «Εγώ, Πιπτακέ, δε σε φέγω γι' αυ-
τά ἐπειδὴ μ' ἀρέσει να κατηγορώ, γιατί:

Αρκεί, τουλάχιστο σ' ἐμένα, κακὸς
να μην εἶναι κανεὶς,
μητέ θρασὺς πολὺ, ἀνθρώπος υγιῆς,
να ξέρει πως το δίκιο την πατρίδα ωφελεῖ·
τούτον ἐγὼ δε θα τον φέξω·
γιατί φιλοκατήγορος δεν εἶμαι·
των ἠλιθίων, στ' ἀλήθεια, ἀπειρη ἡ ράτσα·

ὥστε, αν κάποιος χαίρεται να φέγει, να μπορεί να χορ-
τάσει κατηγορώντας ἐκείνους·

Ὅλα στ' ἀλήθεια εἶναι ὁμορφα,
σε ὅσα δεν αναμιγνύονται τα ἀσχημα.

Και τούτο δεν το λέει σα να ἔλεγε πως ὅλα εἶναι λευ-
κά, σε ὅσα δεν ἔχουν αναμιχθεῖ τα μελανὰ -γιατί αυ-
τό θα ἔταν γελοῖο σε πολλὰ- ἐννοεῖ, ὁμως, ὅτι αὐτὸς ἀ-
ποδέχεται και τις μέσες καταστάσεις, ὥστε να μην τις

μὴ φέγειν. καὶ οὐ ζητῶ, ἔφη, «πανάμωμον ἄνθρωπον, εὐρυεδοῦς ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα χθονός, ἔπειθ' ὑμῖν εὐρῶν ἀπαγγελέω»· ὥστε τούτου γ' ἕνεκα οὐδένα ἐπαινέσομαι, ἀλλὰ μοι ἐξαρχεῖ ἂν ἢ μέσος καὶ μηδὲν κακὸν ποιῆ, ὡς ἐγὼ πάντας «φιλέω καὶ ἐπαίνημι»- καὶ τῇ φωνῇ ἐνταῦθα κέχρηται τῇ τῶν Μυτιληναίων, ὡς πρὸς Πιττακὸν λέγων τὸ «πάντας δὲ ἐπαίνημι καὶ φιλέω ἐκῶν»- ἐνταῦθα δεῖ ἐν τῷ «ἐκῶν» διαλαβεῖν λέγοντα- «ὅστις ἔρδη μηδὲν αἰσχρόν», ἄκων δ' ἔστιν οὐς ἐγὼ ἐπαινῶ καὶ φιλῶ. σὲ οὖν, καὶ εἰ μέσως ἔλεγες ἐπιεικῆ καὶ ἀληθῆ, ὦ Πιττακέ, οὐκ ἂν ποτε ἔφεγον· νῦν δὲ σφόδρα γὰρ καὶ περὶ τῶν μεγίστων ψευδόμενος δοκεῖς ἀληθῆ λέγε·,·, διὰ ταῦτά σε ἐγὼ φέγω. ταῦτά μοι δοκεῖ, ὦ Πρόδικε καὶ Πρωταγόρα, ἣν δ' ἐγὼ, Σιμωνίδης διανοούμενος πεποιηκέναι τοῦτο τὸ ἄσμα.

Καὶ ὁ Ἰππίας, Εὐ μὲν μοι δοκεῖς, ἔφη, ὦ Σώκратες, καὶ σὺ περὶ τοῦ ἄσματος διεληλυθέναι· ἔστιν μέντοι, ἔφη, καὶ ἐμοὶ λόγος περὶ αὐτοῦ εὐ ἔχων, ὃν ὑμῖν ἐπιδείξω, ἂν βούλησθε. Καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, Ναί, ἔφη, ὦ Ἰππία, εἰσαυθίς γε· νῦν δὲ δίκαιόν ἐστιν ἂ ὠμολογησάτην πρὸς ἀλλήλω Πρωταγόρας καὶ Σω-

φέγει. Καὶ «δε ζητῶ, εἶπε, να βρω πανάμωμο τον άνθρωπο, σ' εμάς ανάμεσα, που της πλατιάς γης τρώμε τον καρπό, κι ἄμα τον βρω να σας τον αναγγεῖλω»· για τούτο, επομένως, κανέναν δε θα επαινέσω, μα μου αρκεί αν είναι μέσος ἄνθρωπος και δεν κάνει κακό κανένα, γιατί εγὼ «ὄλους τους αγαπῶ και τους επαινῶ» -κι εδῶ ἔχει χρησιμοποιήσει τη διάλεκτο των Μυτιληναίων, καθὼς απευθύνεται στον Πιττακό, και λέει το «ὄλους τους επαινῶ και τους αγαπῶ εκούσια» -εδῶ, στο «εκούσια», πρέπει να σταματήσουμε και να πούμε- «ὅποιος δεν κάνει τίποτε κακό», υπάρχουν όμως και ἄνθρωποι που επαινῶ και αγαπῶ χωρίς τη θέλησή μου. Εσένα λοιπόν, Πιττακέ, ακόμα κι αν κάπως κατ'άφερνες να πεις σωστά πράγματα κι αληθινά, ποτέ δε θα σε κατηγορούσα. Τώρα, όμως, επειδή πολύ και για τα πιο σημαντικά ζητήματα ψεύδεσαι και δίνεις την εντύπωση πως λες την αλήθεια, για τούτο σε κατηγορῶ. Αυτά νομίζω, Πρόδικε και Πρωταγόρα, είπα, σκέφτηκε ο Σιμωνίδης, και συνέθεσε αυτό το ἄσμα.

Τότε ο Ἰππίας: «Ωραία μου φαίνεται, εἶπε, Σωκράτη, πως μίλησες κι εσύ για το ἄσμα· ἔχω, όμως, κι εγὼ ἕναν καλὸ λόγὸ γι' αὐτό, που θα σας τον παρουσιάσω, αν θέλετε.» - Καὶ ο Ἀλκιβιάδης· Ναι, εἶπε, Ἰππία, αργότερα όμως· το σωστό, τώρα, είναι να γίνουν ὅσα συμφώνησαν μεταξύ τους ο Πρωταγόρας κι ο

κράτης, Πρωταγόρας μὲν εἰ ἔτι βούλεται ἐρωτᾶν, ἀποκρίνεσθαι Σωκράτη, εἰ δὲ δὴ βούλεται Σωκράτει ἀποκρίνεσθαι, ἐρωτᾶν τὸν ἕτερον. - Καὶ ἐγὼ εἶπον·

C Ἐπιτρέπω μὲν ἔγωγε Πρωταγόρα ὁπότερον αὐτῶ ἤδιον· εἰ δὲ βούλεται, περὶ μὲν ἀσμάτων τε καὶ ἐπῶν ἐάσωμεν, περὶ δὲ ὧν τὸ πρῶτον ἐγὼ σε ἠρώτησα, ὧ Πρωταγόρα, ἠδέως ἂν ἐπὶ τέλος ἔλθοιμι μετὰ σοῦ σκοπούμενος. καὶ γὰρ δοκεῖ μοι τὸ περὶ ποιήσεως διαλέγεσθαι ὁμοιότατον εἶναι τοῖς συμποσίοις τοῖς τῶν φαύλων καὶ ἀγοραίων ἀνθρώπων. καὶ γὰρ οὗτοι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀλλήλοις δι' ἑαυτῶν συνεῖναι ἐν τῷ πότῳ μηδὲ διὰ τῆς ἑαυτῶν φωνῆς καὶ τῶν

D λόγων τῶν ἑαυτῶν ὑπὸ ἀπαιδευσίας, τιμίας ποιουσί τας αὐλητρίδας, πολλοῦ μισθούμενοι ἀλλοτρίαν φωνὴν τὴν τῶν αὐλῶν, καὶ διὰ τῆς ἐκείνων φωνῆς ἀλλήλοις σύνεισιν· ὅπου δὲ καλοὶ κάγαθοὶ συμπόται καὶ πεπαιδευμένοι εἰσίν, οὐκ ἂν ἴδιοι οὔτ' αὐλητρίδας οὔτε ὄρχηστρίδας οὔτε φαλτρίδας, ἀλλὰ αὐτοὺς αὐτοῖς ἱκανοὺς ὄντας συνεῖναι ἄνευ τῶν λήρων τε καὶ παιδιῶν τούτων διὰ τῆς αὐτῶν φωνῆς, λέγοντάς τε καὶ ἀκούοντάς ἐν μέρει ἑαυτῶν κοσμίως, κἂν πά-

E νυ πολὺν οἶνον πίωσιν. οὕτω δὲ καὶ αἱ τοιαῖδε συνουσίαι, ἐὰν μὲν λάβωνται ἀνδρῶν οἷοίπερ ἡμῶν οἱ

Σωκράτης: αν ο Πρωταγόρας θέλει να συνεχίσει να ρωτά, ν' αποκρίνεται ο Σωκράτης· αν όμως θέλει ν' απαντά στο Σωκράτη, ετούτος να ρωτά. - Κι ἐγὼ εἶπα: Εγὼ, τουλάχιστον, αφήνω τον Πρωταγόρα να κάνει ὅ,τι τον ευχαριστεῖ περισσότερο· κι αν πάλι θέλει, μπορούμε να αφήσουμε τη συζήτηση για τα ἄσματα και τα ἔπη. Για ὅσα, όμως, σε ρώτησα στην αρχή, Πρωταγόρα, ευχαρίστως θα ἐφθανα μέχρι το τέλος, εξετάζοντάς τα μαζί σου. Γιατί μου φαίνεται ὅτι το να συζητεῖ κανεῖς για ποίηση μοιάζει πολὺ με τα συμπόσια των εντελῶς ἀπαιδευτων και αγοραίων ἀνθρώπων. Αυτοί, πράγματι, επειδὴ δεν μπορούν, στο συμπόσιο, να κάνουν μεταξύ τους συντροφιά με το δικό τους τρόπο, οὔτε με τη δική τους τη φωνή και με τα λόγια τα δικά τους, επειδὴ εἶναι ἀμόρφωτοι, δίνουν μεγάλη αξία στις αὐλητρίδες και πληρώνουν πολλὰ για την ξένη φωνή των αὐλῶν και, μ' ἐκείνων τη φωνή, κάνουν παρέα μεταξύ τους. Ὅπου, όμως, οι συμπότες εἶναι καλοὶ και ευγενεῖς και μορφωμένοι, δε θα δεις οὔτε αὐλητρίδες οὔτε χορεύτριες οὔτε κιθαρίστριες, ἀλλὰ τους ἴδιους ἱκανοὺς να κάνουν μεταξύ τους συντροφιά, δίχως αυτές τις φλυαρίες και τις διασκεδάσεις, με τη δική τους τη φωνή, μιλώντας και ἀκούγοντας με τη σειρά ο ἕνας τον ἄλλο κόσμια, ἀκόμα κι αν πιουν πολὺ κρασί.⁸⁸ Ἐτσι, οι παρόμοιες συναναστροφές, αν συγκεντρώνουν

πολλοί φασιν εἶναι, οὐδὲν δέονται ἀλλοτρίας φωνῆς οὐδὲ ποιητῶν, οὓς οὔτε ἀνερέσθαι οἶόν τ' ἐστὶν περὶ ὧν λέγουσιν, ἐπαγόμενοι τε αὐτούς οἱ πολλοὶ ἐν τοῖς λόγοις οἱ μὲν ταῦτά φασιν τὸν ποιητὴν νοεῖν, οἱ δ' ἕτερα, περὶ πράγματος διαλεγόμενοι ὃ ἀδυνατοῦσι ἐξελέγξαι· ἀλλὰ τὰς μὲν τοιαύτας συνουσίας ἐῶσιν

348 χαίρειν, αὐτοὶ δ' ἑαυτοῖς σύνεισιν δι' ἑαυτῶν, ἐν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις πείραν ἀλλήλων λαμβάνοντες καὶ διδόντες. τοὺς τοιούτους μοι δοκεῖ χρῆναι μᾶλλον μιμεῖσθαι ἐμέ τε καὶ σέ, καταθεμένους τοὺς ποιητὰς αὐτούς δι' ἡμῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, τῆς ἀληθείας καὶ ἡμῶν αὐτῶν πείραν λαμβάνοντας· κἂν μὲν βούλη ἔτι ἐρωτᾶν, ἔτοιμός εἰμί σοι παρέχειν ἀποκρινόμενος· ἐὰν δὲ βούλη, σὺ ἐμοὶ παράσχε, περὶ ὧν μεταξύ ἐπαυσάμεθα διεξιόντες, τούτοις τέλος ἐπιθεῖναι.

B Λέγοντος οὖν ἐμοῦ ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἄλλα οὐδὲν ἀπεσάφει ὁ Πρωταγόρας ὁπότερα ποιήσοι. εἶπεν οὖν ὁ Ἀλκιβιάδης πρὸς τὸν Καλλίαν βλέψας, ὦ Καλλία, δοκεῖ σοι, ἔφη, καὶ νῦν καλῶς Πρωταγόρας ποιεῖν, οὐκ ἐθέλων εἴτε δώσει λόγον εἴτε μὴ διασαφεῖν; ἐμοὶ

ανθρώπους τέτοιους, που οι περισσότεροι από εμάς λένε πως είναι, καθόλου δε χρειάζονται ξένη φωνή, ούτε ποιητές, που δεν μπορείς να τους ρωτήσεις για όσα λένε, και που όταν οι πολλοί τους αναφέρουν στις συζητήσεις, άλλοι ισχυρίζονται ότι αυτά εννοεί ο ποιητής, άλλοι τα άλλα, συζητώντας για ένα πράγμα που δεν μπορούν να το ελέγξουν εντελώς· τέτοιες όμως συναστροφές τις αφήνουν στην άκρη, και οι ίδιοι κάνουν μεταξύ τους συντροφιά με τα δικά τους μέσα, γνωρίζοντας, στις συζητήσεις τους, ο ένας τον άλλο. Τέτοιους ανθρώπους, μάλλον, πρέπει μου φαίνεται εγώ κι εσύ να μιμηθούμε και πια τελειώνοντας μ' αυτούς τους ποιητές, με τα δικά μας εφόδια να συζητήσουμε μεταξύ μας, γνωρίζοντας έτσι την αλήθεια και δοκιμάζοντας τους εαυτούς μας· κι αν θέλεις να συνεχίσεις να ρωτάς, είμαι πρόθυμος να ελέγξεις τις απαντήσεις μου· αν όμως θέλεις, άφησε εγώ να σε ρωτήσω, και για όσα, εν τω μεταξύ, πάψαμε να μιλάμε να δώσουμε ένα τέλος.

Ενώ, λοιπόν, εγώ έλεγα αυτά και άλλα τέτοια, ο Πρωταγόρας καθόλου δεν αποσαφήνισε τι από τα δύο θα κάνει. Έτσι ο Αλκιβιάδης, κοιτάζοντας προς τον Καλλία, είπε - Σου φαίνεται Καλλία, είπε, πως, και τώρα, κάνει καλά ο Πρωταγόρας και δε θέλει να ξεκαθαρίσει αν θέλει να συνεχίσει τη συζήτηση ή όχι; Γιατί

γάρ οὐ δοκεῖ· ἀλλ' ἤτοι διαλεγέσθω ἢ εἰπέτω ὅτι οὐκ ἐθέλει διαλέγεσθαι, ἵνα τούτῳ μὲν ταῦτα συνειδῶμεν, Σωκράτης δὲ ἄλλῳ τῷ διαλέγηται ἢ ἄλλος ὅστις ἂν βούληται ἄλλῳ. - Καὶ ὁ Πρωταγόρας αἰσχυρθεῖς, ὡς γέ μοι ἔδοξεν, τοῦ τε Ἀλκιβιάδου ταῦτα λέγοντος καὶ τοῦ Καλλίου δεομένου καὶ τῶν ἄλλων σχεδόν τι τῶν παρόντων, μόγις προυτράπετο εἰς τὸ διαλέγεσθαι καὶ ἐκέλευεν ἐρωτᾶν αὐτὸν ὡς ἀποκρινόμενος.

Εἶπον δὴ ἐγώ· ὦ Πρωταγόρα, μὴ οἴου διαλέγεσθαί με σοὶ ἄλλο τι βουλόμενον ἢ ἅ αὐτὸς ἀπορῶ ἐκαστοτε, ταῦτα διασκέφασθαι. ἡγοῦμαι γάρ πάνυ λέγειν τι τὸν Ὅμηρον τὸ·

Δ σύν τε δὴ ἐρχομένω, καὶ τε πρό ὃ τοῦ ἐνόησεν.
εὐπορώτεροι γάρ πως ἅπαντές ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἅπαν ἔργον καὶ λόγον καὶ διανόημα· «μοῦνος δ' εἶπερ τε νοήση,» αὐτίκα περιῶν ζητεῖ ὅτῳ ἐπιδείξεται καὶ μεθ' ὅτου βεβαιώσεται, ἕως ἂν ἐντύχη. ὥσπερ καὶ ἐγὼ ἔνεκα τούτου σοὶ ἡδέως διαλέγομαι μᾶλλον ἢ ἄλλῳ τινί, ἡγούμενός σε βέλτιστ' ἂν ἐπισκέφασθαι καὶ περὶ τῶν ἄλλων περὶ ὧν εἰκὸς σχο-

εγὼ δὲν το βλέπω καλό· ας συζητήσει, λοιπόν, ἢ ας πει ὅτι δε θέλει να συζητήσει, για να ξέρουμε ὅτι αὐτός αὐτό θα κάνει, και ο Σωκράτης να συζητήσει με κάποιον ἄλλο ἢ ὅποιος ἄλλος θέλει με ἄλλον. - Κι επειδὴ ο Πρωταγόρας ντράπηκε, ὅπως μου φάνηκε, ἀπὸ αὐτὰ που εἶπε ο Αλκιβιάδης και ἀπὸ τις παρακλήσεις του Καλλία και ὄλων σχεδόν των ἄλλων που ἦταν παρόντες, μόλις και μετὰ βίας αποφάσισε να συζητήσει και με παρότρυνε να τον ρωτῶ, με την υπόσχεση ὅτι θα ἀπαντᾶ.

Εἶπα λοιπόν ἐγώ· Πρωταγόρα, μη νομίζεις ὅτι συζητῶ μαζί σου επειδὴ θέλω κάτι ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ το να εξετάσω τις ἀπορίες που ἔχω κάθε φορά. Νομίζω, μάλιστα, ὅτι Ὁμηρος λέει πολὺ σωστά το

ὅταν πηγαίνουν δυο μαζί,

σκέφτεται πρώτα ο ἕνας ἀπ' τον ἄλλο.⁸⁹

γιατί, κατὰ κάποιον τρόπο, ὅλοι μαζί οἱ ἄνθρωποι, εἴμαστε περισσότερο εφευρετικοὶ σε κάθε ἔργο και λόγο και σκέψη· «κι αν κάποιος μόνος του σκεφτεῖ κάτι», ἀμέσως περιφέρεται και γυρεύει κάποιον να το ἀποκαλύψει και, μαζί του, να βεβαιωθεί και δε σταματᾶ μέχρι να τον συναντήσει. Ἔτσι κι ἐγώ, γι' αὐτό μ' ἐσένα συζητῶ περισσότερο ευχάριστα ἀπ' ὅσο με κάποιον ἄλλο· επειδὴ πιστεύω ὅτι ἐσύ μπορείς να εξετάσεις με τον καλύτερο τρόπο τόσο τα ἄλλα, που εἶναι φυσικό να

E πεισθαι τὸν ἐπεικῆ, καὶ δὴ καὶ περὶ ἀρετῆς. τίνα γὰρ ἄλλον ἢ σέ; ὅς γε οὐ μόνον αὐτὸς οἶει καλὸς κάγαθός εἶναι, ὥσπερ τινὲς ἄλλοι αὐτοὶ μὲν ἐπεικειῖς εἰσιν, ἄλλους δὲ οὐ δύνανται ποιεῖν· σὺ δὲ καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς εἶ καὶ ἄλλους οἷός τ' εἶ ποιεῖν ἀγαθούς. καὶ οὕτω πεπίστευκας σαυτῶ, ὥστε καὶ ἄλλων ταύτην τὴν

349 τέχνην ἀποκρυπτομένων σύ γ' ἀναφανδὸν σεαυτὸν ὑποκηρυξάμενος εἰς πάντας τοὺς Ἑλληνας, σοφιστὴν ἐπονομάσας σεαυτὸν, ἀπέφηνας παιδεύσεως καὶ ἀρετῆς διδάσκαλον, πρῶτος τούτου μισθὸν ἀξιῶσας ἄρτυσθαι. πῶς οὖν οὐ σέ χρῆν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν τούτων σκέψιν καὶ ἐρωτᾶν καὶ ἀνακοινοῦσθαι; οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ. καὶ νῦν δὴ ἐγὼ ἐκεῖνα, ἅπερ τὸ πρῶτον ἠρώτων περὶ τούτων, πάλιν ἐπιθυμῶ ἐξ ἀρχῆς τὰ μὲν ἀναμνησθῆναι παρὰ σοῦ, τὰ δὲ συνδιασκέψασθαι. ἦν δέ, ὡς ἐγῶμαι, τὸ ἐρώτημα τόδε· σοφία καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη καὶ ὀσιότης, πότερον ταῦτα, πέντε ὄντα ὀνόματα, ἐπὶ ἐνὶ πράγματι ἐστίν, ἢ ἐκάστω τῶν ὀνομάτων τούτων ὑπόκειται τις ἴδιος οὐσία καὶ πρᾶγμα ἔχον ἑαυτοῦ δύναμιν ἕκαστον, οὐκ ὄν οἷον τὸ ἕτερον αὐτῶν τὸ ἕτερον; ἔφησθα οὖν σὺ οὐκ ὀνόματα ἐπὶ ἐνὶ εἶναι,

B

εξετάζει ἓνας μορφωμένος, ὅσο, κυρίως, τὴν ἀρετῆ. Ποιὸς ἄλλος πράγματι μπορεῖ ἐκτός ἀπὸ σένα; Ἐσένα, που δεν πιστεύεις μόνο ο ἴδιος ὅτι εἶσαι καλὸς καὶ ἐνάρετος, ὅπως κάποιοι ἄλλοι, που οἱ ἴδιοι εἶναι εὐγενεῖς, ἀλλὰ δεν μποροῦν νὰ κάνουν καὶ ἄλλους· ἐσύ, καὶ ο ἴδιος εἶσαι καλὸς καὶ ἄλλους μπορεῖς νὰ κάνεις καλοὺς. Καὶ τόσο ἔχεις πιστέφει στὸν εαυτὸ σου, ὥστε, ἐνῶ καὶ ἄλλοι κατέχουν αὐτὴ τὴν τέχνη, ἀλλὰ τὴν ἐκρυβαν, ἐσύ φανερά διακήρυξες τι εἶσαι σε ὅλους τοὺς Ἑλληνας· ἐπονομάστηκες σοφιστὴς καὶ ἔκανες τὸν εαυτὸ σου δάσκαλο μόρφωσης καὶ ἀρετῆς, καὶ πρῶτος ἀξιῶσες, γι' αὐτό, νὰ παίρνεις μισθό. Πῶς, λοιπόν, νὰ μὴ σε παρακινῶ νὰ ἐρευνήσουμε γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, νὰ μὴ σε ρωτῶ⁹⁰ καὶ νὰ μὴ σου ἀνακοινῶνῶ ὅσα σκέπτομαι; Δε γίνεται νὰ μὴν το κάνω. Τώρα μάλιστα ἐγὼ γιὰ ἐκεῖνα που, πρῶτα-πρῶτα, σε ρωτούσα, θέλω, πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀφενὸς ἐσύ νὰ μου ὑπενθυμίσεις τι εἶπες καὶ ἀφετέρου νὰ τα ἐξετάσουμε μαζί. Τὸ ἐρώτημα, νομίζω, ἦταν τὸ ἐξῆς: ἡ σοφία καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐσέβεια εἶναι πέντε ὀνόματα γιὰ ἓνα πράγμα ἢ στὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτά, ὑπόκειται κάποια ἰδιαίτερη ὑπόσταση καὶ πράγμα, που ἔχει τὸ καθένα τὸ δικό του χαρακτήρα, καὶ τὸ ἓνα δεν εἶναι ὅπως τὰ ἄλλα; Ἐσύ, λοιπόν, εἶπες ὅτι δεν εἶναι ὀνόματα γιὰ ἓνα πράγμα, ἀλλὰ καθένα ἀπὸ τὰ

- C *ἀλλὰ ἕκαστον ἰδίῳ πράγματι τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπιχειῖσθαι, πάντα δὲ ταῦτα μόρια εἶναι ἀρετῆς, οὐχ ὡς τὰ τοῦ χρυσοῦ μόρια ὁμοιά ἐστίν ἀλλήλοις καὶ τῷ ὄλῳ οὐ μόριά ἐστιν, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ προσώπου μόρια καὶ τῷ ὄλῳ οὐ μόριά ἐστιν καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια, ἰδίαν ἕκαστα δύναμιν ἔχοντα. ταῦτα εἰ μὲν σοι δοκεῖ ἔτι ὥσπερ τότε, φάθι· εἰ δὲ ἄλλως πως, τοῦτο διόρισαι, ὡς ἔγωγε οὐδέν σοι ὑπόλογον τίθεμαι, εἴαν πῆ ἄλλη νῦν φήσης· οὐ γὰρ ἂν θαυμάζοιμι εἰ τότε ἀποπειρώμενός μου ταῦτα ἔλεγες.*

- D *- Ἄλλ' ἐγὼ σοι, ἔφη, λέγω, ὦ Σώκρατες, ὅτι ταῦτα πάντα μόρια μὲν ἐστίν ἀρετῆς, καὶ τὰ μὲν τέτταρα αὐτῶν ἐπιεικῶς παραπλήσια ἀλλήλοις ἐστίν, ἢ δὲ ἀνδρεία πάνυ πολὺ διαφέρον πάντων τούτων. ὦδε δὲ γνώση ὅτι ἐγὼ ἀληθῆ λέγω· εὐρήσεις γὰρ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀδικωτάτους μὲν ὄντας καὶ ἀνοσιωτάτους καὶ ἀκολαστοτάτους καὶ ἀμαθεστάτους, ἀνδρειοτάτους δὲ διαφερόντως. - Ἔχε δὴ, ἔφη, ἐγὼ· ἄξιον γὰρ τοι ἐπισχέφασθαι ὃ λέγεις. πότερον τοὺς ἀνδρείους θαρραλέους λέγεις ἢ ἄλλο τι; - Καὶ ἴτας γε, ἔφη, ἐφ' ἃ οἱ πολλοὶ φοβοῦνται ἰέναι. - Φέρε δὴ, τὴν ἀρετὴν καλόν τι φῆς εἶναι, καὶ ὡς καλοῦ ὄν-*

ονόματα αὐτά αναφέρεται σε ἰδιαίτερο πράγμα, ἐνῶ ὅλα μαζί εἶναι μέρη τῆς ἀρετῆς· ὄχι, ὅμως, ὅπως τὰ μέρη τοῦ χρυσοῦ εἶναι ὅμοια μεταξύ τους καὶ με τὸ σύνολο, τοῦ οὐοίου ἀποτελοῦν μέρη, ἀλλὰ ὅπως εἶναι ἀνόμοια τὰ μέρη τοῦ προσώπου, καὶ με τὸ ὄλο τοῦ οὐοίου ἀποτελοῦν μέρη καὶ μεταξύ τους, καὶ τὸ καθένα ἔχει ἰδιαίτερο χαρακτήρα. Ἀν ἀκόμη, ὅπως τότε, ἔχεις τὴν ἴδια γνώμη γι' αὐτά, πες το· ἂν, ὅμως, σκέφτεσαι κάπως ἀλλιῶς, καθόρισε τὸν τρόπο, ἐπειδὴ ἐγώ, βέβαια, καθόλου δε σε καθιστῶ ὑπόλογο, εἴαν τώρα πεις κάτι διαφορετικό· γιατί δε θα ἀπορούσα ἂν, τότε, τὰ ἔλεγες αὐτά γιὰ νὰ με δοκιμάσεις.

- Μα ἐγὼ Σωκράτη, εἶπε, σου λέω πως ὅλα αὐτά εἶναι μέρη τῆς ἀρετῆς καὶ πως τὰ τέσσερα ἀπὸ αὐτά, εἶναι ἀρκετὰ παραπλήσια μεταξύ τους, ἐνῶ ἡ ἀνδρεία διαφέρει πάρα πολὺ ἀπὸ ὅλα τους. Ὅτι αὐτά που λέω εἶναι ἀλήθεια θα τὸ καταλάβεις ὡς ἐξῆς· θα βρεις, πράγματι, ὅτι πολλοὶ ἀνθρώποι εἶναι πολὺ ἀδικοὶ καὶ ἀνόσιοι καὶ ἀκόλαστοι καὶ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ ἀνδρείοι. - Στάσου τότε, εἶπα ἐγώ· γιατί ἀξίζει νὰ ἐξετάσουμε αὐτό που λες. Θεωρεῖς πως οἱ ἀνδρείοι εἶναι θαρραλέοι· ἢ κάτι ἄλλο; - Καὶ ριφοκίνδυνοι βέβαια, εἶπε, σε ὅσα οἱ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τολμήσουν. - Ἐλα τώρα, πες μου, ὑποστηρίζεις πως ἡ ἀρετὴ εἶναι ὁμορφο πρᾶγμα καὶ, ἐπειδὴ εἶναι ὁμορφο, ἐσὺ ἐμφανίζεσαι

τος αὐτοῦ σὺ διδάσκαλον σαυτὸν παρέχεις; - Κάλ-
 λιστον μὲν οὖν, ἔφη, εἰ μὴ μαίνομαί γε. - Πότερον
 οὖν, ἦν δ' ἐγώ, τὸ μὲν τι αὐτοῦ αἰσχρὸν, τὸ δέ τι κα-
 λόν, ἢ ὅλον καλόν; - Ὅλον που καλὸν ὡς οἶόν τε
 350 μάλιστα. - Οἶσθα οὖν τίνες εἰς τὰ φρέατα κολυμβῶ-
 σιν θαρραλέως; - Ἐγώ γε, ὅτι οἱ κολυμβηταί. - Πό-
 τερον διότι ἐπίστανται ἢ δι' ἄλλο τι; - Ὅτι ἐπίσταν-
 ται. - Τίνες δὲ ἀπὸ τῶν ἵππων πολεμεῖν θαρραλέοι
 εἰσίν; πότερον οἱ ἵππικοὶ ἢ οἱ ἄφιπποι; - Οἱ ἵππικοί.
 - Τίνες δὲ πέλτας ἔχοντες; οἱ πελταστικοὶ ἢ οἱ μῆ;
 - Οἱ πελταστικοί. καὶ τὰ ἄλλα γε πάντα, εἰ τοῦτο
 ζητεῖς, ἔφη, οἱ ἐπιστήμονες τῶν μὴ ἐπισταμένων
 θαρραλεώτεροί εἰσιν, καὶ αὐτοὶ ἑαυτῶν ἐπειδὴν μά-
 B θωσιν ἢ πρὶν μαθεῖν. - Ἦδη δέ τινας ἐώρακας, ἔφην,
 πάντων τούτων ἀνεπιστήμονας ὄντας, θαρροῦντας
 δὲ πρὸς ἕκαστα τούτων; - Ἐγώ γε, ἦν δ' ὅς, καὶ λίαν
 γε θαρροῦντας. - Οὐκοῦν οἱ θαρραλέοι οὗτοι καὶ ἀν-
 δρεῖοί εἰσιν; - Αἰσχρὸν μεντᾶν, ἔφη, εἶη ἡ ἀνδρεία·
 ἐπεὶ οὗτοί γε μαινόμενοί εἰσιν. - Πῶς οὖν, ἔφην ἐ-
 γώ, λέγεις τοὺς ἀνδρείους; οὐχὶ τοὺς θαρραλέους εἶ-
 C ναι; - Καὶ νῦν γ', ἔφη. - Οὐκοῦν οὗτοι, ἦν δ' ἐγώ, οἱ

ως δάσκαλός της; - Ομορφότατο βέβαια, εἶπε, αν δεν
 ἔχω τρελαθεί. - Και τι γίνεται, εἶπα εγώ, ένα μέρος
 της είναι άσχημο, ενώ κάποιο άλλο όμορφο, ή ολό-
 κληρη είναι όμορφη; - Ολόκληρη, βέβαια, είναι όμορ-
 φη, και μάλιστα όσο γίνεται περισσότερο. - Ξέρεις, λοι-
 πόν, ποιοι κολυμπούν θαρραλέα στις δεξαμενές; - Εγώ
 νομίζω οι κολυμβητές. - Επειδή γνωρίζουν να το κά-
 νουν ή για κάποιον άλλο λόγο; - Επειδή το γνωρί-
 ζουν. - Και ποιοι έχουν θάρρος να πολεμούν πάνω στα
 άλογα; Εκείνοι που έχουν πείρα στην ιππασία ή όσοι
 δεν έχουν; - Εκείνοι που έχουν. - Και ποιοι πολεμούν
 θαρραλέα με ασπίδες; Οι έμπειροι στη χρήση της ασπί-
 δας ή οι άπειροι; - Οι έμπειροι. Και σε όλα τα άλλα,
 βέβαια, αν αυτό γυρεύεις, εἶπε, εκείνοι που ξέρουν είναι
 περισσότερο θαρραλέοι από εκείνους που δεν ξέρουν,
 και μάλιστα οι ίδιοι, σε σχέση με τον εαυτό τους, όταν
 έχουν μάθει, απ' ό, τι προτού μάθουν. - Τώρα, όμως,
 ποιους έχεις δει, εἶπα, να μην ξέρουν τίποτε από όλα
 αυτά, αλλά να δείχνουν θάρρος στο καθένα απ' αυτά;
 - Εγώ τουλάχιστον, εἶπε εκείνος, έχω δει και να 'χουν,
 μάλιστα, πολύ θάρρος. - Επομένως, οι θαρραλέοι αυ-
 τοί, είναι και ανδρείοι; - Η ανδρεία, τότε, θα ήταν ά-
 σχημο πράγμα· γιατί αυτοί είναι τρελοί. - Πώς λοι-
 πόν, εἶπα εγώ, εννοείς τους ανδρείους; Δεν είναι οι
 θαρραλέοι; - Και τώρα αυτό λέω, εἶπε. - Επομένως

οὕτω θαρραλέοι ὄντες οὐκ ἀνδρεῖοι ἀλλὰ μαινόμενοι φαίνονται; καὶ ἐκεῖ αὖ οἱ σοφώτατοι οὗτοι καὶ θαρραλεώτατοί εἰσιν, θαρραλεώτατοι δὲ ὄντες ἀνδρειώτατοι; καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἢ σοφία ἂν ἀνδρεία εἴη;

Οὐ καλῶς, ἔφη, μνημονεύεις, ὦ Σώκρατες, ἃ ἔλεγον τε καὶ ἀπεκρινόμην σοι. ἔγωγε ἐρωτηθεὶς ὑπὸ σοῦ εἰ οἱ ἀνδρεῖοι θαρραλέοι εἰσίν, ὡμολόγησα· εἰ δὲ καὶ οἱ θαρραλέοι ἀνδρεῖοι, οὐκ ἠρωτήθην· εἰ γάρ με τότε ἤρου, εἶπον ἂν ὅτι οὐ πάντες· τοὺς δὲ ἀνδρείους ὡς οὐ θαρραλέοι εἰσίν, τὸ ἐμὸν ὁμολόγημα οὐδαμοῦ ἐπέδειξας ὡς οὐκ ὀρθῶς ὡμολόγησα. ἔπειτα τοὺς ἐπισταμένους αὐτοὺς ἑαυτῶν θαρραλεωτέρους ὄντας ἀποφαίνεις καὶ μὴ ἐπισταμένων ἄλλων, καὶ ἐν τούτῳ οἶει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν σοφίαν ταύτων εἶναι· τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ μετιῶν καὶ τὴν ἰσχὺν οἰηθείης ἂν εἶναι σοφίαν. πρῶτον μὲν γὰρ εἰ οὕτω μετιῶν ἔροιο με εἰ οἱ ἰσχυροὶ δυνατοὶ εἰσιν, φαίην ἂν· ἔπειτα, εἰ οἱ ἐπιστάμενοι παλαίειν δυνατώτεροί εἰσιν τῶν μὴ ἐπισταμένων παλαίειν καὶ αὐτοὶ αὐτῶν ἐπειδὴν μάθωσιν ἢ πρὶν μαθεῖν, φαίην ἂν· ταῦτα δὲ ἐμοῦ ὁμο-

αυτοί, εἶπα ἐγώ, που εἶναι τόσο θαρραλέοι, δεν παρουσιάζονται ἀνδρεῖοι, ἀλλὰ τρελοί; Τώρα, πάλι, ὅσοι εἶναι πολύ σοφοί εἶναι καὶ πολύ θαρραλέοι· ἐπειδὴ, ὁμῶς, εἶναι τόσο θαρραλέοι, εἶναι καὶ πολύ ἀνδρεῖοι; Καὶ, σύμφωνα με αὐτὸ το συλλογισμό, ἡ σοφία θα ἦταν ἀνδρεία;

- Δε θυμάσαι καλὰ, εἶπε, Σωκράτη, αὐτὰ που ἔλεγα καὶ τις ἀπαντήσεις που σου ἔδινα. Ἐγώ, ὅταν με ρώτησες ἀν οἱ ἀνδρεῖοι εἶναι θαρραλέοι, συμφώνησα· δε ρωτήθηκα, ὁμῶς, ἀν καὶ οἱ θαρραλέοι εἶναι ἀνδρεῖοι, γιατί, ἀν με ρωτούσες τότε, θα σου ἔλεγα ὅτι δεν εἶναι ὅλοι· ἐκεῖνο ὁμῶς που δέχτηκα, ὅτι, δηλαδή, οἱ ἀνδρεῖοι δεν εἶναι θαρραλέοι, καθόλου δεν ἀπέδειξες ὅτι δεν το δέχτηκα σωστά. Ἐπειτα, ἀποδεικνύεις λογικὰ πως ἐκεῖνοι που ἀποκτοῦν γνώση γίνονται περισσότερο θαρραλέοι ἀπ' ὅσο ἦταν, κι ἀπὸ ἄλλους που δε γνωρίζουν, καὶ, με αὐτό, υποθέτεις ὅτι ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ σοφία εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα· ὅταν, ὁμῶς, σκέφτεσαι με αὐτὸ τον τρόπο, θα μπορούσες νὰ θεωρήσεις ὅτι καὶ ἡ ἰσχὺς εἶναι σοφία. Γιατί ἀν, με τὴν τακτικὴ αὐτή, με ρωτούσες πρῶτα ἀν οἱ ἰσχυροὶ εἶναι δυνατοί, θα συμφωνούσα· ἀν, ἔπειτα, ἐκεῖνοι που γνωρίζουν νὰ παλεύουν εἶναι δυνατότεροι ἀπὸ ἐκείνους που δε γνωρίζουν νὰ παλεύουν καὶ ἀπὸ τον εαυτὸ τους, ὅταν ἔχουν μάθει, ἀπ' ὅτι προτοῦ μάθουν, θα το δεχόμεν· κι ἀφοῦ

λογήσαντος ἐξείη ἄν σοι, χρωμένῳ τοῖς αὐτοῖς τεκμηρίοις τούτοις, λέγειν ὡς κατὰ τὴν ἐμὴν ὁμολογίαν ἢ σοφία ἐστὶν ἰσχύς. ἐγὼ δὲ οὐδαμοῦ οὐδ' ἐνταῦθα ὁμολογῶ τοὺς δυνατοὺς ἰσχυροὺς εἶναι, τοὺς μέντοι ἰσχυροὺς δυνατούς· οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστιν δύναμιν τε
 351 καὶ ἰσχύν, ἀλλὰ τὸ μὲν καὶ ἀπὸ ἐπιστήμης γίγνεσθαι, τὴν δύναμιν, καὶ ἀπὸ μανίας γε καὶ θυμοῦ, ἰσχύν δὲ ἀπὸ φύσεως καὶ εὐτροφίας τῶν σωματίων. οὕτω δὲ κάκεῖ οὐ ταῦτόν ἐστιν θάρσος τε καὶ ἀνδρείαν· ὥστε συμβαίνει τοὺς μὲν ἀνδρείους θαρραλέους εἶναι, μὴ μέντοι τοὺς γε θαρραλέους ἀνδρείους πάντας· θάρσος μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τέχνης γίγνεται
 B ἀνθρώποις καὶ ἀπὸ θυμοῦ γε καὶ ἀπὸ μανίας, ὥσπερ ἢ δύναμις, ἀνδρεία δὲ ἀπὸ φύσεως καὶ εὐτροφίας τῶν ψυχῶν γίγνεται.

Λέγεις δέ τινας, ἔφη, ὦ Πρωταγόρα, τῶν ἀνθρώπων εὖ ζῆν, τοὺς δὲ κακῶς; - Ἐφη. - Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι ἄνθρωπος ἄν εὖ ζῆν, εἰ ἀνιώμενός τε καὶ ὀδυνώμενος ζῆν; - Οὐκ ἔφη. - Τί δ' εἰ ἡδέως βιούς τὸν βίον τελευτήσειεν; οὐκ εὖ ἄν σοι δοκεῖ οὕτως βεβιωκέναι; - Ἐμοιγ', ἔφη. - Τὸ μὲν ἄρα ἡδέως ζῆν ἀγαθόν, τὸ δ' ἀηδῶς κακόν. - Εἴπερ τοῖς καλοῖς γ', ἔφη,

ἐγὼ θα εἶχα συμφωνήσει σε αὐτά, εσύ θα μπορούσες, χρησιμοποιώντας τις ίδιες αυτές αποδείξεις, να λες ὅτι, σύμφωνα με τη δική μου ὁμολογία, ἡ σοφία εἶναι ἰσχύς. Ἐγὼ ὅμως δεν ὁμολογῶ πουθενά, οὔτε ἐδῶ, ὅτι οἱ δυνατοὶ εἶναι ἰσχυροί, ἀλλὰ ὅτι οἱ ἰσχυροὶ εἶναι δυνατοί· γιατί δε θεωρῶ ὅτι ἡ δύναμη καὶ ἡ ἰσχύς εἶναι το ἴδιο πράγμα, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἓνα, ἡ δύναμη δηλαδή, προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴ γνώση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρέλα καὶ θυμό, ἐνῶ ἡ ἰσχύς ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν εὐτροφία των σωματίων. Ἔτσι καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση, δε θεωρῶ πως τὸ θάρρος καὶ ἡ ἀνδρεία εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα· ὥστε οἱ ἀνδρείοι συμβαίνει νὰ εἶναι θαρραλέοι, ἀλλὰ οἱ θαρραλέοι νὰ μὴν εἶναι ὅλοι ἀνδρείοι· γιατί τὸ θάρρος προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴ γνώση στους ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὸ θυμό καὶ τὴν τρέλα, ὅπως ἡ δύναμη, ἐνῶ ἡ ἀνδρεία προκύπτει ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν εὐτροφία των ψυχῶν.

- Θεωρεῖς, εἶπα, Πρωταγόρα, ὅτι κάποιοι ἀνθρώποι ζοῦν εὐτυχησμένοι, ἐνῶ ἄλλοι δυστυχησμένοι; - Ναι, εἶπε. - Ἄραγε, λοιπόν, νομίζεις ὅτι μπορεῖ ὁ ἀνθρώπος νὰ ζεῖ εὐτυχησμένα, ἀν ζεῖ μέσα στὴ θλίψη καὶ τὸν πόνο; - Ὁχι, εἶπε. - Μὰ τι; Ἀν ζήσει εὐχάριστα τὴ ζωὴ του καὶ πεθάνει, δε σου φαίνεται ὅτι, ἔτσι, ἔχει ζήσει καλά; - Ἔτσι μου φαίνεται, εἶπε. - Ἡ εὐχάριστη ζωὴ, ἐπομένως, εἶναι καλὸ πράγμα, ἐνῶ ἡ δυσάρεστη κακὸ.

ζῶν ἡδόμενος. - Τί δὴ, ὦ Πρωταγόρα; μὴ καὶ σὺ, ὡς περ οἱ πολλοί, ἡδέ' ἄττα καλεῖς κακὰ καὶ ἀνιαρὰ ἀγαθὰ; ἐγὼ γὰρ λέγω, καθ' ὃ ἡδέα ἐστίν, ἄρα κατὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθὰ, μὴ εἴ τι ἀπ' αὐτῶν ἀποβήσεται ἄλλο; καὶ αὖθις αὖ τὰ ἀνιαρὰ ὡσαύτως οὕτως οὐ καθ' ὅσον ἀνιαρὰ, κακὰ; - Οὐκ οἶδα, ὦ Σώκρατες, ἔφη, ἀπλῶς οὕτως, ὡς σὺ ἐρωτᾷς, εἰ ἐμοὶ ἀποκριτέον ἐστίν ὡς τὰ ἡδέα τε ἀγαθὰ ἐστὶν ἅπαντα καὶ τὰ ἀνιαρὰ κακὰ· ἀλλὰ μοι δοκεῖ οὐ μόνον πρὸς τὴν νῦν ἀπόκρισιν ἐμοὶ ἀσφαλέστερον εἶναι ἀποκρίνασθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα τὸν ἄλλον βίον τὸν ἐμόν, ὅτι ἔστι μὲν ἃ τῶν ἡδέων οὐκ ἔστιν ἀγαθὰ, ἔστι δ' αὖ καὶ ἃ τῶν ἀνιαρῶν οὐκ ἔστι κακὰ, ἔστι δ' ἃ ἔστι, καὶ τρίτον ἃ οὐδέτερα, οὔτε κακὰ οὔτ' ἀγαθὰ. - Ἡδέα δὲ καλεῖς, ἦν δ' ἐγώ, οὐ τὰ ἡδονῆς μετέχοντα ἢ ποιῶντα ἡδονήν; - Πάνυ γ', ἔφη. - Τοῦτο τοίνυν λέγω, καθ' ὅσον ἡδέα ἐστίν, εἰ οὐκ ἀγαθὰ, τὴν ἡδονὴν αὐτὴν ἐρωτῶν εἰ οὐκ ἀγαθόν ἐστίν. - Ὡς περ σὺ λέγεις, ἔφη, ἐκάστοτε, ὦ Σώκρατες, σκοπώμεθα αὐτό, καὶ ἐὰν μὲν πρὸς λόγον δοκῇ εἶναι τὸ σκέμμα καὶ τὸ

- Ἄν βέβαια, εἶπε, ζήσει καὶ χαίρεται μετὰ τὰ ὁμορφα πρᾶγματα. - Μα τι, Πρωταγόρα; Μήπως καὶ ἐσύ, ὅπως οἱ πολλοί, ονομάζεις κακὰ μερικά εὐχάριστα καὶ καλὰ κάποια δυσάρεστα; Γιατί ἐγὼ λέγω το ἐξῆς: ἀραγε, στο βαθμὸ που εἶναι εὐχάριστα δεν εἶναι καλὰ, χωρὶς νὰ υπολογίσουμε μήπως ἀπὸ αὐτὰ προκύψει κάτι ἄλλο; Ἀπὸ τὴν ἄλλη, πάλι, τὰ δυσάρεστα, μετὰ τὸ ἴδιο ακριβῶς τρόπο, δεν εἶναι κακὰ στο βαθμὸ που εἶναι δυσάρεστα; - Δεν ξέρω Σωκράτη, εἶπε, ἀν, ἔτσι ἀπλά, ὅπως με ρωτᾷς ἐσύ, πρέπει νὰ ἀπαντήσω ὅτι ὅλα τὰ εὐχάριστα εἶναι καλὰ καὶ τὰ δυσάρεστα κακὰ· μοι φαίνεται ὅτι, ἀσφαλέστερο γιὰ μένα εἶναι νὰ ἀπαντήσω ὅχι μόνον μετὰ τὴν εὐκαιρία τούτης τῆς ἀπάντησης, ἀλλὰ ἔχοντας στο νου καὶ ὅλη τὴν υπόλοιπη ζωὴ μου, πως υπάρχουν κάποια εὐχάριστα πρᾶγματα που δεν εἶναι καλὰ καὶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, κάποια δυσάρεστα που δεν εἶναι κακὰ, καὶ ἄλλα που εἶναι, καὶ, τρίτο, ὅτι μερικά δεν εἶναι οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, οὔτε κακὰ οὔτε καλὰ. - Ὅμως δεν ονομάζεις εὐχάριστα, εἶπα ἐγώ, ὅσα μετέχουν στὴν ἡδονὴ ἢ προκαλοῦν ἡδονήν; - Ὅπως δὴποτε, εἶπε. - Αὐτὸ ἐπομένως ἐννοῶ, ὅταν ρωτῶ ἀν στο βαθμὸ που εἶναι εὐχάριστα δεν εἶναι καλὰ, ρωτῶντας γιὰ τὴν ἡδονὴ αὐτὴ ἀν δεν εἶναι ἀγαθόν. - Ὅπως ἐσύ λες, εἶπε, κάθε φορά, Σωκράτη, ἀς ἐξετάσουμε τὸ ζήτημα, καὶ ἀν ἀποδειχθεῖ πως ἡ ἐξέτα-

αὐτὸ φαίνεται ἡδὺ τε καὶ ἀγαθόν, συγχωρησόμεθα· εἰ δὲ μή, τότε ἤδη ἀμφισβητήσομεν. - Πότερον οὖν, ἦν δ' ἐγώ, σὺ βούλει ἡγεμονεύειν τῆς σκέψεως, ἢ ἐγὼ ἡγῶμαι; - Δίκαιος, ἔφη, σὺ ἡγεῖσθαι· σὺ γὰρ καὶ κατάρχεις τοῦ λόγου.

352 - Ἄρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, τῆδὲ πη καταφανὲς ἂν ἡμῖν γένοιτο; ὥσπερ εἴ τις ἀνθρώπον σκοπῶν ἐκ τοῦ εἶδους ἢ πρὸς ὑγίειαν ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν τοῦ σώματος ἔργων, ἰδὼν τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας ἄκρας εἴποι· «Ἴθι δὴ μοι ἀποκαλύψας καὶ τὰ στήθη καὶ τὸ μετάφρενον ἐπίδειξον, ἵνα ἐπισκέψωμαι σαφέστερον,» καὶ ἐγὼ τοιοῦτόν τι ποθῶ πρὸς τὴν σκέψιν· θεασάμενος ὅτι οὕτως ἔχεις πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ ἡδὺ ὡς φῆς, δέομαι τοιοῦτόν τι εἰπεῖν· Ἴθι δὴ μοι, ὦ Πρωταγόρα, καὶ τόδε τῆς διανοίας ἀποκάλυψον·
B πῶς ἔχεις πρὸς ἐπιστήμην; πότερον καὶ τοῦτό σοι δοκεῖ ὥσπερ τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἄλλως; δοκεῖ δὲ τοῖς πολλοῖς περὶ ἐπιστήμης τοιοῦτόν τι, οὐκ ἰσχυρόν οὐδ' ἡγεμονικόν οὐδ' ἀρχικόν εἶναι· οὐδὲ ὡς περὶ τοιούτου αὐτοῦ ὄντος διανοοῦνται, ἀλλ' ἐνούσης πολλάκις ἀνθρώπων ἐπιστήμης οὐ τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἀρχειν ἀλλ' ἄλλο τι, τοτὲ μὲν θυμόν, τοτὲ δὲ

ση κάνει καλὸ στη συζήτηση και φανεί πως το ευχάριστο ταυτίζεται με το καλὸ, θα συμφωνήσουμε· αν ὁμως ὄχι, τότε πια θα το συζητήσουμε. - Τι θα γίνει λοιπόν, εἶπα ἐγώ, θέλεις ἐσύ να οδηγεῖς την ἔρευνα ἢ να την κατευθύνω ἐγώ; - Το σωστό, εἶπε, εἶναι ἐσύ να μπεις μπροστά· μια που ἐσύ ἀρχισες τη συζήτηση.

- Ἄραγε λοιπόν, εἶπα ἐγώ, ἐτσι κάπως δε θα γινόταν για μας καταφανὲς το ζήτημα; Για παράδειγμα, αν κάποιος ἐξετάζε ἐναν ἀνθρώπο ἀπὸ την εμφάνιση, εἴτε για την υγεία του εἴτε για κάποια ἄλλη λειτουργία του σώματος, ἀφοῦ ἐβλεπε το πρόσωπο και τις ἄκρες των χεριῶν, θα ἔλεγε: «εμπρός, λοιπόν, ξεγυμνώσου και δείξε μου και τα στήθη και την πλάτη σου, για να σε ἐξετάσω καλύτερα»· κι ἐγὼ κάτι τέτοιο ἐπιθυμῶ για την ἔρευνα· ἀφοῦ εἶδα ὅτι για το καλὸ και το ευχάριστο σκέφτεσαι αὐτά που υποστηρίζεις, νιώθω την ἀνάγκη να σου πω κάτι παρόμοιο: «ἐλα τώρα, Πρωταγόρα, ἀποκάλυψέ μου και τούτη τη σκέψη σου: τι σκέφτεσαι για τη γνώση; Μήπως και γι' αὐτὴν πιστεύεις ὅ,τι οἱ περισσότεροι ἀνθρώποι ἢ κάτι ἄλλο; Οἱ περισσότεροι σκέφτονται για τη γνώση περίπου ἐτσι· πως, δηλαδή, δεν εἶναι κάτι ἰσχυρό, οὔτε κυρίαρχο, οὔτε πρωταρχικό· κι οὔτε μόνο σκέφτονται πως δεν εἶναι κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἐπίσης ὅτι, ἐνώ πολλές φορές ο ἀνθρώπος ἔχει μέσα του τη γνώση, δεν τον ἐξουσιάζει αὐτή, ἀλ-

- ἡδονήν, τότε δὲ λύπην, ἐνίοτε δὲ ἔρωτα, πολλάκις δὲ φόβον, ἀτεχνῶς διανοούμενοι περὶ τῆς ἐπιστήμης
- C ὥσπερ περὶ ἀνδραπόδου, περιελομένης ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. ἄρ' οὖν καὶ σοὶ τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῆς δοκεῖ, ἢ καλόν τε εἶναι ἢ ἐπιστήμη καὶ οἶον ἄρχειν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐάνπερ γιγνώσκη τις τὰ γαθὰ καὶ τὰ κακὰ, μὴ ἂν κρατηθῆναι ὑπὸ μηδενός ὥστε ἄλλ' ἄττα πράττειν ἢ ἂν ἐπιστήμη κελεύη, ἀλλ' ἰκανὴν εἶναι τὴν φρόνησιν βοηθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ;
- D - Καὶ δοκεῖ, ἔφη, ὥσπερ σὺ λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ ἅμα, εἴπερ τῷ ἄλλῳ, αἰσχρόν ἐστι καὶ ἐμοὶ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην μὴ οὐχὶ πάντων κράτιστον φάναι εἶναι τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων. - Καλῶς γε, ἔφην ἐγώ, σὺ λέγων καὶ ἀληθῆ. οἶσθα οὖν ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐμοὶ τε καὶ σοὶ οὐ πείθονται, ἀλλὰ πολλοὺς φασὶ γιγνώσκοντας τὰ βέλτιστα οὐκ ἐθέλουν πράττειν, ἐξὸν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἄλλα πράττειν· καὶ ὅσους δὴ ἐγὼ ἠρόμην ὅτι ποτε αἰτιόν ἐστι τούτου, ὑπὸ ἡδονῆς φασὶν ἠττωμένους ἢ λύπης ἢ ὧν
- E νυνδὴ ἐγὼ ἔλεγον ὑπὸ τίνος τούτων κρατουμένους ταῦτα ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας. - Πολλὰ γὰρ οἶμαι,

λά κάτι ἄλλο· τότε δηλαδή ο θυμός, τότε η ηδονή, τότε η λύπη, μερικές φορές ο έρωτας και πολλές ο φόβος· σκέφτονται δηλαδή χονδροειδώς για τη γνώση, σα να επρόκειτο για σκλάβο, ότι τη σύρουν εδώ κι εκεί όλα τα υπόλοιπα. Κι εσύ, λοιπόν, μήπως πιστεύεις κάτι παρόμοιο γι' αυτή ἢ θεωρεῖς πως η γνώση είναι και ὁμορφο πράγμα, και τέτοιο που κυβερνά τον ἀνθρωπο· κι ὅτι αν κάποιος, ακριβώς, γνωρίζει τα καλά και τα ἄσχημα, δε θα μπορεί να τον εξουσιάσει τίποτα, ὥστε να κάνει ἄλλα πράγματα πέρα ἀπό κείνα που προστάζει η γνώση, ἀλλά ὅτι η φρόνηση είναι ικανή να υποστηρίξει τον ἀνθρωπο;⁹¹

-Κι ἐγὼ Σωκράτη, εἶπε, ἔχω την ἴδια γνώμη μ' ἐσένα· επιπλέον ὁμως, για μένα, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον, είναι αἰσχρό να μην υποστηρίξω ὅτι η σοφία και η γνώση είναι το ισχυρότερο ἀπ' ὅλα τα ἀνθρώπινα πράγματα. - Ωραία μιλάς, εἶπα ἐγώ, και λες σωστά πράγματα. Ξέρεις, ὁμως, πως οι περισσότεροι ἀνθρωποι δε συμφωνοῦν μ' ἐμένα κι ἐσένα, ἀλλά ισχυρίζονται ὅτι πολλοί, αν και γνωρίζουν τα καλύτερα, δε θέλουν να τα κάνουν, παρόλο που μποροῦν, ἀλλά κάνουν ἄλλα· και ὅσους ρώτησα ἐγὼ ποια είναι η αιτία γι' αὐτό, εἶπαν ὅτι εκείνοι που τα κάνουν αὐτά, τα κάνουν επειδὴ τους νικά η ηδονή ἢ η λύπη ἢ επειδὴ τους κατέχει κάτι ἀπό αὐτά που μόλις ἀνέφερα. - Νομίζω

- ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ ἄλλα οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι. - Ἴθι δὴ μετ' ἐμοῦ ἐπιχείρησον πείθειν τοὺς ἀνθρώπους καὶ διδάσκειν ὃ ἐστὶν αὐτοῖς τοῦτο
 353 τὸ πάθος, ὃ φασιν ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ἠττᾶσθαι καὶ οὐ πράττειν διὰ ταῦτα τὰ βέλτιστα, ἐπεὶ γινώσκειν γε αὐτά. ἴσως γὰρ ἂν λεγόντων ἡμῶν ὅτι· Οὐκ ὀρθῶς λέγετε, ὦ ἄνθρωποι, ἀλλὰ φεύδεσθε, ἔροιντ' ἂν ἡμᾶς· «Ἦ Πρωταγόρα τε καὶ Σώκρατες, εἰ μὴ ἐστὶν τοῦτο τὸ πάθημα ἡδονῆς ἠττᾶσθαι, ἀλλὰ τί ποτ' ἐστίν, καὶ τί ὑμεῖς αὐτό φατε εἶναι; εἶπατον ἡμῖν.»
- Τί δέ, ὦ Σώκρατες, δεῖ ἡμᾶς σκοπεῖσθαι τὴν τῶν
 B πολλῶν δόξαν ἀνθρώπων, οἳ ὅτι ἂν τύχωσι τοῦτο λέγουσιν; - Οἶμαι, ἦν δ' ἐγώ, εἶναί τι ἡμῖν τοῦτο πρὸς τὸ ἐξευρεῖν περὶ ἀνδρείας, πρὸς τᾶλλα μόρια τὰ τῆς ἀρετῆς πῶς ποτ' ἔχει. εἰ οὖν σοι δοκεῖ ἐμμένειν οἷς ἄρτι ἔδοξεν ἡμῖν, ἐμὲ ἠγήσασθαι ἢ οἶμαι ἂν ἔγωγε κάλλιστα φανερόν γενέσθαι, ἔπου· εἰ δὲ μὴ βούλει, εἴ σοι φίλον, ἐὼ χαίρειν. - Ἄλλ', ἔφη, ὀρθῶς λέγεις· καὶ πέραινε ὥσπερ ἤρξω.
- C Πάλιν τοίνυν, ἔφην ἐγώ, εἰ ἔροιντο ἡμᾶς· «Τί οὖν φατε τοῦτο εἶναι, ὃ ἡμεῖς ἠττω εἶναι τῶν ἡδονῶν ἐλέγομεν;» εἶπομ' ἂν ἔγωγε πρὸς αὐτοὺς ὡδί· Ἄ-

ὅμως Σωκράτη, εἶπε, πως κι ἄλλα πολλά δε λένε σωστά οι ἄνθρωποι. - Ἐλα λοιπόν, προσπάθησε, μαζί μ' ἐμένα, να πείσεις τους ἀνθρώπους και να τους ἐξηγήσεις τι εἶναι αὐτό που τους συμβαίνει και ἰσχυρίζονται ὅτι τους νικούν οι ἡδονές, και, γι' αὐτό, δεν κάνουν τα καλύτερα, παρόλο που, βεβαίως, τα γνωρίζουν. Ἴσως, ὅμως, αν εμεῖς τους λέγαμε: «δε μιλάτε σωστά, ἄνθρωποι, και κάνετε λάθος», εκείνοι να μας ἔλεγαν: «Πρωταγόρα και Σωκράτη, αν αὐτό που μας συμβαίνει, δεν εἶναι να μας νικά η ἡδονή, τι εἶναι ἐπιτέλους, και τι ἰσχυρίζεστε εσεῖς πως εἶναι; Πείτε μας.» - Και τότε, Σωκράτη, πρέπει να ἐξετάσουμε εμεῖς τη γνώμη των πολλῶν ἀνθρώπων, που λένε ὅ,τι τους κατέβει; - Νομίζω, εἶπα ἐγώ, ὅτι αὐτό σημαίνει κάτι για μας, προκειμένου να ανακαλύψουμε, σχετικά με την ἀνδρεία, ποια σχέση ἔχει με τα υπόλοιπα μέρη της ἀρετῆς. Αν, λοιπόν, νομίζεις ὅτι πρέπει να ἐμμείνουμε σ' ἐκεῖνα που αποφασίσαμε πριν λίγο, κι ἐγώ να οδηγήσω την ἐρευνα, με τον τρόπο που, θεωρώ, θα εἶχε τα καλύτερα ἀποτελέσματα, ἀκολούθησέ με· αν ὅμως δε θέλεις, και εἶναι να σ' ευχαριστήσω, παραιτούμαι. - Μα ἔχεις δίκιο, εἶπε· συνέχισε λοιπόν ὅπως ἀρχισες.

Πάλι, ἐπομένως, εἶπα ἐγώ, αν μας ρωτούσαν: «Τι, λοιπόν, ἰσχυρίζεστε πως εἶναι αὐτό, που εμεῖς λέγαμε ὅτι εἶναι ἠττα ἀπό τις ἡδονές;», ἐγώ, τουλάχιστον, θα

κούετε δὴ· πειρασόμεθα γὰρ ὑμῖν ἐγώ τε καὶ Πρωταγόρας φράσαι. ἄλλο τι γάρ, ὧ ἄνθρωποι, φατέ ὑμῖν τοῦτο γίγνεσθαι ἐν τοῖσδε, οἷον πολλάκις ὑπὸ σίτων καὶ ποτῶν καὶ ἀφροδισίων κρατούμενοι ἡδέων ὄντων, γινώσκοντες ὅτι πονηρὰ ἐστίν, ὅμως αὐτὰ πράττειν; - Φαῖεν ἄν. - Οὐκοῦν ἐροίμεθ' ἂν αὐτούς ἐγώ τε καὶ σὺ πάλιν· Πονηρὰ δὲ αὐτὰ πῆ
D φατε εἶναι; πότερον ὅτι τὴν ἡδονὴν ταύτην ἐν τῷ παραχρῆμα παρέχει καὶ ἡδύ ἐστίν ἕκαστον αὐτῶν, ἢ ὅτι εἰς τὸν ὕστερον χρόνον νόσους τε ποιεῖ καὶ πενίας καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ παρασκευάζει; ἢ κὰν εἴ τι τούτων εἰς τὸ ὕστερον μηδὲν παρασκευάζει, χαίρειν δὲ μόνον ποιεῖ, ὅμως δ' ἂν κακὰ ἦν, ὅ τι μαθόντα χαίρειν ποιεῖ καὶ ὀπηοῦν; ἄρ' οἰόμεθ' ἂν αὐτούς, ὧ
E Πρωταγόρα, ἄλλο τι ἀποκρίνασθαι ἢ ὅτι οὐ κατὰ τὴν αὐτῆς τῆς ἡδονῆς τῆς παραχρῆμα ἐργασίαν κακὰ ἐστίν, ἀλλὰ διὰ τὰ ὕστερον γιγνόμενα, νόσους τε καὶ τᾶλλα. - Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη ὁ Πρωταγόρας, τοὺς πολλοὺς ἂν ταῦτα ἀποκρίνασθαι. - Οὐκοῦν νόσους ποιοῦντα ἀνίας ποιεῖ, καὶ πενίας ποιοῦντα
354 ἀνίας ποιεῖ; Ὁμολογοῖεν ἄν, ὡς ἐγῶμαι. - Συνέφη ὁ Πρωταγόρας. - Οὐκοῦν φαίνεται, ὧ ἄνθρωποι, ὑ-

τους απαντούσα ως εξής: Ακούστε τώρα· ἐγώ και ο Πρωταγόρας θα προσπαθήσουμε να σας πούμε. Πράγματι τι ἄλλο, ἄνθρωποι, υποστηρίζετε πως σας συμβαίνει, σε περιπτώσεις σαν κι αυτές, όταν, για παράδειγμα, πολλές φορές σας νικούν φαγητά και ποτά και αφροδίσια, επειδή είναι ευχάριστα, πέρα απ' το γεγονός ότι τα κάνετε, παρόλο που γνωρίζετε πως είναι κακά; - Αυτό, θα ἔλεγαν. - Ἐγώ κι εσύ, λοιπόν, θα τους ρωτούσαμε πάλι: Πώς λέτε ὅτι αὐτά είναι κακά; Επειδή προσφέρουν εκείνη την ἄμεση ἡδονή, και καθένα τους είναι ευχάριστο ἢ επειδή αργότερα προκαλοῦν αρρώστιες και φτώχεια και εγχυμονοῦν ἄλλα πολλά παρόμοια; Ἡ, κι αν στο μέλλον δεν εγχυμονοῦν τίποτε ἀπὸ αὐτά και προκαλοῦν μόνο χαρά, θα ἦταν πάλι κακά επειδή προκαλοῦν τη χαρά, μ' ὅποιον τρόπο κι αν το κάνουν; Ἄραγε, Πρωταγόρα, πιστεύουμε πως μπορεί αυτοί να αποκριθoύν κάτι ἄλλο, κι ὄχι πως δεν είναι κακά ὅταν παρέχουν εκείνη την ἄμεση ἡδονή, ἀλλὰ για εκείνα που γίνονται αργότερα, τις αρρώστιες και τα ἄλλα; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω, εἶπε ο Πρωταγόρας, ὅτι οἱ πολλοί θα απαντούσαν αὐτά. - Επομένως, ὅταν προκαλοῦν αρρώστιες δε φέρνουν στενοχώριες, κι ὅταν προκαλοῦν φτώχεια, δε φέρνουν, πάλι, στενοχώριες; Θα συμφωνούσαν, νομίζω. - Κι ἐγώ, εἶπε ο Πρωταγόρας. - Δεν είναι λοιπόν και για σας φα-

μῖν, ὡς φαμεν ἐγὼ τε καὶ Πρωταγόρας, δι' οὐδὲν ἄλλο ταῦτα κακὰ ὄντα ἢ διότι εἰς ἀνίας τε ἀποτελευτᾶ καὶ ἄλλων ἡδονῶν ἀποστερεῖ; Ὁμολογοῖεν ἄν; - Συνεδόκει ἡμῖν ἀμφοῖν. - Οὐκοῦν πάλιν ἂν αὐτούς τὸ ἐναντίον εἰ ἐροίμεθα· Ὡ ἀνθρωποι οἱ λέγοντες αὐτὰ ἀγαθὰ ἀνιαρὰ εἶναι, ἄρα οὐ τὰ τοιάδε λέγετε, οἷον τὰ τε γυμνάσια καὶ τὰς στρατείας καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν θεραπείας τὰς διὰ καύσεών τε καὶ τομῶν καὶ φαρμακειῶν καὶ λιμοκτονιῶν γιγνομένας, ὅτι ταῦτα ἀγαθὰ μὲν ἔστιν, ἀνιαρὰ δέ; Φαῖεν ἄν; - Συνεδόκει. - Πότερον οὖν κατὰ τὸδε ἀγαθὰ αὐτὰ καλεῖτε, ὅτι ἐν τῷ παραχρῆμα ὀδύνας τὰς ἐσχάτας παρέχει καὶ ἀλγηδόνας, ἢ ὅτι εἰς τὸν ὑστερον χρόνον ὑγίειά τε ἀπ' αὐτῶν γίνονται καὶ εὐεξία τῶν σωμάτων καὶ τῶν πόλεων σωτηρία καὶ ἄλλων ἀρχαὶ καὶ πλοῦτοι; Φαῖεν ἄν, ὡς ἐγῶμαι. - Συνεδόκει. - Ταῦτα δὲ ἀγαθὰ ἔστι δι' ἄλλο τι ἢ ὅτι εἰς ἡδονὰς ἀποτελευτᾶ καὶ λυπῶν ἀπαλλαγὰς τε καὶ ἀποτροπὰς; ἢ ἔχετε τι ἄλλο τέλος λέγειν, εἰς ὃ ἀποβλέφαντες αὐτὰ ἀγαθὰ καλεῖτε, ἀλλ' <ἢ> ἡδονὰς τε καὶ λύπας; Οὐκ ἂν φαῖεν, ὡς ἐγῶμαι. - Οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ, ἔφη ὁ Πρωταγόρας. - Οὐκοῦν τὴν μὲν ἡδονὴν

νερό, ἀνθρωποι, ὅπως υποστηρίζουμε ἐγὼ καὶ ὁ Πρωταγόρας, ὅτι αὐτὰ δεν εἶναι κακὰ για κανέναν ἄλλο λόγο, παρά διότι καταλήγουν σε στενοχώριες καὶ μας στεροῦν ἄλλες ἡδονές; Θα συμφωνούσαν; - Ἐτσι νομίσαμε κι εμεῖς οἱ δύο. - Επομένως, ἀν πάλι τους ρωτούσαμε, ἀκόμα μια φορά, τὸ ἀντίθετο: ἀνθρωποι, εσεῖς που λέτε, ξανά, ὅτι τὰ καλὰ εἶναι δυσάρεστα, δεν ἐννοεῖτε, ἄραγε, πράγματα ὅπως τὰ γυμνάσια καὶ οἱ ἐκστρατείες καὶ οἱ θεραπείες τῶν γιατρῶν, που γίνονται με καυτηριασμούς καὶ τομές καὶ φάρμακα καὶ δίαιτες, ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ εἶναι βέβαια καλὰ, ἀλλὰ δυσάρεστα; Θα το δέχονταν; - Συμφώνησε. - Για τούτο, λοιπόν, τὰ ονομάζετε καλὰ, ἐπειδὴ ἀμέσως προκαλοῦν τις μεγαλύτερες ὀδύνες καὶ τους πόνους ἢ ἐπειδὴ, ἀργότερα, ἀπὸ αὐτὰ προκύπτουν ἡ υγεία καὶ ἡ εὐεξία τῶν σωμάτων καὶ ἡ σωτηρία τῶν πόλεων καὶ ἡ ἐξουσία πάνω στους ἄλλους καὶ τὰ πλοῦτη; Ἐγὼ νομίζω θα το δέχονταν. - Συμφώνησε. - Αὐτὰ, ὅμως, εἶναι καλὰ για ἄλλο λόγο, ἢ ἐπειδὴ καταλήγουν σε ἡδονές καὶ στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τις λύπες, καὶ στὴν ἀποτροπὴ τους; Ἡμπορεῖτε νὰ μιλήσετε για κάποιον ἄλλο τέλος, στο οποίο στρέφετε τὸ βλέμμα σας, καὶ τὰ ονομάζετε καλὰ, ἄλλο ἀπὸ τις ἡδονές καὶ τις λύπες; Δε θα μπορούσαν νὰ πουν, νομίζω. - Οὔτε ἐγὼ το πιστεύω, εἶπε ὁ Πρωταγόρας. - Δεν ἐπιδιώχετε, λοιπόν, τὴν ἡδονὴ ὡς κα-

διώχετε ως ἀγαθὸν ὄν, τὴν δὲ λύπην φεύγετε ως κακόν; - Συνεδόκει. - Τοῦτ' ἄρα ἠγεῖσθ' εἶναι κακόν, τὴν λύπην, καὶ ἀγαθὸν τὴν ἡδονήν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ χαίρειν τότε λέγετε κακὸν εἶναι, ὅταν μειζόνων ἡδονῶν ἀποστερῆ ἢ ὅσας αὐτὸ ἔχει, ἢ λύπας μείζους

D παρασκευάζῃ τῶν ἐν αὐτῷ ἡδονῶν· ἐπεὶ εἰ κατ' ἄλλο τι αὐτὸ τὸ χαίρειν κακὸν καλεῖτε καὶ εἰς ἄλλο τι τέλος ἀποβλέφαντες, ἔχοιτε ἂν καὶ ἡμῖν εἰπεῖν· ἄλλ' οὐχ ἔξετε. - Οὐδ' ἐμοὶ δοκοῦσιν, ἔφη ὁ Πρωταγόρας. - Ἄλλο τι οὖν πάλιν καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ λυπεῖσθαι ὁ αὐτὸς τρόπος; τότε καλεῖτε αὐτὸ τὸ λυπεῖσθαι ἀγαθόν, ὅταν ἢ μείζους λύπας τῶν ἐν αὐτῷ οὐσῶν ἀπαλλάττῃ ἢ μείζους ἡδονὰς τῶν λυπῶν παρασκευάζῃ; ἐπεὶ εἰ πρὸς ἄλλο τι τέλος ἀποβλέπετε,

E ὅταν καλῆτε αὐτὸ τὸ λυπεῖσθαι ἀγαθόν, ἢ πρὸς ὃ ἐγὼ λέγω, ἔχετε ἡμῖν εἰπεῖν· ἄλλ' οὐχ ἔξετε. - Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις, ὁ Πρωταγόρας. - Πάλιν τοίνυν, ἔφην ἐγώ, εἴ με ἀνέροισθε, ὦ ἄνθρωποι, «Τίνος οὖν δήποτε ἔνεκα πολλὰ περὶ τούτου λέγεις καὶ πολλαχῆ;» Συγγιγνώσχετε μοι, φαίην ἂν ἔγωγε. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ ῥάδιον ἀποδείξαι τί ἐστὶν ποτε τοῦτο ὃ ὑμεῖς καλεῖτε τῶν ἡδονῶν ἤττω εἶναι· ἔπειτα ἐν τούτῳ εἰσὶν πᾶσαι αἱ ἀποδεί-

λό, ἐνῶ ἀποφεύγετε τὴ λύπη ὡς κακό; - Συμφώνησε. - Τοῦτο, λοιπόν, θεωρεῖτε κακό, τὴ λύπη, καὶ ἀγαθὸν τὴν ἡδονήν, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἴδια ἡ χαρὰ τότε λέτε πως εἶναι κακό, ὅταν στερεῖ ἀπὸ ἡδονῆς μεγαλύτερες ἀπ' ὅσες προσφέρει ἡ ἴδια ἢ ἐγκυμονεῖ λύπες μεγαλύτερες ἀπὸ τις ἡδονῆς που δίνει· γιατί, ἀν ονομάζετε τὴν ἴδια τὴν χαρὰ κακό γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο, καὶ ἐπειδὴ στο νου σας ἔχετε κάποιον ἄλλο τέλος, θὰ μπορούσατε νὰ το πείτε καὶ σ' ἐμᾶς· δε θὰ μπορέσετε ὁμως. - Οὐτε σε μὲνα φαίνεται πως θὰ μπορούσαν, εἶπε ὁ Πρωταγόρας. - Μήπως καὶ γιὰ τὴ λύπη με τὸν ἴδιο τρόπο δε θὰ μιλήσουμε; Τότε ονομάζετε τὴν ἴδια τὴν λύπη ἀγαθὸν, ὅταν εἴτε ἀπαλλάσσει ἀπὸ λύπες μεγαλύτερες ἀπὸ κείνες που φέρνει μαζί της, εἴτε ἐγκυμονεῖ ἡδονῆς μεγαλύτερες ἀπὸ τις λύπες; Γιατί, ἀν ἔχετε το νου σας σε κάποιον ἄλλο τέλος, ὅταν ονομάζετε τὴν ἴδια τὴν λύπη ἀγαθὸν, καὶ ὄχι σε αὐτὸ που λέω ἐγώ, μπορεῖτε νὰ μας πείτε, ἀλλά δε θὰ μπορέσετε. - Ἀλήθεια λες, εἶπε ὁ Πρωταγόρας.

- Πάλι ἐπομένως, εἶπα ἐγώ, ἀν με ρωτούσατε, ἄνθρωποι: «γιὰ ποιο λοιπόν λόγο, τέλος πάντων, λες πολλὰ σχετικά με αὐτὸ καὶ με πολλοὺς τρόπους;» Συγχωρεῖστε με, θὰ ἔλεγα ἐγώ. Γιατί, πρῶτα, δε εἶναι εὐκόλο νὰ ἀποδείξει κανεὶς τι εἶναι ἐκεῖνο που εσεῖς ονομάζετε ἤττω ἀπὸ τις ἡδονῆς· ἔπειτα, μέσα σε αὐτὸ

ξεις. ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ἀναθέσθαι ἔξεστιν, εἴ πη ἔχετε
 355 ἄλλο τι φάναι εἶναι τὸ ἀγαθὸν ἢ τὴν ἡδονήν, ἢ τὸ
 κακὸν ἄλλο τι ἢ τὴν ἀνίαν· ἢ ἀρκεῖ ὑμῖν τὸ ἡδέως
 καταβιῶναι τὸν βίον ἄνευ λυπῶν; εἰ δὲ ἀρκεῖ καὶ μὴ
 ἔχετε μηδὲν ἄλλο φάναι εἶναι ἀγαθὸν ἢ κακὸν ὃ μὴ
 εἰς ταῦτα τελευτᾷ, τὸ μετὰ τοῦτο ἀκούετε. φημί γάρ
 ὑμῖν τούτου οὕτως ἔχοντος γελοῖον τὸν λόγον γί-
 γνεσθαι, ὅταν λέγητε ὅτι πολλάκις γινώσκων τὰ
 κακὰ ἄνθρωπος ὅτι κακὰ ἐστίν, ὅμως πράττει αὐτά,
 B ἐξὸν μὴ πράττειν, ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ἀγόμενος καὶ
 ἐκπληττόμενος· καὶ αὖθις αὖ λέγετε ὅτι γινώσκων
 ὁ ἄνθρωπος τὰγαθὰ πράττειν οὐκ ἐθέλει διὰ τὰς
 παραχρῆμα ἡδονάς, ὑπὸ τούτων ἠττώμενος. ὡς δὲ
 ταῦτα γελοῖά ἐστιν, κατάδηλον ἔσται, ἐὰν μὴ πολ-
 λοις ὀνόμασι χρώμεθα ἅμα, ἡδεῖ τε καὶ ἀνιαρῶ καὶ
 ἀγαθῶ καὶ κακῶ, ἀλλ' ἐπειδὴ δύο ἐφάνη ταῦτα, δυ-
 οῖν καὶ ὀνόμασιν προσαγορεύωμεν αὐτά, πρῶτον
 C μὲν ἀγαθῶ καὶ κακῶ, ἔπειτα αὖθις ἡδεῖ τε καὶ ἀνι-
 αρῶ. θέμενοι δὴ οὕτω λέγωμεν ὅτι γινώσκων ὁ
 ἄνθρωπος τὰ κακὰ ὅτι κακὰ ἐστίν, ὅμως αὐτὰ ποιεῖ.
 ἐὰν οὖν τις ἡμᾶς ἔρηται, «Διὰ τί;» ἠττώμενος, φή-

υπάρχουν όλες οι αποδείξεις. Αλλά ακόμα και τώρα
 μπορείτε να ανακαλέσετε, αν, με κάποιον τρόπο, μπο-
 ρείτε να πείτε ότι το αγαθό είναι άλλο πράγμα από
 την ηδονή ή το κακό άλλο από τη στενοχώρια· ή σας
 αρκεί να ζήσετε ευχάριστα τη ζωή σας δίχως λύπες;
 Αν όμως αρκεί, και δεν μπορείτε να πείτε πως οτιδή-
 ποτε άλλο, που δεν καταλήγει σε αυτά, είναι καλό ή
 κακό, ακούστε αυτό που θα σας πω μετά. Γιατί ισχυ-
 ρίζομαι ότι, αν αυτό έχει έτσι, ο λόγος γίνεται γελοί-
 ος, όταν λέτε ότι, παρόλο που πολλές φορές γνωρίζει
 τα κακά ο άνθρωπος, ότι είναι κακά, όμως τα πράτ-
 τει, παρόλο που μπορεί να μην τα κάνει, επειδή πα-
 ρασύρεται και θαμπώνεται από τις ηδονές. Και λέτε,
 πάλι, ότι, παρόλο που ο άνθρωπος γνωρίζει τα καλά,
 δε θέλει να τα κάνει, εξαιτίας των πρόσκαιρων ηδο-
 νών, από τις οποίες νικιέται. Ότι, όμως, αυτά είναι γε-
 λοῖα, θα φανεί ξεκάθαρα, αν δε χρησιμοποιούμε πολ-
 λά ονόματα, όπως ευχάριστο και δυσάρεστο, και καλό
 και κακό, αλλά επειδή αποδείχτηκε πως είναι δύο, τα
 χαρακτηρίζουμε με δύο ονόματα· πρώτα καλό και κα-
 κό και μετά, πάλι, ευχάριστο και δυσάρεστο. Κι έτσι
 καθώς τοποθετήσαμε τα πράγματα, ας λέμε ότι, πα-
 ρόλο που γνωρίζει ο άνθρωπος ότι τα κακά είναι κα-
 κά, εν τούτοις τα κάνει. Αν λοιπόν κάποιος μας ρωτή-
 σει: «για ποιο λόγο;» Επειδή νικιέται, θα πούμε. «Α-

σομεν· «Υπό τοῦ;» ἐκεῖνος ἐρήσεται ἡμᾶς· ἡμῖν δὲ ὑπὸ μὲν ἡδονῆς οὐκέτι ἔξεστιν εἰπεῖν- ἄλλο γὰρ ὄνομα μετεῖληφεν ἀντὶ τῆς ἡδονῆς τὸ ἀγαθόν- ἐκεῖνω δὲ ἀποκρινώμεθα καὶ λέγωμεν ὅτι ἠττώμενος - «Υπό τίνος;» φήσει. Τοῦ ἀγαθοῦ, φήσομεν νῆ Δία. ἂν οὖν τύχη ὁ ἐρόμενος ἡμᾶς ὑβριστῆς ὢν, γελάσεται καὶ ἐρεῖ· «Ἡ γελοῖον λέγετε πράγμα, εἰ πράττει

D τις κακά, γινώσκων ὅτι κακά ἐστίν, οὐ δέον αὐτὸν πράττειν, ἠττώμενος ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν. ἄρα,» φήσει, «οὐκ ἀξίων ὄντων νικᾶν ἐν ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν τὰ κακά, ἢ ἀξίων;» φήσομεν δῆλον ὅτι ἀποκρινόμενοι, ὅτι οὐκ ἀξίων ὄντων· οὐ γὰρ ἂν ἐξημάρτανεν ὄν φάμεν ἠττω εἶναι τῶν ἡδονῶν. «Κατὰ τί δέ,» φήσει ἴσως, «ἀνάξιά ἐστίν ἀγαθὰ τῶν κακῶν ἢ τὰ κακά τῶν ἀγαθῶν; ἢ κατ' ἄλλο τι ἢ ὅταν τὰ μὲν μείζω, τὰ δὲ σμικρότερα ἦ; ἢ πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω ἦ;» οὐχ ἔ-

E ξομεν εἰπεῖν ἄλλο ἢ τοῦτο. «Δῆλον ἄρα,» φήσει, «ὅτι τὸ ἠττᾶσθαι τοῦτο λέγετε, ἀντὶ ἐλαττόνων ἀγαθῶν μείζω κακά λαμβάνειν.» Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω.

Μεταλάβωμεν δὲ τὰ ὀνόματα πάλιν τὸ ἡδύ τε καὶ ἀνιαρόν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις, καὶ λέγωμεν ὅτι

πό ποιο πράγμα;», θα μας ρωτήσει εκείνος· εμεῖς δε θα μπορούμε πια να πούμε από την ηδονή· γιατί η ηδονή πήρε ἄλλη ονομασία, την ονομάσαμε ἀγαθό· ας του ἀποκριθούμε, λοιπόν, και ας του πούμε: επειδή νικιέται. - «Από τι;», θα πει. Από το ἀγαθό, θα πούμε, μα το Δία. Αν, ὅμως, αὐτός που μας ρώτησε, τύχει να εἶναι θρασύς, θα γελάσει και θα πει: «ἀλήθεια, πόσο γελοῖα πράγματα λέτε: ἀφού κάποιος πράττει τα κακά, παρόλο που ξέρει πως εἶναι κακά, και ενώ δεν πρέπει να τα κάνει, επειδή νικιέται ἀπό τα ἀγαθὰ. Ἄρα,» θα πει, «το κάνει επειδή, κατὰ τη γνώμη σας, τα ἀγαθὰ δεν ἦταν ἀξια να νικήσουν τα κακά ἢ επειδή ἦταν ἀξια;» Κι εμεῖς, εἶναι φανερό, θα ἀπαντήσουμε και θα πούμε πως δεν ἦταν ἀξια· γιατί δε θα ἔκανε λάθος αὐτός που λέμε ὅτι νικιέται ἀπό τις ηδονές. «Κι ως προς τι», θα ρωτήσει ἴσως, «εἶναι κατώτερα τα ἀγαθὰ ἀπό τα κακά ἢ τα κακά ἀπό τα ἀγαθὰ; Ὡς προς κάτι ἄλλο, ἢ επειδή τα μεν εἶναι μεγαλύτερα, ενώ τα ἄλλα μικρότερα; Ἡ τα πρῶτα περισσότερα, ενώ τα ἄλλα λιγότερα;» Δε θα μπορέσουμε να ἀπαντήσουμε ἄλλο ἀπὸ αὐτό. «Ἐπομένως εἶναι φανερό», θα πει, «ὅτι αὐτὸ ἐννοεῖτε με την ἦττα· ἀντὶ για λιγότερα ἀγαθὰ, να παίρνεις περισσότερα κακά.» Ἐτσι λοιπόν με αὐτά.

Ἀς πάρουμε, τώρα, τα ὀνόματα πάλι, το ευχάριστο και το δυσάρεστο, για τις ἴδιες καταστάσεις, κι ας πού-

ἄνθρωπος πράττει- τότε μὲν ἐλέγομεν τὰ κακά, νῦν
 δὲ λέγωμεν τὰ ἀνιαιρά, γινώσκων ὅτι ἀνιαιρά ἐστίν,
 ἠττώμενος ὑπὸ τῶν ἡδέων, δῆλον ὅτι ἀναξίων ὄν-
 356 των νικᾶν. καὶ τίς ἄλλη ἀξία ἡδονῆ πρὸς λύπην ἐ-
 στίν, ἀλλ' ἢ ὑπερβολὴ ἀλλήλων καὶ ἔλλειψις; ταῦτα
 δ' ἐστὶ μείζω τε καὶ σμικρότερα γινόμενα ἀλλήλων
 καὶ πλείω καὶ ἐλάττω καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον. εἰ γάρ
 τις λέγοι ὅτι «Ἀλλὰ πολὺ διαφέρει, ὦ Σώκρατες, τὸ
 παραχρῆμα ἡδὺ τοῦ εἰς τὸν ὕστερον χρόνον καὶ ἡ-
 δέος καὶ λυπηροῦ,» Μῶν ἄλλω τω, φαίην ἂν ἔγωγε,
 ἢ ἡδονῆ καὶ λύπης; οὐ γὰρ ἔσθ' ὅτῳ ἄλλω. ἀλλ' ὡσ-
 B περ ἀγαθὸς ἰστάναι ἄνθρωπος, συνθεῖς τὰ ἡδέα καὶ
 συνθεῖς τὰ λυπηρά, καὶ τὸ ἐγγὺς καὶ τὸ πόρρω στή-
 σας ἐν τῷ ζυγῷ, εἰπέ πότερα πλείω ἐστίν. ἐὰν μὲν
 γὰρ ἡδέα πρὸς ἡδέα ἰστῆς, τὰ μείζω αἰεὶ καὶ πλείω
 ληπτέα· ἐὰν δὲ λυπηρά πρὸς λυπηρά, τὰ ἐλάττω καὶ
 σμικρότερα· ἐὰν δὲ ἡδέα πρὸς λυπηρά, ἐὰν μὲν τὰ
 ἀνιαιρά ὑπερβάλληται ὑπὸ τῶν ἡδέων, ἐάντε τὰ ἐγ-
 γὺς ὑπὸ τῶν πόρρω ἐάντε τὰ πόρρω ὑπὸ τῶν ἐγγὺς,
 ταύτην τὴν πράξιν πραχτέον ἐν ἧ ἂν ταῦτ' ἐνῆ· ἐὰν
 C δὲ τὰ ἡδέα ὑπὸ τῶν ἀνιαιρῶν, οὐ πραχτέα. μή πη

με ὅτι ὁ ἄνθρωπος πράττει, τότε λέγαμε τὰ κακά, τώ-
 ρα ας πούμε τὰ δυσάρεστα, παρόλο που ξέρει ὅτι εἶναι
 δυσάρεστα, ἐπειδὴ νικιέται ἀπὸ τὰ ευχάριστα, γιατί ε-
 κείνα - εἶναι φανερό - ἦταν ἀνάξια νὰ νικῆσουν. Καὶ
 ποια ἄλλη ἡ ἀξία τῆς ἡδονῆς ἀπέναντι στὴ λύπη, ἐκτὸς
 ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἔλλειψη; Αὐτὰ τὰ πράγμα-
 τα γίνονται καὶ μεγαλύτερα καὶ μικρότερα, τὸ ἓνα σε
 σχέση με τὸ ἄλλο, καὶ περισσότερα καὶ λιγότερα, καὶ
 αυξάνουν καὶ ελαττώνονται. Γιατί, ἀν κανεῖς πεῖ: «πο-
 λὺ ὅμως υπερέχει, Σωκράτη, τὸ ἄμεσα ευχάριστο ἀπὸ
 τὸ ευχάριστο καὶ τὸ δυσάρεστο που θ' ἀργήσουν νὰ ἐλ-
 θουν»,⁹² ἐγὼ θὰ ἔλεγα: υπερέχει σε τίποτε ἄλλο, τάχα,
 ἢ σε ευχαρίστηση καὶ λύπη; Γιατί σε τίποτε ἄλλο δὲν
 μπορεῖ νὰ υπερέχει. Ἀλλά, σὰν ἄνθρωπος που ξέρει νὰ
 ζυγίζει καλά, βάλε μαζί τὰ ευχάριστα καὶ τὰ δυσάρε-
 στα, κι ἀφοῦ τοποθετήσεις στὴ ζυγαριά τὸ ἄμεσο καὶ
 τὸ μακρινό, πες ποια εἶναι περισσότερα. Γιατί ἀν βέ-
 βαια συγκρίνεις ευχάριστα με ευχάριστα, πάντα πρέ-
 πει νὰ παίρνεις τὰ μεγαλύτερα καὶ περισσότερα· κι ἀν
 δυσάρεστα με δυσάρεστα, τὰ λιγότερα καὶ μικρότερα·
 ἀν ὅμως ευχάριστα με δυσάρεστα, καὶ τὰ δυσάρεστα
 εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὰ ευχάριστα, εἴτε τὰ ἄμεσα ἀ-
 πό τὰ μακρινά, εἴτε τὰ μακρινά ἀπὸ τὰ ἄμεσα, πρέπει
 νὰ κάνεις ἐκεῖνη τὴν πράξη, στὴν ὁποία βρίσκονται τὰ
 ευχάριστα· ἀν ὅμως τὰ δυσάρεστα εἶναι περισσότερα

ἄλλη ἔχει, φαίην ἄν, ταῦτα, ὦ ἄνθρωποι; οἷδ' ὅτι οὐκ ἄν ἔχοιεν ἄλλως λέγειν. - Συνεδόκει καὶ ἐκεῖνω.

- "Ὅτε δὴ τοῦτο οὕτως ἔχει, τόδε μοι ἀποκρίνασθε, φήσω. φαίνεται ὑμῖν τῇ ὄψει τὰ αὐτὰ μεγέθη ἐγγύθεν μὲν μείζω, πόρρωθεν δὲ ἐλάττω· ἢ οὐ; - Φήσουσιν. - Καὶ τὰ παχέα καὶ τὰ πολλά ὡσαύτως; καὶ αἰφωναὶ <αἰ> ἴσαι ἐγγύθεν μὲν μείζους, πόρρωθεν δὲ σμικρότεροι; - Φαῖεν ἄν. - Εἰ οὖν ἐν τούτῳ ἡμῖν ἦν τὸ εὖ πράττειν, ἐν τῷ τὰ μὲν μεγάλα μήκη καὶ πράττειν καὶ λαμβάνειν, τὰ δὲ σμικρὰ καὶ φεύγειν καὶ μὴ πράττειν, τίς ἄν ἡμῖν σωτηρία ἐφάνη τοῦ βίου; ἄρα ἡ μετρητικὴ τέχνη ἢ ἡ τοῦ φαινομένου δύναμις; ἢ αὕτη μὲν ἡμᾶς ἐπλάνα καὶ ἐποίει ἄνω τε καὶ κάτω πολλάκις μεταλαμβάνειν ταῦτα καὶ μεταμέλειν καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν καὶ ἐν ταῖς αἰρέσεσιν τῶν μεγάλων τε καὶ σμικρῶν, ἢ δὲ μετρητικὴ ἄκυρον μὲν ἄν ἐποίησε τοῦτο τὸ φάντασμα, δηλώσασα δὲ τὸ ἀληθές ἡσυχίαν ἄν ἐποίησεν ἔχειν τὴν ψυχὴν μένουσαν ἐπὶ τῷ ἀληθεῖ καὶ ἔσωσεν ἄν τὸν βίον; ἄρ' ἄν ὁμολογοῖεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ταῦτα ἡμᾶς τὴν μετρητικὴν σώζειν ἄν τέχνην ἢ ἄλλην; - Τὴν μετρη-

ἀπό τα ευχάριστα, δεν πρέπει να τα κάνεις· μήπως, ἄνθρωποι -θα ἔλεγα ἐγώ- τα πράγματα ἔχουν ἀλλιώως; Ξέρω πως δε θα μπορούσαν να πουν κάτι ἄλλο. - Συμφώνησε κι ἐκεῖνος.

- Ἀφοῦ λοιπὸν ἐτσι ἔχει το πράγμα, ἀπαντήστε μου στο ἐξῆς, θα τους πω. Τα ἴδια μεγέθη, ὅταν τα κοιτάζετε, σας φαίνονται ἀπὸ κοντὰ μεγαλύτερα καὶ ἀπὸ μακριὰ μικρότερα· ἢ ὄχι; - Θα συμφωνήσουν. - Καὶ τα παχιά καὶ τὰ πολλά το ἴδιο; Καὶ οἱ ἴσες φωνές ἀπὸ κοντὰ πιο δυνατές, ἐνῶ ἀπὸ μακριὰ ἀσθενέστερες; Θα συμφωνούσαν. - Ἄν, λοιπὸν, ἡ εὐτυχία μας βρισκόταν στο να πράττουμε καὶ να παίρνουμε τὰ μεγάλα μήκη, ἐνῶ τὰ μικρὰ να τὰ ἀποφεύγουμε καὶ να μὴν τὰ κάνουμε, τι θα μας φαινόταν σωτήριο για τη ζωὴ μας; Ἄραγε ἡ τέχνη τῆς μέτρησης ἢ ἡ δύναμη που ἔχει ἡ ἐντύπωση; Ἡ μήπως ἡ τελευταία θα μας παραπλανούσε, καὶ θα μας ἔκανε ἄνω - κάτω, πολλές φορές να παίρνουμε το ἓνα για το ἄλλο καὶ να μετανιώνουμε καὶ στις πράξεις καὶ στις ἐπιλογές τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν, τῆ στιγμὴ που ἡ μετρητικὴ τέχνη θα ἀκύρωνε αὐτὴ τὴν ψευδαἰσθηση καὶ, φανερώνοντας τὴν ἀλήθεια, θα ἔκανε τὴν ψυχὴ να ἡσυχάσει καὶ να στηριχθεῖ στὴν ἀλήθεια, σώζοντας ἐτσι τὴ ζωὴ μας; Ἄραγε θα συμφωνούσαν οἱ ἄνθρωποι ὅτι σε αὐτὰ τὰ πράγματα μας σώζει ἡ τέχνη τῆς μέτρησης ἢ κάποια ἄλλη τέ-

τικήν, ὠμολόγει. - Τί δ' εἶ ἐν τῇ τοῦ περιττοῦ καὶ
 ἀρτίου αἰρέσει ἡμῖν ἦν ἡ σωτηρία τοῦ βίου, ὅποτε τὸ
 πλεον ὀρθῶς ἔδει ἐλέσθαι καὶ ὅποτε τὸ ἔλαττον, ἢ
 αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ ἢ τὸ ἕτερον πρὸς ἕτερον, εἴτ' ἐγγυὺς
 357 εἴτε πόρρω εἴη; τί ἂν ἔσωξεν ἡμῖν τὸν βίον; ἄρ' ἂν
 οὐκ ἐπιστήμη; καὶ ἄρ' ἂν οὐ μετρητική τις, ἐπειδὴ-
 περ ὑπερβολῆς τε καὶ ἐνδείας ἐστὶν ἡ τέχνη; ἐπειδὴ
 δὲ περιττοῦ τε καὶ ἀρτίου, ἄρα ἄλλη τις ἢ ἀριθμη-
 τική; Ὁμολογοῖεν ἂν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι ἢ οὐ; - Ἐ-
 δόχουν ἂν καὶ τῷ Πρωταγόρᾳ ὁμολογεῖν. - Εἶεν, ὦ
 ἄνθρωποι· ἐπεὶ δὲ δὴ ἡδονῆς τε καὶ λύπης ἐν ὀρθῇ τῇ
 αἰρέσει ἐφάνη ἡμῖν ἡ σωτηρία τοῦ βίου οὕσα, τοῦ τε
 Β πλεονος καὶ ἐλάττονος καὶ μείζονος καὶ μικροτέρου
 καὶ πορρωτέρω καὶ ἐγγυτέρω, ἄρα πρῶτον μὲν οὐ
 μετρητικὴ φαίνεται, ὑπερβολῆς τε καὶ ἐνδείας οὕσα
 καὶ ἰσότητος πρὸς ἀλλήλας σχέψις; - Ἄλλ' ἀνάγκη.
 - Ἐπεὶ δὲ μετρητικὴ, ἀνάγκη δὴπου τέχνη καὶ
 ἐπιστήμη. - Συμφήσουσιν. - Ἦτις μὲν τοίνυν τέχνη
 καὶ ἐπιστήμη ἐστὶν αὕτη, εἰσαῦθις σκεφόμεθα· ὅτι δὲ

χνη; - Συμφώνησε για την τέχνη της μέτρησης. - Ὁ-
 μως, αν η σωτηρία της ζωῆς μας βρισκόταν στην επι-
 λογή του περιττού και του ἀρτίου, και ἔπρεπε ἄλλοτε
 να επιλέξουμε σωστά το περισσότερο και ἄλλοτε το λι-
 γότερο, εἴτε το ἴδιο σε σύγκριση με τον εαυτό του, εἴτε
 το ένα σε σύγκριση με το ἄλλο, εἴτε βρισκόταν κοντά
 εἴτε μακριά, τι θα μας ἔσωζε τη ζωῆ; Ἄραγε ὄχι η επι-
 στήμη; Και δε θα ἦταν, ἄραγε, κάποια μετρητική, ε-
 φόσον, ακριβῶς, αὐτή εἶναι η τέχνη για την υπερβολή
 και την ἔλλειψη; Ἐπειδὴ, ὁμως, πρόκειται για την υ-
 περβολή και την ἔλλειψη του περιττοῦ και του ἀρτίου,
 θα ἦταν ἄραγε ἄλλη και ὄχι η ἀριθμητική; Θα συμφω-
 νούσαν μαζί μας οἱ ἄνθρωποι ἢ ὄχι; - Και ο Πρωτα-
 γόρας πίστευε πως θα συμφωνούσαν. - Ἄς εἶναι, ἄν-
 θρωποι· ἐπειδὴ, τώρα, ἐγινε φανερό πως η σωτηρία
 της ζωῆς μας βρίσκεται στην ὀρθή ἐπιλογή της ἡδονῆς
 και της λύπης και στον ὀρθό υπολογισμό του περισσό-
 τερου και του λιγότερου, του μεγαλύτερου και του μι-
 κρότερου, του μακρινότερου και κοντινότερου σ' αὐτές,
 ἄραγε δεν εἶναι φανερό πως πρώτη ἐρχεται μια μετρη-
 τική τέχνη, αφού ἔχουμε να ἐξετάσουμε την υπερβολή
 και την ἔλλειψη και την ἰσότητα μεταξύ τους; - Ανα-
 γχαστικά. - Και μια που εἶναι μετρητική, εἶναι ἀπα-
 ραίτητα τέχνη και ἐπιστήμη. - Θα συμφωνήσουν. - Ὁ-
 σο για το ποια τέχνη και ἐπιστήμη εἶναι, θα το ερευ-

C *ἐπιστήμη ἐστίν, τοσοῦτον ἐξαρκεῖ πρὸς τὴν ἀπόδειξιν ἢν ἐμὲ δεῖ καὶ Πρωταγόραν ἀποδείξαι περὶ ὧν ἤρεσθ' ἡμᾶς. ἤρεσθε δέ, εἰ μέμνησθε, ἠνίκα ἡμεῖς ἀλλήλοις ὠμολογοῦμεν ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ἀλλὰ τοῦτο αἰεὶ κρατεῖν, ὅπου ἂν ἐνῆ, καὶ ἡδονῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· ὑμεῖς δὲ δὴ ἔφατε τὴν ἡδονὴν πολλάκις κρατεῖν καὶ τοῦ εἰδότος ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲ ὑμῖν οὐχ ὠμολογοῦμεν, μετὰ τοῦτο ἤρεσθε ἡμᾶς· «ὦ Πρωταγόρα τε καὶ Σώκρατες, εἰ μὴ ἔστι τοῦτο τὸ πάθημα ἡδονῆς ἠττάσθαι, ἀλλὰ τί ποτ' ἐστίν καὶ τί ὑμεῖς αὐτὸ φατε εἶναι; εἶπατε ἡμῖν.» εἰ μὲν οὖν τότε εὐθύς ὑμῖν εἶπομεν ὅτι ἀμαθία, καταγελάτε ἂν ἡμῶν· νῦν δὲ ἂν ἡμῶν καταγελάτε, καὶ ὑμῶν αὐτῶν καταγελάσεσθε. καὶ γὰρ ὑμεῖς ὠμολογήκατε ἐπιστήμης ἐνδεία ἐξαμαρτάνειν περὶ τὴν τῶν ἡδονῶν αἵρεσιν καὶ λυπῶν τοὺς ἐξαμαρτάνοντας- ταῦτα δὲ ἐστὶν ἀγαθὰ τε καὶ κακά- καὶ οὐ μόνον ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόσθεν ἔτι ὠμολογήκατε ὅτι μετρητικῆς· ἢ δὲ ἐξαμαρτανομένη*

D *πρᾶξις ἄνευ ἐπιστήμης ἴστε που καὶ αὐτοὶ ὅτι ἀμαθία πράττεται. ὥστε τοῦτ' ἐστὶν τὸ ἡδονῆς ἠττω εἶναι, ἀμαθία ἢ μεγίστη· ἥς Πρωταγόρας ὅδε φησὶν ἰ-*

E

νήσουμε αργότερα· το γεγονός, βέβαια, ὅτι πρόκειται για ἐπιστήμη, ἀρκεῖ, ἤδη, για τὴν ἀπόδειξη που πρέπει ἐγὼ καὶ ὁ Πρωταγόρας νὰ σας δώσουμε για ὅσα μας ρωτήσατε. Μας ρωτήσατε, μάλιστα, ἀν θυμάστε, ὅταν ἐμεῖς συμφωνοῦσαμε πως δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερο ἀπὸ τὴ γνώση, ἀλλὰ αὐτὴ υπερισχύει πάντα, ὅπου ὑπάρχει, καὶ τῆς ἡδονῆς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων· εσεῖς, βέβαια, ἰσχυριστήκατε πως ἡ ἡδονὴ πολλές φορές νικά καὶ τὸν ἄνθρωπο που ξέρει καὶ, ἐπειδὴ ἐμεῖς δε συμφωνήσαμε μαζί σας, μας ρωτήσατε κατόπιν: «Πρωταγόρα καὶ Σωκράτη, ἀν αὐτὸ τὸ πάθημα δὲν εἶναι ἠττα ἀπὸ τὴν ἡδονή, τι εἶναι τέλος πάντων, καὶ τι ἰσχυρίζεστε εσεῖς πως εἶναι; Πείτε μας». Ἀν, λοιπόν, τότε σας λέγαμε ἀμέσως ὅτι εἶναι ἀμάθεια, θα μας περιγελοῦσατε· τώρα, ὅμως, ἀν περιγελάτε ἐμᾶς, θα περιγελάσετε καὶ τὸν εαυτὸ σας. Γιατί κι εσεῖς συμφωνήσατε ὅτι ὅσοι σφάλλουν στὴν ἐπιλογή τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν λυπῶν σφάλλουν ἀπὸ ἔλλειψη ἐπιστήμης -αὐτὰ τα δυο εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά-, καὶ δε σφάλλουν μόνο ἀπὸ ἔλλειψη ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ, προηγουμένως ἀκόμα συμφωνήσατε, ἀπὸ ἔλλειψη μετρητικῆς ἐπιστήμης. Πράξις που ἀποτυγχάνει, ὅμως, ἀπὸ ἔλλειψη ἐπιστήμης, γνωρίζετε καὶ οἱ ἴδιοι ὅτι διαπράττεται ἀπὸ ἀμάθεια. Αὐτὸ εἶναι, ἐπομένως, νὰ μας νικά ἡ ἡδονή, εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀμάθεια· για τὴν ὁποία ὁ

ατρός εἶναι καὶ Πρόδικος καὶ Ἰππίας· ὑμεῖς δὲ διὰ τὸ οἶεσθαι ἄλλο τι ἢ ἀμαθίαν εἶναι οὔτε αὐτοὶ οὔτε τοὺς ὑμετέρους παῖδας παρὰ τοὺς τούτων διδασκάλους τούσδε τοὺς σοφιστὰς πέμπετε, ὡς οὐ διδακτοῦ ὄντος, ἀλλὰ κηδόμενοι τοῦ ἀργυρίου καὶ οὐ διδόντες
358 τούτοις κακῶς πράττετε καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ.

Ταῦτα μὲν τοῖς πολλοῖς ἀποκεκριμένοι ἄν ἤμεν· ὑμᾶς δὲ δὴ μετὰ Πρωταγόρου ἐρωτῶ, <ὦ> Ἰππία τε καὶ Πρόδικε (κοινὸς γὰρ δὴ ἔστω ὑμῖν ὁ λόγος) πότερον δοκῶ ὑμῖν ἀληθῆ λέγειν ἢ φεύδουσαι. - Ὑπερφυῶς ἐδόκει ἅπασιν ἀληθῆ εἶναι τὰ εἰρημμένα. - Ὁμολογεῖτε ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, τὸ μὲν ἠδὲ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀνιαρὸν κακόν. τὴν δὲ Προδίκου τοῦδε διαίρεσιν τῶν ὀνομάτων παραιτοῦμαι· εἴτε γὰρ ἠδὲ
B εἴτε τερπνὸν λέγεις εἴτε χαρτόν, εἴτε ὀπόθεν καὶ ὅπως χαίρεις τὰ τοιαῦτα ὀνομάζων, ὦ βέλτιστε Πρόδικε, τοῦτό μοι πρὸς ὃ βούλομαι ἀποκρίναί. - Γελάσας οὖν ὁ Πρόδικος συνωμολόγησε, καὶ οἱ ἄλλοι. - Τί δὲ δὴ, ὦ ἄνδρες, ἔφην ἐγώ, τὸ τοιόνδε; αἰ ἐπὶ τούτου πράξεις ἅπασαι, ἐπὶ τοῦ ἀλύπως ζῆν καὶ ἠδέως, ἄρ' οὐ καλαί [καὶ ὠφέλιμοι]; καὶ τὸ καλὸν

Πρωταγόρας, ἀπὸ δω, ἰσχυρίζεται πως εἶναι γιατρός, ὅπως ο Πρόδικος και ο Ιππίας· εσεῖς, ὁμως, επειδὴ νομίζετε πως εἶναι κάτι ἄλλο και ὄχι ἀμάθεια, οὔτε οἱ ἰδιοὶ ἐρχεστε, οὔτε τα παιδιὰ σας στέλνετε σ' ὅσους τα διδάσκουν αὐτά, σε τούτους ἐδῶ τους σοφιστές, με την ιδέα πως αὐτὸ το πράγμα δε διδάσκεται· με το να σκέφτεστε ὁμως τα χρήματα και να μη δίνετε σ' αὐτούς ἀποτυγχάνετε και στην ιδιωτικὴ και στη δημόσια ζωὴ σας.

Αὐτά θα ἀπαντούσαμε στους πολλοὺς· μαζί ὁμως με τον Πρωταγόρα, ρωτῶ τώρα κι εσάς, Ιππία και Πρόδικε, - ας ἔχετε κι εσεῖς συμμετοχὴ στη συζήτηση - αν, ὅσα λέω, σας φαίνονται σωστά ἢ ὄχι. - Και σ' ὄλους φάνηκαν πολὺ σωστά ὅσα εἶπα. - Συμφωνεῖτε επομένως, εἶπα ἐγώ, ὅτι το ευχάριστο εἶναι καλὸ, ἐνῶ το δυσάρεστο κακό. Ὅσο για τη διάκριση που κάνει ο Πρόδικος αὐτὸς ἐδῶ των ὀνομάτων, την ἀφήνω στην ἀκρη· γιατί, εἴτε ευχάριστο εἴτε τερπνὸ το λες, εἴτε χαροποιό, εἴτε ἀλλιῶς και μ' ὅποιον τρόπο σου ἀρέσει ὀνομάζεις αὐτά τα πράγματα, ἀρίστε Πρόδικε, ἀποκρίσου μου σ' αὐτὸ που θέλω. - Γέλασε λοιπὸν ο Πρόδικος και συμφώνησε· τὸ ἴδιο και οἱ ἄλλοι. - Και τώρα, ἄνδρες, εἶπα ἐγώ, τι ἔχουμε να πούμε για το παρακάτω; Ὅλες οἱ πράξεις που γίνονται για να ζει κανεὶς δίχως λύπη και ευχάριστα, ἀραγε δεν εἶναι καλές [και

ἔργον ἀγαθόν τε καὶ ὠφέλιμον; - Συνεδόκει. - Εἰ
 ἄρα, ἔφην ἐγώ, τὸ ἡδὺ ἀγαθὸν ἐστίν, οὐδεὶς οὔτε εἰ-
 C δὼς οὔτε οἰόμενος ἄλλα βελτίω εἶναι ἢ ἃ ποιεῖ, καὶ
 δυνατά, ἔπειτα ποιεῖ ταῦτα, ἐξὸν τὰ βελτίω· οὐδὲ τὸ
 ἥττω εἶναι αὐτοῦ ἄλλο τι τοῦτ' ἐστίν ἢ ἀμαθία, οὐδὲ
 κρείττω ἑαυτοῦ ἄλλο τι ἢ σοφία. - Συνεδόκει πᾶσιν.
 - Τί δὲ δή; ἀμαθίαν ἄρα τὸ τοιόνδε λέγετε, τὸ φευδῆ
 ἔχειν δόξαν καὶ ἐφεῦσθαι περὶ τῶν πραγμάτων τῶν
 πολλοῦ ἀξίων; - Καὶ τοῦτο πᾶσι συνεδόκει. - Ἄλλο
 τι οὖν, ἔφην ἐγώ, ἐπὶ γε τὰ κακὰ οὐδεὶς ἐκῶν ἔρχε-
 ται οὐδ' ἐπὶ ἃ οἶεται κακὰ εἶναι, οὐδ' ἔστι τοῦτο, ὡς
 D ἔοικεν, ἐν ἀνθρώπου φύσει, ἐπὶ ἃ οἶεται κακὰ εἶναι
 ἐθέλειν ἰέναι ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν· ὅταν τε ἀναγκασθῆ
 δυοῖν κακοῖν τὸ ἕτερον αἰρεῖσθαι, οὐδεὶς τὸ μείζον
 αἰρήσεται ἐξὸν τὸ ἔλαττον; - Ἄπαντα ταῦτα συνε-
 δόκει ἅπασιν ἡμῖν. - Τί οὖν; ἔφην ἐγώ, καλεῖτέ <τι>
 δέος καὶ φόβον; καὶ ἄρα ὅπερ ἐγώ; (πρὸς σὲ λέγω, ὦ
 Πρόδικε). προσδοκίαν τινὰ λέγω κακοῦ τοῦτο, εἴτε
 φόβον εἴτε δέος καλεῖτε. - Ἐδόκει Πρωταγόρα μὲν

ωφέλιμες]; Και το καλό ἔργο δεν εἶναι ἀγαθὸ και ω-
 φέλιμο; - Φάνηκε σωστό. - Ἀν ἐπομένως, εἶπα ἐγώ,
 το ευχάριστο εἶναι καλό, δεν ὑπάρχει κανεὶς που να
 ξέρει και να πιστεύει ὅτι ἄλλα εἶναι καλύτερα ἀπὸ αυ-
 τὰ που κάνει και δυνατά, και να κάνει παρόλα αὐτά
 ὅσα κάνει, ἐνῶ μπορεῖ να κάνει τα καλύτερα. Και το
 να εἶναι κανεὶς κατώτερος ἀπὸ τον εαυτό του δεν εἶ-
 ναι ἄλλο ἀπὸ ἀμάθεια, οὔτε το να εἶναι ἀνώτερος ἀ-
 πὸ τον εαυτό του ἄλλο τίποτε ἀπὸ σοφία. - Συμφῶ-
 νησαν ὅλοι. - Και τι λοιπόν; Ἐννοεῖτε, ἀραγε, πως ἀ-
 μάθεια εἶναι να ἔχει κάποιος λαθασμένη γνώμη και
 να σφάλει για τα πράγματα που αξίζουν πολύ; - Και
 τούτο το δέχτηκαν ὅλοι. - Λοιπόν, εἶπα ἐγώ, δεν ἐξη-
 γεῖται ἀλλιῶς: στα κακὰ κανεὶς δεν πηγαίνει με τη θέ-
 λησή του, οὔτε σε ὅσα νομίζει πως εἶναι κακὰ, κι οὔτε,
 ὅπως φαίνεται, αὐτό ὑπάρχει στη φύση του ἀνθρώπου:
 να θέλει να πηγαίνει σε ὅσα πιστεύει πως εἶναι κακὰ
 και ὄχι στα καλὰ· κι ὅταν ἀναγκασθεῖ ἀπὸ δυο κακὰ
 να ἐπιλέξει το ἓνα, κανεὶς δε θα ἐπιλέξει το μεγαλύτε-
 ρο, ἀν μπορεῖ να ἐπιλέξει το μικρότερο. - Μ' ὅλα τού-
 τα συμφωνοῦσαμε ὅλοι. - Και τώρα, εἶπα ἐγώ, ονομά-
 ζετε κάτι δέος και φόβο; Ἄραγε, μάλιστα, ὄ, τι κι ἐγώ;
 Σ' ἐσένα το λέω, Πρόδικε. Ἐγώ αὐτό το λέω προσδο-
 κία για το κακό, εἴτε φόβο το ονομάζετε εἴτε δέος. - Ο
 Πρωταγόρας και ο Ἰππίας δέχονταν πως αὐτό εἶναι το

E καὶ Ἰππία δέος τε καὶ φόβος εἶναι τοῦτο, Προδίκω δὲ δέος, φόβος δ' οὐ. - Ἄλλ' οὐδέν, ἔφην ἐγώ, Πρόδικε, διαφέρει· ἀλλὰ τόδε. εἰ ἀληθῆ τὰ ἔμπροσθέν ἐστιν, ἄρα τις ἀνθρώπων ἐθελήσει ἐπὶ ταῦτα ἰέναι ἢ δέδοικεν, ἐξὸν ἐπὶ ἃ μὴ; ἢ ἀδύνατον ἐκ τῶν ὠμολογημένων; ἢ γὰρ δέδοικεν, ὠμολόγηται ἠγεῖσθαι κακὰ εἶναι· ἢ δὲ ἠγεῖται κακὰ, οὐδένα οὔτε ἰέναι ἐπὶ ταῦτα
359 οὔτε λαμβάνειν ἐχόντα. - Ἐδόκει καὶ ταῦτα πᾶσιν.

Οὕτω δὴ τούτων ὑποκειμένων, ἦν δ' ἐγώ, Πρόδικέ τε καὶ Ἰππία, ἀπολογεῖσθω ἡμῖν Πρωταγόρας ὅδε ἢ τὸ πρῶτον ἀπεκρίνατο πῶς ὀρθῶς ἔχει-μὴ ἢ τὸ πρῶτον παντάπασι· τότε μὲν γὰρ δὴ πέντε ὄντων μορίων τῆς ἀρετῆς οὐδέν ἔφη εἶναι τὸ ἕτερον οἶον τὸ ἕτερον, ἰδίαν δὲ αὐτοῦ ἕκαστον ἔχειν δύναμιν· ἀλλ' οὐ ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἢ τὸ ὕστερον εἶπεν. τὸ γὰρ ὕστερον ἔφη τὰ μὲν τέτταρα ἐπιεικῶς παραπλήσια
B ἀλλήλοις εἶναι, τὸ δὲ ἔν πανυ πολὺ διαφέρειν τῶν ἄλλων, τὴν ἀνδρείαν, γινώσεσθαι δὲ μ' ἔφη τεκμηρίω τῶδε· «Εὐρήσεις γάρ, ὦ Σώκρατες, ἀνθρώπους ἀνοσιωτάτους μὲν ὄντας καὶ ἀδικωτάτους καὶ ἀκολαστοτάτους καὶ ἀμαθεστάτους, ἀνδρειοτάτους δέ· ᾧ γνώση ὅτι πολὺ διαφέρει ἢ ἀνδρεία τῶν ἄλλων

δέος και ο φόβος. Ο Πρόδικος πίστευε πως είναι δέος, αλλά όχι φόβος. - Ὅμως, εἶπα ἐγώ, Πρόδικε, δεν έχει καμιά σημασία· σημασία έχει το ἐξῆς. Ἀν τα προηγούμενα εἶναι σωστά, θα θελήσει ἀραγε κάποιος ἀνθρώπος να πάει σ' ἐκεῖνα που φοβάται, ἐνῶ μπορεῖ να πάει σ' ἐκεῖνα που δε φοβάται; Ἡ εἶναι ἀδύνατο, μετὰ ἀπ' ὅσα συμφωνήσαμε; Γιατί ἐκεῖνα που φοβάται, συμφωνήσαμε ὅτι τα θεωρεῖ κακὰ· ἐνῶ ὅσα θεωρεῖ κακὰ κανεῖς, με τη θέλησή του, οὔτε πηγαίνει σε αὐτά οὔτε τα δέχεται. - Καὶ σε τούτα συμφώνησαν ὅλοι.

- Τώρα που βάλουμε αὐτά τα θεμέλια, εἶπα ἐγώ, Πρόδικε καὶ Ἰππία, ἀς μας ἐξηγήσει ο Πρωταγόρας ἐδώ πῶς εἶναι σωστά ὅσα ἀπάντησε στην ἀρχή, ἀλλὰ ὄχι στην ἀρχή - ἀρχή· γιατί, τότε, εἶπε ὅτι τα μέρη τῆς ἀρετῆς εἶναι πέντε, καὶ κανένα τους δε μοιάζει με ἄλλο, ἐνῶ καθένα ἔχει το δικό του χαρακτήρα· δεν ἐννοῶ ὅμως αὐτά, ἀλλὰ ὅσα εἶπε στη συνέχεια. Ὑστερα, πράγματι, εἶπε πως τα τέσσερα εἶναι ἀρκετά παραπλήσια μεταξύ τους, ἐνῶ το ἕνα, ἡ ἀνδρεία, διαφέρει πάρα πολὺ ἀπὸ τα ἄλλα, καὶ ὅτι θα το καταλάβω με την ἐξῆς ἀπόδειξη: «γιατί θα βρεις, Σωκράτη, ἀνθρώπους που, ὅσο κι ἀν εἶναι πάρα πολὺ ἀνόσιοι καὶ ἀδικοὶ καὶ ἀκόλαστοι καὶ ἀμαθεῖς, εἶναι ὡστόσο ἐξαιρετικά ἀνδρεῖοι· ἐτσι θα καταλάβεις ὅτι πολὺ διαφέρει ἡ ἀνδρεία ἀπὸ τα ἄλλα μέρη τῆς ἀρετῆς.» Κι ἐγώ ἀμέ-

μορίων τῆς ἀρετῆς.» καὶ ἐγὼ εὐθύς τότε πάνυ ἐθαύμασα τὴν ἀπόκρισιν, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπειδὴ ταῦτα μεθ' ὑμῶν διεξῆλθον. ἠρόμην δ' οὖν τοῦτον εἰ τοὺς ἀνδρείους λέγοι θαρραλέους· ὁ δέ, «Καὶ ἴτας γ',» ἔφη. μέμνησαι, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Πρωταγόρα, ταῦτα ἀποκρινόμενος; - Ὁμολόγει. - Ἴθι δὴ, ἔφην ἐγώ, εἰπέ ἡμῖν, ἐπὶ τί λέγεις ἴτας εἶναι τοὺς ἀνδρείους; ἢ ἐφ' ἄπερ οἱ δειλοί; - Οὐκ ἔφη. - Οὐκοῦν ἐφ' ἕτερα. - Ναί, ἦ δ' ὅς. - Πότερον οἱ μὲν δειλοὶ ἐπὶ τὰ θαρραλέα ἔρχονται, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἐπὶ τὰ δεινά; - Λέγεται δὴ, ὦ Σώκρατες, οὕτως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. - Ἀληθῆ, ἔφην ἐγώ, λέγεις· ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐρωτῶ, ἀλλὰ σὺ ἐπὶ τί φῆς ἴτας εἶναι τοὺς ἀνδρείους; ἄρ' ἐπὶ τὰ δεινά, ἡγουμένους δεινὰ εἶναι, ἢ ἐπὶ τὰ μῆ; - Ἀλλὰ τοῦτό γ', ἔφη, ἐν οἷς σὺ ἔλεγες τοῖς λόγοις ἀπεδείχθη ἄρτι ὅτι ἀδύνατον. - Καὶ τοῦτο, ἔφην ἐγώ, ἀληθὲς λέγεις· ὥστ' εἰ τοῦτο ὀρθῶς ἀπεδείχθη, ἐπὶ μὲν ἅ δεινὰ ἡγεῖται εἶναι οὐδείς ἔρχεται, ἐπειδὴ τὸ ἥττω εἶναι ἐαυτοῦ ἡρέθη ἀμαθία οὔσα. - Ὁμολόγει. - Ἀλλὰ μὴν ἐπὶ ἅ γε θαρροῦσι πάντες αὐ ἔρχονται, καὶ δειλοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ ταύτη γε ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἔρχονται οἱ δειλοὶ τε καὶ οἱ ἀνδρεῖοι. - Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη, ὦ

σως, τότε, ἀπόρησα πολὺ με τὴν ἀπάντησιν, καὶ, ἀκόμη περισσότερο, ἀπὸ τῆ στιγμῆ που αὐτὰ τα συζήτησα μαζί σας διεξοδικά. Ρώτησα λοιπὸν αὐτόν, ἀν μπορεῖ νὰ πει τοὺς ἀνδρείους θαρραλέους· κι ἐκεῖνος εἶπε, ὅτι «καὶ ριφοκίνδυνους τοὺς ονομάζει». Θυμάσαι, εἶπα ἐγώ, Πρωταγόρα, που ἔδωσες αὐτὴ τὴν ἀπάντησιν; - Το δέχτηκε. - Ἐλα τώρα, εἶπα ἐγώ, πες μας σε ποια πράγματα λες πὼς οἱ ἀνδρεῖοι εἶναι ριφοκίνδυνοι; Σε ὅσα μήπως καὶ οἱ δειλοὶ; - Ὅχι εἶπε. - Επομένως σε ἄλλα. - Ναί, εἶπε ἐκεῖνος. - Μήπως τελικὰ οἱ δειλοὶ πηγαίνουν στα ἀκίνδυνα, ἐνῶ οἱ ἀνδρεῖοι στα φοβερά; - Τουλάχιστον ἐτσι, Σωκράτη, λένε οἱ ἀνθρώποι. - Ἀλήθεια, εἶπα ἐγώ, λες· ὅμως δε ρωτῶ αὐτό, ἀλλὰ σε τι λες ἐσύ πὼς εἶναι ριφοκίνδυνοι οἱ ἀνδρεῖοι. Ἄραγε στα φοβερά, ἐπειδὴ πιστεύουν πὼς εἶναι φοβερά, ἢ σ' ἐκεῖνα που δεν εἶναι; - Ὅμως το πρώτο, εἶπε, με ὅσα ἔλεγες στὶς συζητήσεις που ἔκανες, πρὶν λίγο ἀποδείχθηκε ἀδύνατο. - Κι αὐτό, εἶπα ἐγώ, σωστά το λες· ἐπομένως, ἀν ἡ ἀπόδειξη που δώσαμε ἦταν σωστή, κανεὶς δεν πηγαίνει σε ὅσα θεωρεῖ πὼς εἶναι φοβερά, ἐπειδὴ το νὰ εἶναι κανεὶς κατώτερος ἀπὸ τον εαυτό του, βρέθηκε πὼς εἶναι ἀμάθεια. - Συμφώνησε. - Τότε λοιπὸν, σε ὅσα ὅλοι ἔχουν θάρρος, πάλι πηγαίνουν ὅλοι, καὶ δειλοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ, με τον τρόπο αὐτό, οἱ δειλοὶ καὶ οἱ ἀνδρεῖοι πηγαίνουν στα ἴδια πράγματα.

Σωκράτες, πᾶν γε τούναντίον ἐστὶν ἐπὶ ἃ οἱ τε δειλοὶ ἔρχονται καὶ οἱ ἀνδρεῖοι. αὐτίκα εἰς τὸν πόλεμον οἱ μὲν ἐθέλουσιν ἰέναι, οἱ δὲ οὐκ ἐθέλουσιν. - Πότερον, ἔφην ἐγώ, καλὸν ὄν ἰέναι ἢ αἰσχρόν; - Καλόν, ἔφη. - Οὐκοῦν εἴπερ καλόν, καὶ ἀγαθὸν ὠμολογήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· τὰς γὰρ καλὰς πράξεις ἀπάσας ἀγαθὰς ὠμολογήσαμεν. - Ἀληθῆ λέγεις, καὶ 360 αἰεὶ ἔμοιγε δοκεῖ οὕτως. - Ὅρθῶς γε, ἔφην ἐγώ. ἀλλὰ ποτέρους φῆς εἰς τὸν πόλεμον οὐκ ἐθέλειν ἰέναι, καλὸν ὄν καὶ ἀγαθόν; - Τοὺς δειλοὺς, ἢ δ' ὅς. - Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, εἴπερ καλόν καὶ ἀγαθόν, καὶ ἡδύ; - Ὁμολόγηται γοῦν, ἔφη. - Ἄρ' οὖν γινώσκοντες οἱ δειλοὶ οὐκ ἐθέλουσιν ἰέναι ἐπὶ τὸ κάλλιον τε καὶ ἄμεινον καὶ ἡδιον; - Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐὰν ὁμολογῶμεν, ἔφη, διαφθεροῦμεν τὰς ἔμπροσθεν ὁμολογίας. - Τί δ' ὁ ἀνδρεῖος; οὐκ ἐπὶ τὸ κάλλιον τε καὶ ἄμεινον καὶ ἡδιον ἔρχεται; - Ἀνάγκη, ἔφη, ὁμολογεῖν. - Οὐκοῦν ὅλως οἱ ἀνδρεῖοι οὐκ αἰσχροὺς φόβους φοβοῦνται, ὅταν φοβῶνται, οὐδὲ αἰσχροῦ θάρρη θαρροῦσιν; - Ἀληθῆ, ἔφη. - Εἰ δὲ μὴ αἰσχρά, ἄρ' οὐ καλά; - Ὁμολόγει. - Εἰ δὲ καλά, καὶ ἀγαθά; - Ναί. - Οὐκοῦν

- Ἀλλ' ὅμως, εἶπε, Σωκράτη, οἱ δειλοὶ καὶ οἱ ἀνδρεῖοι πηγαίνουν σε εντελῶς ἀντίθετα πράγματα. Για παράδειγμα, οἱ ἀνδρεῖοι θέλουν νὰ πάνε στὸν πόλεμο, ἐνώ οἱ ἄλλοι δε θέλουν. - Τη στιγμὴ που, εἶπα ἐγώ, εἶναι καλὸ νὰ πάνε ἢ αἰσchrό; - Καλὸ, εἶπε. - Ἀν ἐπομένως εἶναι καλὸ, συμφωνήσαμε προηγουμένως πως εἶναι καὶ ἀγαθὸ· γιατί οἱ καλὲς πράξεις δεχτήκαμε πως εἶναι ὅλες ἀγαθές. - Σωστά μιλάς, καὶ πάντα ἐγώ εἶχα τὴν ἴδια γνώμη. - Καὶ καλὰ ἔκανες, εἶπα ἐγώ. Ὅμως ποιοὶ λες ὅτι δε θέλουν νὰ πάνε στὸν πόλεμο, τὴ στιγμὴ που εἶναι πράγμα καλὸ καὶ ἀγαθὸ; - Οἱ δειλοὶ, εἶπε ἐκεῖνος. - Ἐπομένως, εἶπα ἐγώ, ἀν εἶναι καλὸ καὶ ἀγαθὸ, εἶναι καὶ εὐχάριστο; - Τουλάχιστον ἐτσι συμφωνήσαμε, εἶπε. - Ἄρα λοιπόν, οἱ δειλοὶ, παρόλο που το γνωρίζουν, δε θέλουν νὰ πάνε στὸ καλύτερο, τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ πιο εὐχάριστο; - Ἀν ὅμως, εἶπε, συμφωνήσουμε καὶ σ' αὐτό, θα ἀνατρέψουμε ὅσα δεχτήκαμε προηγουμένως. - Καὶ ὁ ἀνδρεῖος; Δεν ἔρχεται στὸ καλύτερο, τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ πιο εὐχάριστο; - Ἀναγκαστικά, εἶπε, θα συμφωνήσουμε. - Μήπως λοιπόν δεν ἀληθεύει πως οἱ ἀνδρεῖοι, γενικά, δεν ἔχουν αἰσχροὺς φόβους, ὅταν φοβούνται, οὔτε αἰσchrό θάρρος, ὅταν ἔχουν θάρρος; - Σωστά, εἶπε. - Ἀν ὅμως δεν εἶναι αἰσchrά, δεν εἶναι ἀραγε καλά; - Τὸ δέχτηκε. - Κι ἀν εἶναι καλά, εἶναι καὶ ἀγαθά; - Ναί. - Ἐπομένως οἱ δει-

καὶ οἱ δειλοὶ καὶ οἱ θρασεῖς καὶ οἱ μαινόμενοι τού-
ναντίον αἰσχροὺς τε φόβους φοβοῦνται καὶ αἰσχροῶ
θάρρη θαρροῦσιν; - Ὡμολόγει. - Θαρροῦσιν δὲ τὰ
αἰσχροῶ καὶ κακὰ δι' ἄλλο τι ἢ δι' ἄγνοιαν καὶ ἀμα-
C θίαν; - Οὕτως ἔχει, ἔφη. - Τί οὖν; τοῦτο δι' ὃ δειλοὶ
εἰσιν οἱ δειλοὶ, δειλίαν ἢ ἀνδρείαν καλεῖς; - Δειλίαν
ἔγωγ', ἔφη. - Δειλοὶ δὲ οὐ διὰ τὴν τῶν δεινῶν ἀμα-
θίαν ἐφάνησαν ὄντες; - Πάνυ γ', ἔφη. - Διὰ ταύτην
ἄρα τὴν ἀμαθίαν δειλοὶ εἰσιν; - Ὡμολόγει. - Δι' ὃ δὲ
δειλοὶ εἰσιν, δειλία ὁμολογεῖται παρὰ σοῦ; - Συνέ-
φη. - Οὐκοῦν ἢ τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν ἀμαθία
δειλία ἂν εἴη; - Ἐπένευσε. - Ἀλλὰ μήν, ἦν δ' ἐγώ,
D ἐναντίον ἀνδρεία δειλία. - Ἐφη. - Οὐκοῦν ἢ τῶν
δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν σοφία ἐναντία τῇ τούτων ἀ-
μαθία ἐστίν; - Καὶ ἐνταῦθα ἔτι ἐπένευσε. - Ἡ δὲ
τούτων ἀμαθία δειλία; - Πάνυ μόγις ἐνταῦθα ἐπέ-
νευσε. - Ἡ σοφία ἄρα τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν
ἀνδρεία ἐστίν, ἐναντία οὐσα τῇ τούτων ἀμαθία; -
Οὐκέτι ἐνταῦθα οὔτ' ἐπινεῦσαι ἠθέλησεν ἐσίγα τε. -
Καὶ ἐγὼ εἶπον· Τί δή, ὦ Πρωταγόρα, οὔτε σὺ φῆς ἄ
E ἐρωτῶ οὔτε ἀπόφης; - Αὐτός, ἔφη, πέρανον. - Ἐν

λοὶ καὶ οἱ θρασεῖς καὶ ὅσοι τρελάθησαν ἔχουν, ἀντιθέ-
τως, αἰσχροὺς φόβους καὶ αἰσχροῶ θάρρος; - Το δέχτη-
κε. - Ἐχουν ὅμως θάρρος αἰσχροῶ καὶ κακὸ για ἄλλο
λόγο, πέρα ἀπὸ τὴν ἀγνοια καὶ τὴν ἀμάθεια; - Ἐτσι
ἔχουν τὰ πράγματα, εἶπε. - Τι λοιπόν; Αὐτό, ἐξαιτίας
του οποίου οἱ δειλοὶ εἶναι δειλοὶ, το ὀνομάζεις δειλία ἢ
ἀνδρεία; - Εγὼ τουλάχιστον δειλία, εἶπε. - Καὶ μήπως
δεν ἀποδείχτηκαν δειλοὶ ἐξαιτίας τῆς ἀγνοιας τῶν φο-
βερῶν πραγμάτων; - Ὀπωσδήποτε, εἶπε. - Ἐπομένως,
ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀμάθεια εἶναι δειλοὶ; - Συμφώνη-
σε. - Καὶ ἡ αἰτία που εἶναι δειλοὶ δέχτηκες πως εἶναι
δειλία; - Ναι, εἶπε. - Ἐπομένως, ἡ ἀγνοια για τὰ φο-
βερὰ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ δε θα μπορούσε να εἶναι δειλία;
- Συγκατένευσε. - Ἀλλὰ βέβαια, εἶπα ἐγώ, ἡ ἀνδρεία
εἶναι ἀντίθετη στη δειλία. - Ἐτσι εἶναι, εἶπε. - Ἐπομέ-
νως, ἡ γνώση για τὰ φοβερὰ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ δεν εἶ-
ναι ἀντίθετη στην ἀγνοιά τους; - Κι ἐδὼ πάλι συγκα-
τένευσε. - Καὶ μήπως ἡ ἀγνοιά τους δεν εἶναι δειλία; -
Σε τούτο μόλις καὶ μετὰ βίας ἐγενεφε καταφατικά. - Ἐ-
πομένως, ἡ γνώση για τὰ φοβερὰ καὶ τὰ μὴ φοβερὰ εἶ-
ναι ἀνδρεία, ἐνὼ εἶναι ἀντίθετη στην ἀγνοιά τους; Ἐ-
δὼ, πια, οὔτε να συγκατανεύσει θέλησε, κα ἔμεινε μά-
λιστα σιωπηλός. - Κι ἐγὼ εἶπα· τι ἐγίνε τώρα, Πρω-
ταγόρα, οὔτε καταφατικά ἀπαντάς, σε ὅσα σε ρωτῶ,
οὔτε ἀρνητικά; - Ὁ ἴδιος, εἶπε, να βγάλεις το συμπέρα-

γ', ἔφην ἐγώ, μόνον ἐρόμενος ἔτι σέ, εἴ σοι ὥσπερ τὸ πρῶτον ἔτι δοκοῦσιν εἶναί τινες ἄνθρωποι ἀμαθέστατοι μὲν, ἀνδρείοτατοι δέ. - Φιλονικεῖν μοι, ἔφη, δοκεῖς, ὦ Σώκρατες, τὸ ἐμὲ εἶναι τὸν ἀποκρινόμενον· χαριοῦμαι οὖν σοι, καὶ λέγω ὅτι ἐκ τῶν ὡμολογημένων ἀδύνατόν μοι δοκεῖ εἶναι.

- Οὗτοι, ἦν δ' ἐγώ, ἄλλου ἔνεκα ἐρωτῶ πάντα ταῦτα ἢ σκέφασθαι βουλόμενος πῶς ποτ' ἔχει τὰ περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τί ποτ' ἐστὶν αὐτό, ἢ ἀρετὴ. οἶδα ³⁶¹ γὰρ ὅτι τούτου φανεροῦ γενομένου μάλιστα ἂν κατάδηλον γένοιτο ἐκεῖνο περὶ οὗ ἐγώ τε καὶ σὺ μακρὸν λόγον ἐκάτερος ἀπετείναμεν, ἐγὼ μὲν λέγων ὡς οὐ διδακτὸν ἀρετὴ, σὺ δ' ὡς διδακτόν. καὶ μοι δοκεῖ ἡμῶν ἢ ἄρτι ἔξοδος τῶν λόγων ὥσπερ ἄνθρωπος κατηγορεῖν τε καὶ καταγελαῖν, καὶ εἰ φωνὴν λάβοι, εἰπεῖν ἂν ὅτι «Ἄτοποί γ' ἐστέ, ὦ Σώκρατές τε καὶ Πρωταγόρα· σὺ μὲν λέγων ὅτι οὐ διδακτόν ἐστιν ἀρετὴ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, νῦν σεαυτῶ τάναντία ^B σπεύδεις, ἐπιχειρῶν ἀποδειῖξαι ὡς πάντα χρήματά ἐστιν ἐπιστήμη, καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία, ᾧ τρόπῳ μάλιστα ἂν διδακτὸν φανείη ἡ

σμα. - Καλά, εἶπα ἐγώ· αφοῦ, ὅμως, σε ρωτήσω ἀκόμη ἓνα μόνο πράγμα: αν, ὅπως στην αρχή, συνεχίζεις να πιστεύεις πως υπάρχουν μερικοί ἄνθρωποι ἀμαθέστατοι ἀφενός, ἀλλὰ πολὺ ἀνδρείοι. - Μου φαίνεται, εἶπε, Σωκράτη, πως θέλεις να νικήσεις, κι ἐγὼ να εἶμαι ἐκεῖνος που θα δώσει την ἀπάντησή· θα σου κάνω λοιπὸν τη χάρη, και λέω πως ἀπ' ὅσα συμφωνήσαμε μου φαίνεται πως εἶναι ἀδύνατο.

- Για ἄλλο λόγο, εἶπα ἐγώ, δεν τα ρωτῶ ὅλα αὐτά, παρά μόνο γιατί θέλω να εξετάσω τι τέλος πάντων σημαίνουν ὅσα λέγονται για την ἀρετὴ, και τι ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀρετὴ. Γιατί ξέρω ὅτι, αν αὐτό γίνε φανερό, θα γινόταν προφανέστατο κι ἐκεῖνο για το οποίο ἐγὼ κι ἐσύ εἶπαμε καθέννας μας πολλὰ· ἐγὼ λέγοντας ὅτι δεν εἶναι διδακτὴ ἡ ἀρετὴ, κι ἐσύ λέγοντας πως εἶναι. Μου φαίνεται, μάλιστα, πως το συμπέρασμα που μόλις βγήκε ἀπὸ τη συζήτησή μας, μας κατηγορεῖ και μας περιγελά σαν ἄνθρωπος⁹³ και πως, αν εἶχε φωνή, θα μας ἔλεγε: «στ' ἀλήθεια εἴστε ἄνθρωποι παράξενοι, Σωκράτη και Πρωταγόρα· ἐσύ, ἐνῶ πρώτα υποστήριζες ὅτι δεν εἶναι διδακτὴ ἡ ἀρετὴ, τώρα ἀγωνίζεσαι να ἀντικρούσεις τον εαυτό σου, προσπαθώντας να ἀποδείξεις ὅτι ὅλα τα πράγματα εἶναι γνώση, και ἡ δικαιοσύνη και ἡ σωφροσύνη και ἡ ἀνδρεία· τρόπος με τον οποίο θα γινόταν ολοφάνερο πως εἶναι διδακτὴ ἡ

ἀρετή. εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι ἦν ἢ ἐπιστήμη ἢ ἀρετή, ὥσπερ Πρωταγόρας ἐπεχειρεῖ λέγειν, σαφῶς οὐκ ἂν ἦν διδακτόν· νῦν δὲ εἰ φανήσεται ἐπιστήμη ὅλον, ὡς σὺ σπεύδεις, ὦ Σώκρατες, θαυμάσιον ἔσται μὴ διδακτόν ὄν. Πρωταγόρας δ' αὖ διδακτόν τότε ὑποθέμενος, νῦν τούναντίον ἔοικεν σπεύδοντι ὀλίγου πάντα μᾶλλον φανῆναι αὐτὸ ἢ ἐπιστήμην· καὶ οὕτως ἂν ἤκιστα εἴη διδακτόν.» ἐγὼ οὖν, ὦ Πρωταγόρα, πάντα ταῦτα καθορῶν ἄνω κάτω ταραττόμενα δεινῶς, πᾶσαν προθυμίαν ἔχω καταφανῆ αὐτὰ γενέσθαι, καὶ βουλοίμην ἂν ταῦτα διεξελθόντας ἡμᾶς ἐξελθεῖν καὶ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ὅτι ἔστιν, καὶ πάλιν ἐπισκέφασθαι περὶ αὐτοῦ εἴτε διδακτόν εἴτε μὴ διδακτόν, μὴ πολλάκις ἡμᾶς ὁ Ἐπιμηθεὺς ἐκεῖνος καὶ ἐν τῇ σκέψει σφήλη ἐξαπατήσας, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διανομῇ ἡμέλησεν ἡμῶν, ὡς φῆς σύ. ἤρρεσεν οὖν μοι καὶ ἐν τῷ μύθῳ ὁ Προμηθεὺς μᾶλλον τοῦ Ἐπιμηθέως· ὦ χρώμενος ἐγὼ καὶ προμηθεύμενος ὑπὲρ τοῦ βίου τοῦ ἐμαυτοῦ παντὸς πάντα ταῦτα πραγματεύομαι, καὶ εἰ σὺ ἐθέλεις, ὅπερ καὶ κατ' ἀρχὰς ἔλεγον, μετὰ σοῦ ἂν ἤδιστα ταῦτα συνδιασκοποιήν.

ἀρετή· γιατί, αν η ἀρετή ἦταν κάτι ἄλλο ἀπὸ γνώση, ὅπως προσπαθοῦσε ο Πρωταγόρας να υποστηρίξει, δε θα μπορούσε ἀσφαλῶς να διδαχθεῖ· τώρα, ὁμως, αν ολόκληρη ἀποδειχθεῖ πως εἶναι γνώση, ὅπως ἀγωνίζεσαι ἐσύ να δείξεις, Σωκράτη, θα εἶναι παράδοξο να μην μπορεῖ να διδαχθεῖ. Ο Πρωταγόρας, πάλι, ἐνώ προϋπέθετε, στην ἀρχή, ὅτι μπορεῖ η ἀρετή να διδαχθεῖ, τώρα, ἀντίθετα, μοιάζει με ἄνθρωπο που ἀγωνίζεται να δείξει πως η ἀρετή εἶναι σχεδόν τα πάντα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐπιστήμη· κι ἐτσι, καθόλου δε θα μπορούσε να διδαχθεῖ.» Ἐγὼ λοιπόν, Πρωταγόρα, βλέποντας καλὰ πως ὅλα τούτα βρίσκονται σε φοβερὴ σύγχυση και πως εἶναι ἄνω κάτω, εἶμαι πολὺ πρόθυμος να ξεκαθαριστοῦν, και θα ἤθελα, μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τις ἐρευνες, να ἐρευνήσουμε και για την ἀρετή, για να δοῦμε τι εἶναι, και πάλι να ἐξετάσουμε το ζήτημα, αν εἶναι πράγμα που διδάσκεται ἢ ὄχι, γιατί φοβάμαι μήπως ἐκεῖνος ο Ἐπιμηθέας μας ἐξαπατήσει και μας ρίξει σε σφάλμα πολλές φορές στην ἐρευνά μας, καθὼς ἀδιαφόρησε και στη διανομή για μας, ὅπως ἐσύ το εἶπες. Σ' ἐμένα, λοιπόν, ἄρρεσε, και στο μῦθο, περισσότερο ο Προμηθέας ἀπὸ τον Ἐπιμηθέα· αὐτὸν ἔχοντας ως παράδειγμα, και προνοώντας για ολόκληρη τη ζωὴ μου, καταγίνομαι μ' ὅλα αὐτά και, αν ἤθελες κι ἐσύ, ὅπως ἔλεγα και στην ἀρχή, ευχαρίστως θα τα ἐρευνούσα μαζί σου.

Καὶ ὁ Πρωταγόρας, Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπαινῶ σου τὴν προθυμίαν καὶ τὴν διεξοδὸν τῶν λόγων. καὶ γὰρ οὔτε τᾶλλα οἶμαι καχὸς εἶναι ἀνθρώπος, φθονερός τε ἤκιστ' ἀνθρώπων, ἐπεὶ καὶ περὶ σοῦ πρὸς πολλοὺς δὴ εἶρηκα ὅτι ὦν ἐντυγχάνω πολὺ μάλιστα ἄγαμαι σέ, τῶν μὲν τηλικούτων καὶ πάνυ· καὶ λέγω γε ὅτι οὐκ ἂν θαυμάζοιμι εἰ τῶν ἐλλογίμων γένοιο ἀνδρῶν ἐπὶ σοφίᾳ. καὶ περὶ τούτων δὲ εἰσαῦθις, ὅταν βούλη, διέξιμεν· νῦν δ' ὥρα ἤδη καὶ
 362 ἐπ' ἄλλο τι τρέπεσθαι.

Ἄλλ', ἦν δ' ἐγώ, οὕτω χρὴ ποιεῖν, εἴ σοι δοκεῖ. καὶ γὰρ ἐμοὶ οἵπερ ἔφην ἰέναι πάλαι ὥρα, ἀλλὰ Καλλία τῷ καλῷ χαριζόμενος παρέμεινα.

Ταῦτ' εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες ἀπῆμεν.

- Τότε ο Πρωταγόρας ἀπάντησε: Εγώ, εἶπε, Σωκράτη, ἐπαινῶ τὴν προθυμία σου καὶ τὴν διεξοδικότητα που κάνεις τὶς συζητήσεις σου. Γιατί, οὔτε στα ἄλλα εἶμαι, νομίζω, καχὸς ἀνθρώπος, καὶ εἶμαι ὁ λιγότερο φθονερός ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ καὶ γιὰ σένα ἔχω πει σε πολλοὺς ὅτι ἀπ' ὅσους ἔτυχε νὰ συναντήσω πολὺ περισσότερο ἐσένα θαυμάζω, καὶ, μάλιστα, ἀπὸ τοὺς συνομήλικούς σου περισσότερο· καὶ λέω, βέβαια, πὼς δε θα παραξενευόμουν ἀν, γιὰ τὴ σοφία, γινόσουν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ἀνδρες. Ὅσο γιὰ τὰ ζητήματα που εἶπες, ἄλλη φορὰ, ὅταν το θελήσεις, θα τὰ συζητήσουμε διεξοδικά· τῶρα, ὁμῶς, εἶναι πια καιρὸς νὰ στραφούμε καὶ σε κάτι ἄλλο.

- Ὅμως, εἶπα ἐγώ, ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε, ἀν ἔτσι νομίζεις. Γιατί κι ἐγώ ἐπρεπε ἐδῶ καὶ ὥρα νὰ πάω ἐκεῖ που εἶπα, ἀλλὰ ἔκανα τὴ χάρη στὸν ωραῖο Καλλία καὶ παρέμεινα.

Αὐτὰ εἶπαμε καὶ ἀκούσαμε, καὶ μετὰ φύγαμε.